(Moorman)
SLE

VERHANDELINGE
OVER DE
MISDADEN
EN
DER SELVER STRAFFEN

voor een groot gedeelte opgestelt

BY WYLEN

MR. JOHAN MOORMAN,

Seer vermaard Advocaat en Burgemeester der Stad Hulst,

voorts vervolgt en ten einde gebragt

DOOR

MR. JOHAN JACOB VAN HASSELT,

Advocaat voor den Hove van Gelderland en Auditeur Militair te ARNHEM,

alles na de Hedendaagsche Criminele Rechtsgeleertheit ingestelt, ende ten gebruike van Politycquen en Militairen, aan wie de straffen der misdaden is aanbevolen, in het licht gegeven.

Te ARNHEM,

[illegible] JACOB NYHOFF, Boekverkoper, 1764.

OPDRAGT

AAN DEN

WELEDELEN GESTRENGEN HEER

Mr. JOHAN JACOB VAN HASSELT,

Gerenomeerd Regtsgeleerde, Practiseerend Advocaat voor den Hove van Gelderland, Auditeur Militair des Guarnisoens te Arnhem, &c. &c. &c.

WELEDELE GESTRENGE HEER.

Wanneer het den Heer J. B. de *Zalis*, Major van een Bataillon Grisons ten dienste deser Landen, behaagde, dit Werk over de *Misdaden en derselver straffen*, by wylen syn *Wel Edele Gestrenge* Schoonvader den *Wel Edelen Gestrengen Heer* en *Mr: Johan Moorman &c. &c. &c.* opgestelt, my te doen toekomen ten einde om het selve in het licht te geven; Heb ik tot myn

 son-

ſonderling genoegen niet alleen van *U Wel Edele Geſtrenge* mogen verſtaan, dat die uitgave van goed effect ſoude konnen zyn, maar ook dewyl dat * *Orakel* van Staats Vlaanderen in de volmaking van dit Werk door de dood was belet geworden, dat *U Wel Edele Geſtrenge* bereid was 't ſelve, daar het door 't overlyden van dien groten Man was blyven ſteken, op te nemen, en volgens deſſelfs voorgeſtelde order ten einde te brengen.

Waar toe *U Wel Edele Geſtrenge* te meer is aangeſpoort geworden, door dien deſe verhandeling juiſt was geſchikt ter voldoening aan *U Wel Edele Geſtrenge* oogmerk om uw Landsgenoten dienſt te doen, alſoo dit Werk in de Nederlandſche taale geſchreven zynde, van een algemene nuttigheit konde weſen, en noch daar en boven ſtrekken tot een handboek, dat ſekerlyk van ſeer veel behulp voor de Heeren

Offi-

* Siet de Voorrede van Mr: PIETER BODDAART voor 's Mans nagelatene Gedichten, uitgegeven te Middelburg 1745.

icieren van desen Staat in 't uitspreken van
nissen over Misdaden, tot haare Jurisdictie
orende, moeste zyn, tot welk heilsaam
le *U Wel Edele Gestrenge* syn tyd en on-
moeide yver te meermalen niet sonder
cht heeft gelieven te besteden.

Nadien ik dan *U Wel Edele Gestrenge* voor-
nelte gulhartige aanbieding met betrekking
dit Werk met de daad vervult gesien heb-
, en ik dusdoende gelegentheit hebbe ge-
gen, om het selve volleedig te kunnen uit-
en.

Zoo gedoog, *Wel Edele Gestrenge Heer*, dat
er *Uw* opentlyk myne dankseging voor
strenge, bescherm het, als *Uw* eigen werk,
welk doch aan *U Wel Edele Gestrenge* syn
naakte uitgave verschuldigt is, en vaar
rt my met *Uw* gunste te vereeren.

God schenke *Uw* verder lust en kragt om
alleen ons Nederland, maar ook de ge-
le geleerde wereld te verplichten.

Hy

O P D R A G T.

Hy rekke *Uwe* dagen en die van *Mevrouwe U Wel Edele Geſtrenge* Echtgenote, op dat *Gylieden* die welgegronde hoope moogt vervult ſien, dat *Uwe* Soonen, het voetſpoor van haar aanſienlyk Geſlacht betreedende, ook mede luiſter aan haar Vaderland toebrengen.

Hy verwiſſele in een hooge en geſegende ouderdom *Uw* tydelyk leven met een beter.

Dit is de wenſch van die ſich met alle eerbied teekent

WELEDELE GESTRENGE HEER,

U Wel Edele Geſtrenge ootmoedige en verplichte Dienaar

ARNHEM den 1 Auguſtus 1764.

JACOB NYHOFF.

VERHANDELINGE
OVER DE
MISDADEN
EN
DER SELVER STRAFFEN.

O P D R A G T.

Hy rekke *Uwe* dagen en die van *Mevrouwe U Wel Edele Gestrenge* Echtgenote, op dat *Gylieden* die welgegronde hoope moogt vervult sien, dat *Uwe* Soonen, het voetspoor van haar aansienlyk Geslacht betreedende, ook mede luister aan haar Vaderland toebrengen.

Hy verwissele in een hooge en gesegende ouderdom *Uw* tydelyk leven met een beter.

Dit is de wensch van die sich met alle eerbied teekent

WELEDELE GESTRENGE HEER,

U Wel Edele Gestrenge oot-moedige en verplichte Dienaar

ARNHEM den 1 Augustus 1764.

JACOB NYHOFF.

VERHANDELINGE

OVER DE

MISDADEN

EN

DER SELVER STRAFFEN.

VOORREDEN

van den uitgever aan den geachten

LEESER.

Het spreekwoord is na waarheit; *een goede saek pryst sich selven*, waerom Ik my dan ook vleije, dat dit *Boek en Verhandelinge van de misdaden en der selver straffen*, een goede aftrek sal hebben; [d]aer zyn meer Boeken over het Criminele handelen[d]e in de Nederlandsche tale overgeset, en in het licht [g]ebragt; gelyk daer is de Practycq Crimineel van den [ve]rmaerden Rechtsgeleerde, en tot de eerste waerdig[h]eden in de Nederlanden onder de Regeeringe van [K]eiser Carel de Vyfde, en Koning Philippus de [T]weede opgeklommenen *Joost Damhouder*, als mede [he]t Proces Crimineel van *Claudius de Brun de la Ro[ch]ette* in het Fransch geschreven, en daer uit in het [N]ederduitsch overgeset door *Willem van Aller*, Practi[cy]n te Ter Veere; gelyk ook de verhandelinge der [l]yfstraffelyke Misdaden en hare berechtinge naer het [v]oorschrift des gemeenen Rechts getrokken uit de [Sc]hriften van den Heer *Benedictus Carpzovius* R. G.

** Raed

VOORREDEN.

Raed van het Keurvorſtendom Saxen, en daer uit in de Nederduitſche ſprake overgebragt door de Heer en Mr: *Diderik van Hogendorp*, welke alle (offchoon het geſeide werk van *Dambouder* te Romen verboden mogte zyn geweeſt *) ſekerlyk van een groote nuttigheit zyn en haren byſonderen lof verdienen, dog het tegenwoordig werk, dat Ik d'eer hebbe den geächten Leeſer thans aentebieden, is van een geheel andere inrichtinge, alſoo daer by na een voorlopige beſchryvinge van de misdaden in der ſelver aart en natuur wordt aengetoont, hoe deſelve hedendaegſch, voornamentlyk in de Nederlanden, geſtraft worden, daer de andere wytlopiger en meer generael zyn, of ſig alleenig by het Roomſch of Buitenlandſche Rechten, in het ſtraffen der mis- en euveldaden houden; Behalven dat hier by mede zyn ingevoegt een menigte aenmerkingen, die niet gemeen zyn, noch overal te vinden; Een werk dan de perſſe dubbel waerdig.

Ik hebbe achter het ſelve, hoe ſeer ſulx thans, meer als oudtyds, toen de boeken geheel geleſen wierden, het gebruik is, geen Regiſter van ſaken en woorden geplaaſt, maer op de raad van den *Heer van Haſſelt* den uitvoerder van dit werk, geoordeelt het te kunnen laten by een opgave van den korten Inhoud der Hooftſtukken met een Bladwyſer, waerop die gevonden worden, welke hier late volgen.

* Zie J. F. Foppens *Bibliothec. Belgic. pag.* 767.

Kor-

Kort Begrip en Inhoud van dit Werk

INLEIDING.

EERSTE HOOFTDEEL.

Wat een misdaad zy. 1

TWEEDE HOOFTDEEL.

Wie misdaed begaen konnen. 7

DERDE HOOFTDEEL.

Tegen wien men misdaet begaen kan. *Pag.* 24

VIERDE HOOFTDEEL.

Van de Verdeelinge der misdaden. 30

2. Van

EERSTE HOOFTDEEL.

Van Majesteitschennis, en eerst gequetste Goddelyke Majesteit. 33

fe-

TWEEDE HOOFTDEEL.

Van Menſchelyke Majeſteitſchennis, tegen wien die kan worden begaen, en wie ſig daer aen konnen ſchuldig maken. 44

DERDE HOOFTDEEL.

Van Hoogverraet, of vyandlyke wederſpannigheit. 55

8 Vier-

VIERDE HOOFTDEEL.

VYFDE HOOFTDEEL.

SESDE HOOFTDEEL.

SEVENDE HOOFTDEEL.

Van Heiligschennis. 111

ACHTSTE HOOFTDEEL.

NEGENDE HOOFTDEEL.

2

TIENDE HOOFTDEEL.

ELFDE HOOFTDEEL.

TWEEDE BOEK.

EERSTE HOOFTDEEL.

16 Van

TWEEDE HOOFTDEEL.

DERDE HOOFTDEEL.

2 He-

VIERDE HOOFTDEEL.

Van Duëllen. 172

11 Als

VYFDE HOOFTDEEL.

SESDE HOOFTDEEL.

SEVENDE HOOFTDEEL.

ACHT-

NEGENDE HOOFTDEEL.

ACHTSTE HOOFTDEEL.

TIENDE HOOFTDEEL.

Van Giftmenginge en haere straffe. 233

ELFDE HOOFTDEEL.

Over de Selfsvermoordinge en straffe van dien. 238

TWAALFDE HOOFTDEEL.

In zich vervattende eenige nadere aenmerkingen over de selfsvermoordinge en voornamentlyk over de vragen of en in hoe verre zich een militair, ten einde niet in banden van een wreeden vyand gerake, mag ombrengen, en of het geoorloft is het schip in brand te steeken. 242

DERTIENDE HOOFTDEEL.

Van Echtbreuk, en desselfs straffe. 251*

VEERTIENDE HOOFTDEEL.

Van Tweewyverye en haere straffe. 259

VYFTIENDE HOOFTDEEL.

Van de Bloedschande. 261

 17 Wat

SESTIENDE HOOFTDEEL.

SEVENTIENDE HOOFTD.

ACHTIENDE HOOFTDEEL.

NEGENTIENDE HOOFTD.

DERDE BOEK.

EERSTE HOOFTDEEL.

18. O.

TWEEDE HOOFTDEEL.

Over de misdaed van Dievery, en hoe te ſtraffen. 309

DERDE HOOFTDEEL.

Over de verſcheiden ſoorten van Diefſtallen. 335

)E HOOFTDEEL.

VYFDE HOOFTDEEL.

DRUK-

DRUKFOUTEN.

Pag.	regul		staat	lees
197	9	van boven	*Carel wel*	Carel
198	5	van onder	een	één
---	4		een	één
200	7	van boven	booven	boven
---	8		booven	boven
---	12		met straffe	met de stra
204	6	van onder	quiks	buiks
205	6	van boven	uitlaten	uitlate
---	3	van onder	aposthum	etposthum
207	1		pandect. Specim.	pandect. v IX. Specim. 61
208	16		man sulx	man overst
217	2	van onder	halm	Hahn
218	9		behooren	behooren
219	10		gelegt	gelegde
220	7		Instant.	Infant.
221	9		verregt	verrigt
---	6		Paldot.	Parlador.
222	5		utl.	ult.
---	4		Einscidei de Regulib.	Einscidel. de Regali
223	6	van boven	VI.	V.
232	7	van onder	tuteb.	tutel
233	12	van boven	XI.	IX.
235	13		Clarius	Clarus
236	15	van boven	en	in
---	8	van onder	de Judic. de Publ.	de Publ. Judi
239	7		Æditit.	Ædilit.
---	4		Ant.	ant.
253	4		signit.	signif.
---	2		Sent.	Senf.
263	6		Farinasius	Farinacius
281	19	van boven	samen	tamen
303	1	van onder	Sacr.	Loc.
304	9		final.	§. final.
---	3		Aretimus	Aretinus
310	17		lichtbaer	sichtbaer
314	16	van boven	schult	schuldig

De meer voorkomende drukfeilen, gelieve den goedgunstigen Leese selve te verbeteren.

VAN DE MISDAEDEN, EN DERSELVER STRAFFEN.

INLEIDING.

EERSTE HOOFTDEEL.

Wat eene Misdaet zy.

Korte Inhoudt.

1. De Misdaet *beschreven.*
2. *Daar zyn niet alleen misdaeden van* bedryf, *maar ook van* nalatigheid.
3. *Exempelen van deese laetste soort.*
4. *Misdaeden syn onderscheiden van sonden.*
5. *Tegens eene misdaet moet straf gestelt zyn.*
6. *Doch het is evenwel niet noodtzaakelyk, dat de misdaet in de Wet uitdruklyk genoemt worde.*
7. *Maar het is genoeg, dat van de meening des Wetgevers blyke.*
8. *De Straf behoeft ook niet bepaelt te weesen.*
9. *Tot eene misdaet wordt ook niet altyt een opsetlyke wil vereischt.*
10. *En daarom kan men ook* onvrywilligh *misdoen.*
11. *Uit* bevel- *of* lastgeving *spruyt misdaet.*
12. *Mitsgaders uyt* Raet, *en* Aenmaning.
13. *Niemandt wordt misdaedig alleen door* gedagten.
14. *Maar wel door* daedelyke pooging, *al heeft die haere volkoomene uitwerking niet gehad.*

Sullende schryven over de Misdaeden, achte ik voor alle dingen nodig, den Leeser niet onbewust te laten, wat hy door het woort *Misdaet* te verstaan hebbe.

1. Ik

1. Ik beschryve eene Misdaet *alle bedryf, of versuym, dat volgens de Burgerlyke wet strafwaerdig is.*

2. Deese beschryving gaet wat verder, dan die, welke by de meeste Rechtsgeleerden gemeenlyk gevonden wordt. Het grootste gedeelte spreekt alleenlyk van *bedryf*, en niet van *versuym*; daar het nochtans seeker is, dat men sich soo wel door *nalaetigheidt*, als door *daetlykheit* aan misdaet kan schuldigh maeken. Door *nalatigheit* verstae ik hier niet alleen eene verwaerloosing van die bysondere plichts-betrachting, tot welke iemant, uit kragte van syne Bediening, of Beroep, is verbonden: maar ik gae verder, en gelyk het eene misdaet van daetlykheit is, selfs iet ongeoorlofts te doen, soo rekenè ik het ook eene misdaet van nalaetigheit, te gedoogen, als men het kan beletten, dat het door een ander gedaan worde.

3. De Exempelen, waerby sulk een versuym, of nalaetigheidt, iemant tot eene misdaet gerekent, en als soodanigh gestraft wordt, zyn meenigvuldigh in de Rechten. Dus worden de meêweetende, of niet ontdekkende, in het geval van Mejesteitschennis, weinigh, of niet, onderscheiden van de medeplichtigen. *a.* Dus maekt de weetenschap, die iemant heeft van een te pleegen vadermoort, indien hy daar van geene behoorlyke waarschouwing doet, hem mede straffschuldigh. *b.* En elk een, die vervalsching van de munt konnende beletten sulks niet gedaan heeft, is schuldig aan de valsheit, en onderworpen aan de straf, die by de wet tegen sulk eene misdaet gestelt is. *c.*

4. In myne Beschryving maeke ik uitdrukkelyk gewach van de *Burgerlyke wet*, op dat ik de Misdaeden, waar van ons hier staat te handelen, soude onderscheyden van *sonden*; het welk een woort is van een algemeener en uitgestrekter beteekenis. En seeker is 'er geene misdaet, die niet te gelyk sonde zy: maar daar zyn veele sonden, die voor geene misdaeden gehouden worden.

Ondankbaarheit, gierigheit, hovaerdy, liefdeloosheit enz. zyn

a. L. Quisquis 5. §. 6. C. ad Leg. Jul. Maj.
b. L. 2. & L. 6. D. ad Leg. Pompej. de parric.
c. L. 9. §. Eadem poena. D. ad Leg. Corn. de falsis.

zyn ongetwyffelt sonden, maar sy worden niet getelt onder de misdaeden, immers niet onder de sulke, waarom de menschelyke Vierschaar kennis neemt. Deese oordeelt alleen over de grofste, swaerste, en schadelykste voor de Burgerlyke Maetschappye, en laet de straf van de overige aen Godt over.

Hierom is het ook, dat ik in myne beschryving van eene misdaet hebbe vereischt, dat deselve *volgens de Burgerlyke wet strafwaerdigh zy;* Op dat daer uit soude konnen geweeten worden, welke Misbedryven alleen tot de Goddelyke, en welke te gelyk tot de Menschelyke Rechtbank behooren. Want daar de Lantwet in het geheel geene straf tegens gestelt heeft, sulks kan voor geen Misdaet gehouden, nochte als sodaenigh by den Rechter gestraft worden. 5.

Niet dat het juist noodsaekelyk zy, dat met uitdrukkelyke woorden het misbedryf in de Wet worde aangeteekent. Want de verscheyde, en dagelyks toeneemende menschelyke boosheit maekt dit genoegsaem onmoogelyk, behalven dat een wys en voorsigtigh Wetgever sich wel sal wagten, in syne wet soodanige saaken te laeten invloeijen, waardoor een onbekent, of by de minsten bekent quaet, door het verbodt eerst mogt schynen geleert te worden. 6.

Maar het is genoeg, dat de Wetgeever ontrent mindere, of geen ongelyke gevallen, sich verklaert, en bevoolen hebbe die te straffen, om een Rechter te wettigen tot de straf van eene nogh ergere, grootere, of ten minste diergelyke euveldaet. *d.* 7.

En daarom hebbe ik geene bepaelde straffe vereischt; om dat de aert der misdaeden, en haere omstandigheeden meenighmael soo verscheiden zyn, dat het ondoenlyk zy deselve alle in de wet te begrypen; waarom de wetgeever verplicht is veele dingen, en daar onder ook de vermindering, of verswaering der straffe, aan de verlichting, bescheidenheit, en het gemoet van den Rechter geheel over te laeten. 8.

Wyders hebbe ik in myne beschryving geen gewag gemaekt van eenen *quaden, en opzetlyken wil;* Want schoon het 9.

d. Arg. L. 10. 11. 12. 13. *D. de Legib.*

het waar zy, dat in de misdaeden voornaemelyk op den *wil* gesien worde, en wel soo, dat by eene wet uitdruklyk zy bevoolen den *wil*, en niet de *uitkomst*, in het straffen van misdaeden in acht te neemen. *e.*

Soo is het evenwel niet minder waar, dat iemant ook door *onkunde*, en *onvoorsightigheit* misdoen kan; waar van de exempelen in de wetten meenigvuldig zyn; *f.* alhoewel hy in sulk een geval niet soo swaar, als wanneer hy opsettelyk had misdreeven, moet gestraft worden. *g.*

10. Met voordacht hebbe ik in myne Beschryving ook niet gewaegt van een *vrywilligh* bedryf, of versuym; om dat ik het tot eene misdaet niet nodigh achte, dat die geheel vrywillig, en *onbedwongen* begaen worde: want geen dwang ter weerelt moet bequaem zyn, om ons eene godtloosheit te doen pleegen. Men moet, volgens het bekende spreekwoordt, van twee quaede altoos het beste kiesen. Nu is'er een tweederhande quaet, het eene natuurlyk, en het ander zeedelyk. Tusschen deese twee is sulk een merkelyk onderscheit, dat een wys en vroom man het laetste oneindigh erger sal achten, dan het eerste. Die dan in deese keur mistast, is niet geheel te verontschuldigen; schoon het waar zy, dat de Rechten in diergelyke gevallen deese gematighheid gebruyken, dat se in lichtere en geringere misbedryven de sulken verschoonen, die, onder eens anders maght staande, syne bevelen gehoorsaemt hebben, *h.* doch in swaerdere en grovere euveldaeden hen wel niet geheel ongestraft laeten, maer echter naer de uiterste strengheid met hun niet handelen. *i.*

Daar

e. L. Divus Hadrianus 14. *L.* 1. §. 3. *L.* 7. *D. ad Leg. Corn. de Sic. adde L.* 3. §. 1. *D. de injur.* §. *Placuit.* 7. *Inst. de oblig. quae ex del. nasc.*

f. L. Ejusdem Legis 3. §. 2. *D. ad Leg. Corn. de Sic. L. si quis.* 38. §. *Qui abortionis* 5. *D. de Poenis. L.* 9. & *L.* 11. *D. de incend. ruin. naufr. L.* 2. *D. de termino moto.*

g. L. Fere 108. *D. de R. J. d. L.* 9. *D. de incend. ruin. naufr. L. Milites* 12. *D. de custod. & exbib. reor.*

h. L. Ad ea, quae 157. *D. de R. J. junct. L.* 167. §. 1. & *L.* 169. *D. Eod.*

i. L. Servus 20. *D. de O. & A. junct. L. Servos* 8. *C. ad Leg. Jul. de vi publ. L. si Servus* 2. *C. de Sepulchro viol. vid. omnino Menochius de Arb. jud. Quaest. Lib.* 2. *cent.* 4. *cas.* 354. *Gomezius Variar. Resol. Tom.* 3. *cap.* 3. *n.* 42.

Daar wy hier voor hebben gesien, dat het niet beletten 11. van een anders quaet, als het in onse macht is, tot misdaet wordt gerekent, soo is het buyten alle bedenklykheid, dat het eene misdaet zy, iemant tot het pleegen van een schelmstuk *bevel* en *last* te geven, en sulk een, even als de daeder, strafbaar. *k.*

En alhoewel de Rechtsgeleerden het met malkanderen 12. niet eens zyn, of de *Raetgeving* tot eene misdaet ook self eene misdaet zy, dewyl dit sommige wetten schynen te bevestigen, en andere wederom te loochenen, *l.* soo vloeit evenwel uit het voorgesegde by noodtwendigh gevolg, dat sulk een quaede raetgeving, vooral soo 'er het quaet op gevolgt is, den raetgeever schuldigh maekt. Want wie begrypt niet, dat het niet soo ergh is een' boosdoender in syne boosheit, daar men kan, niet te verhinderen, als hem selfs door raet daar toe te beweegen, en aan te setten? En houden de Rechten evenwel den eersten niet onschuldigh, hoe soude dan de tweede onschuldig zyn, daer deese niet enkel lydelyk, als die, maar ook selfs eenigsins daedelyk is? Het geldt niet, hier tegens in te brengen, dat het niet beletten, of ontdekken van een quaet alleen in de hoogste en swaerste gruweldaeden strafbaar zy. Want schoon dat weesen moghte, blyft dit nogtans waerachtigh, dat een raetgeever tot een schelmstuk meer schult heeft, dan die slechts een te pleegen schelmstuk niet verhindert. En daarom magh 'er ook tusschen deese twee dit onderscheit wel weesen, dat de een alleen in swaere, en de andere ook in mindere misdryven, voor strafschuldigh gehouden worden; voornamelyk soo de uitvoering op syn raet gevolgt zy. *m.*

k. Textus est expressus in L. *Nihil interest.* 15. *D. ad* L. *Corn. de sicar.* L. *Non ideo.* 5. *C. de accus.* L. *Non Solum.* 11. §. *Si mandatu* 3. *D. de injuriis.*

l. Sunt Textus affirmantes in L. 1. §. *Incidit* 13. *D. ad sctum Turpill.* L. *Haec verba* 12. *D. ad* Leg. *Jul. de adult.* L. 1. §. 4. *D. de servo corr.* L. *Qui servo.* 36. *in fine D. de Furt. Pro negativa Sententia facere videtur* §. *Interdum* 11. *in fine Instit. de obl. quae ex del. nasc.* & L. *Saepe* 53. §. 2. *in fine D. de V. S.*

m. Vid. Arn. Vinnius *ad Instit. tit. de obl. quae ex del. nasc.* §. 11. *n.* 1. &

13. Dat de *gedachten* alleen niemant misdaedigh maeken, is by de Rechtsgeleerden buyten verschil: want schoon men eenigermaete iemant een dief, overspeeler, of dootslager kan noemen, wegens het voornemen, dat hy heeft, om deese schenddaeden, daer toe gelegentheit vindende, te bedryven, soo verscheelen echter hierontrent de wetgeevers van de Philosophen, en Godtgeleerden, in soo verre, dat se niet als deese tot 's menschen gemoet indringen, om hem volgens het selve te veroordeelen: maar dat se daarenboven eenige daedelykheit in hem vereischen. *n.*

14. Ik segge eenige *daedelykheit*, om daermede te kennen te geven, dat de geheele uitvoering van het schelmstuk tot eene misdaet niet vereischt wordt: maer dat het genoeg is, dat by het een of ander *aenvankelyk* bedryf van het voorneemen tot uitvoeringe koome te blyken; in sulker voege, dat de *daedelyke pooging* ongetwyfelt eene misdaet zy. *o.* „ Iemant kan misdaedig worden (segt Seneca) „ schoon hy niet misdaen hebbe . . . Die my vergift „ heeft gegeeven, dat onder de spys gemengt syne kragt „ heeft verlooren, heeft alleen door het geeven van dat „ vergift sich aen eene euveldaet schuldigh gemaekt, „ schoon hy my niet beschaedight hebbe. Hy is niet „ minder een Moordenaer, die naer my met scherp heeft „ gestooken, om dat de dikte van myne kleederen heeft „ belet, dat de steek tot myn Lichaem zy doorgedron- „ gen. Met een woort alle schelmstukken, voor so veel „ de schult betreft, zyn reets volvoert, voor zy wor- „ den in het werk gestelt." *p.*

TWEE-

1. & 2. & Joh. Voet *ad J. tit. de furt. n.* 7. *Adde omnino* Ant. Matthaeum *de crimin. Proleg. cap.* 1. *n.* 7. 8. 9. & 10.

n. L. *cogitationis* 18. *D. de poenis.* L. *Fugitivus* 225. *D. de V. S.* & Wissenbachius *ad d. L.*

o. L. *Divus Hadrianus* 14. *D. ad Leg. Corn. de Sicar.* Paulus *Lib.* 5. *sent. tit.* 23. §. 3.

p. Seneca *in Sapientem non cadere injuriam Lib. Singul. cap.* 7.

TWEEDE HOOFTDEEL.

Wie Misdaet begaen konnen.

Korte Inhoudt.

1. *Of een Beest misdoen kan?*
2. *Of Kinderen misdoen konnen, en van de verscheide Trappen der kintsheit.*
3. *Een bynabovenjarige kan misdoen en is strafbaer.*
4. *Maar niet een kint onder de seven jaeren, of even daarboven.*
5. *Onreedelyk vonnis te Atheene over een kint uitgesprooken.*
6. *Alhoewel een Kind onder de seven jaeren wordt bevonden slim en erg genoeg te weesen, moet men daarom van den gemeenen Regel, die sulke Kinders strafloos stelt, niet afwyken.*
7. *Een onderjaerige moet altoos saghter gestraft worden.*
8. *Of dit de dootstraf ontrent hem belet.*
9. *Meisjes zyn in geval van misdaet niet eerder bovenjaerigh, dan de Knegtjes.*
10. *Onderjarige Kinderen zyn ook strafschuldig wegens misdaeden van naeldaetigheit.*
11. *Minderjaarige konnen buiten twyffel misdoen, en straffe lyden: doch wordt betwist, of de Rechter altoos gehouden zy tot strafversachting van een minderjaerigen?*
12. *Het stellige gevoelen van de* Criminalisten *ondersocht, en wederlegt.*
13. *Het is best de strafversachting aan de bescheidenheit van den Rechter over te laeten.*
14. *Van Dullen, ofte Onsinnigen.*
15. *Van Gekken, en of die misdoen konnen?*
16. *Van de geene, die by vlaegen alleen dul zyn.*
17. *Of desulken moeten worden geoordeelt in dulheit, of by hun verstant zynde, te hebben misdaen?*
18. *Wat men moet oordeelen van de geenen, die men na het misbedryf onsinnigh vindt, daar se te vooren verstant hadden?*
19. *Of die onsinnigh zyn geworden, geduurende hunne onsinnighheit met de doot strafbaer zyn?*

1. Het quaet, door een Beest bedreeven, noemen de Romeinsche Rechtsgeleerden met een byſonder woort *pauperies;* en *Ulpianus* beschryft het *allerlei schade sonder des daeders ongelyk toegebragt: vermits een Beest niet kan worden gesegt ongelyk te doen, daer het geen verstant heeft. a.* Hieruit blykt, dat een Beest, eigentlyk gesprooken, geene misdaet kan begaan, doch evenwel belet dit niet, dat hetselve in sommige gevallen, mede dootstrafbaar zy. Wy hebben hier van meer dan een Gebodt in de Goddelyke Wet. *b.* En die Wet is ten deesen opzichte niet geheel buiten gebruik: want men vint by Rechtsgeleerde Schryvers verscheide gevallen verhaelt van gerechtelyke, plechtige, en voorbeeldelyke straffen, ontrent Beesten geoefent. *c.*

2. Of een Kint eene misdaet kan begaan, en of en hoe verre het dieswegens strafbaer zy, valt wat moeilyker te beslissen. De Kintsheit wordt verscheidentlyk verdeelt.

a. L. 1. §. *ait Praetor.* 3. *D. si quadr. paup. fec. dic.*
b. *Genes.* 9. 5. *Exod.* 21. 28. *en* 29. *Levit.* 10. 15. *en* 16.
c. *Vid.* Mornacius *ad* L. 1. *D. si quadr. paup. fec. dic.* Guid. Papae *Decis.* 238. Jul. Clarus *sent. lib.* 5. §. *fin. quaest.* 99. *n.* 8.

verdeelt. De Roomsche wetten noemen de sulken, die nog geen seven jaeren bereikt hebben, *Infantes d.* en die daar boven, doch van Vrouwelyke Sexe geen twaelf, en van de mannelyke geen veertien jaeren out zyn, *impuberes dd.* Deese souden wy in onse tael konnen noemen *kleine-Kinderen*, * en *onderjaerigen.* Deselve Wetten gewagen ook van *infantiae & pubertati proximi e.* van *byna kleine Kinderen*, en *bynabovenjaerigen.* De Uitleggers zyn het niet eens wegens de jaeren, die iemant moet hebben, om voor een *byna klein Kint*, of een *byna bovenjaerigen* te worden gehouden. *f.* Doch van de sesderlei gevoelens, die *Menochius* optelt, is dat seekerlyk het veiligste en beste, dat sulks aen de bescheidenheit van den Rechter overlaet, het geen *Menochius* ook selfs goetkeurt. *g.*

3. Dit vooraf gesegt synde, meene ik, dat op de vraeg, of een kint misdaet kan begaen, niet sonder onderscheidinge van ouderdom kan worden geantwoordt. Want indien het selve is *byna bovenjaerig*, en genoegsaeme kennis en verstant heeft om het goede van het quaede te onderscheiden, of (het geen hetselve is) om quaet doende te weeten dat het quaet doet, soo valt 'er niet te twyffelen, of sulk een kint kan sich aan misdaet, en gevolglyk aen straf schuldig maeken. *h.*

4. Doch indien het kint is onder de seven jaeren, dat ik een *klein kint* noeme, of een *byna klein kint*, maer even boven die jaeren, soo dunckt my, dat het sich noch mis-

B daedigh

d. L. 1. §. 2. *D. de admin. tut.* L. *si infanti.* 18. *C. de Jure delib.*
dd. Pr. Instit. Quib. mod. tut. fin. L. 2. *D. de vulg. & pup, subst.*
* Het woort *Infans* betekent eigentlyk een Kint, dat nogh niet spreeken kan, en dus soude men hier ook konnen seggen *onbesprakte Kinders.*
e. §. *Sed quod dicimus* 10. *Instit. de inutilib. stipul.* L. *pupillus* 111. *D. de R. J.*
f. Vid. Gloss. ad §. 10. *Instit. de inutil. stipul.* Bartol. *ad* L. 1. *de novation. n.* 6. Noodt *ad Leg. Aquiliam cap.* 10.
g. Menoch. *de A. J. Q. Lib.* 2. *cent.* 1. *Cas.* 57. *n.* 44.
h. L. *Apud Celsum.* 4. §. *de dolo* 26. *D. de doli mali & met. except.* L. *Heredibus.* 13. §. 1. *D. de dolo malo.* §. *penult. Instit. de furt.* L. *pupillum* 111. *D. de R. J.*

daedigh noch ſtrafſchuldigh kan maeken, maar dat het door ſyne onnooſelheit beveilight wordt. *i.*

5. De ſtraffeloosheit, die ik hier, in navolging van *Modeſtinus*, voor ſulke jonge kinderen beweere, ſal een Rechter, myns bedunkens, met meer regt konnen worden aangepreeſen, en dienvolgens door hem in acht genoomen, dan de al te fyne ſcherpſinnigheit, en onbarmhartige geſtrengheit van die Atheenſche Rechteren, waer van Elianus gewaegt. *k.* Een jongsken, luit ſyn verhael, had eene goude plaet genoomen, die van de kroon van Diane was afgevallen. Ontdekt zynde wordt hy dieswegen te recht geſtelt. De Rechters laeten allerlei kinderſpeelgoed, ook deeſe goude plaet het jongsken voorleggen; om te ſien, wat hy kieſen ſoude: hy kieſt het gout, en daar op wordt hy, ſonder aenſien van ſyne tedere jongheit, als een Heiligſchender, geſtraft. Sulk eene wyſe van rechtspleegen wordt met reden van den geleerden *Antonius Matthaeus* gelaekt en afgekeurt. *l.*

6. Het is waer, en d'ondervinding leert het maar al te wel, dat 'er kinderen van ſes, of ſeven jaren worden gevonden, die ſoo loos als boos zyn, en ſelfs bequaem, om de geenen, die ouder zyn, te bedriegen. Het is meede waar, dat men ook in onſe dagen op ſommige ſtoute jongens het ſeggen van Apulejus wel mooge toepaſſelyk maeken. „ Wie ſoude eenen jongen van ſulk eene vroegrype „ boosheit niet haeten? daer hy hem als een wanſchepſel „ eer ſterk ſiet door ſchelmery, dan door jaeren? In ee- „ ne groene jeugt, en in eene gryſe quaedaerdigheit? Eer „ ſchadelyk, dan vermoogendt? of liever ſelfs daerom te „ ſchadelyker, om dat hy het is met oogluiking en alreede „ bequaam om ongelyk te doen, maar niet om dieswegen „ ſtraf te lyden"? *m.* Maar de Exempelen van ſulke vroegtydige ergheid en boosheit moeten niet in gevolg getrokken worden, nochte den Rechter daerom van den ge-

i. L. *infans* 12. *D. ad Leg. Corn. de Sicar.*
k. Aelianus *var. hiſtor. Lib.* v. *cap.* 16.
l. Mattheus *de crimin. Proleg. Cap.* 2. *n.* 2. *in fine.*
m. Apulejus *Apol.* 2.

meenen, en ook der menschelykheit betaemelykften Re-
l, doen afwyken, die van meest alle Rechtsgeleerden
ɪrdt goetgekeurt, waer van 'er *Carpzovius* een gansche
'ſt optelt. *n.*

Daerenboven moet een kint, reets bevatbaer voor eene 7.
sdaet, en gevolgelyk ook voor de ſtraffe, altoos ſach-
: worden gehandelt, dan iemandt, die ſyne volle jae-
ı, en dus genoegſame kennis heeft. *o.*

Maer of deſe handeling altoos ſoo ſacht ſoude moeten 8.
:eſen, dat deſelve ſich nooit tot dootſtraf, of vermin-
ıg der leeden van een onderjaerigen ſoude moogen uit-
ekken, ſulks ſoude ik niet durven vaſt ſtellen. *Julius*
ırus, geen onvermaert *Criminaliſt*, ſchryft krachtigh voor
; gevoelen: *p.* maer *Carpzovius*, die anderſints ook ſeer
ır toe overhelt, dat men een onderjaerigen niet met
doot ſtraffe, *q.* beweert met recht, dat 'er gevallen
nnen zyn, waer in de liſt, kennis en vertwyffelde boos-
it van een onderjaerigen ſoo klaer uitblinkt, en teſ-
ns ſoo groot is, dat ſe den Rechter noodtſaekt, om
dootſtraf te gebruiken; waer van hy verſcheide voor-
elden, en gewysdens bybrengt. *r.*

Wyders ſoude ik denſelven *Carpzovius* ſeer wel konnen 9.
:vallen in ſyn gevoelen, dat ſchoon naer Rechten de
:isjes met haer twaelf en de Jongens maer eerſt met hun-
veertien jaeren huwbaer en buiten de kintsheit geoor-
:lt worden, hier evenwel geen onderſcheit zy te mae-
n tuſſchen de knegtjes en de meisjes, maer dat deeſe
tſte ſoo wel als de eerſte in het geval van miſdaet,
; haere veertien jaeren voor *onderjaerigen* moeten wor-

 den

ı. Carpzovius *Prax. crim. Part.* 3. *quaeſt.* 143. *n.* 10.
. *L. Auxilium* 37. §. 1. *D. de minorib.* in verbis *niſi quatenus interdum miſeratio aetatis ad mediocrem poenam judicem produxerit.*
. Clarus *ſent. Lib.* v. §. *fin. quaeſt.* 60. §. 3. *vide quoque* Lipſium *ad Taciti Annal. Lib.* v. *n.* 21. *pag. mihi* 140. & 141. Ubi ex Dione probat, fas non fuiſſe interfici pueros niſi ſumptâ togâ, & relatos in viros.
. Carpzovius *Prax. crim. Part.* 3. *quaeſt.* 143. *n.* 21. & *ſeqq.*
. *Idem Eod. n.* 48. &. *ſeqq.*

den gerekent; Dewyl het hardt en onredelyk foude zyn, dat men de fwakkere Sexe ftrenger foude handelen dan de fterkere. *f.*

10\. Getoont zynde, dat kinderen konnen misdoen, en geftraft worden, is de vraeg verder, offe fich ook konnen fchuldigh en ftrafbaer maeken, wegens misdaeden van *nalaetigheit?* en het gemeen gevoelen der uitleggeren is voor de ontkentenis. *t.*

Maer het tegendeel blykt uit eene duidelyke wet. *u.* Alhoewel ik beken, dat alleen, in feer fwaere en verfoeijelyke misbedryven, een kint, dat der reden reets genoeg maghtig is, enkel wegens nalatigheit, kan, en magh geftraft worden, en niet in lichtere gevallen, waer van andere Wetten gewagh maeken. *v.*

11\. Of *minderjaerigen*, dat is, die boven de *veertien*, maer onder de *vyfentwintigh* jaeren zyn *w.* konnen misdoen, en geftraft worden, kan, na het voorgefegde, in geen twyfel worden getrokken, maer wel of de Rechter gehouden zy, wanneer minderjaerigen misdoen, defelve mede fachter te handelen, in foo verre, dat, indien hy dit niet deede, maer een minderjaerigen tot de gewoone ftraf veroordeelde, van fyne Sententie, als een grief inhoudende, foude konnen geappelleert worden?

12\. De meefte Criminaliften feggen hier ja. *x.* En fy trachten hun gevoelen te beveftigen met de verfcheide wetten.

f. Idem *Eod. n.* 26.
t. Gomezius *var. Refol. Tom.* 3. *cap.* 1. *n.* 59.
u. *L. Excipiuntur* 14. *D. de Sc. Silaniano.*
v. *L.* 2. *C. fi adv. delictum L. Minoribus.* 6. *C. de his quib. ut indign. auf. hered. Nov.* 115. *cap.* 3. §. 13. *verfu: Hanc autem poenam.* Ant. Mattheus *de Crim. Proleg.* 2. *n.* 3.
w. *L. fin. C. de his qui ven. aetat. imp. L. filiofamilias* 50. §. *ult. D. de leg.* 3.
x. Gomezius *var. Refol. Tom.* 3. *cap.* 1. *n.* 62. & 63. Clarus *fent. Lib. V.* §. *fin. quaeft.* 60. *n.* 3. &. *DD. a* Carpzovio *allegati in prax. Crim. Part* 3. *quaeft.* 143. *n.* 61. *Adde* Marantam *fpecul. Aur. Part.* 4. *Diftinct.* 1. *n.* 84. & *feqq.*, ubi latè haec quaeftio difcutitur, & argumenta, quibus defendatur & oppugnetur, in medium proferuntur.

ten. *y*. Maer die wetten, wel ingesien zynde, konnen de voorstanders van dit gevoelen niet veel voordeel geven. Want de eerste van deselve toont duidelyk, dat het aen des Rechters bescheidentheit staet ontrent een minderjaerige eenige sachtheit te gebruiken, seggende: „ 't en „ zy somtyts het mededoogen met syne jonge jaeren, „ den Rechter tot eene mindere straffe beweegen moghte. Welk woort *somtyts* niet te vergeefs in die wet invloeit, maer toont, dat de Rechter, naer de gelegentheit van het geval, hardt of sacht kan weesen. En de twee andere wetten konnen ruim soo bequamelyk van *onderjaerigen* als van *minderjaerigen*, verstaen worden. Behalven dat, soo men die al van minderjaerigen verstaet, men dan noch deselve niet moet opvatten, als behelsende een volstrekt gebodt, om alle minderjaerigen altoos, en in alle gevallen, sachter te handelen: maer alleen *somtyts* (gelyk de voorgaende Wet spreekt) wanneer een Rechter naer billykheit kan oordeelen, dat de sachtheit met de rechtvaerdigheit niet strydigh is, en niet alle hoop verlooren, dat de minderjaerige misdaedige tot beternis kan gebraght worden.

13. Ik soude derhalven het liefst met die Rechtsgeleerden houden, die den Rechter niet noodtsaekelyk tot versachting der straffe van een minderjaerigen verplicht achten, maer sulks aen syn gemoedt, naer bevindt van saeken, volkoomen overlaeten. *z*.

14. Met recht wordt de daet van een *dul* of onsinnigh mensch, waermede hy iemant leet, of schaede toebrengt, door *Ulpianus* gelyk gestelt met het vallen van een steen. *aa*. Daermede te kennen geevende, dat sulk een mensch wegens die daet soo weinig schuldigh en strafbaer is, als een ongezielde steen, pan, of tichel, die van een huis is nedergevallen. En seeker wat straffe sou-

 de

y. *L. Auxilium* 37. §. 1. *D. de minor. L. Aut facta* 16. §. *Persona*. 3. *in fine. D. de poen. L. Fere in omnibus*. 108. *D. de R. J.*
z. *Vid.* Sande *Comm. ad L. Fere in omnibus* 108. *D. de R. J.* Carpzovius *Prax. crim. Part*. 3. *quaest*. 143. *n*. 59. & 66.
aa. *L. sed & si* 5. §. 2. *D. ad Leg. Aquil.*

de men den geenen aendoen, die ſyne ſinnen niet maghtigh door ſyn ongelukkigh Lot genoeg ontſchuldight, en geſtraft is? *bb.*

15. Maer hier is aen te merken, dat 'er verſcheide trappen zyn van ſinneloosheit. *cc.* Het is onnoodigh te ſeggen dat een *dul*, en *gek* menſch onderſcheiden zyn. *Gekheit* is ongetwyfelt minder dan *dulheit. dd.* En 't en zy men door een'. *Gek* verſtae ſoodanigh iemandt, die ganſch van ſyn verſtant berooft is, ſoo ſoude het gevaerlyk zyn te ſtellen, dat een *Gek* menſch niet misdoen kan. Men vindt ſommige menſchen, van welke men met recht kan ſeggen, dat ſy het niet al te vaſt hebben, doch die evenwel niet nalaeten in de menſchelyke Maetſchappye te verkeeren, ſich uiterlyk niet onredelyk gedraegen, en met hunne woorden en werken doen ſien, dat het redenlicht, en de denkbeelden van goed en quaet wel eenigſins in hun zyn verduiſtert: maer niet ganſch uitgedooft. Sulke menſchen meene ik, dat misdoen konnen, en geſtraft worden, *ee.* doch met eene mindere en lichtere ſtraf, ter beſcheidenheit van den rechter, geëvenreedight naer hun gering of verdorven verſtant. *ff.*

16. Dewyl ook ſelfs de dulheit niet van eenerlei natuur is, maer ſommige die quael alleen by vlaegen onderworpen, en dikwerf ſeer wel by hun verſtant zyn, ſoo moet in deeſe wel onderſcheiden worden, op wat tyt het quaet van hun gepleegt zy. Want hebben ſy ſulks gedaen ten tyde als ſy by hun verſtant waeren, ſoo zynſe buyten twyffel ſtrafſchuldigh. gg.

17. Doch of iemant, aen vlaegen van dulheit onderhee-

bb. L. *Infans* 12. D. *ad Leg. Corn. de Sic.* L. *Divus Marcus* 14. D. *de offic. Praeſid.* L. *Poena.* 9. D. *de Leg. Pompej. de paric.*

cc. Vid. Menochius *de Praeſumpt. lib.* 6. *praeſ.* 45.

dd. Cicero *Tuſcul. Quaeſt. lib.* 3. *cap.* 5. *in fine.*

ee. Mattheus *De crim. Proleg. cap.* 2. *n.* 5. Carpzovius *Prax. crim. Part.* 3. *Quaeſt.* 145. *n.* 4. & *ſeqq.*

ff. Leeuwen *Cenſur. for. Lib.* 5. *cap.* 1. *n.* 21. Carpzovius *Eod. n.* 46. & *ſeqq.*

gg. Menochius *de Arb. Jud. Quaeſt. Lib.* 2. *Cent.* 4. *Caſ.* 325. *n.* 11.

heevigh, ten tyde van het misdryf by ſyn verſtant zy geweeſt, dan niet, is een ſaek, waer van een Rechter altoos geen klaer bewys kan hebben, en als hy hier van onſeeker is, moet hy veel eer vermoeden, dat het quaet in dulheit, dan met verſtant zy gepleegt. *bb.*

18. Wat anders ſoude het weeſen, indien de aengeklaegde, na het begaene misbedryf, eerſt onſinnigh wierd geſegt, die te vooren altoos van elk een voor verſtandigh was gehouden, want in ſulk eenen ſoude het tegengeſtelde vermoeden plaets hebben en hy geoordeelt moeten worden het feit by ſyn verſtant zynde te hebben bedreeven. *ii.*

19. Maer indien ſulk een menſch evenwel waerlyk onſinnigh wordt bevonden, of, om het geval nogh klaerder te ſtellen, indien iemant met geſonde ſinnen, en volkoomen verſtant, eene ſtrafbaere euveldaet hebbende begaen, naderhant in raſernye, of onſinnigheit, is koomen te vervallen, ſoo is de vraeg, of ſulk een onſinnige met de gewoone ſtraffe kan, en mooge geſtraft worden? De meeſte uitleggers ſeggen met reeden van neen. *kk.* En buiten de redenen by hen aengehaelt, dat naemelyk geen afweeſige, of die ſyne verdeediging niet doen kan, naer Rechten mach veroordeelt worden, *ll.* en dat een dulle of onſinnige voor afweeſigh wordt gehouden *mm.* dat ook een onſinnige door de onſinnigheit ſelve genoeg geſtraft is. *nn.* Buiten deeſe redenen, ſegge ik, voegt 'er de geleerde *Matthaeus* nogh eene andere by, die hem, en dus ook my, wel de voornaemſte dunkt, dat hier niet alleen het lichaem, maer inſonderheit de Ziel van den Aen-

bb. Matthaeus *de crim. Prol. Cap.* 2. *n.* 6. Carpzovius. *Prax. crim.* 1. *Part.* 3. *quaeſt.* 145. *n.* 34. & 35 *adde* Menochium *de Praeſumpt, Lib.* 6. *Praeſ.* 45. *n.* 63.

ii. Matthaeus *Eod.* Menochius *Eod n.* 18. & *ſeqq.*

kk Menochius *de Arb. Jud. Quaeſt. Lib.* 2. *Cent.* 4. *caſ.* 325. *n. ult.*

ll. L. 1. *D. de requir. vel abſent. damn. L.* 5. *D. de poenis.*

mm. L. 2. § *furioſus* 3. *D. de Jure Codicill.*

nn. d. L. Divus 14. *D. de offic. Praeſ. d. L.* 9. *D. de leg. Pomp. de parricid.*

Aengeklaegde in aenmerking koomt, en dat het vooral de plicht van den wetgeever is voor de behoudenis van deese laetste, wanneer hy syne straf ontrent het lichaem oefent, alle moogelyke sorge te draegen, dat hy derhalven syn best moet doen, dat de misdaedige, ter vermydinge van de eeuwige straf, tot berouw, en bekeering mooge bewoogen worden, en dat dit onmoogelyk kan geschieden, indien een onsinnige geduurende syne onsinnigheit, met de doot gestraft wordt. *oo.*

20. Deese reden, herhaele ik, dunkt my van het uiterste gewight: maer beweegt my met eene, om van den Heere *Matthaeus* te verschillen, en een onsinnige, wegens syne opgevolgde onsinnigheit, met den gemelden seer rechtkundigen Schryver niet geheel straffeloos te stellen: want deese reden belet geensins, dat hem een geltboete worde opgelegt; welke straf ook selfs tegens onweesigen en moogelyk onschuldigen, plaets heeft, *pp.* en dat men bybrengt, dat hy door syne dulheit selve genoeg gestraft wordt, kan bequaemlyk verstaen worden by tegenstelling van de lichaemlyke straffe, die hy andersins soude hebben moeten ondergaen, sonder dat met deese woorden juist allerlei straffe, hoe genaemt, moet worden geoordeelt te weesen uitgeslooten. *qq.* Behalven dat die woorden in der daet ook moeten worden opgevat van sulk een onsinnigen, die *in syn onsinnigheit* het feit heeft begaen; van welk geval in *L.* 14. *D. de offic. Praesid.* & *L.* 9. *D. de Lege Pomp. de parric.* eigentlyk word gesprooken, en niet van een misdaedige, die na de gepleegde misdaet onsinnigh is geworden.

21. Beter achte ik het gegrondt te weesen, het geen de Heer *Matthaeus* daerenboven beweert, dat hier geen onderscheit zy te maeken tusschen de allerswaerste, en geringere misdaeden: maer dat een onsinnige soo min om die,

oo. Matthaeus *Eod. n.* 7.
pp. L. *Absentem* 5. *D. de poenis.*
qq. *Vide* Clarum *Lib.* v. *sent.* §. *fin. quaest.* 60. *n.* 7. Carpzovium *Prax. crim. Part.* 3. *quaest.* 45. *n.* 26.

als om deese, geduurende syne onsinnigheit, met
ot behoort gestraft te worden. *rr.* En daarom, hoe
ilyk en vervloekelyk de Vorstenmoort ook weesen
:, meene ik echter, met denselven Heere *Mat-*
, dat deese misdaet geene uitsondering van den alge-
n Regul maekt, en veroordeele met hem de daet
abelle van Castiliën, die eene dulleman, welke
aand van Arragon, haeren gemael, eene wonde had
ragt, met de doot liet straffen. *ss.* Gelyk ik ook
erwondering hebbe geleesen by *Bodinus*, dat men
ankryk seekeren onsinnigen, die op Hendrik, Soon
oning François den eersten, den degen getrokken,
scheenen had dien Prins te willen ombrengen, met
ot gestraft heeft. *tt.*

stgoeden worden met recht by onsinnigen vergeleeken, 22.
n die soo wel, als van deese, gesegt, datse geenen
ebben: *uu.* maar dit is te verstaan van alle Burger-
handelingen, waar doorse hunne goederen souden
n verminderen, en voor soo verre gaat deese ge-
is *door. vv.* Maar voor soo veel de misdaeden be-
worden se geoordeelt een wil te hebben, even
le andere menschen, en dienvolgens niet minder te
n misdoen en strafbaer te weesen. *ww.*

erder bedenkelykheit valt 'er omtrent een *stommen* 23.
. Van deesen getuigt sekere wet, dat hy niets ver-
en vergelykt hem by een kint. *xx.* Waar uit het sou-
ogen schynen, dat hy ook soo weinigh als een kint
en kan. Doch deese gelykenisse gaet in alle gevallen
oor, en tusschen een stommen dooven, en een kint
e groote ongelykheit, om dat de een sich kan ver-

C bin-

Matthaeus *Eod. n.* 8.
Gomezius *var. Res. Tom.* 3. *cap.* 1. *n.* 72.
odinus *de Repub. L.* 2. *cap.* 5. *pag. mihi* 210.
. Furiosi 40. *D. de R. J.*
. His qui §. *ult. D. de tutor. & cur. dat. ab his.*
Carpzovius *Prax. crim. Part.* 3. *quaest.* 118. *n.* 27. Gomezius *var. Res. Tom.* 3. *cap.* 1. *n* 75. Matthaeus *Prolegom. cap.* 2. *n.* 11.
L. si servo 65. §. 3. *in fine D. ad. Sc. Trebell.*

binden, en de ander niet. *yy.* Van alle ſtommen en dooven kan met waerheit niet geſegt worden, dat ſy niets verſtaen. Het tegendeel blykt uit verſcheide Exempelen by *Carpzovius* aengehaelt. *zz.* En daerom oordeelt deſelve Schryver met reden, dat een ſtomme doove, van wiens verſtant genoegſaem blykt, en te gelyk van ſyn gepleegt misdryf by de verklaering van geloofwaerdige getuigen, niet alleen kan en magh, maer ook met de gewoone ſtraffe behoort geſtraft te worden. *aaa.* Doch een van deeſe twee dingen ontbreekende, of bewys van ſyn verſtant, of van de gepleegde misdaet door getuigen, kan een ſtomme doove niet geſtraft worden. Want in het eerſte geval wordt hy met reeden by een kint, en onſinnigen vergeleeken, en is ſoo min, als deeſe ſtrafbaer; En in het tweede is het ſeeker, dat een Rechter niemant kan veroordeelen, van wiens misbedryf, of by bekentenis, of by getuigen, niet koomt te blyken, *bbb.* en dat gevolglyk hier geene getuigen zynde, en de bekentenis 'er niet konnende zyn, de veroordeeling geen plaets kan hebben. *ccc.*

24. Het is bekent, dat de ſlaep by de doot wordt vergeleeken; en by *Virgilius* wordt de ſlaep niet onaerdigh een Broeder van de doot genaamt. *ddd.* Soo min derhalven als de Dooden, konnen ook de *ſlaependen* misdoen. Doch dit is te verſtaen van de ſulken, die hebben moogen ſlaepen, en dien dieswegen geen verſuim kan te laſte gelegt worden: want die by voorbeelt licht, of vuur by ſich heeft, en het ſelve niet behoorlyk verſorgende, van den ſlaep wordt overvallen, is niet geheel te verontſchuldigen, indien 'er door het licht of vuur ondertuſſchen

yy. L. *in quibuscunque* 48. *D. de obl. & Act.* L. *Mutus* 73. *D. de Jure dot.* L. *Mutum* 5. *D. de acquir: vel omitt. bered.* L. *quod pupillus* 41. *D. de cond. indeb.* L. *minorem* 4. *D. de ritu nupt.*

zz. Carpzovius *Eod. quaest.* 147. *n.* 7. & 8.

aaa. Idem Eod. n. 13. & *ſeqq. arg.* L. 3. §. 8. & 10. *D. de ſc. Silaniano*, *adde* Gomezium *Tom.* 3. *cap.* 1. *n.* 69.

bbb. L. *Qui Sententiam* 16. *C. de poenis.*

ccc. Carpzovius *Eod. n.* 40.

ddd. Virg. *Aeneid.* VI. 278. *Et conſanguineus Lethi Sopor.*

:hen een ongeluk koomt te gebeuren. *eee.* Dus ook is
: Moeder, of Voedtster, die een teder kintje naest
· zyde gelegt, en slaepende heeft dootgelegen, niet
:el schuldeloos te houden. En dus zyn ook persoo-
, die weeten dat se de gewoonte hebben van in hun
) op te staen, en te vechten, smyten, of ander onbe-
rlyk gewelt te gebruiken, niet t' eenemael onstraf-
k, indiense slaepende eenigh ongeluk of schaede aen
ant hebben toegebraght, dewyl sulke menschen van
gebrek bewust, sulk een ongeluk hadden moeten
rsien, en daerom alleen slaepen, en sorg draegen,
hunne kaemer wel was gesloten geweest. Evenwel
t in alle deese gevallen geensins de gewoone straf
ts: maar alleen eene buitengewoone, en mindere,
beschеidenheit van den Rechter. *fff.*
iet sonder reeden noemt *Seneca* de *dronkenschap* eene 25.
villige onsinnigheit. ggg. Het byvoegsel *vrywilligh* doet
oeg sien, dat sulk eene onsinnige van den geenen,
welken wy hier boven hebben gehandelt, seer ver-
llendt is, en gevolglyk ook wel moet worden onder-
iden. De Professer *Matthaeus* bewyst dit met eene
nerkelyke plaets uit *Aristoteles. hhh.* „ Wanneer,
gt deese Philosooph, de onkunde ons iets doet be-
aen, doen wy dat niet vrywilligh, en gevolglyk is
et geene misdaet. Maer alswe selfs oorsaek van on-
: onkunde zyn, en, uit die veroorsaekte onkunde,
:ts bedryven, misdoen wy wel deegelyk, en zyn
ieswegen met recht te beschuldigen. Dit gebeurt in
enschen die dronken zyn. Die met wyn overlaeden
uaet doet, is misdaedigh, om dat hy selfs de oor-
aeke is van eene onkunde, die hem belet te weeten,
vat hy doet; want het paste hem niet soo veel wyns
e swelgen."

 Hier

ee. *L. si servus* 27. §. si fornicarius 9. D. ad Leg. Aquil.
ff. Gomezius *Tom.* 3. *cap.* 1. *n.* 74. Menochius *de Arb. Jud. quaest.*
Lib. 2. *Cent.* 4. *Cas.* 326. Matthaeus *Proleg. cap.* 2. *n.* 13.
gg. Seneca *Epist. ad Lucilium* 83.
hh. Matthaeus *Eod. n.* 14.

Hier uit sien wy, dat een mensch schoon in, ja door de dronkenschap een dootslagh, of ander quaet stuk bedry-
26. vende, en schuldigh, en strafbaer is. Doch schoonde dronkenschap niemant strafloos maakt, soo strekt se den sulken evenwel eenigsins tot verschooning, die *dronken*, maer geen dronkaerts zynde, eenigh misbedryf begaen hebben. Want in der daet verdient iemant medelyden, en versachting van straffe, die, gewoon een nuchter en sober leven te leiden, onbewust van de uitwerkingen van den wyn, en door anderen, misschien persoonen van meerder aensien, en waerdigheit, van sterker natuur, en voor den drank minder bevatbaer, tot drinken aengeset, tegens syne verwachting, en tegens syne gewoonte, door den wyn is overwonnen geworden, en indien staet eene daet heeft bedreeven, waer toe hy nuchter niet bequaem zyn, maer waer voor syn hart alsdan selfs gruwen soude. Sulk een, herhaele ik, is ons medelyden, en versachting van straffe, waerdigh. Niet, dat ik de dronkenschap soude willen verschoonen, veel min voorspreeken. (In tegendeel erkenne ik haar voor eene misdaet op sich selve) maer om dat in alle misdaeden voornamelyk op den wil moet gesien worden *iii.* en de quaede wil hier ontbreekt. Want wat wil toch heeft een mensch, wiens herssenen, door de dampen van den wyn benevelt, van het redenlicht geen schynsel meer ontfangt? wat wil heeft een mensch, die geen begrip van saeken meer heeft? Die niet minder verkeert denkt, dan verkeert doet? Die de onderscheide denkbeelden van goet en quaet heeft verlooren? En met een woort, die van een waerachtigen onsinnigen niet verscheelt dan in de geduursaemheit der onsinnigheit, die eenen dulleman somtyts syn gansch leven, maer eenen bedrankten slechts eenige uuren, en tot hy den wyn hebbe uitgeslaepen, byblyft?

27. Ik weet wel, dat men hier tegens kan inbrengen, dat ik soo aanstonts selfs hebbe erkent, dat de dronkenschap

iii. L. Divus Hadrianus 14. *D. ad Leg. Corn. de Sic.*

ſchap op ſich ſelve eene misdaet zy, en dat wy eenen Rechtsregel hebben niet alleen verbiedende, dat, wanneer meer misdaeden te ſamenloopen, een eenige ſoude ongeſtraft blyven, maer ook ſelfs, dat de ſtraf van de eene misdaet om de andere in het minſte mooge worden verſacht. *kkk.* Doch deeſe tegenwerping ſal van gering gewight zyn, als men daertegens aenmerkt, dat ik niet dan oneigentlyk de dronkenſchap eene *misdaet* hebbe genoemt, daerſe wel eene ſonde, en geenſins geringe ſonde, maer evenwel geene ſoodaenige misdaet is, als waer van wy hier handelen, en tegens welke men door de overheit eene ſeekere bepaelde, of onbepaelde ſtraf geſtelt vindt, het geen ik hier vooren volſtrektelyk tot de natuur van eene misdaet vereiſcht hebbe. *lll.* Behalven dat de ſoo even aengehaelde Rechtsregel niet ſoo algemeen is te verſtaen, dat die niet ſoo wel als alle andere Regulen, eenige bepaelingen, en uitſonderingen ſoude onderworpen weeſen. *mmm.* Wordende met reden van deeſen Regel uitgeſondert de ſoogenaemde misdaet van *ſmoordronkenſchap*, waerdoor iemant het gebruik van ſyn verſtant, en gevolglyk ook van ſynen wil, heeft verlooren, die, volgens eenen anderen Rechtsregel, voornaemelyk in het ſtraffen der misdaeden moet worden in acht genoomen.

28. My is voorts niet onbekent, dat hiertegens nogh wordt bygebraght het LXVII. Artycul van *de Ordonnantie op de Discipline Militair*, *gearreſteert by den Staet der vereenigde Nederlanden op den* 13. *Auguſtus* 1590. en dan nogh ſeeker *Placaet van Keiſer Karel den V. van den* 30. *January* 1545. te vinden in het *groot Placaetboek* 1. *Deel pag.* 383. Doch ook deeſe wetten konnen hier geene verandering maeken, want de eerſte raekt alleen de *Militairen*, die doorgaens ſtren-

kkk. Nunquam plura delicta concurrentia faciunt, ut ullius impunitas detur: neque enim delictum ob aliud delictum minuit poenam. *L.* 2. *D. de privat. delict.*

lll. Inleid. 1. H. *n.* 5.

mmm. *Arg. L.* 1. *L. In toto* 80. *D. de R. J.*

ſtrenger, dan anderen geſtraft worden, de krygstught vereiſchende, dat die het gewelt van wapenen in handen hebben, door geweldiger wetten worden beteugelt en in toom gehouden; dewyl ſe anderſins tot allerlei moetwil ſouden overſlaen. *nnn.* En het Placaet van Keiſer Karel is eigentlyk gemaekt tegen de quaede gewoonte der ſulken, die, in herbergen ſich dronken drinkende, aldaer quæſtien, en krakeelen aanrechten, waer uit veeltyts vechteryen en dootſlagen koomen te volgen. *ooo.* Hoewel ook ſelfs dit Placaet, gebiedende, dat de geenen, die iemant in dronkenſchap dooden, ſonder onderſcheit, met de doot ſullen geſtraft worden, door het gebruik niet is aengenoomen, nochte gevolgt wordt. Gelyk *Groenewegen* getuigt, *ppp.* en met hem verſcheide befaemde Rechtsgeleerden, by hem aangehaelt. Zynde het gevoelen van alle *Criminaliſten* hier genoegſaem eenſtemmigh, dat ſmoordronkenſchap een misdaedige van de gewoone ſtraf, tegen de by hem gepleegde misdaet geſtelt, bevrydt *qqq.* en dit gevoelen ook over eenkomſtigh met de gemeene beſchreevene Rechten. *rrr.*

29. Ik hebbe my met voordacht bedient van het woort *ſmoordronkenſchap*, om daer mede te kennen te geeven, dat ſulk een bedranktheit, die iemant het gebruik van ſyne Reden overlaet, niemant eenige verſchooning kan geeven. *ſſſ.* Voorts hebbe ik hier boven reets een *dronken menſch* van een dronkaert onderſcheiden, om daer mede te toonen, dat die de gewoonte hebben van ſich dagelyks in

nnn. Joh. Voet *de Jure militari cap.* 4. *n.* 5. & *n.* 7.
ooo. *Conſult. en Advyſ. der Holl. Recht.* 1. *en* 4. *Deel Conſ.* 192.
ppp. Groenewegen *de LL. abrogatis ad L. omne delictum* 6. §. 7. *D. de re militari.*
qqq. Gomezius *var. Reſ. T.* 3. *c.* 1. *n.* 73. Menochius *de Arb. Jud. quaeſt. Lib.* 2. *Cent* 4. *caſ.* 226. Matthaeus *de crimin. in Proleg. c.* 2. *n.* 14. Carpzovius *Prax. crim. Part.* 3. *quaeſt.* 146. *n.* 32. & *ſeqq. ubi Ictorum & Canoniſtarum, hanc Sententiam defendentium, magnum recenſet catalogum.*
rrr. *L. Omne delictum* 6. §. 7. *D. de re militari L. perſpiciendum* 11. §. 2. *D. de poenis L. Milites* 12. *D. de Cuſtod. & exhib. reor.*
ſſſ. Carpzovius *Eod. n.* 49.

in den drank te misgrypen, en die dus niet onbewust zyn van syne uitwerkingen, met geen recht of reden eenige versachting van straf konnen versoeken; zynde desulken veel eer waerdigh, dat men tegens hen gebruike de strengheit van *Pittacus*, met aen deselve eene dubbele straf op te leggen, en wegens hunne gewoone dronkenschap, en wegens de Misdaet, die sy in die dronkenschap begaen hebben. *ttt.*

En seeker schoon ik voorgaendelyk hebbe ontkent, dat dronkenschap eene eigentlyk gesegde misdaet zy, soo waere het echter te wenschen, dat deselve, ten minste de gewoone dronkenschap, door den wetgeever tot eene misdaet verklaert, en als soodaenige gestraft wierde. Het waere te wenschen, dat men straffe stelde en oefende tegens desulke, die, selfs van eene sterke lichaemsgestelte-nis, anderen, die swak zyn, niet alleen door voorbeelt, maer door aenporring, en somtyts met gewelt, nootsaeken hun bescheit te doen, en met hun gelyk op te drinken. Het waere te wenschen, dat het drinken van alle de gesontheden verbooden wierde, waer door soo meenigh mensch ongesont wordt. En eindelyk, het waere te wenschen, dat de dronkenschap soo schandelyk, als schadelyk was, en dat men onder Christenen, dien de matigheit soo duur is aenbevoolen, en alle overdaet in spys of drank, door den mont van den Saligmaeker selve, met sulk een ernst wordt afgemaent, *Luc.* 21: 34. geene menschen vondt, die, hunne eer in hunne schande stellende, sich durven beroemen wegens iets, waer over sich een redelyk Heiden selfs schaemen soude, en waer over Godt selfs het verschrikkelykste wee heeft uitgesprooken. *Jesaias* 5: 22. 30.

Het geen wy boven van de dronkenschap gesegt hebben, dat sy eene onsinnigheit is, vindt sich voornaemelyk ook bewaerheidt in de *Gramschap*, die daerom, volgens het bekende spreekwoort, *eene korte dulheit* wordt ge- 31.

ttt. Matthaeus *Eod.* Andr. Gaill *Lib.* 2. *observ.* 110. *n.* 27. & *seqq.*

genoemt: En hierom zyn verſcheide geen onvermaerde Rechtsgeleerden van gevoelen, dat een misdaet van iemant in, en door de hittigheit des toorns gepleegt, mede verſchooning en vermindering van ſtraffe waerdigh is. *uuu.* Maer met reden wordt dit gevoelen naer *Carpzovius* en anderen afgekeurt, en ſeer wel door den Profeſſor Matthaeus beweert, dat niet ſoo ſeer de *Gramſchap* ſelve, als de billike *oorſaek* der gramſchap, de misdaet verſchoonlyk, en minder ſtrafbaer maekt; welke onderſcheiding niet alleen gegront is op de geſonde reden, maer ook op het geſagh van uitdrukkelyke wetten. *vvv.*

DERDE HOOFTDEEL.

Tegen wien men Misdaet begaen kan.

Korte Inhoudt.

1. *Tegen die niet misdoen konnen, kan misdaen worden.*
2. *Men kan misdoen tegens eenen Dooden.*
3. *Of men iemant met ſynen wil kan of magh verongelyken?*
4. *Volgens de Roomſche Rechten was iemant meeſter van ſyn vryheit.*
5. *Maer niet van ſyn leven of leden, en ook niet volkoomen van ſyne goederen.*
6. *Reden, waerom die wetten iemant volkoomen meeſter van ſyne vryheid lieten.*
7. *Men kan misdoen tegens vreemdelingen.*
8. *Ook tegens ketters.*
9. *Ja ſelfs tegens vyanden.*

10. *Men*

uuu. Carpzovius *Prax. crim. P.* 3. *quaeſt.* 47. *n.* 41. &. *DD. ibid. allegati.*

vvv. L. *Graccbus* 4. *C. ad Leg. Jul. de adult. L. ſi adulterium* 38. §. *Imperator* 8. *D. eod. L.* 1. §. *ult. D. ad leg. Corn. de Sicar.* Matthaeus *de crimin. Proleg. cap.* 2. *n. ult.*

10. ***Men kan tegens ſlaeven ook misdaet begaen.***
11. ***Als mede tegens ſich ſelven.***

1\. Daer valt niet aen te twyfelen, dat men misdaet kan begaen tegen de ſulken, die ſelfs niet misdoen konnen, by voorbeelt tegens een kint, of tegens eenen onſinnigen. *a.*

2\. Dat meer is, men kan misdoen tegen iemant, die 'er geene weetenſchap, of gevoelen van heeft, *b.* en dus ook tegens eenen doode *c.* in ſoo verre, dat ſchoon naer Rechten niemant in eens anders gront eenen doode mooge begraeven, en ſulks gedaen zynde, die begraefplaets evenwel daerom niet, gelyk andere begraefplaetſen, voor *gewydt* wordt aengemerkt, *d.* dat, ſegge ik, des niet tegenſtaende het aen den Grontheere ſelven, volgens de Roomſche wetten, niet zy geoorlooft geweeſt ſulk een doodt lichaem, nochte ſelfs de beenen, te ontgraven, op te delven, of weg te neemen, ten zy hy daer toe of van de Prieſteren, of van de Lantvorſt, hadde verloff bekoomen. *e.*

3\. Dus hebben wy geſien, dat ſelfs ongevoelige dingen ongelyk konnen lyden, en dat ſulk een ongelyk door de wetten geſtraft wordt. Maer wat ſullen wy ſeggen, indien iemant vrywilligh of ſelfs op ſyne bede, geſlagen, of gewondt wordt? is de daeder, of de toebrenger van ſulk eene wonde, ſtrafloos, dan niet? Dat hy ſtraffeloos zy, ſchynt gegront op deeſe bekenden Regel van Rechten, leerende: *Dat niemant met ſynen wil ongelyk wordt aengedaen. f.* En daarenboven nogh op het geſagh der Goddelyke Schrift, daer de man, die weigerde een van de Soonen der Propheten, op ſyn verſoek, te ſlaen, en

a. L. illud relatum 3. §. 1. *D. de injuriis.*
b. d. L. 3. §. 2. *Eod.*
c. L. 1. §. *Quoties* 6. *L. ſi ſtatua* 27. *D. Eod.*
d. L. 2. §. *Praetor ait* 2. *D. de Relig. & ſumptib. fun.*
e. L. Oſſa 8. *D. Eod.*
f. L. 1. §. *utque adeo* 5. *D. de injuriis*, in verbis *quia nulla injuria eſt, quae in volentem fiat.*

te wonden, bedreigt wordt, dat hem een Leeuw ſal ſlaen, en daer ook de daetlyke ſtraf op die bedreiging gevolgt is. *g.* Maer niet tegenſtaande deeſe bygebraghte redenen, meene ik echter, dat men niemant, hoe ſeer hy ſulks ook van ons mogte begeeren, magh ſlaen, wonden, en veel min dooden, ſonder dat men dieswegen ſoude ſtrafbaer zyn. Want, om de tegenwerping uit de H. Schrift eerſt te beantwoorden, dat de man, die op de aengetooge plaets ſynen Naeſte verſoekt, dat hy hem ſoude ſlaen, is geen gemeen man, of die dat verſoek doet uit eigen naeme, maer het is een uit de Soonen der *Propheten*, die dit verſoekt door *het woort des Heeren*, en dus uit Gods naem, en op Goddelyk bevel. Dit was derhalven een buitengewoon geval, geenſints in gevolg te trekken; en de weigering van den geenen, die verſocht was den Propheet te ſlaen, ſoude omtrent elk ander perſoon wettigh zyn geweeſt, maer was hier eene wederſpannigheit aen den Goddelyken laſt, en eene ongehoorſaemheit aen de *ſtemme des Heeren*, ſpreekende door den mont van den Propheet, en daerom met reden ſtrafbaer. En dat *Ulpianus* ontkent, *dat men iemant met ſynen wil eenigh ongelyk doet*, is te verſtaen van het geval, waervan hy daer handelt, namelyk van een vry perſoon, die met ſynen wil tot een ſlaef verkoght is. Sulk een vry perſoon, ſegt *Ulpiaen*, geſchiedt met die verkooping geen ongelyk, wanneer ſe met ſynen wil gebeurt.

4. En geen wonder; dewyl de Roomſche wetten toelieten, dat vrye perſoonen ſich ſelfs tot ſlaeven lieten verkoopen, en de ſulken ſlaeven moeſten blyven, indien maer de kooper ten tyde van de verkooping geen bewuſtheit had, dat de verkoghte een vry perſoon was. *h.* Nademael dan de wetten iemant meeſter maeken van ſyn vryheit, ſoo geſchiet hem geen ongelyk, wanneer hy die, met ſynen wil, door eens anders toedoen, quyt geraekt.

5. Maer

g. 1 *Kon. XX.* 35. *en* 36.
h. *L.* 2 *D. ſi ingenuus eſſe dicet. junct. L. Liberis* 7. § *ſi quis ſciens D. de liber. cauſa.*

Maer niet, gelyk iemant een Heer van syn vryheit is, soo is hy ook, volgens deselve wetten, een Heer van syn leven, of leden. *i.* selfs is hy het ook niet volstrektelyk van syne goederen, *k.* en daerom, soo iemant een ander versoght syn huys aen brant te steeken, of op eene andere wyse hem een merkelyke schade toe te brengen, soo soude sulk een versoek niet straffeloos konnen worden ingewilligt en volvoert; dewyl 'er het gemeenebest aen gelegen is, dat niemant syne goederen misbruike, *l.* en ook sulk een versoeker moet geoordeelt worden niet wel by syne sinnen te weesen, en dus geenen wil te hebben. *m.* 5.

Wyders moet het niemant vreemt dunken, dat daer de vryheit een onwaerdeerbaer goet is, *n.* en bygevolg gelyk, ja meer te schatten, dan ons leven, ledemacten, of goederen, de Roomsche wetten evenwel humne burgers van dit eerste volkoomen meester hebben gelaeten, en geensins van deese laetste. Want het is enkel geschiedt met bedoeling, om de lafhartigheit van dat allerverachtelykste soort van menschen te straffen, dat de Roomsche wetten toestonden, dat se Slaeven bleeven, die vry zynde, om een stuk gelts, de slaverny verkoosen, verbiedende daerom, dat deese laege zielen sich naderhant immermeer op de vryheit moghten beroepen, als oordeelende soodanige menschen sulk een heerlyken staet onwaerdigh, en dat se derhalven niet gevoeglyker dan met het eeuwigh verlies van deese kostelyke vryheit konden gestraft worden. Doch indien een Soldaet tot die snoodheit was vervallen, dat hy sich als een Slaef had laeten verkoopen, wierd hy met de doot gestraft. *o.* Naderhant heeft Keiser 6.

i. L. *Liber homo* 13. *D. ad Leg. Aquil.* in verbis, *quoniam dominus membrorum suorum nemo videtur.*
k. L. *in re mandata* 21. *C. mandati.*
l. §. *Sed hoc tempore* 2. *Instit. de his qui sui vel alieni Jur. sunt* in verbis. *Expedit enim Reipublicae, ne re sua quis male utatur.*
m. L. *Furiosi* 40. *D. de R. J.*
n. L. *Libertas* 106. *L. Non est Singulis* 176. §. 1. *D. de R. J.*
o. L. *Quaedam* 14. *D. de Poenis.*

Leo het verkoopen, of laeten verkoopen van fich felven, niet alleen verbooden in alle vrye perfoonen, maar ook volkoomen nietigh verklaert, en gewilt, dat en de verkooper, en kooper, aen den lyve fouden geftraft worden. *p*.

7. Schoon de *vreemdelingen*, in veelerlei opfichten, noch naer de Roomfche, noch naer de hedendaegfche Rechten, foo gunftigh worden gehandelt, als de inboorlingen, foo laeten echter geenerhande Rechten onder eenige befchaefde Volken toe, dat men de vreemdelingen ongeftraft mooge beleedigen. En hoe feer de Joden een volk op fich felfs waeren, en met hoe veel recht hun van de Heidenfche Schryveren hunne onvrindelykheit, en afkeerigheit van alle andere volken, wordt tegengeworpen. *q*. Soo heeft evenwel de Goddelyke Wetgever niet nagelaeten voor de vreemdelingen forg te draegen, met niet alleen te verbieden, dat hun eenig leet gefchiedde, maer met hen in tegendeel aan de befcherming, ja aen de liefde der Jooden, op het allerernftighfte aen te beveelen. *r*.

8. De naem van *Ketter* is by veelen, wier yver grooter dan hun verftant is, foo haetelyk, dat het niet alleen geen quaet, maer felfs een Godtvrughtigh werk wordt geoordeelt, den Ketteren allerlei leet en afbreuk te doen. Met dit vooroordeel waeren de Jooden mede befet ten tyde van den Saligmaeker. *f*. Doch dit wangevoelen is door verfcheide geleerde Mannen genoeg wederlegt. En in der daet, foo men het dooden, of befchaedigen, der Ketteren al wilde geoorloft ftellen, foo foude fulk ten minfte niet aen ieder byfonder perfoon moeten vryftaen, maer deefe ftraffe worden uitgevoert na voorgaende vonnis, en op bevel van de Overigheit. *t*.

In

p. *Novell. Leonis* 59.
q. *Vid.* Grotius *de Jure B. & P. Lib.* 2. *cap.* 15. §. 9. *n.* 3.
r. *Exodus* XXII: 21. *Levit.* XIX. 34. *Deut.* X. 18. 19.
f. *Job.* XVI: 2.
t. *Arg. L. non eft fingulis* 176. *D. de R. J.*

den *Oorlogh* is het niet enkel toegelaeten, maer selfs 9.
oden, den vyanden allerlei schade en hinder toe te
gen. Evenwel moet men daerom niet denken, dat
ontrent de persoonen der vyanden geoorloft zy, en
nen daertegens niet soude konnen misdoen, noch sich
baer maeken. Ik beken, dat een vyant niet alleen
straft, maer met recht gedoot wordt. Ik beken,
dit recht van dooden selfs tot de gevangenen, die
er beding sich op *discretie* hebben overgegeven, als
ten strengste wil handelen, kan worden uitgestrekt. *u.*
r ik beweere, dat het aengenoomen recht der Vol-
aen de oorloghswoede sekere paelen gestelt heeft,
iemant straffeloos overtreeden magh. Dus verbiedt
echt der volken, ten minsten der geenen, die voor
atelyk en beschaeft willen gehouden worden, de vy-
n met vergift om het leven te brengen, vergiftige
nen tegens hen te gebruiken, of de beeken, bron-
, of rivieren te vergiftigen. *v.* Dat selve recht ge-
t niet, dat men synen vyant door verraders, die sich
sen vrinden te weesen, doe vermoorden. *w.* Dat recht
mede niet toe de schending van de gevangene Vrou-
, of Maegden. Want schoon het my vry staet den
t te beleedigen, moet ik sulks echter niet anders
, dan tot myne beveilinge en syne straffe. Door
wen schennis worde ik geensins beveilight; En wil
al stellen, dat 'er den vyant door gestraft wordt, soo
: de straf, die ik oefene, echter dusdanigh zyn, dat
y niet doe sondigen, en derhalven moet se haeren
orong hebben uit een wettigh grontbeginsel. Sal nu
nt seggen, dat onkuisheit, en de voldoening der geile
n geene sonde is? En dat een daet, enkel voortkoo-
le uit vuile drift, en vleeschlyken wellust, een gront-
nsel heeft, dat wettigh is? Immers moet hier niet soo
gesien worden op den lydenden persoon, als op de

 daad.

Grotius *de jure B. & P. Lib.* 3. *cap.* 4. §. 10. 11. & 12.
Idem *Eod.* §. 15 & 16.
Idem *Eod.* §. 18. *n.* 4.

daad selve, en haere oorsaek, en die beiden zyn ongetwyfeld sondig en schandelyk. *x.*

10. Een slaef is soodaenigh in de maght van synen Heere, dat hy over denselven het recht van leven en van dood hebbe. *y.* Dit recht magh hy gebruiken, maer niet misbruiken. De straffe, die hy synen slaeve oplegt, moet geëvenredight zyn naer desselven misdaed, en hy moet daer ontrent als een goed Rechter handelen. Als hy dit niet doet, is hy schuldigh, en, synen slaef sonder wettige reden van het leven beroovende, mede doodstrafbaer. *z.* Dewyl wy in dit vrye Land geene Slaeven hebben, zy dit van de Slaeven genoeg.

11. Hier boven is reeds aangemerkt, dat niemant meester over syn lyf, of leven is, *aa.* waer uit volgt, dat men ook tegen sich selven misdoen kan, wanneer men iet doet, dat aen lyf of leden hinderlyk is. Doch de bequaeme plaets, om hier van breeder te handelen, sal weesen, als wy van den doodslagh, en straffe daer toe staende, spreeken sullen.

VIERDE HOOFTDEEL.

Van de verdeelinge der Misdaeden.

Korte Inhoudt.

1. *De Misdaeden worden verscheidentlyk verdeelt.*
2. *Van de swaerheid of geringheid der misdaeden kan men niet oordeelen uit de hoedaenigheid der straffe.*
3. *Van halsstraffelyke, en niet halsstraffelyke misdaeden. Remissivè.*

4. *Van*

x. *Idem Eod.* §. 19.
y. §. 1. *Instit. de his, qui sui vel alieni jur. sunt.*
z. §. 2. *Instit. Eod.* Vinnius *ad eund.* §. *adde* Grotium *de J. B. & P. L.* 3. *c.* 14. *per totum.*
aa. *L.* 13. *D. ad L. Aquil.*

4. *Van algemeene en bysondere misdaeden, mede remissivè.*
5. *Hedendaegs kan de Officier, of Procureur Generael, alleen crimineel ageren.*
6. *Sommige misdaeden geschieden direct tegen het gemeenebest, en andere tegen bysondere persoonen.*
7. *Deese verdeeling wordt in dit werk gevolgt.*

Veele en verscheiden zyn de verdeelingen der misdaeden. Dat 'er misdaeden zyn van *bedryf*, en van *nalaetigheit*, is boven in het eerste Hooftdeel breetvoerigh genoeg aengetoont. Voorts worden de misdaeden onderscheiden in *swaere*, en *mindere*, in *halsstraffelyke*, en niet *halsstraffelyke*, in *algemeene*, en *bysondere*. 1.

Wat voor *swaere*, en wat eigentlyk voor *mindere* misdaeden zyn te houden, sullen wy hierna best sien in de verhandelinge van elke soort van misdaet in het bysonder. Ter deeser plaetse sal het genoeg zyn den Leeser te waerschouwen, dat de *swaerheit* of *geringheit* eener misdaet niet altoos met veiligheit uit de meerdere of mindere straf, daertegens gestelt, kan worden afgemeeten; gelyk sulks met verscheide exempelen wordt beweesen door den Professor *Antonius Matthaeus*. *a*. 2.

Van de *halsstraffelyke*, of niet *halsstraffelyke* misdaeden is het ook onnodigh hier meerder te seggen, soo, om dat wy daarvan mede breeder sullen spreeken, als wy met naeme van elke misdaet, en de straffe, daer toe staende, bysonderlyk sullen handelen, als, om dat wy over dit stuk ons nogh nader hoopen te verklaeren, wanneer wy in het algemeen van de straffen der misdaeden sullen gewaegen. 3.

De verdeeling van *algemeene*, en *bysondere* misdaeden (*crimina publica* & *privata*) heeft haeren grondslagh in de Roomsche Rechtsgeleerdheit, en de ordre van Rechtspleeginge, by de Romeinen gebruikelyk. Voornamelyk schryvende voor de sulken, die, de Latynsche taele onkundigh, te gelyk onervaeren zyn in der Romeinen gerichts- 4.

a. de criminib. Prolegom. cap. 4. *n.* 3.

richtshandel, van den onsen oneindigh verschillende, meene ik, dat het overboodigh is over deese verdeeling my verder uit te laeten. Sonder eene volkoomen verklaering van de Roomsche Rechtspleeging, soude myn Leeser, die des onkundigh is, de reeden van deese verdeeling niet wel konnen begrypen.

5. Behalven dat se hedendaegs van geen nut is; dewyl de beleedighde Party thans geene criminele actie tegens den beleediger kan institueren: maer alleen den Officier, of Procureur Generael, en aldus het onderscheid tusschen *algemeene* en *bysondere* misdaeden ten deesen opsichte is weggenoomen. *b.* Die echter hier van meer wil weeten, sie *Matthaeus* op de straks aengehaelde plaets. *c.*

6. Beter, meene ik, en gevoeglyker sal het voor het begryp van het grootste gedeelte myner Leeseren zyn, dat ik de misdaeden onderscheide in sulke, die direct, of onmiddelyk, worden begaen tegen den *Staet* ofte het *Gemeenebest*, en sulke, die, schoon se het Gemeenebest meede beleedigen, echter haer voornaem opsicht hebben op *bysondere persoonen.* Van de eerste soort zyn *Majesteitschennis*, soo Goddelyke als Menschelyke, *Heiligschennis*, *Landsdievery*, *openbaer geweld* enz. Van de tweede soort: *Doodslagh*, *Overspel*, *Valsheit*, *Dievery*, en met een woort, alle andere euveldaeden, strekkende tot nadeel van iemants *lyf*, *eere*, of *goederen.* Tot welke drie Hooftsaeken alle misdaeden, bysondere persoonen betreffende, bequaemelyk konnen worden gebraght.

7. Wy sullen deese laetste verdeeling in dit ons werk in acht neemen, en gevolglyk het selve beginnen met de verhandeling van Majesteitschennis.

b. Groenewegen *de LL. abrog. ad Tit. D. de privat. delict.*
c. *Et ad D. Lib.* 48. *tit. 1. c. 1.*

VAN

VAN DE MISDAEDEN, EN DERSELVER STRAFFEN.

EERSTE BOEK.

EERSTE HOOFTDEEL.

Van Majesteitschennis, en eerst van gequetste Goddelyke Majesteit.

I. *Het woort* Majesteit *betekent hier de Hoogste maght, die onderscheiden wordt in Goddelyke, en Menschelyke.*
II. *Verscheide soorten van Goddelyke Majesteitschennis.*
III. *Kettery beschreven.*
IV. *Straf derselve volgens de Roomsche Rechten.*
V. *Sy wierd voorheene in ons Land seer streng, doch nu niet gestraft.*
VI. *Reden van deese straffeloosheit.*
VII. *Conscientiedwang vrugteloos, en wetteloos Remissivè.*
VIII. *Soodaenige Kettery evenwel, die men bevindt nadeeligh aen het gemeenebest te zyn, is by ons strafbaer.*
IX. *Van afvalligheit.*
X. *En derselver straffe, soo volgens het Roomsch, als Vaderlandsch Recht.*
XI. *Van God verloochening, en waerom strafbaer.*
XII. *Van Godslasteringe en derselver straffe volgens de Roomsche en Vaderlandsche wetten.*
XIII. *Onderscheiding van Godslastering in middelyke, en onmiddelyke.*

I. *Majestas*, in ons neêrduitsch *Majesteit*, is een Latynsch woort, volgens het getuigenis van *Testus* afstammende van *magnitudo*, grootheit: in syne ruimste beteekenis geeft dit woort te kennen de waerdigheit, voortreffelykheit, en achtbaerheit eener saeke, en wordt by goede Latynsche Schryvers toepasselyk gemaekt niet alleen op persoonen, maer selfs op onbezielde dingen, die voortreffelyk, en uitmuntend zyn. In eenen meer engen, en bepaalden sin wordt het gebruikt, om daermede de Hoogste Maght te beteekenen. En wordt deese Hoogste Maght onderscheiden in Goddelyke, en Menschelyke, en dus ook de misdaet van Majesteitschennis, die men tegen de Goddelyke, en Menschelyke Majesteit begaen kan. [1]

II. In dit Hoofdstuk sullen wy eerst handelen van de misdaet

1. *Anth. Guzaros C. de Haeret. & Manich.*

[he]t van gequetste Goddelyke Majesteit, welke onmiddelyk [teg]en den allerhoogsten God op veelerhande wysen gepleegt [wo]rdt, als door *Kettery*, *Afvalligheit*, *Godverloochening*, *Gods-[last]ering*, *Meinëedigheit*, en *Tovery*. enz. [2]

Dewyl ons oogwit in dit werk is voornaemelyk te gewae[ge]n van die misdaeden, welke volgens de Rechten van ons [Ne]derland strafbaer zyn, sullen wy ons niet breetvoerigh uit[la]ten over de twee eerste *Kettery*, en *Afvalligheit*, nochte [oo]k over de laatste soort, namelyk *Tovery*.

Wy erkennen, dat het voor God seer swaere en gruwely[ke] Misdaeden zyn, en dat de verantwoording van de waerlyk [en] weesentlyk schuldigen, schoon de menschelyke vierschaer [me]n mooge sacht handelen, of selfs buiten alle aenspraek [la]ten, hier namaels daerom niet minder sal weesen.

[X]III. *Kettery* kan men beschryven te zyn *eene hartnekkige [dwa]ling in een of meer grondarticulen van het geloof.* [3] En een [Ket]ter, *die valsche leere hartnekkelyk dryft en voorstaet, tot ont[ste]ling, en scheuring der gemeinte.* [4]

[X]IV. Volgens het Roomsche Keiserlyk Recht wierden de Ket[ter]s verscheidentlyk en selfs seer swaer gestraft. De wet van [Th]*eodosius* en *Valentinianus* tegen de Ketters is vry streng; en [he]t selfs tot de doot toe, indien men door de woorden *ultimo [sup]plicio* de eigentlyke dootstraf volgens het gevoelen van veele [ver]staet. [5]

[X]V. Onse Nederlandsche Vorsten, en insonderheit *Karel de V.* [en] *Philips de II.*, hebben deese strafheit tegen de soogenaem[de] Ketters op eene wyse nagevolgt, die het geheel Land in [r]oer gestelt, en voornamelyk de afsweering van de Graeffe[lyk]e, als van eene tyrannische, heerschappye heeft veroor[saa]kt. De heuchlyke Kerkhervorming, ondanks al het tegen[sta]ant gewelt, en soo veele bloed Placaeten, in de vereenig[de] Gewesten eindelyk zynde doorgedrongen, en den Gere-

E 2 for-

[2]. *Vid.* Damhouder *Prax. crim. cap.* 60. *n.* 9. Voet *ad Pand. tit. ad Leg. Jul. Maj. n.* 1.

[3]. Wesemb. *Paratit. C. de haeret. & Manich. n.* 1.

[4]. Bybelsche Kantteekeningen over *Tit.* 3: *v.* 10.

[5]. *L.* 5. *C. de Haeret. & Manich.* Perez. *ad d. C. tit. n.* 3. *& alii, quos allegat* Wesembec. *Paratit. C. eod. n.* 6. *qui tamen ipse dissentit.*

formeerden den heerschenden Godsdienst aldaer geworden, heeft men 'er elk een vry gelaeten voor sich selven te gevoelen, wat hy wil; soo dat de conscientie-dwang by ons uit heeft, en om Kettery, ofte onrechtsinnigheit alleen niemand hier eenige vervolging, en veelmin straffe behoeft te duchten. [6]

VI. En seker met reden: want de Godsdienst, eene saek enkel in het gemoed bestaende, wil door overtuiging geleerd, maar niet door dwang, en geweld, den mensch worden opgedrongen. Als men iemant door geweld tot een gevoelen, dat hy als onwaerachtigh verwerpt, wil overhaelen, kan men hem wel eene uiterlyke mondbelydenis afpersen: maer syn hart (daer het hier eenigh op aenkoomt) sal altoos anders spreecken dan syn mond. Met een woort, soo hy, dien gy door kruis en pyn tot aenneeming van uw geloof wilt dwingen, hartvochtigh en sterk genoeg is, sult gy met uwe pyning niet anders uitrechten, dan dat gy hem een martelaer sult maeken van syn gevoelen; En, soo hy in tegendeel swak en week is, sal hy echter met syn gemoed het uwe nooit omhelsen, schoon gy hem noodsaakt voor de menschen te belyden, dat hy sulks als waerachtigh aenneemt.

VII. Dat de Conscientiedwang soo vruchteloos, als wetteloos is, heeft myn geachte Leermeester, de braeve Heer Noodt, met onoplosselyke bewysredenen aengetoont in eene van syne Academische Redenvoeringen, tot Titel hebbende: *De Godsdienst vry van heerschappye, volgens het recht der volkeren.*

VIII. Doch als wy aen elk willen hebben vrygelaeten, op welk eene wyse hy best oordeelt God te moeten dienen, soo geeven wy door die vryheit niemant recht tot het pleegen van Godloosheit, of van sulke saeken, die aen het Gemeenebest, of de menschelyke saemenwooninge nadeeligh zyn. Als, by voorbeelt, zyn geweest de godloose Bachusfeesten, waervan *Livius* gewaegt, [7] die de Roomsche Raed met recht verbooden en gestraft heeft; Of het offeren van menschen, het welk

6. Groenewegen *ad tit. C. de Haeret. & Manich. & Authores ab eo allegati.*
7. Livius *Dec.* 4. *lib.* 9. *cap.* 18.

welk een gruwel is, waervan de verstandighste Heidenen selfs een afschrik hebben gehad; sulks dat *Darius* van *Justinus* [8] en *Gelo* van *Plutarchus* [9] daerom met lof worden gemeldt, dat sy gewilt hebben, dat sulke onmenschelyke offerhanden by de Carthagers, alwaer sy seer gemeen waeren, souden ophouden.

IX. Dit zy genoeg van *Kettery*; wy koomen tot de *afvalligheit*, welke wy beschryven *eene versaeking van het waere en eens aengenoomen Christelyk geloove.* Het zy dat men in het geheel het Christendom verloochene, het zy men, den Christelyken naem behoudende, van de waere Religie overgae tot eene Kettersche Secte.

X. Sulke afvalligen wierden, volgens de Roomsche wetten, met bannissement, confiscatie van goederen en andere swaere poenen gestraft. [10] By ons zyn sy alleen de Kerkelyke Censure onderworpen, behalven dat, soo sy eenigen staet of officie Politick of Militair bekleeden, sy daarvan met der daet vervallen zyn. [11]

XI. *Godverloochening is, of opentlyk het bestaen van een Opperste Weesen te ontkennen, of soodaenige stellinge te hebben, waaruit die ontkenning noodwendigh moet voortvloeien.* Wy sullen hier niet ondersoeken, of 'er waerlyk bespiegelende Godloochenaers, die van de waarheit van hun gevoelen ter goeder trouwe meenen overtuigt te zyn, in de weereld gevonden worden. Vooronderstellende van ja, zyn sulke ongelukkigen ten hoogste te beklaegen: doch niet minder te verfoeijen, en te straffen, soo sy niet vergenoegt voor sich selven, gelyk sy sich inbeelden wys te zyn, hunne gruwelyke leer, en gevoelens onder de menschen trachten te verspreiden. Want den Godsdienst weghgenoomen, verbreekt men alle banden der Burgerlyke Gemeenschap, en die deese trachten te verbreeken, moogen met recht voor vyanden van het Menschelyk geslaght worden gehouden, en zyn derhalven

 waer-

8. Justinus *Lib.* 19.
9. Plutarch. *de sera Numin. vind.*
10. *Vid. L.* 3. 5 & 6. *C. de Apostat.*
11. *Resolutien der Staeten Generael van den* 3 *Maert* 1738., 11 *May* 1739., *en* 25 *April* 1740.

waerdigh, dat sy als soodaenigen van de Overigheit gehandelt worden. [12]

XII. *Godslastering is Gode iet toeschryven, dat tot hem niet behoort, of iet van hem ontkennen, dat hem eigen is, of verachtelyk van hem spreeken.* De straf van Godslastering is, volgens de Goddelyke Wet, de dood, [13] en mede volgens de Roomsche Rechten. [14] In ons Vaderland word den Godslasteraeren lyf, of levensstraffe bedreigt. [15] en van gelyke in Duitschland. [16] Sonder twyfel met betrekking op de min of meerder gruwelykheit der lasteringe.

XIII. Want Godslastering geschiedt of onmiddelyk, of middelyk. De onmiddelyke, die Gode of onmaght, of sterflykheit, of onrechtvaerdigheit, of eenigh ander gebrek, of ondeugt, toeëigent, of in Hem eenigerhande deugt, of volmaektheit ontkent, wordt in Saxen met de doot, of met verlies, of verminking van eenigh lid, of leden, gestraft. Voor middelyke Godslastering wordt gehouden, als iemant of sweert, of een ander vloekt by het bloed, het lyden, de wonden, of de Sacramenten van Christus. Waer over de straf in Duitschlend willekeurigh is, en gemeenlyk de eerstemael in eene emstige bestraffing bestaet: Doch de tweedemael wordt verswaert met eene geldboete, gevankenisse, ofte selfs in Saxen wel met bannissement. [17]

XIV. Meinëedigheit is een leugen met een eed bevestigen. [18] Dit is ongetwyfelt eene swaere misdaet, en als eene opentlyke bespotting van God, en syne Alweetentheit. Verwonderlyk magh derhalven iemand voorkoomen het Rescript van Keiser *Alexander*, [19] dat de meinëedigheit in de menschelyke Vierschaer niet wil gestraft hebben, om dat se God selven ge-

12. *Vid.* Grotius *de Jure B. & P. L.* 2. *cap.* 20. §. 46. *n.* 4.
13. *Levit.* 24: *v.* 11. & *seqq.*
14. *Nov.* 77. *c.* 1. §. 2. Damhoud. *Prax. crim. c.* 61. *n.* 14. 15. & 16.
15. *Militaire Articulbrief Art.* 1.
16. *Constitutio Crim. Caroli V. a.* 106.
17. *Vid.* Carpzov. *Prax. crim. p.* 1. *q.* 45. *n.* 16. & *seqq.* & *n.* 79. & *seqq.*
18. *Idem* Carpzov. *Eod. quaest.* 46. *n.* 2.
19. *In L.* 2. *C. de reb. cred. & jurejur.*

:noeg tot eenen wreeker heeft. Over deese wet, en de :tlegging derselve, zyn verscheide gevoelens, gelyk by *rpzovius* in 't breede kan gesien worden. [20]

XV. Doch of het schoon waer moghte zyn, dat meineedig- :it volgens de Roomsche wetten straffeloos wierd gelaeten, :t geen by anderen met veel schyn van reden wordt tegen- :sprooken. [21] Soo is men echter by ons, en by andere :lken in deesen van een ander begrip, dan Keiser *Alexan- r;* en sonder de wraek van God over meineedigheid, soo in als over andere misdaeden, aen eene aerdsche straf te illen bepaelen, heeft men geoordeelt, dat se by den men- helyken Rechter ook kan en moet gestraft worden. Welke :affe, door eene vaste wet bepaelt zynde, naer de om- indigheit van saeken swaerder of geringer is, en derhalven :et ter discretie van den Rechter. [22]

XVI. Aenmerkelyk en loffelyk is hierontrent de Keur van :eland, die ik de pyne waerdigh achte hier uit te schryven: Item, waert by alsoo dat iemant voor eenige Vierschae- re eenen valschen eed deede voor schulde, ofte anders, ende met drie wetachtige manspersoonen, die men niet wraeken en magh, betuiget wordt ter Vierschaere, daer dien eed gedaen waere, die sal den geenen, dien hy syn geld of goed ontswooren heeft, wedergeven syn ontswoo- ren geld, en ook syne schade, en men sal hem slotelen met eenen gloeienden yser in syne kaeke, en die en sal daerna nimmermeer in goed Mans stede staen, en al syn goed sal zyn in 's Graeven genade. En ontginge hy, men sal hem bannen, en hy sal beteren den Graeve, en de Partye, alsoo 't voorsz. staet. En insgelyks sal hy gepu- nieert zyn, die iemant valschelyk bedraeget, om gelds wille, ofte by haet, en by nyd." [23]

XVII. Ook behaegt my in deesen de Crimineele Ordon- nantie

20. *Eod. a n. 4. usque ad n.* 39.
21. *Vide Authores apud eund.* Carpzov. *citatos, & L. si quis major.* 41. *C. de transact. L. si duo* 13. §. *ult. D. de Jurejur. L. ult. D. Stellionatus.*
22. *Vid.* Groenew. *de LL. abrog. ad L.* 2. *C. de Jurejur.*
23. *Keuren van Zeeland cap.* 4. *art.* 13.

nantie van Karel den V., willende, dat soo iemant in het Gerichte in eene civile saek valschelyk heeft geswooren, en sich selven daer door bevoordeelt, hy dat voordeel aen de beschadighde Partye sal hebben weder uit te keeren, en voorts met infamie, en privatie syner bediening gestraft worden, behalven dat men soodaenigh eenen de vingers, die hy in 't sweeren heeft opgestooken, sal afkappen. Doch ingevalle hy door syn valsch sweeren had uitgewerkt, dat een ander eenige lichaemelyke straf had ondergaen, soo wil de wetgever, dat men hem deselve straf mede sal doen lyden. En hy wil niet alleen deese strengheit gebruikt hebben tegen de sulken, die selfs valschelyk sweeren, maar ook tegen de geenen, die sich van de meinëedigheit van anderen bedienen, met hen tot sulk een gruweldaet te huuren of aen te setten. [24]

XVIII. Doch soo iemant een valsche eed wel heeft aengebooden, maer noch niet daedelyk heeft afgelegt, soo soude men sulk eenen niet soo hart behooren te handelen, maer hem eene mindere straffe, ter bescheidenheit van den Rechter, konnen opleggen. [25]

XIX. Verwacht van my, Leeser, geene naeuwkeurige beschryving, ofte definitie, van *Toverye.* Ik weet se u niet te geeven: ook heb ik se by *Dambouder*, *Carpzovius*, *Petrus Gregorius*; *Tholosanus*, en andere Schryvers, die ik over deese stof geleesen heb, niet gevonden. Het naeste dat ik 'er van kan seggen, is, dat ik door *Tovery* soude verstaen: *Een gewrochte van een mensch, gaende boven 's menschen natuurlyke vermoogens, en uitgewerkt met medehulpe van den boosen geest.*

XX. Ik weet, dat 'er by veelen aen de weesentlykheit van Tovery wordt getwyfelt. En vermits 'er soo veel bedrogh, en ook snedige behendigheit in de weerelt gevonden wordt, meen ik ook, dat men in dit stuk niet lichtgeloovigh moet weesen, of iets, al schynt het nogh soo vreemt en seltsaem, voor Toverye opneemen, dan na behoorlyk ondersoek, door kundige en ervaere luiden gedaen. Maer ik kan in 't algemeen niet twyfelen, dat 'er waerlyk Toovenaers, ofte Tovery,

24. *Constit. crimin. Caroli V. art.* 107.
25. Voet *ad P. tit. de Jurejur. n. ult. in fine.*

ry, in de weerelt weesen souden. Niet soo seer, om dat
t gevoelen, dat 'er Tovenaers en Toveryen zyn, by alle
lken is aengenoomen, en van seer groote verstanden, en
ftige Mannen, die men geensins van lichtgeloovigheit kan
rdacht houden, omhelst wordt: Want ook dit soude eene
;emeene volksdwaeling konnen zyn, soo als 'er meer in
se en voorgaende eeuwen zyn ontdekt geworden: Maer
1 dat Gods woord, waer aen wy geen geloof konnen of
ogen weigeren, dit gevoelen met syn gesagh bekrachtight;
et alleen by wyse van Historisch verhaal; wanneer men
ıde konnen seggen, dat de Schrift had gesprooken naer de
meene bevatting der menschen, en soo als het hun uiter-
t toescheen, gelyk wanneer sy verhaelt, dat de Son, op
t gebed van Josua, stil stont: Maer by verscheide duide-
te en uitdrukkelyke wetten, tegen de Tovery, en Tove-
ers gemaekt: waerby God deselve niet alleen verbiedt,
ıer ook sonder genade met de doot wil gestraft hebben.

„ Wanneer 'er eene ziele is, segt God, die sich tot de
waerseggers en duivelskonstenaers sal gekeert hebben, om
die na te *hoereeren*, soo sal ik myn aangesighte tegen die
ziele setten, en sal se uit het midden haers volks uitroe-
jen. [26] En wederom: „ Als nu een man ofte vrouw in
sich eenen waerseggenden geest sal hebben, ofte een dui-
velskonstenaer sal zyn, sy sullen seekerlyk gedoot worden:
men sal deselve met steenen steenigen; hun bloed is op
hen. [27] De Toveresse, segt God elders, [28] sult gy niet
laeten leeven." En de Heere, om Israël soo veel te meer
n Toverye af te schrikken, getuigt, dat het ook om dien
ıwel is, dat hy de ingesetenen van Canaän dreef uit hun-
besittinge. [29] Nu kan het in myne bevatting niet koo-
en, dat de Hoogste en Allerwyste Wetgeever wetten, en
el sulke strenge en vloek- en dootbedreigende wetten soude
ıeken tegen eene misdaet, die niet kan gepleegt worden.

F Het

26. *Levit.* 19: *v.* 6.
27. *Eod. v.* 27.
28. *Exod.* 22: 18.
29. *Deuteron.* 18: *v.* 10. 11. 12.

Het geldt niet hier tegens in te brengen, dat de misdaet immers wierd gepleegt door begoocheling en behendigheit, schoon niet door behulpsaemheit of tusschenkomst van den boosen geest: Want het is niet waerschynlyk, dat God soo groot een ernst en gestrengheit in syne herhaelde wetten soude hebben getoont tegen een enkel bedrogh, of behendige begoocheling, en dat die den Canaäniten tot sulk eene Hooftmisdaet soude zyn aengereekent, waerom sy onwaerdigh waeren langer te leeven. In tegendeel moet het elk een seer klaer voorkoomen, dat God die daeden in deese volken soo seer versoeit, en aan syn volk soo streng verbooden heeft, om dat 'er niets gruwelyker kan bedacht worden, dan, met verlaetinge van God, syne hulp by den Duivel te soeken.

XXI. Vast staende, dat 'er Tovery en Tovenaers gevonden worden, en dat de Tovery met medehulp van den Duivel wordt gepleegt, is het seer billyk en redelyk, dat sulke Godvergeeten menschen met eene straffe, geëvenredight naer de swaerheit van hun misbedryf, en dus met de doot gestraft worden. Gelyk de Roomsche wetten daerom aen sommigen het swaerd, [30] en aen andere de verbranding bedreigden: [31] en in alle gevallen de dootstraf [32] soo wel aen de Discipelen als aen Leeraeren van deese versoeilyke konsten. [33]

XXII. De Crimineele Ordonnantie van Keiser *Kaerel* wil, dat de Tovenaer, die door Tovery iemant eenigh leed ofte schaede heeft toegebraght, met vuur verbrandt worde: doch soo hy syne Toverkonst dus oefent, dat 'er niemandt door beleedight wordt, dat hem, in sulk een geval, eene buitengewoone straf worde opgelegt, waar over men alvoorens met Rechtsgeleerden sal hebben raed te pleegen. [34]

XXIII. Keiser *Constantinus* ging eertyds verder, en stelde sulke Tovenaers geheel straffeloos. [35] Misschien zyn beide dee-

30. L. *Nemo Aruspicem* 5. *C. de Malefic. & Mathemat.*
31. L 3. & L. 6. *C. Eod.*
32. §. *Item Lex Cornelia* 5. *Instit. de publ. jud.*
33. L. 8. *C de Malef. & Mathem.*
34. *Constitut. crimin. art.* 109.
35. L. *Eorum* 4. *C. de Malef. & Mathem.*

e Keisers tot deese sachtsinnigheit bewoogen, om dat sy onbewust zyn geweest, dat by onkundigen veele dingen Toverye doorgaen, die niet minder dan Tovery zyn, at sy liefst van deese saek uit haere uitwerkingen wilden ıen geoordeelt.

XIV. Hoe het hier mede zy, dit is seeker, dat men voorıe in deese, en nu nogh in andere landen, ontrent To- al vry wat te lichtgeloovigh is geweest, en dat deese geloovigheit tot wreetheit, en duisend onrechtvaerdige sen heeft aenleiding gegeven; gelyk hier van overtuig. bewysen worden bygebraght door den Raedsheer *Heems*. [16] En seeker verdient het onse verwondering, dat Chri- ın hierin vry bygelooviger sig getoont hebben, dan selfs Heiden, die redeneerende over de wet der XII. Tafelen, iedende eens anders vruchten te besweeren, verstandelyk ıerkt, dat de onkundige oudheit geloofde, dat men door e tovervaersen plasregenen en onweêrbuien konde ver- ken, of verdryven: waervan de onmoogelykheit echter t hy) soo bekent is, dat niemant, om daervan ten vol. overtuigt te zyn, van noode heeft by de Philosophen Schoole te gaen. [17]

XV. Na dat de Reformatie in deese Landen is doorge. ken, schynt het, dat met de bygeloovigheit ook de ery alhier haer afscheit heeft genoomen. Immers men t'er niet meer van spreeken, dan om se te verachten, e bespotten; gelyk hierin ook de straf heeft bestaen, het Hof van Friesland eenen soogenaemden Tovenaer t opgelegt, die sich vermat, met sekere Briefkens en cters, de siekten en quaelen van vee of menschen te esen. Welke Tovenaer aen een pael gebonden, ter be- ing van het volk, met de Toverbriefkens, en Caracters yn borst, een half uur is ten toon gestelt, en welke kens men daer na heeft verbrandt, en hem voor drie n gebannen. [18]

 TWEE-

. *Batav. Arcadia p. m.* 65. *& seqq.*
. Senec. *Natur. Quaest. lib.* 4. *c.* 7,
. Sande *Decis. Fris. L.* 5. *tit.* 9. *def.* 13.

TWEEDE HOOFTDEEL.

Van Menschelyke Majesteitschennis, tegen wien die kan worden begaen, en wie sich daaraen konnen schuldigh maeken.

Korte Inhoudt.

I. *Wat het woort* Majesteit *hier beteekene.*
II. *Majesteitschennis beschreeven.*
III. *Kleine Vorsten en Staeten hebben soo wel hunne Majesteit, als de allergrootsten.*
IV. *Een Staet, die sich onder de bescherming van een ander begeeft, verliest het recht van Majesteit niet.*
V. *Dat recht heeft niemant, dan die te gelyk de hoogste maght heeft, en niemant boven sich kent.*
VI. *Of de Duitsche Vorsten het recht van Majesteit hebben? Remissivè.*
VII. *Of men tegens de Oost- en Westindische Compagnien Majesteitschennis kan begaen.*
VIII. *Majesteitschennis wordt alleen van onderdaenen gepleegt, en hoe men een onderdaen worde?*
IX. *Of een onderdaen, door syn vertrek, van alle verbintenissen ontrent synen eersten Souverain ontslagen zy?*
X. *Of die tegens syn Vaderlant, in dienst van een vreemt Vorst, kryg voert, Majesteitschennis begae.*
XI. *Voorbeelden, dat soodaenige menschen als Rebellen, en verraders gestraft zyn.*
XII. *Vasallen, geen onderdaenen zynde, konnen tegen den Leenheer geene Majesteitschennis begaen.*

I. In het voorgaende Hooftdeel is reets aengemerkt, dat *Majesteit* de *Hoogste Maght* beteekene; wy voegen hier nu by, het zy die maght zy gevestight in den persoon van den Vorst, of van de voornaemsten, of van het ge-

geheele volk. En in deesen sin beschryven wy met *Bodinus* [1] de *Majesteit de Hoogste en Opperste Maght over burgeren en onderſaeten*, *die door geen wetten is bepaelt*, *nochte iemant boven sich erkent.*

II. Als wy derhalven ſullen ſeggen, wat wy door de misdaet van menſchelyke gequetſte Majeſteit verſtaen, weeten wy daer van geene betere beſchryving te geeven, dan met de woorden van Cicero. [2] *Majeſteitſchennis* (ſegt hy) *is de waerdigheit of hooghheit, of maght des volks, ofte der geenen, dien het volk deeſe maght gegeeven heeft, te kort doen, en benadeelen.*

III. Sulk eene Majeſteit konnen hebben groote en kleine Vorſten, meerdere en mindere Staeten. Want de uitgeſtrektheit van Landen, ofte de meenighte van onderdaenen koomt hier in geene aenmerking. Alleenlyk moet men ſien op de hoogheit van het gebied, en de onafhankelykheit van het ſelve. Schoon de Sultan der Turken, de Keiſer van Groot-Rusland, en die van Tartarien, en China moogelyk de ruimſte, en uitgeſtrektſte Staeten van de ganſche bekende weereld beſitten, hebben ſy echter, in deeſen ſin, geen meerdere Majeſteit, dan de kleine Republicq van Geneve, die ſoo min, als deeſe maghtige Vorſten, eenen anderen opper Heer, dan God, erkent. [3]

IV. Het is waer, dat de Koning van Vrankryk, en de Proteſtantſche Cantons, voornaemelyk Surigh en Bern, dit kleene gemeenebeſt eenigermaete voor Beſcherm- en Schut-Heeren verſtrekken; ſonder welker hulp en vriendſchap het ſelve wel haeſt voor de Savoyſche overmaght ſoude moeten buigen: maer dit belet niet, dat het Souverein zy, en als ſoodanigh Majeſteit hebbe. Want ſelfs door de Bondgenootſchap, volgens welke het eene volk ſich uitdrukkelyk begeeft onder de beſcherming van het ander, en daerby belooft: *Dat het de hoogheit van ſynen beſchermer behoorlyk ſal eerbieden*, wordt het recht van Majeſteit niet verlooren, en dat be-

1. *De Republ. Lib.* 1. *cap.* 8. *in pr.*
2. *Lib.* 2. *de invent. Rhetor. cap.* 17.
3. Matthaeus *de crimin. lib.* 48. *D. tit.* 2. *cap.* 1. *n.* 3.

ding behelst in sich geene onderwerping, ofte afstant van de opperste Heerschappye. [4]

V. Maer iemant, die de hoogste maght niet heeft, en selfs eenen Oppervorst moet erkennen, al besat hy nogh soo veel Lands, en al telde hy nogh soo veel ondersaeten, kan sich niet aenmaetigen Majesteit te hebben, immers niet sulk eene, als waar van wy hier handelen, en derhalven is hy geen bequaem voorwerp, tegens welke misdaet van gequetste Majesteit kan worden begaen. Om deese reeden vreest de Heer *Matthaeus* niet te schryven, dat de Duitsche Vorsten hun geschonden gesagh door de straf van den schender wel konnen en moogen wreeken, maer dat teegens hen echter geen misdaet van gequetste Majesteit gepleegt, ofte de straf, in de wet van Majesteitschennis begreepen, tegens de hooners van hun gesagh op sulk eene wyse kan geoefent worden, dat de geheugenis van den schender selfs na syne dood soude konnen worden veroordeelt, en syne goederen verbeurt verklaert; om dat deese straf alleen tegens wederspannelingen der opperste maght gestelt is, *in L. ult. D. ad Leg. Jul. Majest.* [5]

VI. *Carpzovius* in tegendeel houdt uitdrukkelyk staende, dat men tegens de Keurvorsten niet alleen, maer ook selfs tegens de mindere Vorsten en Staeten van het Duitsche Ryk, misdaet van gequetste Majesteit begaen, en sich aen alle de straffen, in de wet tegens Majesteitschennis vervat, kan schuldigh maeken. [6] Elk van deese twee geleerde, en van my seer geachte Schryveren heeft syne redenen, en tegenredenen. Welke van die beide het swaerste weegen, laete ik aen anderen over, om te beslissen. De Heer Professor *Johannes Voet*, een Rechtsgeleerde, wiens oordeel en ervaerenheit ik het in deesen vry beeter, dan dat van my selven soude toevertrouwen, maekt selfs swaerigheit, om hier over syne gedachten te verklaeren.

4. *L. Non dubito* 7. §. 1. *de captiv. & postlim. revers.* Bodinus *de Republ. lib.* 1. *cap.* 7. Matthaeus *Eod. n.* 6. *vide omnino* Grotium *de Jure B. & P. lib.* 1. *cap.* 3. §. 21.
5. Matthaeus *Eod. n.* 4.
6. Carpzovius *Prax. crim. Quaest.* 41. *n.* 72.

daeren. Hy merkt voorsightigh aen, dat men sulks niet kan doen, sonder sich aen de wangunst, en den ondanck van den een of den anderen, die sich door ons schryven beleedight acht, bloot te stellen, en dat daerenbooven het geschil van eenen aert is, dat het, door het voor- of tegenschryven van bysondere persoonen, niet kan worden uit den wegh genimt; waerom hy het of eene te groote vermetelheit, of ten minste eene merkelyke onvoorsichtigheit erkent, sigh sonder noodtsaekelykheit in deesen twist te mengen. [7] Ik ben in deesen volkoomen van het selve gevoelen, en gunne verder een iegelyk eene volle vryheit in het syne.

VII. Maer sal het my wel geoorloft weesen in Nederlant, als voor Nederlanders schryvende, deselve ingetoogenheit met den Heer *Voet* te bewaeren ontrent de vraeg, of men tegens de Oost- of Westindische Maetschappie misdaet van Majesteitschennis kan begaen? Het belang, dat ons Vaderlandt selfs in deese quaestie heeft, dunkt my, dat my niet toelaet myne waerachtige gevoelens deesen aengaende te verbergen, en den Leeser met den Heer *Voet* enkel heen te wysen tot de *schriften* van anderen, die hier over hunne gedachten op het papier gebraght, en wydtloopigh genoeg hebben uitgebreidt. [8] Niet, dat ik my ook hier, meer dan de gemelde seer geachte Schryver, soude willen vermeeten over de soo seer verschillende Advysen van sulk eene meenighte graeve Rechtsgeleerden eene beslissende uitspraek te doen. Ik laete het geval, waer over sy geadviseert hebben, in syne waerde, en onwaerde, en ik achte het niet noodigh dienaengaende hier myne gedachten te uiten: maer belangende de quaestie, die, ter gelegenheit van het aldaer gemelde geval, is geventileert, schroome ik niet opentlyk te verklaeren van meening te zyn, dat een onderdaen van een der seven vereenighde Provintien, of van de Generaliteit, Majesteitschennis begaet, wanneer hy, het sy met opentlyke, of bedekte vyanden van de Oost- of Westindische Compagnien,

7. Voet *ad P. tit. ad Leg. Jul. Majest. n.* 5.
8. *Consult. en Advysen der Holl. Rechtsg.* 5. *D. consf.* 233. *& seqq. tot consf.* 246.

gnien, aenspant, om de sterkten, steden, of plaetsen, de Compagnie toebehoorende, of daer sy besetting heeft, de Compagnie te doen ontruimen, of deselve van haere gehoorsaem... af te trekken; of wanneer hy verderflyke aenslagen smeet, om de Compagnie vyantschap, of Oorlogh te berokkenen; sonder, dat ik hier onderscheit maeke, of sulk een selfs in den dienst van eene der voors: Maetschappyen zy, dan niet. Ik weet wel, dat de voornoemde Compagnien een Genootschap van Kooplieden zynde, geene eigentlyke gesegde Majesteit hebben, en derhalven moet men myne woorden niet verkeerdelyk opvatten, als of ik wilde beweeren, dat iemant, die het voorengesegde ten haeren nadeele onderneemt, de Majesteit van de *Maetschappyen* schendt. Maer dit belet niet, dat myne stelling evenwel waerachtigh zy, dat sulk een in der daet en weesentlyk sich schuldigh maeke aen misdaet van gequetste Majesteit. Niemant is onkundigh, dat de Raetslieden van den Vorst, of de Bevelhebbers van syne Troupen, selfs, of van sich selven, geene Majesteit hebben, en echter verklaert de wet de sulken aen Majesteitschennis schuldigh, die tegens het leven van deese persoonen hebben aengespannen, om dat de Vorst hen voor een gedeelte van syn lichaem rekent, en syn eige Hoogheit in de hunne, diese van hem hebben, geschonden acht. 9. Even eens, meene ik, is het gelegen met de Oost- en Westindische Compagnien; Sy zyn geene bysondere kooplieden, die op eigen gesagh handel dryven. De plaetsen, steden, sterkten, die sy besitten, worden by hen niet beseeten, als eigen erf, of bysonder goet. De hooge eigendom en Souverainiteit daer van behoort aen de Staeten Generael der vereenighde Provintien. De Regeering, en bestiering van dien hebben en oefenen sy alleen in naeme, en by vergunning van de hooghgemelde Heeren Staeten. Sy zyn derhalven in de gewesten, daer sy sich hebben gevestight, soo veel als *Vicarissen* van den Souverain, en sy verbeelden synen persoon. Voorts zyn de Landen, plaetsen en sterkten, die sy aldaer besitten, aen te merken, als het geene men hier in de

9. *L. 5. pr. C. ad Leg. Jul. Majest.*

: Nederlanden *Generaliteit* noemt; het welk den seven Pro-
ntien *pro indiviso* of onverdeeldelyk toebehoort. Gelyk 'er
ı geen twyfel soude zyn, of een onderdaen van den Staet,
nige verradelyke aenslagen smeedende tegen de *Generaliteit*
het gemeen, of eenige plaats of sterkte van dien in het
rsonder, Majesteitschennis soude begaen, soo kan ik ook
et sien, hoe in 't voorgestelde geval dienaengaende eenige
:denkelykheit soude konnen vallen. Het is waer, dat men
er tegens soude konnen inbrengen, dat niemant Majesteit-
hennis begaet, dan die een onderdaen is van dien Vorst,
iens Majesteit wordt gesegt geschonden te zyn, en dat dien-
ılgens een ingeseten van eene der seven Provintien, die
:t voorverhaelde quam te bedryven, noch onderdaen synde
ın de Oost- of Westindische Compagnie, noch ook selfs
:n de Staeten Generael, daer mede geene Majesteitschennis
ude konnen pleegen. Maer daer tegens is weder aen te
erken, dat sulk een evenwel buyten verschil een onderdaen
van de Provintie, waer in hy woont, en dat die Pro-
ıntie *pro indiviso* deel heeft in de souverainiteit van Neder-
ndtsch Oost- of Westindien, weshalven hy, met tegens die
aetsen aen te spannen, heeft geschonden de Hoogheid en
'ajesteit van de Provintie, waer van hy een ingeseten, en
ıderdaen is, en dieswegen gevolglyk met recht kan worden
straft. En seekerlyk is de Republicq te veel aen de behou-
:nis van de twee bovengenoemde Maetschappien gelegen,
ı sy heeft 'er te nauw eene betrekking toe, om een onder-
heiden belang te stellen, en het geen tegens de Compagnie
ordt ondernoomen niet te oordeelen ondernoomen te zyn
gens de Republicq selve, wier heerschappie door haer ver-
oot en vermeerdert is geworden, en welke, by het ver-
ıs, dat sy moghten koomen te doen, mede niet weinigh
ude verliesen. Ik besluite derhalven, dat een ingeseten,
: onderdaen, van eenige der vereenigde Provintien, of
ın de Generaliteit, tegens de Oost- of Westindische Com-
ıgnie op de voorverhaelde wyse aenspannende, misdaet be-
ıet van gequetste Majesteit, doch niet van de Majesteit
r *Compagnie*, maer van de Heeren *Staeten Generael* of van
G de

de *Staeten van een van die seven vereenighde Provintien* wier onderdaen hy is, en welke door de Compagnien in de Oost- of Westindische gewesten, alwaer sy sich hebben gevestight, verbeeldt worden.

VIII. Wy hebben soo even reets aengemerkt, dat de misdaet van gequetste Majesteit van niemant, dan van onderdaenen, kan worden begaen. Men is een onderdaen of uit de natuur, of door het recht. *Uit de natuur* door geboorte. En *door het recht*, wanneer men elders in den Burgerstaet wordt aengenoomen, of sich met der woon aldaer nederset, of ook als men door de wapenen onder iemants heerschappie wordt gebraght. [10] Volgens de Roomsche Rechten stond het ieder een vry van woonplaets naar goetdunken te veranderen, [11] doch daer door wierd hy niet ontslaegen van het draegen der lasten in syne Vaderlyke Stad. [12] Dewyl deese vryheit seer redelyk is, en daerom gunst verdient, beweert de beroemde *Huig de Groot* met recht, dat men die hedendaegs noch overal moet genieten, daer deselve door geene strydige wet verbooden is. [13]

IX. Dit gestelt zynde, is de vraeg, of een onderdaen, door syn vertrek, en de verkiesing syner woonplaets in het gebiedt van een anderen Souverain, van alle verbintenis en gehoorzaemheit aen syne eerste Overheit ontslaegen zy? Want soo ja, kan hy tegens deese Overheit geene Majesteitschennis meer begaen, al quame hy selfs daer tegens de Wapenen te voeren, en soo neen, soo soude hy synen nieuwen Souverain tegens synen eersten Overheer, sonder sich aen deese misdaet schuldigh te maeken, niet dienen moogen. Deese vraeg schynt my gansch niet gemakkelyk, om te beantwoorden. Ik ben geensins onkundigh, dat niemant ten selven tyde de onderdaen van twee verscheide, en selfs tegens malkanderen oorlogh voerende, Princen kan wee-

10. Matthaeus *de crim. Lib.* 48. *D. tit.* 2. *cap.* 1. *n.* 7.
11. *L. inbello* 12. §. *manumittendo* 9. *D. de captiv. & postl. rev.*
12. *L Incola* 29. *D. ad municipalem.*
13. Grotius *de J. B. & P. Lib.* 2. *cap.* 5. §. 24.

weesen, [14] en daerom soude ik overhellen tot het gevoelen, dat soodaenigh iemant geene verbintenis meer heeft, nochte eenige gehoorsaemheit aen syne eerste Overheit schuldig is. Maer aen den anderen kant kan ik niet wel van my verkrygen daeraen myne toestemming te geven, dat een ingebooren, en oirspronkelyk onderdaen syn natuurlyken Heer, en eigen Vaderlant, soude moogen helpen beoorlogen, alleen om dat hy in dat Vaderlant niet meer woonachtigh is, en dat de Vorst hem niet heeft belet te vertrekken. Want de stilswygende toestemming, die de Vorst tot dat vertrek gegeven heeft, lydt sulke eene nadeelige uitlegging niet. En seker heeft hy hem deese vryheit niet gelaeten, om 'er sich een vyand van te maeken. *Epaminondas* rekende het voorheene een gruwel op het Vaderlant slechts verstoort te weesen. [15] En *Valerius Maximus* verhaelt van *Themistocles*, dat hy uit Athenen, syn Vaderlant, gebannen, en van Xerxes tot Generael van het Persisch Leger tegens de Grieken benoemt, sich selven by het doen van eene plechtige offerhande met het drinken van ossenbloet uit de offerschael heeft om het leven gebraght, als liever verkiesende te sterven, dan syn Vaderlant te bestryden.

Dit bloet gedronken hebbende, segt de Schryver, viel die Groote Man, als een slaghtoffer der liefde tot het Vaderlant, neder voor het Autaer, en maekte door syn gedenkwaerdige doot, dat Griekenlant geen anderen *Themistocles*, om het te beschermen, noodigh hadde. [16] Indien *Themistocles* den noodtdwang, om syn Vaderlant te beoorlogen, billyk heeft geoordeelt met de doot te moeten afkoopen, schoon hem dat ondankbaer behandelt, ja selfs gebannen had, waerdoor het moghte schynen, dat hy als balling van alle plichten tegen hetselve ontslaegen was. [17] Hoeveel te min schynt dit bestryden dan geoorloft in iemant, die van synen Vorst, of Vaderlant, nooit eenigh ongelyk heeft

 ont-

14. Bodinus *de Rep. Lib.* 1. *cap.* 6. *p. m.* 57.
15. Corn. Nepos *in Epamin. cap.* 7.
16. Val. Maximus *Lib.* 5. *cap.* 6.
17. *Vid. omnino* Grotius *de Jure B. & P. Lib.* 2. *c.* 5. §. 25.

ontfangen? *De verbintenissen des bloeds konnen door geenerbande Rechten verbrooken worden*, vinden wy elders in een wet. [18] En echter zyn deese verbintenissen niet soo krachtigh als die, waer door wy syn verknocht aen ons Vaderlant; en daer deese twee met malkanderen souden strydigh zyn, moeten de eerste wyken voor de laeste. [19] Om deese redenen meene ik, dat het een gebooren Hollander, waer hy sich met der woon ook moghte hebben nedergeset, en wiens onderdaen hy moghte zyn geworden, nimmermeer geoorloft is, tegens Holland de waepenen te draegen.

X. Maer of hy sulks doende Majesteitschennis begae, durve ik niet bepaelen. Dat hy deese misdaet begaet, schynt men te moeten besluiten, als men aght geeft op 's lands Placaten tegens de verbintenissen van de onderdaenen, en ingesetenen van deesen Staet in den dienst van vreemde Heeren en Princen: by dewelke die diensten worden verbooden, en den geenen, die sich daerin hebben begeeven, bevoolen deselve te verlaeten, op de verbeurte van *lyf en goet*, soo sy gekreegen worden, en andersins eeuwigh *bannissement en confiscatie van goederen. Groot Placaetb.* 2. *d. p.* 291. *& seqq.* 3. *d. p.* 242. *& seqq.* 4. *d. p.* 209. 5. *d. p.* 247. zynde het eerste van de voorsz. Placaten van den 12. May 1595., en het jongste van den 28. Feb. 1701. Doch hier tegens dient aengemerkt, dat die Placaten duidelyk, en uitdrukkelyk spreeken van *onderdaenen* en *ingesetenen* van den Staet; En dat wy hier handelen van sulk een, die, wegens syn vertrek, onbetwistbaer geen *ingeseeten* meer is; zynde hier nu de quæstie, of iemant, geen *ingeseeten* meer zynde, nog een onderdaen blyft? En of die twee woorden *onderdaenen* en *ingesetenen* niet conjunctim, en onafscheidelyk, te verstaen zyn? Wat hier van zy, dat iemant, die sich met der woon onder eene andere Souverainiteit heeft begeeven, en aen dien nieuwen Souverain als onderdaen eedt gedaen, geene Majesteitschennis begaet, wanneer hy deesen nieuwen Heer te-

18. *L. Jura Sanguinis* 8. *D. de R. J.*
19. Val. Maximus *Eod. in pr. L. Minime Majores* 37. *D. de Rel. & Sumpt. fun.*

tegen syn voorgaende Vaderlandsche Overheit in den krygdienst en hulp bewyst, sulx schynt men te moeten gelooven uit het gebruik, dat de soodaenige, gevangen wordende, niet als wederspannelingen, of rebellen, straft, maer handelt, als andere krygsgevangene ondersaeten van dien Vorst, waer meede men in oorlogh is. Want schoon 'er in de Troupen van onsen Staet eene groote meenighte Franschen, geboore onderdaenen van syne Allerchristelyke Majesteit, zyn geweest, en in den kryg tegens Vrankryk gedient hebben, soo hebbe ik echter nooit gehoort, dat de Koning van Vrankryk, wanneer hy deselve heeft gevangen gekreegen, deese menschen heeft aengemerkt en gestraft als rebellen, die tegens hunnen Vorst en Vaderland kryg voerden; het zy, dat de al te groote meenighte hem hebbe belet deese strengheit te gebruiken; het zy, dat hy hen selfs door een onwettigen, en onchristelyken conscientiedwang ten lande hebbende uitgedreeven, die ongelukkige en onschuldige verdreevenen niet meer als syne onderdaenen hebbe konnen aenmerken; of het zy eindelyk, dat hy voor eene rechtvaerdige weêrwraek zy beducht geweest, die de Staet en de Vorsten, in wier dienst deese arme vluchtelingen waeren, sekerlyk tegens de Franschen, op hunne beurt, souden genooomen hebben, indien men met de tegens Vrankryk krygvoerende, en gevangene vluchtelingen anders, dan men met alle andere gevangenen naer krygsgebruik gewoon was, gehandelt hadde.

XI. Evenwel vindt men exempelen van Vorsten, die hunne geboore onderdaenen, in den dienst van hunne vyanden overgegaen, gevangen krygende, met de uiterste strengheit gestraft hebben. Twee onderdaenen van *Kaerel* den XII., jongst overleeden Koning van Sweeden, sullen, door hun treurigh uiteinde, deese waerheit konnen bevestigen, beide geboorene Lyflanders, en beide genoegsaem van eene naem, de een *Paykul* en de andere *Patkul* geheeten; waarvan de eerste, Lieutenant Generael zynde in dienst van Koning *Augustus*, in een gevecht by Warschau in den jaere 1705. door de Sweeden wierd gevangen genoomen, en vervolgens niet

niet lang daerna opentlyk te Stokholm onthalst, van geen andere misdaet beschuldight, dan dat hy de wapenen tegen syn Koning had gedraegen; En waer van de tweede nogh een veel smertelyker en schandelyker doot heeft moeten ondergaen, schoon hy selfs Ambassadeur was van den Czaer van Muscovien by den Koning van Poolen.

Al de weerelt weet, dat *Jan Reinout Patkul* door de Sweeden, als een Verrader, is gevonnist, om levendigh gerabraekt, en in vier quartieren gedeelt te worden, en dat dit vonnis aen hem, niettegenstaende syn Caracter van Minister van den Czaer, ook in der daet is uitgevoert.[20] Het is waer, dat de Noordsche Alexander ten dien tyde op den hoogsten trap van syn geluk was, en dat hy sonder dat, naer alle waerschynlykheit, niet tot sulke strenge besluiten soude zyn gekoomen.

Maer deese voorbeelden dienen evenwel ten bewyse, dat het niet veyligh is tegens syn Vaderland, of natuurlyken Overheer, schoon in dienst van eenen nieuw verkooren Souverain, kryg te voeren, en dat onderdaenen door geboorte sich niet so licht, als die het alleen door inwooning zyn, van alle gehoorsaemheit en verbintenis aen hunne eerste Overheit, ontslaen konnen.

XII. Het is klaer en buiten bedenkelykheit, dat een *Vasal*, of Leenman, tegen synen Leenheer geene Majesteitschennis kan begaen, ten zy te gelyk de onderdaen zy van den Leenheer. En dewyl uit de Leenrechten kennelyk is, dat elk bysonder persoon, die de vrye beheering heeft over syne goederen, deese syne goederen aen een ander te Leen kan uitgeven.[21] Soo volgt daer uit van selfs, dat men een *Vasal* kan zyn, sonder onderdaen te weesen; en dat sulk een derhalven, misdoende tegens den Leenheer, geensins over

20. *Histoire des Rois de Pologne Tom.* 3. *p. m.* 184. & *seqq.* Voltaire *Histoire de* Charles XII. *Roi de Suede Livre* 3. *p. m.* 153. & *seqq.*

21. *Pr. tit. de his, qui feudum dare possunt. Junct. tit. per quos fiat investitura* §. 1. Bort *van het Holl. Leenrecht* 3. *d.* 1. *cap.*

over misdaet van gequetste Majesteit, maer wel over *felonie* kan beschuldigt worden. [22]

DERDE HOOFTDEEL.

Van Hoogverraet, of vyandlyke wederspannigheit.

Korte Inhoudt.

- I. *Verdeeling der Majesteitschennis in drie hooftsoorten.*
- II. *Beschryving van Hoogverraet.*
- III. *Eerste Exempel; van het ontslaen der gyselaers.*
- IV. *Tweede Exempel; van het verwekken van oproer.*
- V. *De oproermakers, en niet de oproerigen, zyn schuldigh aen Hoogverraet.*
- VI. *Derde Exempel; van het ombrengen van eenen hoogen Magistraetspersoon, of Bevelhebber.*
- VII. *Bepaeling van dat Exempel.*
- VIII. *Vierde, vyfde, en sesde Exempel.*
- IX. *Sevende Exempel; van den vyand toevoor te besorgen van leevensmiddelen, en Wapenen.*
- X. *Aenhaeling van de meeste Placaeten van den beginne der Republicq tot het Jaer* 1709.
- XI. *Die den vyand toevoor heeft versorgt, moet niet aenstonts volgens de Roomsche wetten, als een lantverraeder, worden gestraft: maer in deesen worden gevolgt de inhoudt van 's Lands Placaeten.*
- XII. *Achtste Exempel; van een Lantvoogt, die, een opvolger hebbende gekreegen, binnen den bepaelden tydt niet vertrekt.*
- XIII. *Negende Exempel; van een Lantvoogt, die weigert synen opvolger het gebied van het Leger over te geven.*
- XIV. *Tiende Exempel; van een Veltheer, of Officier, die sonder verlof het Leger verlaet.*

XV. *Elf-*

22. Ant. Matthaeus *de crim. Lib.* 48. *D. tit.* 2. *cap.* 1. *n. ult.*

I. Gesien hebbende, wie Majesteitschennis konnen pleegen, en tegen wien die kan gepleegt worden, staet ons nu vervolgens te verklaeren, op welk eene wyse sich iemant aan deese misdaet schuldigh maekt. Het is seker, dat dit op veelerhande manieren kan geschieden: maer om eenige order te houden, dunkt het my best deese misdaet by verdeeling te brengen tot drie hooftsoorten. *Eerstelyk* tot Hoogverraet, of vyandlyke wederspannigheit (met welke woorden ik het selve wil te kennen geeven, als de Latynen met het woort *perduellio*, tot hier toe niets beeter hebbende konnen uitdenken, om dat woort te vertaelen) *Ten tweede* tot schennis van de achtbaerheit van 's Lands Oppermaght. *Ten derden*, tot schennis van het publicq gesagh van deselve Oppermaght. De Heer *Voet* citeert den geleerden *Jacobus Gothofredus*, als den uitvinder van deese verdeeling., [1] en ik keure se in soo verre met hem goet, dat ik deselve in deese verhandeling meene te volgen. Wy moeten derhalven eerst spreeken van Hoogverraet.

II. Hoogverraet (dat ik, als gesegt is, neeme voor het Latynsche *perduellio*) *is, uit een vyandlyk opset, iets doen of onderneemen, ten nadeele van den Staet, of van 's Lands Hooge Overigheit.* [2] Het soude een werk van een byna oneindigen arbeit zyn hier te spreeken van alle de verscheide wysen, op welke dit Hoogverraet kan gepleegt worden. Wy sullen der-

1. Voet *ad P. tit. ad Leg. Jul. Maj. n.* 2.
2. *L. ult. D. ad Leg. Jul. Maj.*

en maer alleen gewaegen van eenige van de voornaem-
elke wy in de wetten vinden opgenoemt.

Ulpianus getuigt, dat het Hoogverraet is *de Gyselaers,*
evel van den Vorst, te ontslaen, of tot hunne ontkooming
' hulp te verleenen. [3] Dit heeft voorseeker syne reden.
eken van Vrede, van Oorlogh, en van Verbonden
: alleen tot de Majesteit van 's Lands Oppermaght.
ıant kan sich dienvolgens op eigen gesagh iets van dee-
en aenmactigen, sonder Majesteitschennis in den hoog-
p te begaen. Elk een weet, dat de Gyselaers dienen
erder verseekertheit van de trouwe, of nakooming der
ı van den geenen, van wien men die heeft afgevor-
en sonder welke onderpanden het beloofde moogelyk
er uitvoering soude worden gebraght. Den Staet der-
van deese soo hoognoodige verseekertheit met raet,
te berooven, kan niet anders worden aengemerkt,
e vyandlyke onderneeming, soo veel te strafbaerder,
ıen de behoudenis der Gyselaeren meer geleegen is. [4]

Het is eene gelyke misdaet, segt deselve Ulpianus,
nt volk tegen de Republicq te doen samenkoomen, of te
, dat eene vergaedering, of toevloet van volk tot oproer
, één geroepen. [5] Indien dit oproer tot verderf en on-
van den Vorst, of tot verandering en omkeering
ı Staet der Republicq, of van de Hooge Regeeringe
:, verwekt is, valt 'er geen twyfel aen, of men heb-
ı te houden voor Hoogverraet, en als soodanigh te
: maer als daer meede enkel wordt bedoelt het na-
bederf van seekere bysondere persoonen, voor geene
van den Staet te reekenen, soo soude sulk oproer
oogverraet, noch majesteitschennis zyn; en soodae-
ıroermaekers moeten worden gestraft, niet volgens
tegens Majesteitschennis, maer volgens die, welke
ekt tegens gepleegt gewelt. [6]

H V. Niet

ſ. §. 1. D. *Eod.*
ſ. Ant. Matthaeus *de crimin. Lib.* 48. *D. tit.* 2. *cap.* 2. *n.* 4.
:. 1. §. 1.
3. *pr.* & §. 2. *L.* 5. *D. ad Leg. Juliam de vi publ. L. capita-*
lium

V. Niet ten onrechte maekt de Heer *Matthaeus* een merkelyk onderscheit tusschen de *oproermaekers*, en de oproerigen, dat is tusschen de sulken, die de Autheurs, aanvoerders, en stookebranden van het oproer zyn geweest, en anderen, die sich met de meenighte in het oproer vermengt hebben. Deese eerste stelt hy alleen schuldigh aen Hoogverraet, en niet de laeste. [7] En hy bevestight syn gevoelen verder met fraeije exempelen en getuigenissen uit de Roomsche outheit. By deese soude men konnen voegen het geen *Tacitus* van den opstant der Pannonische Legioenen verhaelt, en hoe *Drusus* die alleen door de doot van *Vibulenus* en *Percennius*, de Hoofden en Belhamels der oproerigen, en door het doen straffen van nogh sommige andere, die het meest schuldigh waeren, gedempt hebbe. [8] De Vorsten van latere tyden hebben dit voorbeelt doorgaens gevolgt. En dus leesen wy, dat Karel de V. met de oproerige Gentenaers gehandelt heeft, van welke hy alleenlyk de voornaemste hoofden heeft gestraft. [9] Het welk ook in der daet tot beetering en heeling van het quaet moet geoordeelt worden gehoeg te weesen: want soo men verder wilde gaen, en gelyke strengheit tegens allen, die in het oproer zyn ingewikkelt geweest, gebruiken, soo soude het hulpmiddel erger dan de quael worden, en sulk eene algemeene straf eer naer eene vyandlyke slachting, dan eene wettige kastyding tot verbetering, gelyken.

Niet is billyker, dan dat de Autheurs, en de eerste en bewegende oorsaeken der muyterye, met de uiterste gestrengheit gestraft worden: want deese menschen, sonder voorbeelt sondigende, zyn ongetwyfelt alleen meer schuldigh, dan de geheele meenighte, die hun voorbeelt volgt; En sonder sulke roervinken soude men nooit eenige muitery, of op-

lium 28. §. *solent*. 3. *L. si quis aliquid* 38. §. *Auctores*. 2. *D. de poenis*, atque hujus ope distinctionis hasce leges & etiam *L. ult. C. ad Leg. Jul. de vi & L.* 1. & 2. *C. de Seditiosis*. Cum praesenti Ulpiani responso conciliat Doct. Matthaeus *Eod. n.* 5.

7. *Arg. d. L.* 38. §. *Auctores* 2. *D. de poenis d. L.* 2. *C. de sedit. vid.* Matthaeus *Eod. n.* 6.

8. Tacitus *Annal. L.* 1. *cap.* 29.

9. Scipis Ammiratus *de Regis ac Regni institutione Lib.* 2. *p. m.* 893.

oproer te vreesen hebben. Maer de blinde meenighte, die er door hen wordt ingesleept, en door die verderflyke stoo- gebranden, eer sy het weet, als door een pest besmet, verdient in allen gevalle, soo geene geheele verschooning, ten minsten een sachtere behandeling, die sich niet uitstrekt tot eenige levens- of lyfstraffe, maer sich bepaelt tot gelt- boete, of diergelyke. [10]

VI. Hy begaet ook Hoogverraet, naer de leer van *Ulpianus, die met een boos opset raet of daet heeft gegeven, om iemant van de Hooge Overheden van het Roomsche volk te doen ombrengen.* [11] Hier meede stemt genoegsaem overeen het vyfde Articul van de Nederlandschen Militairen Articulbrief, waer in de straf van de galg wordt bedreigt aen den geenen, die iet sal hebben gedaen, of geconspireert tegen de Heeren Staeten, ofte eenige Gouverneurs, ofte Capiteinen van deselve. In de wet ook, die de Keisers *Arcadius*, en *Honorius* tegens Majesteitschennis hebben gemaekt, worden niet alleen hunne geheime Raeden, maer daerenbooven hunne Generaels, en Krygsoversten, uitdrukkelyk genoemt: want dat men door de woorden, *qui nobis militat*, geen sleght Soldaet maer eenen hoogen Bevelhebber, te verstaen hebbe, is by alle uitleggers genoegsaem buiten verschil. [12] Tegens sulke hooge Stantspersoonen, derselver hooge Ministers, en hooge Bevelhebbers, verderflyke aenslaegen te smeeden, en se te wonden, of dooden, wordt als Hoogverraet gestraft. Die belust is om van deese misdaet eenige exempelen, selfs in ons Lant voorgevallen, te weeten, en hoe de misdaedigers hunnen verdienden loon hebben ontfangen, leese de aenteekeningen van *Feltman* over den Militairen Articulbrief *Art.* v. *n.* 3. *& seqq.*

VII. Doch dit is evenwel in deesen sin niet op te vatten, als of elk een, die een van de bovengenoemde persoonen gewondt of gedoot heeft, volstrektelyk altoos, en in allen gevalle, sonder aenschouw te neemen op syne intentie

 of

10. *Vid.* Damhouderus *Prax. crimin. cap.* 63. *n.* 11. *in fine.*
11. *d. L.* 1. §. 1. *ad Leg. Jul. Maj.*
12. *Vid. L.* 5. *C. ad Leg. Jul. Majest.* & Ant. Matthaeus *de crimin. Lib.* 48. *D. tit.* 2. *cap.* 2. *n.* 8.

of de beweegreden, die hem tot deese daet heeft gebraght, aan Hoogverraet soude schuldigh zyn. Want men moet hier onderscheit maeken, of sulke persoonen in hun beroep, en hooge bediening, of ten minsten met opsight tot deselve, van iemant syn aengetast, en gequetst of gedoodt, dan of de verwonding en dootslagh zy ontstaen uit een bysonder en persoonelyk geschil, en daer uit opgevatten haet, toorn, en vyandschap. Het is een oneindigh verschil, dat *Pieter* aan *Johannes* eene wonde toebrengt, *omdat* hy het Magistraets-ampt bekleedt, ofte dat hy sulks doet, *alhoewel* hy Magistraet zy. In het eerste geval wordt de Republicq ongetwyfelt in den persoon van sulk eene Overheit meede aengetast; maer in het tweede geval is het niet de Republicq, of ook self de Magistraet, maer *Johannes*, die beleedight is, en wiens bysondere verongelyking door de wetten moet gestraft worden. Immers dus schynt het ook onse wetgeever, in den Militairen Articulbrief, te begrypen, wanneer die de galgstraf bedreygende aen de geenen, die iet sullen hebben gedaen, of geconspireert tegen de Heeren Staeten, of eenige Gouverneurs, ofte Capiteinen van deselve, daer op onmiddelyk laet volgen: *waer door de gemeene Landen in eenige schade of pericul souden moogen koomen*; ten teeken dat het is de veiligheit van den Lande, die hier voornamelyk bedoelt wordt, en dat wanneer de Republicq niet te gelyk in den persoon van den geenen, die in eene hooge bediening is, wordt aengetast en verongelykt, die verongelyking niet volgens de bysondere wet van Majesteitschennis, maer volgens de gemeene wetten strafbaer moet worden geoordeelt. Dewyl het niet altoos even blykbaer is, of iemant uit een gemoedt, dat tot de Republicq qualyk gesint is, of uit een particulieren haet, hebbe misdaen, soo moet een Rechter in deesen, om sulks wel te onderscheiden, oordeel, en voorsightigheit gebruiken, en in sommige gevallen selfs de ontschuldingh van den aengeklaegde, eenen particulieren haet voorwendende, niet aenneemen, by voorbeelt, soo hy den persoon van den Vorst heeft aengetast, of den geheelen Raet heeft willen doen omkoomen: want

: Vorst en de Republicq zyn onafscheidelyk, en nie-
n tegen den eenen iet verderflyks onderneemen, son-
ındere in het uiterste gevaer te brengen; sonder Raet
ı de Staet niet bestaen, en daerom zyn de aenslae-
en sulk een geheel Collegie buiten tegenspraek ook
n tegen de Republicq. [13.]

Ongetwyfelt is het ook Majesteitschennis, de gee-
e reets *vyanden* van de Republicq zyn, in die vyand-
: styven, of tot nogh meerdere vyandschap *op te bitsen*,
te setten. [14.] En niet minder, als iemant maekt, *dat de*
van de Republicq baere vyanden worden. [15.] Men begaet
misdaet mede, *wanneer men den vyanden door brieven*,
en, of op eene andere wyse, raet, en onderrichting.
Sonder dat men hier hebbe onderscheit te maeken,
ulk een raet en onderrichting geeft, een van de
den van den Vorst, of ander bediende, ofte wel al-
een particulier persoon zy: want de wet spreekt
onderscheit, en tegens alle geld deselve reden, dat
: sulke dingen doen, sig betoonen te zyn vyanden
n Vaderland. [17.]

ndien het raedgeeven alleen sulk een groot quaet is,
t men het ruim soo onverschoonlyk achten *den vyan-*
ier van levensmiddelen, wapenen, paerden, gelt, of
:, te versorgen. [18.] Volgens de Roomsche Rechten
, die willens en weetens een van deese saeken quam
, dootstrafbaer. [19.]

e Placaeten van den Lande zyn in deesen opsighte
ns soo gestreng niet. Het is waer, het Placaet van
en Staeten Generael van den 22. Juny en 27. July

 1584.

de omnino Matthaeum *de crimin. Lib.* 48. *D. tit.* 2. *cap.* 2. *n.*
. & Joh. Voet *ad P. h. t. n.* 3. *in fine.*
3. *D. ad Legem Jul. Maj.* in verbis *qui hostem concitaverit.*
4. *in medio D. Eod.*
L. 1. *Eod. adde L* 6. §. 4. *D. de re militari & L.* 38. §. 1. *D.*
de poenis.
g. L. Proditores 7. *D. de re militari*, Matthaeus *Eod. n.* 9.
4. *in med. D. Eod.*
10. *D. de Publicanis.*

1584. is al vry scherp, verbiedende allen toevoer van victualie, gelt, munitie van Oorlog, of eenigerhande koopmanschappen naer den vyand, en de Steden, havenen, of plaetsen van deese Neederlanden, onder syn gebied weesende, op pœne niet alleen van confiscatie van die goederen en de schepen, karren, paerden enz. daerse mede gevoert zyn: maer ook van te worden gestraft, als fauteurs, en geaffectioneerde tot des Gemeene Lands vyand *aen lyf en goet*. [20] En het Placaet van Robert Graef van Lycester, ten dien tyde Gouverneur Generael der Vereenighde Nederlanden, van den 4. Augustus 1586. gaet nogh verder, bedreygende *de straf van de galg* aen de overtreederen van het selve, weesende ingeseetenen, of ingeboorenen van deese Nederlandsche Provintien. [21] Maer naderhant hebben de Staeten, sonder twyfel om goede redenen, en dat het faveur van de koopmanschap, waerdoor deese landen meest bestaen, sulks was vereischende, hierontrent meerdere gematigheit gebruikt. Want by Placaet van den 4 July 1591. verbieden de Staeten Generael, den Spanjaerden uit de vereenigde Nederlanden toevoer te doen van Salpeter, Buspoeder, Kogels, Lonten, Kabels, Masten, Ankers, enz. en ook van eenigerhande Graenen, in deese Landen gewassen, op de verbeurte der goederen en scheepen, en ook *arbitraire straf* van den koopman en schipper; mits dat die ten lasten van den eersten niet minder sal moogen weesen, dan van *vierhondert*, en van den anderen van *tweehondert guldens*. [22] Eenigsins verder gaen deselve by hun Placaet van den 7. November 1598. als stellende *straffe van geesseling*, voor de eerstemaal, en van de *doot*, met confiscatie van alle des Delinquants goederen, voor de tweedemaal, tegens die ingesetenen deeser Landen, die eenige goederen, waeren,

20. *Groot Placaetb.* 1. *d. p.* 1078. Sie voorts de Placaeten van den Prince van Oragne, als Stadhouder, en van de Staeten van Holland, genoegsaem van den selven inhoudt *Eod. vol. p.* 1100. & *seqq.*

21. *Gr. Placaetb.* 1. *d. p.* 1096. *Art.* 12.

22. *Eod. p.* 1111.

en, of koopmanschappen souden hebben gebraght en aengevoert op de Havenen van Grevelingen, Duinkerken, Nieupoort, Sluis, ofte andere, buiten Duins van Vlaenderen gelegen; en verder van *seshondert guldens* voor de eerste, en bannissement *voor den tyt van vyfentwintigh Jaer*, voor de tweede reise, die het selve soude hebben gedaen ontrent eenige Havenen, of plaetsen, by de gemeene vyanden beset, op de Macse, en den Rhyn, sonder daertoe te hebben gekregen behoorlyke Licent- ofte Convoybrieven. [23] Maer daer te vooren diergelyke misdaeden door geen tydverloop straffeloos wierden gemaekt. [24] Soo seggen hunne Hoog Moogendtheeden wel duidelyk in hun Placaet van den July 1591, En ook in dat van den 1. April 1622. dat de overtreeders van het selve *binnen een Jaer na de begaene misdaet* by alle Officieren van den Lande, by preventie, sullen moogen aengesprooken worden, daermede de aenklaghte wegens deselve, na dien tyt, stilswygend affsnydende; ook wordt in dit jongste Placaet den overtrederen geene doodstraf opgelegt: maer alleenlyk gesegt, dat sy, naer de gelegenheit van hunne misdaeden, *arbitrairlyk* sullen worden gecondemneert, mits dat de poene niet minder sal moogen weesen dan tegens de koopluiden van *vierhondert*, en tegens de schippers van *tweehondert ponden*, tot veertigh grooten 't pondt. [25] In het Placaet evenwel drie jaeren daerna, op den 16. October 1625., uitgegeven, wordt verbooden den vyanden te water of te lande eenige Eetwaeren, goederen, koopmanschappen, of andere behoeften, toe te voeren, op poene van *met de koorde, en confiscatie van goederen*, te worden gestraft. [26] By Placaet van den 5. December 1652. wordt verbooden, de toevoer van eenige waeren, goederen, of koopmanschappen, van wat soort, qualiteit, of natuur die ook weesen moogen, naer Engeland, Schotlant, of Yrlant, op verbeurte van deselve, en *dat de vervoerders sullen worden* ge-

23. *Eod. p.* 2282. 2283. *Art.* 1. & 2.
24. Sie de voorn: Placaeten *van* 27. *July* 1584. *en* 4. *Aug.* 1586. *Art.* 13.
25. *Eod. p.* 1114.
26. *Eod. p.* 1118. 1119.

gestraft als vyanden van den Staet. [27] De Placaeten van den 19. Maert 1665., 14. April 1672., en 11. April 1673. statueeren deselve generale, en geen bysondere straffe, tegens de overtreeders. [28] Dat van den 14. October 1665. segt alleen, dat de Contraventeurs naer *exigentie van saeken*, sonder eenige oogluiking, gecorrigeert sullen worden. [29] Doch by Placaet van den 4. July 1672. en van den 2. der gemelde maend van het selve jaer vinde ik by de Staeten Generael, en de Staeten van Holland, den uitvoer van eenige graenen, sout of levensmiddelen, naer den vyand, of te eenige plaets, door hem geoccupeert, verbooden, *op pæne van de doot*, en verbeurte van deselve graenen, sout en levensmiddelen, en daerenbooven noch volgens het Placaet van de Staeten van Holland, *van confiscatie van goederen.* [30] Het Placaet van de Staeten Generael, gedaghteekent den 26. Augustus 1672., en verbiedende den toevoer van eenige victualie, Amunitie van oorlogh, ofte eenige andere koopmanschap, van wat soort of qualiteit die soude moogen weesen, naer de Havenen, Steden, vlekken, of plaetsen, houdende de party van de vyanden, segt alleen in algemeene bewoordingen, dat de overtreeders als fauteurs, en geaffectioneerde tot de gemeene vyanden, sullen worden gestraft *aen lyf en goed.* [31] Maer die van den 28. May 1674. en 22. July 1675., behelsen wel duidelyk de bedreiging van de *dootstraffe*, sonder figuur van proces uit te voeren tegens den geenen, die eenige eetwaeren, levensmiddelen, of verversching souden hebben gevoert naer de Stad Grave, als mede de Stad en landen van Luik, en Gulik. [32] En dat van den 21. Juny 1690., tegens den uitvoer van contrabande waeren naer eenige Haevenen, Steden, of Plaetsen van Vrankryk, of andere, ge-

27. *Eod. p.* 1125. *Art.* 1.
28. *Groot Placaetb.* 3. *vol. p.* 252. *Art.* 1.
29. *Eod. p.* 256.
30. *Eod. p.* 258.
31. *Eod. p.* 259.
32. *Eod. p.* 260. *en* 261.

orende onder het gebied van den Koning van dat Land, : sich uit in deese nadrukkelyke termen : „ op pœne : de Contraventeurs van deesen onsen Placaete, als vyden van den Staet, en *verraders* des Vaderlands, met *doot* sullen worden gestraft, en alle hunne goederen *confisqueert.*" [13] Minder streng zyn Hunne Hoog Moogheeden in hun Placaet van den 17. October desselven ; waerby sy de Commercie verbieden met Vrankryk, aer naer toe te senden, of daervan daen te doen kooeenige waeren, goederen, of koopmanschappen, op urte van de voorsz. goederen, *mitsgaders viermael de e van deselve*, en dat, indien die pœne uit de goede-an de Contraventeurs niet konde worden geconsequeert, n deselve Contraventeurs aen den lyve, *by openbaere geesa*, souden worden gestraft. [14] Seer aenmerkelyk daeren., wegens de swaerheid der bedreygde straffen, is het et van Hooggemelde Heeren Staeten Generael van den ebruary 1693. tegens den uitvoer van graenen naer den d. In dat Placaet wordt gesegt : „ Dat die bevonden llen worden eenige graenen te hebben gebraght, of en brengen, naer sodaenige plaetsen, van waer die makkelyk naer den vyand zyn gebraght, of door den and afgehaelt, daer over sullen worden gecondemneert eene boete van *duisent guldens*, en het *viervout van s prys der graenen*, die daer door den vyand sullen ween toegekomen ; en datse by manquement van voldoeng binnen den tyt van een maent, publicquelyk sullen orden *gegeesselt*, *en gebrantmerkt* ; verder dat wie dat l worden overtuigt van eenige graenen selfs naer de avenen, Steden, of Plaetsen, onder het gebied van n vyand behoorende, te hebben gebraght, of doen rengen, daerover met de *doot* sal worden gestraft, *met nfiscatie van alle syne goederen*; en dat deese straffen sullen

3. 4. *D. Groot Placaetb. p.* 221.
4. *Eod. p.* 221.

„ worden geëxecuteert, *alwaere het drie jaeren na begaene* „ *faute, en in tyt van vollen vreede.* [35]

Het Placaet van den 11. May 1703. tegen den uitvoerder van waeren en koopmanschappen naer Vrankryk behelst deselve pœnaliteit tegens de Contraventeurs, als dat van den 17. October 1690. [36] En by een ander Placaet mede van den voorz: 11. May 1703. tegen den toevoer van waeren van Contrabande naer Vrankryk, en Spanje, vernoegen sich Hunne Hoog Moogendheeden, in het algemeen te beveelen, dat de Contraventeurs sullen worden gestraft *als vyanden van den Staet.* [37] Doch by dat van den 28. July 1705. wordt selfs deese generale pœne niet gestatueert, maer alleen verbeurt verklaert de contrabande goederen. [38] En de Heeren Staeten Generael by hun Placaet van den 24. October 1708. verbiedende den toevoer van graenen naer de steden Gent, Brugge, of andere plaetsen in Vlaenderen, met vyandlyke Troupen beset, ordonneren alleen tegens de Contraventeurs van dit verbodt *confiscatie van de graenen*, en een boete van *driehondert guldens*; sonder van eenige lyf- of levensstraffe te gewaegen. [39]

Maer korte daegen daerna, naemelyk op den 3. November 1708., is een vry scherper Placaet uitgegeven. By het selve wordt verbooden de toevoer niet alleen van alle levensmiddelen, en amunitie van oorlogh, maer ook van allerhande waeren, goederen en koopmanschappen, naer het Leger van den vyand, en de steden Calais, Grevelingen, Duinkerken, Nieupoort, Gent, Brugge, ofte andere plaetsen in Vlaenderen, met vyandlyke militie beset; op pœne van *confiscatie van alle deselve goederen, van de scheepen, schuyten, wagens enz.* dienende tot derselver transport; *als mede van nogh viermael de waerde van de geconfisqueerde koopmanschappen*, en dat daerenbooven de Contraventeurs selfs, *als vyanden* van

35. *Eod. p.* 222.
36. *Groot Placaetb.* 5. *d. p.* 340.
37. *Eod. p.* 341. *Art.* 1.
38. *Eod. p.* 352. & *seqq.*
39. *Eod. p.* 355.

van den Staet, en verraders van het Vaderland, met de doot sullen worden gestraft. [40] By die strengheit is evenwel niet lang volhard. Want by de volgende Placaeten van den 11. April, en 24. May 1709. wordt de toevoer van graenen naer Vrankryk en Spanje verboden *op verbeurte van deselve, van de waerde van dien,* en *van de schepen, schuiten, karren, wagens, paerden enz.* waer mede die sullen zyn vervoert, sonder byvoeging van eenige andere, ofte meerdere straffe tegen de overtreeders. [41] Doch Hunne Hoog Moogendtheeden daerna bevindende, dat deese versachting van een quaet gevolg was, en de toevoer van graenen naer de vyanden daer door niet konde worden belet, hebben by hunne nadere Placaeten van den 17. Juny, 22. July, en 10. October desselven jaers 1709. het verbodt van uitvoer vernieuwt, op pœne dat de overtreeders, *als vyanden en verraders van den Staet, sonder eenige genade, met de doot sullen worden gestraft.* [42] En om te beter de Contraventeurs te ontdekken, hebben sy by Placaet van den 29. October van het voorseide jaer belooft een præmie van twee duisent guldens aen den ontdekker, en aenbrenger van den geene, die eenige verboode versending van graenen heeft gedaen, of daer toe commissie gegeeven; beloovende selfs soodaenigh een aenbrenger, ingeval hy medeplichtigh was, impuniteit, met verdere bedreyging, dat de overtreeders naer rigeur van de Placaeten *met de doot sullen worden gestraft, al was het ses jaeren na den tyt, dat de misdaet was begaen.* [43]

XI. Dit is het laetste Placaet, dat ik deesen aengaende hebbe gevonden, hebbende ik niet ondienstigh geoordeelt den Leeser eene korte Schets van alle deese Placaeten mede te deilen, om daer uit vervolgens aen te merken, dat wy, in deesen hebbende de wetten, en bevelen van onsen Souverain selve, hier geensins behoeven onse toevlucht te neemen tot de Roomsche Rechten, en dat sulk een geval voor-

I 2 koo-

40. *Eod. p.* 356.
41. *Eod. p.* 357. *en* 358.
42. *Eod. p.* 361. *& seqq.*
43. *Eod. pag.* 366.

koomende, waerin iemant wordt beschuldight den vyand toevoer te hebben gebraght, soodaenigh een beschuldighde niet aenstonts als een verrader, volgens de soogenaemde wet *Julia Majestatis*, vide Ampl. Præsid. van *Bynkersboek* Quæst. Juris Publici c. 3. §. *Ex natura belli*, in fine, moet worden veroordeelt, en gestraft maer naerstigh ondersocht, en ingesien, of 'er op dat subject niet is een seker Placaet van de Heeren Staeten deeser vereenighde Provintien, en met welke pœne dat Placaet den verbooden toevoer aen de vyanden wil gestraft hebben. Want gelyk ik hier vooren reets hebbe te verstaen gegeven, het faveur van den koophandel lydt hier de uiterste gestrengheit niet anders, dan in den dringensten noodt. Naer dat die noodt min of meer drukt, maetigen of verswaeren de Staeten de straffen, bedreigt by hunne Placaeten. Deselve misdaet wordt swaerder, of lichter aengemerkt naer de verscheide tydsomstandigheeden, en het belang, dat het gemeene land heeft, dat die niet geschiede. Hierom zyn de Placaeten op dit stuk soo verschillende, sich dan eens vergenoegende den toevoer naer de vyanden te straffen met verbeurte der waeren en eene redelyke geltboete, en dan wederom Lyfs- ja selfs levensstraf, en confiscatie van alle goederen bedreygende aen den geene, die sulk een billyk en noodtwendigh verbodt niet sal hebben gehoorsaemt.

XII. De Roomsche wetten houden het ook voor misdaet van gequetste Majesteit, *als een Landtvoogt, die een opvolger heeft gekreegen, sich, na dien tyt, langer dan vyftigh dagen in dat landschap blyft ophouden.* [43. 2do] Want den gemelden tyt van vyftigh daegen was sulk een geweesen Landvoogt verplight in de Provintie te blyven, op dat de ingeseetenen tyt en gelegenheit mogten hebben om sich in Rechten, wegens het geen hy hen verkort, ofte anders verongelykt had, te beklaegen. [44]

XIII. Van gelyke was volgens deselve Rechten (en soo ik meene,

43. 2do *L. 2. D. ad Leg. Jul. Maj.*
44. *L. unic. C. ut omn. jud. tam civil. quam milit.*

meene, behoort dit ook nogh hedendaegs plaets te hebben) een Majesteitschennis schuldigh *de Landvoogt, die weigerde het gebied over het Leger aen synen Opvolger over te geeven.* [45] En waerlyk met reden. Want die de maght der wapenen in handen heeft, is ook meester van de Burgerlyke Regeering; En het is hetselve, syn Opvolger in het geheel af te wysen en de gansche bestiering der Provintie te houden, of boven den bepaelden tyt Hooft en Opperbevelhebber van het Leger te willen blyven. Die dit laetste doet, is soo wel een Rebel, en wederspannige aen de beveelen van synen Vorst, als de ander, en deese dingen zyn van sulk een verre uitsight, dat, soo die niet met de uiterste gestrengheit wierden gestraft, de Majesteit van de Regeering, en alle order, geheel soude koomen te vervallen. *Epaminondas*, die syn tyt uitgedient en een Successeur hebbende gekreegen, des niet tegenstaende als Generael het leger der Thebaners bleef gebieden, had het syn geluk, en de overwinningen, die hy op de Lacedæmoniërs behaelde, dank te weten, dat hy, volgens de wet, niet met de doot gestraft wierd. De uitkomst van den veldtogt onder syn beleit was dien van Theben te gunstigh geweest, om hem daer geen gunstige Rechters te doen vinden. Syn Triumph over de vyanden deed hem ook over syne beschuldigers zegenpraelen; en nogh spraken hem de Rechters niet soo seer vry, als sy syne saek ongevonnist lieten. [46] Sulk een voorbeelt is derhalven van niemant licht na te volgen, en die sulks soude willen doen, sou om syn eer en leven te behouden, beide in het velt, en in de vierschaer, soo gelukkigh als *Epaminondas* moeten weesen. Die hier niet van verseekert is (en wie toch kan sich des verseekeren) doet allerbest, en allerveilighst, de bevelen van synen Vorst blindeling te gehoorsaemen.

XIV. Gelyk het Majesteitschennis in den hoogsten graed

 is,

45. *L.* 3. *D. ad Leg. Jul. Maj.*
46. *Vid.* Corn. Nepos *in Epaminonda cap.* 7. & 8. Aelianus *var. Hist. Lib.* 13. *cap.* 42. Plutarchus *Praecept. politic. circa fin.* Cicero *de invent. Rhet. Lib.* 1. *cap.* 33.

is, het bevel over het Leger aen synen opvolger niet over te geeven, soo is het geen mindere misdaet, voor den tyt dat bevel, en het leger, te verlaeten. [47] Het is een waerachtigh seggen van *Perdiccas*: *Dat een Leger sonder Generael een lichaem is sonder ziel.* [48] En een ander van de Grieken vergelykt het Leger der Macedoniërs na de doot van Alexander niet onaerdigh by den bekenden Reus *Polyphemus*; door *Ulysses* van syn gesight berooft. Inderdaet de Veldheer is de ziel, en het oog van het krygsheir; dat siet, dat beweegt sich niet, dan door hem; hoe dapper de Soldaeten ook moogen weesen, moetense noodtwendigh verwonnen worden, soo drae sy geenen Gebieder hebben. De ondervindinge van alle eeuwen bevestight deese waerheit. Daerenboven is het volk gewoon het voorbeelt van synen Oversten te volgen, en het is seer waerschynlyk, dat de gemeene Soldaeten in hunne trouw niet sullen volharden, soo dra sy koomen te weeten, dat hun Generael die geschonden heeft. Te recht derhalven wordt niet alleen de daet van sulk een Oversten, of Bevelhebber, maer selfs syne pooging, om dat te doen, dootstrafbaer gerekent. [49]

XV. Dewyl de Staet sich niet enkel op de trouw, maer ook op de dapperheit syner Officieren en Soldaeten verlaet, van welke het heyl van het gemeenebest voornamentlyk afhangt, is het niet te verwonderen, dat voor Hoogverraet ook gerekent worde het *vluchten in den stryd*, en het overgeeven van steden, en sterkten. [50] Namelyk indien het een, of het ander geschiet, sonder wettige oorsaek. Want men moet niet denken, dat de wet van de krygslieden onmoogelyke dingen vergt, en hen verbiedt te vluchten, alsse, door overmagt overrompelt, niet langer staen konnen, of eene stad, of sterkte op te geeven, als die met geene menschelyke middelen langer te houden is. In tegendeel, die sulks wilde doen, soude, wegens syne dwaese ver-

47. *L.* 3. *ad Leg. Jul. Maj.*
48. Curtius *Lib.* 10. *cap.* 6.
49. Joh. Voet *de Jure militari cap.* 4. *n.* 23.
50 *L.* 3. *D. ad Leg. Jul. Maj.*

netelheit, by vrienden en vyanden, met reden straf-
: zyn. [51] Maer iemant sulke wettige ontschuldinge niet
bende, en sonder nootsaeke vluchtende, of eene stad
sterkte overgeevende, begaet Hoogverraet.
ꝗ weet wel, dat de beroemde Heer *Matthaeus* dit tegen-
ekt, wanneer iemant uit blooheit en niet uit gunst, of
tanthouding met den vyand, tot de vlugt, of overgave,
ewoogen geworden. En seeker de reden, die hy by-
igt, verdient haere opmerking. Hoogverraet, segt hy,
dt alleen gepleegt, als iemand met een vyandigh gemoedt
n het gemeenebest is aengedaen, en dit kan van ee-
bloodaert, die enkel uit vreese, en bangheit vlugt,
gesegt worden. [52] Ik hebbe niets tegen dit gevoelen,
le Rechter door klaere en genoegsaeme bewysen kan
len overtuyght, dat de vlught en overgaef alleen uit
hartigheit zy geschiet: maer anders meene ik, dat de
sontie, of het rechtelyk vermoeden, hier is tegen den
eklaegde; vooral, soo hy met eene meerdere maght voor
e mindere de vlught neemt; of eene sterke vesting, van
wel voorsien, sonder behoorlyke tegenweer vroegty-
heeft overgegeeven. [53] De Roomsche krygsknegten
sten voorheenen met eede belooven, datse niet vlugh-
noch uit hun gelit souden wyken, ten waere om den
id te slaen, of hunne medeburger te redden. [54] Dit
men, dat te vooren reets by de Samniten was ge-
gt, die, onder vervloeking van sich selven, sich met
verbonden, datse noch selfs souden vlughten, nochte
eenen spaeren, die se souden sien heenen vlieden. [55]
Dier-

. *Essais* de Montaigne. *Liv.* 1. *chap.* 14.
. Matthaeus *de crimin. Lib.* 48. *D. t.* 2. *c.* 2. *n.* 15. Sie ook *Essais* de Montaigne *Livre* 1. *c.* 15.
3. Idem Montaigne *Eod. in fine*, daer hy schryft: *Toutefois quand il y auroit une si grossiere & apparente conardise, qu'elle sur pas sast toutes les ordinaires, ce seroit raison de la prendre pour suffisante preuve de mechanceté, & de malice & de la chatier pour telle.*
54. Livius *Dec.* 3. *Lib.* 2. *cap.* 38.
55. Idem Livius *Dec.* 1. *Lib.* 10. *cap.* 38.

Diergelyke een eedt schynt ook by de Gothen in gebruik te zyn geweest. [56] Uit dien hoofde vinden wy by de Roomsche Rechten de dootstraf gestelt tegens den geenen, die het eerst uit den stryd de vlught koos. [57] En met die strengheit stemt ons Nederlandsch krygsrecht volkoomen overeen : „ Die eerst eenige vlught maekt (segt de wetgee-„ ver) in een slagh of storm, die sal vrylyk op de daet „ van een ieder moogen dootgeslaegen worden, en ont-„ koomen zynde als schelm verklaert, en aen lyf en le-„ ven sonder eenige genade, gestraft worden." [58]

XVI. Daer wy hebben gesien, dat het onnoodtsaekelyke vlughten, en het bieden van geen behoorlyke tegenweer voor Hoogverraet wordt gehouden; en in allen gevalle strafbaer is, selfs met verbeurte van eere en leven, is het ontwyfelbaer nogh een veel erger quaet, en waerdigh eene veel strengere straffe, *als iemant het leger geleid in eene hinderlaeg, of maekt, dat het in handen van den vyand valle,* [59] *of als hy te weeg brengt, dat de vyand selfs ontkoome; of dat denselven ten nadeele van den Staet gelt, lastbeesten, of gyselaers worden gegeeven; of eindelyk, dat sekere stad of Provintie tot den vyand overgae.* [60]

XVII. Daerenbooven, gelyk het niet gebruiken, alsoo strafbaer is meenighmael het gebruiken van waepenen. Het is niet geoorloft, dat iemant sich daervan sonder bevel, of toestemming syner Overheit bediene. [61] In soo verre dat hy schuldigh zy aen misdaet van gequetste Majesteit, *die sonder verlof van den Souverain kryg voert, of volk werft, of een Leeger by een versaemelt.* Dit vinden wy aangeteekent by den Rechtsgeleerde *Marcianus.* [62] En dit gevoelen steunt op eene seer goede reden. Want niemant is onbewust, van hoe

56. Ammianus Marcellinus *lib.* 31. *cap.* 21.
57. *L. omne delictum* 6. §. 3. *D. de re militari.*
58. Articulbrief *art.* 51.
59. *L.* 4. *D. ad Leg. Jul. Majest.*
60. *d. L.* 4. *L.* 10. *D. Eod.*
61. *L. Unic. C. ut armor. usus insc. Princ. interd. sit.*
62. *L.* 3. *in med. D. ad Leg. Jul. Maj. adde* Grotium *de Jure B. & P. Lib.* 1. *cap.* 3. §. 4. *n.* 2. Joh. Voet *de Jure militari cap.* 1. *n.* 8. *& seqq.*

e groot een gevolg het zy eenen oorlogh te beginnen, niet alleen de verwoesting van Landen en steden ge. enlyk na sich sleept, maer niet selden den geheelen on-gang van een Ryk, of Staet veroorsaekt. Een verstan-e en christelyke Overheit sal derhalven tot eenen oorlogh t besluiten, dan om seer gewightige en dringende rede-n. Welke soodaenige redenen zyn, staet alleen te onder-ken en te oordeelen by 's Lands Oppermacht. Geen by-nder persoon is bequaem of gewettight, om over soo hoog n Staetgeschil uitspraek te doen. Die sich dat soude wil-l vermeeten, betoont, dat hy synen Vorst van den Throon cht te stooten, om 'er selfs op te klimmen. Dit is onbe-istbaer waerachtigh in den geene, die sonder verlof, of vel der Hooge Overheit sich onderstaet te oorloogen. er door schendt hy het weesendtlyke gedeelte van het rstelyk gesagh, en brengt en de Overheit, en de Onder-nen in het uiterste gevaer; selfs dan, wanneer hy in den gonnen kryg gelukkigh en Overwinnaer is. Want de on-rvinding van alle tyden overtuigt elk een van de onge-edigheit van het oorloghsgeluk, en aen welke verbaesende nwentelingen de krygskans onderworpen zy. Behalven t het geluk in een onrechtvaerdigen oorlogh minder zy te hten voor een zegen des Hemels, dan eene genaedige ver-oonin van de straf, die men door sulk eene onrechtvaer-gheit billyk verdient had. Dit was het eerlyke gevoelen van n deftigen *Cato*, wanneer hy niet alleen in den vollen Raed h kantte tegens de plechtige dankseggingen, die andere n Goden wilden gedaen hebben wegens den zegen, door *esar* in Gallië op de Duitschers, met welke de Republicq geen oorlogh was, bevochten, maer daerenboven stem-, dat men tot afweering der Goddelyke gramschap, en vreediging der ten onrecht getergde volken, *Caesar* aen verwonnenen behoorde over te leveren, op dat die naar lieven met hem moghten handelen. [63]

XVIII. Het is seeker, dat het aenstellen van Magistrae-

K ten,

63. Plutarchus *in Catone Uticensi. adde* Suetonium *in Caesare c.* 24.

ten, en andere Overheeden alleen een recht is van den Prins. 64. Of van den geenen, dien de Prins dit gegeeven heeft. 65. Al wie derhalven, sonder soodaenigh eene wettige aenstelling, sich selven als Magistraet, en de publicque maght hebbende, gedraegt, is schuldigh aan Majesteitschennis, 66. Maer echter niet aen die Majesteitschennis, waar van wy in dit Hoofstuk handelen, en die wy onder den naem van *Hoogverraet* begrypen, 't en waere sich iemant de Opperheerschappie aenmaetigde, of wel eene mindere waerdigheit, doch sulks deed met een vyandelyk gemoedt, en om den Vorst, of den Staet, daar door hinderlyk te zyn. 67. Andersins brengen wy deese misdaet tot de derde Hooftsoort, waer van wy in het begin van dit Capittel hebben gesprooken, namelyk tot schennis van het *publicq gesagh van 's Lands Oppermagt*.

XIX. Ongetwyffelt is het *Hoogverraet*, als iemant de geheimen van den Staet ontdekt aen den *vyand*. 68. Maer wat sullen wy seggen van iemant, die door den Vorst, of de hooge Overheit, als Raed, Minister, Secretaris, of in eenige andere qualiteit gebruikt, en alsoo met de geheimen van Staet vertrouwt wordt, en die dieswegens ook heeft gedaen den eedt van Secretesse, wanneer die, door giften of gaeven omgekogt, soodaenige aen hem toevertrouwde geheimen openbaert aen vreemde Moogendheeden, ofte haere Ministers, welke in vriendschap leeven met de Republicq? Sullen wy dit mede niet stellen *Hoogverraet* te weesen, en als soodaenigh eene misdaet ten strengste strafbaer? Ik weet wel, dat men my hier myne eige beschryving, die ik van *Hoogverraet* in dit Hooftstuk N. 2. gegeeven hebbe, soude konnen tegenwerpen, en beweeren, dat deese ontdekking uit geen vyandlyk gemoet, maar uit gierigheit, of eenigh ander insight geschiedende, geen *Hoogverr-*

64. L. 1. D. *ad Leg. Jul. de ambitu.*
65. Bodinus *de Repub. cap.* 10. *p. m.* 158. & *seqq.*
66. *L.* 3. *in fine* D. *ad Leg. Jul. Maj.*
67. Matthaeus *ad Lib.* 48. D. *Tit.* 2. *cap.* 2. *n.* 17.
68. L. 1. D. *ad Leg. Jul. Maj.*

et is: Maar ik antwoorde, gelyk de Professor *Matthaeus*
ene andere plaets doet, *Lib.* 48. *D. tit.* 2. *Cap.* 2. *n.* 3.,
et ongetwyfelt eene vyandlykheit is, die men tegens
epublicq toont, wanneer men syn bysonder voordeel
boven haere veiligheit, en dat het belachlyk is eene
llyke daet te pleegen, en een vriendelyk gemoedt voor
enden. Verder weete ik wel, dat, als men naer de
de Wetten wil uitleggen, sulk een trouwloose mein-
e niet kan gesegt worden aen *Hoogverraet* schuldigh te
want de wetten, die de openbaering der Staetsgehei-
ssen als *Hoogverraet* willen hebben aengemerkt, spreeken
ysonderlyk van het geval, als die geheimen aen den
zyn geopenbaert. 69. Maer als wy letten op het oog-
en de bedoeling van den Wetgeever, soo geloove ik,
nen sulk een persoon niet wel van *Hoogverraet* soude
en vryspreeken. Buiten tegenspraek heeft de Wetgee-
n syne Wet tegen Majesteitschennis beoogt de veiligheit
len Staet, en daarom op het strengste willen gestraft
en alle die opsettelyke daeden, waer door deese veilig-
eenigsins soude konnen worden in gevaer gebraght.
it is 'er nu bequaemer, om de veiligheit te doen op-
en, en den Staet aen oneindige ongemakken, en droe-
gevolgen bloot te stellen, dan de geheimenissen der Re-
ig te ontdekken aen de sulken, voor dewelke het be-
der Republicq vereischt, dat deselve, het zy altoos,
y voor sekeren tyt verhoolen blyven? De Vriend- en
genootschap, die de eene Vorst heeft met den anderen,
niet, dat 'er sommige saeken zyn, die hy voor hem
verborgen heeft te houden, als voor synen grootsten
openbaersten vyand. Het staet aen geen bysonder per-
, met de staetsgeheimen belast, te oordeelen, welke
n moeten verborgen blyven, en welke in tegendeel wel
en geweeten worden. Syn eedt verplight hem tot eene
omene stilswygentheit. Hy behoeft, om versekert te

K 2 wee-

8. L. 1. *in fine* D. *ad leg. Jul. Maj.* L. 38. §. 1. D. *de poenis.*
L. 6. §. 4. D. *de re militari.*

weesen, dat hy geene ontdekking altoos magh doen, in geen angstig onderzoek te treeden over de swaerwightigheit, of geringheit der aen hem toevertrouwde saeken. Dat de Vorst, of Staet, in wiens dienst hy is, daer van self geene kennis geeft aen synen Bontgenoot, is aen den eenen kant een overtuigendt bewys genoeg, dat hy niet wil, dat de Bontgenoot hier van eenige weetenschap hebbe. En aen de andere syde kan de nieuwsgierigheit van den vreemden Vorst, of syne Minister, in hoe naeuw eene vriend- en bontgenootschap die met de Republicq ook weesen mooge, niet anders dan seer verdaght voorkoomen, en moet den geenen, die tot de ontdekking van eenigh Staetsgeheim wordt aengesocht, noodtsaekelyk doen denken, dat sulks geschiedt met seker insicht, en dat men van die ontdekking een quaed en gevaerlyk gebruik soude konnen maeken, ten minsten, dat daer mede niet wordt beoogt het welzyn van dien staet, wiens geheimen men navorst: maer eigen belang, en eigen voordeel; waer door het dan meenighmael koomt te gebeuren, dat 'er sulke maetregelen worden genoomen, die den Vorst, wiens Staetsgeheim men ontdekt heeft, groote verlegenheit veroorsaeken.

Als ik dit alles overweege, kan ik geen reden uitdenken, om deesen ontdekker onschuldigh te doen verklaeren van *Hoogverraet*. Immers *Scaevola* getuigt, dat sulk een daer aen schuldigh is, *die heeft te weeg gebraght, dat de Koning van eene vreemde Natie het Roomsche volk minder gehoorsaemheit en eerbiedenis bewyse.* 70.

Gemeenlyk zyn dit de gevolgen der ongeoorlofde openbaring van een Staetsgeheim, indien se selfs nogh niet wat ergers na sich sleept. Met recht derhalven was de ontdekking van sulk een geheim by de oude Persiaenen doodstrafbaer. 71. Het is een loffelyk getuigenis, dat *Curtius* aen dat volk geeft, als hy 'er van schryft; dat nogh de vrees, nogh de

70. *L. 4. D. ad Leg. Jul. Maj.* in verbis: *cujusve dolo malo factum erit, quo Rex exterae nationis Populo Romano minus obtemperet.*

71. *Q. Curtius Lib. 4. Cap. 6.*

un het allerminste woortje kan doen ontsnappen
geen de Koning hun heeft toevertrouwt. 72. Niet
rdense dieswegen ook gepreesen by *Ammianus*
73. En *Valerius Maximus* verhaelt tot een by-
em van den Roomschen Raed, dat 'er eeuwen
pen, sonder dat men ooit gehoort heeft, dat
Heer van het aldaerverhandelde in het geringste
gerept. 74. Gelukkige Republicq, daer het met
g alsoo gestelt is, en daer men syne liefde voor
nt soo wel doet uitblinken met voor het selve
als met 'er voor te spreeken. Ongelukkigh Land
l, daer de stilswygentheit niet behoorlyk in acht
, en het te veel spreeken niet naer verdienste
rdt!

ERDE HOOFTDEEL.

nnis van de Achtbaerheit van 's Lands Oppermaght.

Korte Inhoudt.

Hoogaghting, die de Onderdaenen voor de Overheit ebben, is het fundament der Regeering.
de toeleg van alle verstandige Vorsten geweest, sich nne onderdaenen te doen eerbieden.
doen, of te seggen, tot verachting van den Prins, is roote misdaet; en wordt somtyts gehouden voor Majeennis.
de ondeugende Roomsche Keisers was men seer geneegen voon, om alles tot Majesteitschennis te duiden.

us Eod.
I. *Cap.* 26.
Maximus Lib. 2. *cap.* 2. *n.* 1.

V. *Exempelen daer van aengeweesen.*
VI. *De Romeinen zyn onder de Keisers t'eenemael ontaert geworden.*
VII. *Loffelyke vermaen-les van* Modestinus, *en* Paulus *aen de Rechteren over saeken van gequetste Majesteit.*
VIII. *Gematigde Wet van de Keiseren* Theodosius, Arcadius *en* Honorius.
IX. *Het qualyk spreeken van den Vorst kan niet altoos straffeloos worden verdraegen.*
X. *Doch de straf van die misdaet is arbitrair.*
XI. *Uitgenoomen van Krygsknechten, die, hier aen schuldigh, met de doot moeten gestraft worden.*

I. De hoogachting, die het volk voor den persoon van den Vorst heeft, is de grontsuil, en het voornaemste steunsel, van syne heerschappie. Soo dra die hoogachting begint te vervallen, en 'er verachting in de plaets koomt, sal men wel haest den Throon van den Vorst sien waggelen, soo niet geheel omgesmeeten.

II. Geen wonder dan, dat in alle tyden, en by alle volken de voornaeme toeleg van verstandige Princen is geweest, om door allerlei middelen eerbiedt en ontsagh voor hunne Persoonen in de gemoederen hunner onderdaenen te verwekken. Hier toe is die ongemeene pracht en prael uitgevonden, waermede de Koningen zyn bekleet, alsse sich in het openbaer vertoonen; En hier toe meede alle die uiterlyke en staetlyke plichtpleegingen, die den geenen selfs, dien se beweesen worden, niet selden seer lastigh, maer hun evenwel ten uitersten noodtsaekelyk zyn.

III. Het wordt derhalven voor eene seer swaere en strafbaere misdaet gehouden, sich oneerbiedigh ontrent den Vorst te gedraegen, en iet te doen, of te seggen, tot syne verachting. Godts woordt verbiedt uitdrukkelyk het qualyk spreeken van de Overheit. * Indien de beleediger, of hooner met syn seggen of doen iets vyandlyks bedoelt, is het seeker, dat hy aen *Hoogverraet*, en dus aen het eerste lid

* *Exodus* 22: 28. *Prediker* 10: 20. *Handel.* 23: 5.

: *Lex Julia Majestatis* schuldigh is ; waer van wy gh in het voorgaende Hooftstuk hebben gehandelt. mt de hoon , of beleeding , voort , niet uit een gemoet tegen den Staet , maer uit eenige byson- :e oorsaek , soo behoort die misdaet niet tot het ·ste lid van de Wet tegens Majesteitschennis , maer reede , straffende des Vorsten geschonde Achtbaer-

wy de Roomsche Historie deesen aengaende raet- ıllen wy verbaest moeten staen , siende , wat men onder de *Tiberiussen* , de *Caligulaes* , de *Neroos* en rgelyke wanschepsels , tot de wet van Majesteit- hebbe betrekkelyk gemaekt , en als eene misdaet , se wet begaen , gestraft. Onder anderen wierd het dootschuldigh misbedryf gereekent de beeltenis van ı een stuk gelts , of een ring uitgedrukt , met sich ı , wanneer men op een onreine plaets ging. weinigh scheelde het , of een aensienlyk Magistraets- die sulk een ring gewoon was te draegen , en op aeltyt te veel gedronken hebbende , sich ter ont- ı een waterpot had bedient , soude , wegens on- :it aen Cæsars beeltenis beweesen , zyn beschul- ı gevolglyk seekerlyk veroordeelt geworden , in- laef , die op hem paste , de voorsigtigheit niet had ı hem alvoorens den ring af te neemen , en die vinger te steeken , waer door hy synen beschuldi- :ets beesigh was met andere gasten om getuigenis te , de gelegentheit benam , om syn quaetaerdigh voor- r uitvoering te brengen. *Seneca* verhaelt ons deese edenis. [1] En men behoeft aen de waerheit derselve , lyk en teffens ongeloofly̆k sy aen ons in deese thans tyden ook schynen mooge , geensins te twyfelen evestight se met andere geen ongelyke exempelen. doet mede *Tacitus*. [3] En *Spartianus*. [4] Ook vindt men

de benefic. cap. 26.
in Tiberio cap. 58.
. *Lib.* 3. *cap.* 70.
:on. Caracalla cap, 5.

men de voetstappen van diergelyke Rechtspleegingen in de boeken van onse Rechtsgeleerden. 5. En *Venulejus Saturninus* getuigt duidelyk, dat hy schuldigh is aen misdaet van gequetste Majesteit, die 's Keisers stantbeelden, hem ter eere gewydt, heeft versmolten, of iets diergelyks bedreeven. 6.

VI. Dit laetste heeft nogh eenige schyn, als of 'er in dit versmelten eenige misachting ligt opgesloten: maer het gaet de verbeelding byna te booven, hoe een volk soo fier, soo grootmoedigh, en soo jalours eertyts van syne vryheit, in sulk een korten tyt, en binnen soo weinigh jaeren dermaete zy verandert, en sich selven, en alle edelmoedigheit, in soo verre hebbe konnen verloochenen, dat het ten gevalle der dwingelanden, die een gelukkige schelmery op den Throon verhief, tot de allerlafhartigste vleiery zy overgeslaegen, en niet alleen hebbe gedoogt, maar 'er selfs met alle syne maght toe geholpen, dat de onnoselste daeden, en woorden, sonder eenigh arg of quaet opset uitgesprooken, als de grootste schelmstukken zyn gestraft geworden.

VII. Soo verfoeilyk, als my in deesen het gedragh van den Rechtsgeleerden *Altejus Capito*, waer van *Tacitus* op de aengehaelde plaets gewaegt, is voorgekoomen, soo pryswaerdigh vinde ik in tegendeel de edelaerdigheit van onsen *Modestinus*, de Rechters vermaenende, datse geen misbruik van deese misdaet moeten maeken, en hier dienvolgens niet soo seer met hunnen yver voor de eere, en de Majesteit van den Vorst, als met de waerheit te raede gaen; datse ten dien einde wel moeten letten op den persoon, of hy soo een daet hebbe konnen doen, en of hy iet diergelyks te vooren gedaen, of ten minste hebbe voorgehad; ook of hy wel zy by syne sinnen geweest; Nademael men niet licht iemant, om een los woort, hem uit onbedachtsaemheit ontvallen, behoort te straffen. 7. Hier mede stemt de Rechtsgeleerde *Julius Paulus* overeen, leerende, dat een beschuldigde over Majesteitschennis niet uit pluimstrykery, maer vol-

5. *Vid.* L. 4. §. *ult.* & L. 5 & 6. D. *ad Leg. Jul. Maj.*
6. L. 6. D. *Eod.*
7. L. 7. §. 3. D. *ad Leg. Jul. Maj.*

volgens het geen hy waerlyk door syn misbedryf verdient heeft, moet gestraft worden. [8]

VIII. De Wet, die de Keisers *Theodosius*, *Arcadius* en *Honorius* deesen aengaende hebben uitgegeeven, strekt tot onsterflyke eer van deese Vorsten. „ Indien, seggen sy, „ iemant in soo verre alle seedigheit en schaemte hebbe af- „ gelegt, dat hy op eene dertele en quaetaerdige wyse onsen „ goeden naem traght te schenden, door dronkenschap aen 't „ hollen geraekt, quaelyk van onse regeering bestaet te spree- „ ken, soo willen wy niet, dat hy daerom eenige straf of harde „ behandeling lyde. Want wy oordeelen, dat wy sulks, soo „ het uit *lichtvaerdigheit* zy geschiedt, moeten verachten, en „ indien uit *gekheit*, dat het ons medelyden waerdigh is: „ Doch soo het is gedaen uit *quaetaerdigheit*, soo meenen „ wy, dat wy best sullen doen van het te vergeeven. Wy „ willen derhalven, dat, alles in syn geheel blyvende, dus- „ daenige saeken tot onse kennis worden gebragt; op dat „ wy uit de persoonen der spreekers moogen weegen hun „ gesegde, en dus het besluit opmaeken, of men het selve „ straffeloos sal laeten doorgaen, dan of het noodigh zy dies- „ wegen nader ondersoek te doen. [9]

IX. Uit dit laetste lid van deese Wet sien wy, dat, wat gemaetigheit de voornoemde Keisers ook in deesen opsichte willen gebruikt hebben, het quaetspreeken van den Vorst evenwel niet altoos sonder straffe kan gedoogt worden. En seeker het seggen kan soo scherp, soo quaetaerdigh, soo beleedigendt, en ook de omstandigheit des tyds dusdaenigh weesen, dat de Vorst, sonder gevaer van syn gesagh te verliesen, en gevolglyk sonder nadeel van de gemeene saek, den quaetspreeker niet ongestraft kan laeten.

X. Hoe verre nu deese straffe gaen magh, valt niet licht te bepaelen. Indien het de gewoone straf was, waer meede Majesteitschennis geboet wordt, soude het ongetwyfelt de doot zyn. [10] Maar de meeste uitleggers beweeren, dat niet

 deese,

8. Paulus *Lib. V. Recept. Sentent. tit.* 29. §. 2.
9. L. *Unic. C. si quis Imperat. maledix.*
10. §. *publica* 3. *Inst. de publ. Jud. L. quisquis* 5. *C. ad Leg. Jul. Maj.*

deese, maer een arbitraire straf hier moet plaets hebben. [11] En met dit gevoelen schynen over een te koomen de Placaeten van den Lande. [12]

XI. Doch in de Soldaeten, die doorgaens strenger, dan anderen worden gehandelt, is het dootstrafbaer, qualyk te spreeken van de Staeten Generael, ofte Particuliere, dat zyn de Staeten van de bysondere Provincien, de Raeden van Staeten, ofte andere Overigheit. [13]

VYFDE HOOFTDEEL.

Van Schennis van het publicq. Gesagh van 's Lands Oppermacht.

Korte Inhoudt.

I. *Het recht, om gelt te slaen, is alleen eigen aen de Hooge Overigheit.*

II. *Het is derhalven misdaet van gequetste Majesteit, sonder verlof van deselve gelt te munten.*

III. *En die misdaet is dootstrafbaer, al is het geslaegen gelt wichtigh en goed.*

IV. *Het straffen van de quaetdoenders is mede een Recht van den Prins, of van den geenen, dien hy sulks heeft aanbevoolen.*

V. *Hierom magh sich dit niemant onderwinden, of een eigen Kerker hebben, of anders begaet Majesteitschennis.*

VI. *Wetten en straffen, daer tegens gemaekt en gestelt.*

VII.

11. Menochius *de A. J. Q. Lib.* 2. *Cent.* 4. *cas.* 377.

12. Sie het Placaet van de Staeten van Holland van den 27. September 1672. en van de Staeten Generael van den 19. Mey 1673. *in het Groot Placaetb.* 3. *vol. p.* 517. *& seqq.*

13. *Articulbrief Art.* 9. *en* aldaer *Feltman* in syne Aenteekeningen; Sie ook *Voet* de Jure militari *cap.* 4. *n.* 45.

VII. *Uitsonderingen van dit gebod.*

VIII. *Volgens de Krygswet is het by ons dootstrafbaer de Krygsgevangenen, langer dan tot den avont, by sich te houden.*

IX. *Het is naer Rechten Majesteitschennis, te maeken, dat een gevangen uit den Kerker ontkoome: Doch niet bedendaegs N. XI.*

X. *Indien de gevangen een seer naebestaende is, wordt dit soo swaer niet gestraft.*

XII. *Het was eertyds Majesteitschennis een Misdaedige, die in de Kerk was gevlugt, daer uit te haelen.*

XIII. *Het draegen van purper was eertyts alleen eigen aen de Roomsche Keisers, en hunne Familie, en daerom wierd het voor misdaet van gequetste Hoogheit gehouden, indien een bysonder persoon sich daermeede bekleede.*

XIV. *Misbruik ontrent de kleeding in onse Nederlanden.*

XV. *Schadelykheit van de geduurige veranderingen der Modes.*

I. Het recht der munte, of om gelt te slaen, is eigen aen de Majesteit van den Vorst, of van de Republicq, en wordt daerom onder de *Regalia* getelt. [1] Al langen tyt voorheene was by de Romeinen bekent de *Lex Cornelia nummaria*, of de Muntwet, van welke *Cicero* gewaegt. [2] en waerby *Asconius Pedianus* getuigt verbooden te zyn, dat eenigh particulier persoon sich soude onderstaen om gelt te maeken. [3] Geen wonder dan, dat het voor Majesteitschennis wordt gehouden, wanneer sich iemant dat recht van hooge Overigheit aenmaetigt. [4]

II. Het is hier de plaets niet, om verder van de munt, en de straffen der geenen, die deselve vervalschen, te handelen. Hier van hoopen wy hier na breetvoerigh te spreeken, als wy sullen gewaegen van *valsheit*, en de wetten, daertegens gemaekt. Tot ons oogmerk is het genoeg als nu te hebben aengeteekent, dat, sonder verlof van den Prins, gelt

1. *Lib. 2. Feud. tit. 56. Quae sint Regalia.*
2. *Act. secund. in Verr. Lib. 1. Cap. 42.*
3. *Asconius in Not. ad d. Ciceronis locum.*
4. *L. 2. C. de falsa moneta.*

gelt te slaen, wordt gerekent te zyn eene misdaet van gequetste Majesteit; Doch niet voortvloejende uit het eerste Hooftdeel van de *Lex Julia Majestatis*, en derhalven geen *Hoogverraet*, maer uit het volgende; waerom ik dat misbedryf hier brenge tot dat gedeelte van die wet, het welk spreekt van *de Schennis van het publicq Gesagh van 's Lands Oppermacht*.

III. Doch is deese misdaet niet te min, soo wel als *Hoogverraet*, dootstrafbaer, met verbeurte van alle de goederen van den misdaedige, sonder dat hem kan verschoonen, dat het gelt, by hem geslaegen, goet, en wichtigh is; Nademael, als gesegt is, het recht van de munt den Vorst alleen toekomt, en 'er buiten de plaetsen, by hem daer toe verordent, geen gelt magh gemaekt worden. 5.

IV. Het straffen van de misdaeden van anderen, die onder onse macht niet staen, kan niemant sich onderwinden, sonder sich by de Hooge Overheit selfs strafbaer te maeken, want die alleen komt dit recht toe, ofte den sulken, dien sulk uitdrukkelyk by haer is aenbevoolen.

V. Op dat nu de boosdoenders souden konnen gestraft worden, en hun het vluchten belet, soo zyn 'er publicque Kerkers, en gevangenhuisen, tot hunne bewaeringh, verordent; En het is niemant geoorloft, buiten de openbaere huisen, een ander elders geboeit, of gekerkert te houden, al waere hy ook een quaetdoender, langer tyt, dan 'er vereîscht wordt, om hem aen de Justitie over te geeven, en in 's Lands of Stads gevangenhuis te doen brengen. Die anders doet, en van syn huis een kerker maekt, om 'er anderen tegen hunnen wil in opgeslooten te houden, begaet Majesteitschennis.

VI. En is, volgens de Wet van *Zeno*, dootschuldigh, gelyk ook de Landvoogden en Magistraeten, die, sulks koomende te weeten, deese misdaet ongestraft laeten. 6. Keiser *Justiniaen* is hier soo streng niet, maer wil, dat die een an-

5. *L. 2. C. de falsa moneta. vide* Covarruviam *collat. vet. numism. cap.* 8. *n.* 3. *fere in fine.* Perezius *ad tit. Cod. de falsa moneta n.* 11. Constitutio tamen Carolina tales non mortis, sed arbitraria plecti jubet poena. Vide *Car. V. Constit. Crim. a.* 111.

6. *L. 1. C. de privat. carcer. inhib.*

r aen syn huis heeft gevangen geset, soo veel daegen in
ublicque gevankenis worde opgeslooten, als hy den an-
:en synen huise heeft gehouden, en dat hy daerenboven
actie tegens denselven sal verliesen. 7. Hedendaegs stel-
veele deese straf arbitrair te weesen. 8.
II. Doch van dit verbodt, dat men niemant aen syn
magh opsluiten, moet men uitsonderen de Ouders, en
eeren, die hunne Kinders, en Slaeven, binnen hun
moogen vast setten, en ook eene maetige straf over hen
ien. 9. Men moet 'er ook van uitsonderen een Man,
yne Vrouw in overspel heeft bevonden: Want die magh
Overspeeler twintigh uuren by sich in huis houden, om
urende dien tyd de proef van de waerheit van het ge-
de overspel te konnen opmaeken. 10. *Perezius* sondert
ook uit den geenen, die iemant van de vyanden heeft
gevangen gemaekt, seggende, dat hy hem soo lang
houden, tot hy syn rantsoen betaelt hebbe. 11.
III. Maer onse Wetgeever verstaet het heel anders, wil-
:, en gebiedende. „ Dat een iegelyk, van wat staet,
conditie hy zy, van stonden aen, en voor den avond,
den geenen, die in het Quartier commandeeren sal,
voorschyn brenge al sulk een gevangen, als van den
and gevangen genoomen sal zyn, op verbeurte van den
ven, en aen het leven gestraft te worden. 12.
. Voor Majesteitschennis wordt het ook gehouden, als
eenen misdaedige, reets bekent hebbende, en aen wiens
iet derhalven niet meer kan getwyfelt worden, uit syn
ikenis doet ontkoomen. 13. Want dewyl het aen den
t alleen staet, genade te bewysen, soo past het geen
ider persoon, dit Vorstelyk recht sich aen te maetigen,

 met

L. 2. C. *Eod.*
Papon *Liv.* 23. *tit.* 1. *Arr.* 1. Clarus *Lib.* 5. §. *fin. quaest.* 68. *n.* 32. Groenewegen *ad d.* L. 1. & 2. C. *de privat. carcer.*
Perezius *ad d. tit. C. n.* 2. Damhouder *Prax. Crim. Cap.* 64. *n.* 2 & 3.
L. 25. *D. ad Leg. Jul. de adult.*
Perezius *Eod. n.* 4.
Militairen Articulbrief *Art.* 69.
L. 4. *in fine D. ad Leg. Jul. Majest.*

met de gevangen los te laeten. Indien deese misdaedige is een gevangen van staet, meede aen Majesteitschennis schuldigh, soo soude het *Hoogverraet* zyn, soodaenigh een uit de gevankenis te doen ontkoomen. Maer is hy alleen schuldigh aen eene andere misdaet, soo behoort dit loslaeten niet tot het eerste, maer tot het volgende lid van de Wet tegen Majesteitschennis. [14]

X. En soo die hem heeft losgelaeten, is een nabestaende, als eene Vrouw, Soon, Dochter, Suster, of Broeder van den gevangen, soo soude, hoe groot des gevangens misdaet ook weesen mochte, sulk een nabestaende niet naer de strengheit der wetten moogen worden gestraft, maer alleen aen eene middelmaetige correctie onderworpen zyn. [15]

XI. Hedendaegs wordt het voor geene Majesteitschennis gehouden, iemant uit den kerker te doen ontkoomen, maer wordt hy, die sulks gedaen heeft, arbitrairlyk gestraft; welke straf selfs tot de dood toe, in sommige gevallen, kan worden uitgebreidt. [16]

XII. Eertyts was het ook Majesteitschennis, indien men een misdaedige, die in een Kerk gevlucht was, daer uit haelde. [17] Maer tegenwoordigh zyn deese Kerkvryheden onder ons met reden afgeschaft, soo dat die Roomsche Wet by ons buiten gebruik zy. [18]

XIII. Dewyl het redelyk is, dat in het welgeordent Ryk een ieder, naer synen staet, en waerdigheit, gekleet gae, soo hebben de Romeinen hier ook voor gesorgt, en de latere Keisers wel voornaemelyk daer voor, dat se in dragt en kleeding boven alle hunne onderdaenen mochten uitmunten. En nademael men ten dien tyde geen kostelyker verw kende, dan het purper, het welk tot een ongelooflyk duuren

14. Matthæus *de Crimin. ad d. Lib.* 48. *tit.* 2. *cap.* 2. *n.* 21.
15. *Arg. L.* 2. *D. de receptatorib. vide eund.* Matthæum *eod. Lib.* 47. *tit. ult. cap.* 4. *n. ult.* Joh. Voet *ad P. tit. de Custod. & exhib. reor. n.* 9. Gomezium *var. Resol. tom.* 3. *cap. n. ult.*
16. Gothofred. *ad L.* 6. *C. de Episcop. audient. adde* Groenewegen *ad d. L.*
17. *L.* 26. *C. de his, qui ad Eccles. confug.*
18. Groenewegen *de LL. abrogat. ad dict. tit.*

prys verkocht wierd, soo was dit gemeenlyk de klee-
; der Keisers, Koningen en Princen; ook droegen de
msche Raadsheeren voorheene een Rok, met purper ge-
rt, die men *latus Clavus* noemde. Doch naderhand heeft
er *Theodosius*, om den Vorst, en syne Familie, van al-
te doen onderscheiden zyn, verbooden, dat iemant, van
waerdigheit, geslacht, of Sex hy weesen mogte, purper
le moogen draegen, met bedreiging, dat die tegens deese
quaemen te sondigen, souden worden gestraft als schul-
ı aen de misdaet van gequetste Majesteit, en gevolglyk
soodaenigen, die sich de Keiserlyke waerdigheit hadden
gemaetight. [9]

IV. Schoon wy Ingesetenen van het gezegende Veree-
ıde Nederlandt in een vrye Republicq leeven, daer wy
ıen Monarch hebben, die sich de draght van sekere klee-
r alleen kan toeëigenen, en ons deselve verbieden; soo
het echter te wenschen, dat men hier te lande de vry-
:, om gekleed te gaen, gelyk men wil, niet soo seer
bruikte, als by de meeste gedaen wordt, en dat de wel-
gelykheit, met opsicht tot elks afkomst, staet, en mid-
en, daer in wat meerder wierde in acht genoomen. Een
neenebest veronderstelt geene volkoomene gelykheit tus-
en alle de Leeden van het selve. Men vindt daer in O-
heeden, en Onderdaenen, meerdere en mindere, ryken,
armen.

Indien deese laetste (gelyk wy hedendaegs maer al te veel
ı gebeuren) de eerste in kleedingspracht niets willen toe-
ven, maer hen dwaeslyk hier in navolgen, wordt niet
en het uiterlyk onderscheit van persoonen, en persoonen
er wel het minst aen verbeurt was) wegh genoomen: maer
ıer het hier voornaemelyk op aen koomt) die booven ver-
ogen sich aen sulk een opschik en pronkery hebben ver-
eft, vinden daer door binnen korten tyt hunne beursen
geput, en sich ter dier oorsaeke niet selden aengeset, om
ıksche wegen in te slaen, en ongeoorlofde geltwinningen
te

9. *L. 4. C. de Vestibus holoberis, & auratis, & de intinctione sacri muricis.*

te soeken, ten einde zy in hunne eens begonne prachtige levenswyse souden konnen voortvaeren. Het valt licht te begrypen, van wat nadeelige gevolgen dit voor de Republicq zy, en hoe in het gemeen bysondere persoonen hier door meenighmael koomen te lyden.

XV. Daerenboven is 'er ten opsichte der kleeding noch een misbruik in ons Land, dat van verder uitsicht, en schadelyker gevolg is, dan de meeste sich verbeelden; Ik meene de verscheide, en geduurigh veranderende modes, die by ons zyn ingevoert, en by elk soo greetigh worden aengenoomen. Want behalven dat de lieden van de mode daer door op groote en swaere kosten worden gebracht, om dat hun kleedt, hoe nieuwmodisch, nauwelyks half kan zyn versleeten, of daer is weder eene andere mode uitgevonden, die het byna ouderwetsch doet schynen, en den eigenaer van sulk een kleedt noodtsaekt sich voor een geringen prys daer van te ontdoen; behalven deese groote en swaere kosten, segge ik, soo worden met de vreemde dragten, en kleederen de vreemde zeden ingevoert, en wy ontaerden allengskens van die oude deugt, trouw, vroomheit, en eenvoudigheit, die voorheene het kenmerk van een rechtschaepen Nederlander waeren. Het koomt my byna onbegrypelyk voor, hoe een volk, soo verlieft op syne vryheit, sich soo verslaeft kan toonen aen de buitenlandsche gewoontens, en kleedingswyse, waer door het eenigermaete syne vryheit versaekt, en vreemdelingen voor syne Heeren kent. Godt geeve, dat dit geene voorbooden zyn van eene aenstaende slavernye, en dat Hy ook aen ons niet uitvoere de strenge bedreiging door Hem eertyds aen de Jooden gedaen, *Dat Hy soude besoeking doen over alle, die sich kleeden met vreemde kleedinge.* [20]

20. *Zephanja* 1: 8.

SES-

SESDE HOOFTDEEL.

Van de Straf van misdaed van gequetste Majesteit, en voornaemelyk Hoogverraet, en sommige bysonderheden in de Rechtspleeging over deese misdaet.

Korte Inhoudt.

I. *De wet en straf van Majesteitschennis was voorheene enger en minder.*

II. *Deese is naderhand onder de Keiseren verswaert, en die uitgebreidt.*

III. *De Keisers Arcadius en Honorius hebben tegens Majesteitschennis eene bysondere en seer strenge wet gemaekt, waer van de vertaeling hier is ingelast.*

IV. *Of in het geval van Majesteitschennis de wil voor de daed wordt genoomen?*

V. *Of confiscatie van goederen in allerlei misdaet van gequetste Majesteit, of in tegendeel alleen in* Hoogverraet *plaets hebbe?*

VI. *Of onder het woord* Soonen, *in de wet van* Arcadius *en* Honorius, *ook de verdere Afkoomelingen zyn begreepen?*

VII. *Of het selve woord ook tot de* natuurlyke Soonen *betrekkelyk zy?*

VIII. *Of de Soonen, gebooren voor des Vaders begaene misdaet, ook aen de bedreigde straffe deel hebben?*

IX. *De wet van* Arcadius *en* Honorius *straft de Kinders om de Ouders, maer niet de Ouders om de misdaet der Kinderen.*

X. *Een aengeklaegde, wegens misdaet van gequetste Majesteit, mach een Advocaet hebben.*

XI. *Of de woorden,* medebewuste hulpgenooten, *te saemen, of afsonderlyk, te verstaen zyn? En of een* bloote medeweetende *ook aen* Hoogverraet *schuldigh zy?*

XII. *Exempel van iemand, alleen om syn bloote kennis, aen misdaet van gequetste Majesteit schuldigh verklaert.*
XIII. *De beschulding weegens Majesteitschennis kan ook na de dood van den misdaedige begonnen en voleindt worden.*
XIV. *En ook van gelyke tegens een afweesige.*
XV. *Tot deese beschuldiging worden allerlei persoonen, sonder uitsondering, toegelaeten.*
XVI. *Doch evenwel niet allerhande getuigen.*
XVII. *Of op het getuigenis van eene getuige een Beschuldighde weegens Majesteitschennis magh worden gepynight?*
XVIII. *Of de aenklagte van den beschuldigde genoegsaem zy, om iemand op de pynbank te brengen?*
XIX. *Alle persoonen, van wat staet of waerdigheit sy zyn, moogen wegens deese misdaet worden gepynight.*
XX. *Of in deese misdaet præscriptie plaets hebbe?*
XXI. *Wie over deselve competente Rechter zy?*
XXII. *Een veroordeelde, wegens Majesteitschennis, magh noch berouwt, noch begraeven worden.*
XXIII. *Hoe de Majesteitschenders hedendaags worden gestraft?*

I. Voorheene wierd niemant aen misdaet van gequetste Majesteit geoordeelt schuldigh te weesen, dan Verraders, Oproermaekers, en sulke, die de publicque bediening, waer in sy gestelt waeren, hadden misbruikt tot krenking van de waerdigheit van het Roomsche volk; En men strafte alleen de daeden, en niet de woorden. 1. Zynde deese straf ook soo gemaetight, dat de schuldigen slechts wierden gebannen met verlies van hun Burgerschap en Goederen. 2.

II. Naderhand onder de Keiseren heeft men een grooter uitbreiding gegeeven aen de Wet tegens Majesteitschennis, en

1. Tacitus *Lib.* 1. *Annal. c.* 72.
2. Idem *Lib.* 3. *Annal. c.* 50. *in fine.* Paulus *Sent. Lib.* 5. *t.* 29. §. 1. Adeoque gavisi sunt beneficio Legis Porciae criminis hujus rei, nec morte naturali adfecti. Ut notat Cl. *Schultingius* ad dict. Pauli locum. Vetabat autem Lex Porcia civibus animam eripi, sed exilium permitti jubebat Sallustius *bello* Catilinario. Livius *Dec.* 1. *Lib.* 10. *cap.* 9.

straf merkelyk verswaert, in sulker voegen dat ten
en volgens het getuigenis van *Julius Paulus*, die ge-
heeft in het begin van de derde Eeuw, die misdaet
begaen met woorden, en werken, en de misdaedigen
nindere soort den beesten voorgeworpen, of levendigh
ındt, en die van meerder aensien in allen gevalle met
ot gestraft wierden. a.

In vervolg van tyd hebben de Keisers *Arcadius* en *Ho-*
een bysondere, seer aenmerkelyke, en seer strenge
emaekt tegens Majesteitschennis. Dewyl wy voorname-
hryven voor de sulken, die der Latynsche taele on-
gh, in de oirspronkelyke die wet niet leesen noch ver-
konnen, hebben wy niet ondienstigh geacht deselve,
ınnen gevalle, alhier geheel te vertaelen.

voorseide wet luidt als volgt:

De Keisers Arcadius en Honorius aen Eutychianus,
oftman van de Keiserlyke Lyfwacht.

Al wie met eenige onser onderdaenen, het zy soldae-
ı, of burgeren, ofte met eenige vreemde volkeren,
ie schelmsche verbintenis gemaekt, of den eedt van sulk
e verbintenis iemant afgenoomen, of selfs gedaen sal
ben, ofte al wie de doorluchtige mannen van onsen
eimen Raed, of de Roomsche Raedsheeren (want ook
zyn een gedeelte van ons lichaem) of eenige Krygs-
ısten in onsen dienst, alleen van voorneemen sal zyn
reest te vermoorden (want de wetten willen sulk een
lloos voorneemen met deselve strengheit, als de daet,
traft hebben) sulk een gebieden wy, dat, als zynde
uldigh aen gequetste Majesteit, met den swaerde wor-
gestraft, en alle syne goederen ten onsen behoeve ver-
rt verklaert.

§. 1. Wy beveelen voorts, dat syne Soonen, dien wy,
sonderlinge Keiserlyke genade; het leeven schenken
ant sy waeren waerdigh, datse door deselve straf als
ı Vader, omquamen, van wie men exempelen ter na-
ging van hunne vaderlyke of erflyke, misdaet te vree-

 sen

dem Paulus *Eod. loco*.

„ sen heeft) van de moederlyke, grootvaderlyke, en aller
„ bloetvrinden erfenisse en besterfenisse, sullen zyn, en
„ blyven uitgeslooten, en datse, uit kragte van de testa-
„ menten van vreemden, niet het allerminste sullen moogen
„ genieten, maer dat se altoos behoeftigh en arm zyn, en
„ de Vaderlyke oneere hen ten allen tyde verselle; datse
„ ook tot geenerhande eerampten, of krygsdiensten worden
„ toegelaeten; En eindelyk, datse soodaenigen zyn, dien,
„ door eene altoosduurende behoeftigheit, by elk verachte-
„ lyk, het leeven tot straf, en de doot tot troost mooge
„ verstrekken.

„ §. 2. Ten laetsten beveelen wy, datse ook sonder eeni-
„ ge vergiffenis te hoopen, sullen infaem weesen, die sich
„ sullen hebben onderwonden by ons ooit voor de sulken te
„ spreeken.

„ §. 3. Maer op de Dochters derselve, hoe groot haer
„ getal ook weesen mooge, willen wy, dat alleenlyk sal
„ koomen de bloote *Legitime* uit de goederen van haere
„ Moeder, het zy die met, of sonder testament, gestor-
„ ven zy; op dat deese dochters eerder hebben een middel-
„ maetigh levensonderhoudt, dan de geheele nalaetenschap,
„ en den naem van erfgenaemen. Want ontrent deese oor-
„ deelen wy ons sachtmoediger te moeten toonen, als ver-
„ trouwende, dat sy, wegens de swakheit haerer Sexe,
„ minder sullen durven onderneemen.

„ §. 4. Ook vernietigen wy alle de acten, waer by soo-
„ daenige misdaedigers hunne Soonen of Dochters, na het
„ afkondigen van deese wet, hebben ontslagen uit de Va-
„ derlyke macht; En wy begeeren, dat van geen de minste
„ kracht, of waerde, sullen zyn alle bruitschatten, huw-
„ lyksgiften, of eenige andere vervreemdingen van goede-
„ ren, welke het sal blyken by de voorseide persoonen,
„ het zy uit bedrogh, of wettigh, te zyn gegeven of ge-
„ daen, na dien tyt, waerin sy eerst het voorneemen om
„ in een vloek- en eedtgespan te treeden, sullen gehad
„ hebben.

„ §. 5. Doch de Vrouwen der voornoemde persoonen, te
„ vre-

„ vrede zynde met haere Bruitschat weder te krygen, sullen
„ na het eindigen van haeren lyftocht genootsaekt zyn aen
„ onse schatkist te laeten al het geene sy van haere Man-
„ nen by gifte verkreegen hebben, indien sy, naemelyk
„ door een tweede huwelyk aen te gaen, den eigendom van
„ die giften souden doen koomen op de kinderen van het
„ eerste bedde: behoudens alleen voor de Dochteren, en
„ niet voor de Soonen, de afkorting van haere *Legitime*
„ uit de gemelde goederen.

„ §. 6. Ook belasten wy, dat al het voorgemelde aen-
„ gaende de Samensweerders, en hunne Soonen, met eene
„ gelyke strengheit sal plaets hebben, en uitgevoert worden
„ tegens hunne medebewuste hulpgenooten, en dienaers,
„ en tegens de Soonen van deselve.

„ §. 7. Maer indien iemant, in het begin der samenswee-
„ ring, aengeset door eene sucht tot waere glorie, de ge-
„ maekte samensweering sal hebben ontdekt, sulk eenen
„ sullen wy die getrouwheit met rykdom en eere beloonen.
„ Doch soo hy, die reets in het vloekverwantschap sal
„ hebben deel genomen, het geheim der raedslagen, schoon
„ laet, sal hebben geopenbaert, maer evenwel voor wy die
„ van elders hebben verstaen, soodaenigh eenen belooven
„ wy alleen straffeloosheit en vergiffenis. Gegeeven te
„ Ancyra den 4. September in het jaer, als Cæsarius, en
„ Atticus, Burgermeesters waeren."

Op deese wet worden by de uitleggers veele en verschei-de bedenkelykheeden gemaekt. Ik sal alleen sommige van de voornaemste, en het gevoelen, het geen my dien aen-gaende het allerwaerschynlykste voorkoomt, bybrengen; Het welk ik tot het rechte verstand van de voorn: Wet oordeele genoeg te zyn.

IV. In het begin van deese wet seggen de Keisers: *Dat de wetten sulk een godloos voorneemen met deselve strengheit*, *als de daedt*, *willen gestraft hebben*; En dat daerom al wie *alleen van voorneemen sal zyn geweest*, of liever al wie maer sal hebben *gedacht* (*cogitaverit*) een van de aldaer opgenoemde schendaeden te bedryven, soo schuldigh sal worden gehou-den, als of hy in der daet syn *voorneemen*, en *gedachten* had-

 de

de ter uitvoering gebragt. Hoe kan dit weesen, sal moogelyk iemant denken? De gedachten immers zyn, gelyk het spreekwoort segt, tolvry; En men vindt eene duidelyke wet, dat niemant wegens syne gedachten strafbaer is. 4. Om deese swaerigheit wegh te neemen, merken de meeste Rechtsgeleerden hier niet sonder reeden aen, dat men door de *gedachten*, in de wet tegens Majesteitschennis, geene *bloote en enkele gedachten*, te verstaen hebbe, maer sulke gedachten, waer op reets eenige voorbereidselen tot het pleegen van het schelmstuk gevolgt zyn. By voorbeelt, als iemant, die by sich selven heeft besloten den Vorst om te brengen, ten dien einde sich van moordtuig, of vergift, heeft voorsien. Want dat is in dit geval genoeg, sonder dat 'er vereischt wordt, dat hy van deese dingen noch daedelyk gebruik hebbe gemaekt. Dus is het ook genoeg, met iemant een vloekgespan, ten nadeele van den Staet, te hebben aengegaen, schoon 'er noch niets van het geene daerby besloten is, zy in het werk gestelt. Met een woordt, hier toe wordt alleen vereischt, dat iemants quade gedachten, door eenige uiterlyke daet, schoon noch verre van de volkoomene uitvoering, openbaer worden. Want om de gruuwsaemheit van deese misdaet is hy alsdan even strafschuldigh, als of 'er de uitwerking op gevolgt waere. 5. *In andere misdaeden is het goet, deselve te straffen, als se gepleegt zyn, maer in deese moet men de voorsienigheit gebruiken, datse niet gebeuren, om dat men na derselver uitvoeringh te vergeefs tot het Recht syne toevlucht soude neemen:* gelyk de deftige *Cato* seer wel redeneert by *Sallustius*. 6. Het is dan eene bysonderheit in de misdaet van Majesteitschennis, dat 'er de wil voor de daet wordt genoomen, en dit heeft ook selfs noch hedendaegs plaets. 7. Doch soo evenwel, gelyk wy gesegt hebben, dat de

4. *L. 18. D. de poenis*, ubi ait Ulpianus: *Cogitationis poenam nemo patitur.*
5. *Arg. L. 3. in fine D. ad Leg. Jul. Maj. L. Fugitivus* 225. *D. de V. S.* Matthæus *ad D. Lib.* 48. *tit.* 2. *cap.* 3. *n.* 4. Menochius *de Arb. Jud. quæst. Lib.* 2. *cent.* 4. *cas.* 360. *n.* 24. & *seqq.* Clarus *Lib.* 5. § *fin. quæst.* 91. Voet *ad P. tit. ad Leg. Jul. Maj. n.* 10.
6. Sallustius *in Bello Catilinario.*
7. Presius *ad Cod. tit. ad Leg. Jul. Maj. n.* 12. *in fine.*

e wil met eenige uiterlyke daet vergeselt ga. En daerom egryp ik niet wel de rechtvaerdigheit van dat vonnis, waer an Petrus Gregorius Tholosanus gewaegt * by het welk een Normansch Edelman door het Parlement wierd ter dood verordeelt, die beslooten had Koning François den I. om hals e brengen: doch van dit voorneemen berouw gekreegen ebbende, het selve aen een Minorit gebiecht, en daer an absolutie gekreegen. Welke Edelman vervolgens door len voornoemden Minorit zynde aengebraght by den Koning, n van dien Prins om geoordeelt te worden verweesen tot iet Parlement, ter dier oorsaeke van het voorsz: Gerechtshof iet dootvonnis heeft ontfangen. Want soo deese Edelman iet anders dan de bloote gedachten heeft gehadt, om syn Koning te vermoorden, en berouw gekreegen hebbende die gedachten gebiecht, soo is het sekerlyk, myns bedunkens, eene harde saek geweest, dat men hem daerom hebbe doen terven.

V. Wyders worden, volgens deese wet, alle de goederen van den Misdaedigen verbeurt verklaert. Nu valt 'er bedenkelykheit, of dit plaets hebbe in 't algemeen in misdaet van gequetste Majesteit, dan alleen bysonderlyk in dat soort, en dien hoogsten trap van deese misdaet, die by de Latynen wordt genaemt *perduellio*, en by ons *Hoogverraet*? Het is seeker, dat de vooraengehaelde wet van *Arcadius*, en *Honorius* alleen van *Hoogverraet* te verstaen zy. Maer eene andere wet spreekt generalyk van *Majesteitschennis*, willende, dat die deselve begaen hebben, ook de straf derselve (dat is de confiscatie der goederen) doen overgaen tot hunne nakomelingschap. [8] En *Justiniaen*, in een van syne jongste wetten, waerin hy de confiscatie van goederen affschaft in de gevallen waer ouders en kinderen zyn, tot den derden graed, sondert ook in het algemeen duidelyk uit de *misdaet van gequetste Majesteit*, sonder die te bepaelen tot *Hoogverraet*. [9] Doch niet tegenstaende deese wetten soo generael, en

* *De Republica Lib.* 26. *cap. ult. n.* 9.

8. *L.* 10. *in fine* C. *de bon. proscript.*
9. *Nov.* 134. *C. XIII.*

en soo onbepaelt spreeken, wordense echter allerbest uitgelegt en verstaen van die Hooftmisdaet, die wy *Hoogverraet* noemen, en niet van de andere bysondere soorten van Majesteitschennis, die niet met die uiterste strengheit, en op die singuliere wyse, als deese, gestraft worden. [10]

VI. *Wy beveelen voorts dat syne Soonen* enz., seggen de Keisers. Dewyl hier niet van *kinderen*, maer particulierlyk van *Soonen*, wordt gesprooken, is de vraeg, of men door dit woort alleen eigentlyke *Soonen*, en geene *Neeven*, dat is de Soonen van een Soon, of Dochter, te verstaen hebbe? En met recht is de geleerde Professor *Matthæus* in deesen ten opsichte der Neeven voor het ontkennende gevoelen. Want hierin koomen alle Uitleggers overeen, dat deese Wet vry streng, en, in sommige opsichten, selfs al te scherp is; Weshalven de straffen, in deselve bedreigt, vooral niet dienen te worden uitgebreid, maer veel eer bepaelt. Nu spreeken de Keisers van geene andere, dan van *Soonen*, en naer Rechten is het bekent, dat gemeenlyk onder die benaeming geen *Neeven* begreepen zyn. [11] Schoon het wel waer is, dat men somtyts door het woordt *Soonen* ook de Neeven verstae. [12] Maer dit geschiedt alleen dan, als de gelegentheit van de saek, en het geval dusdanig is, dat die al sulk eene uitlegging noodtsaekelyk vordert. [13] Anders leert ons de Rechtsgeleerde *Marcellus*, dat wy van de eigentlyke beteekenis der woorden niet moeten afwyken. [14] En vooral niet daermen, volgens de Les van *Hermogenianus*, de straffen, door onse uitlegging, eer moet trachten te verlichten, dan te verswaeren. [15] En hierom is het, dat, schoon de Wet tegens overspel een Vader toelaet syne *Dochter*, daer aen schuldigh bevonden, te dooden, by *Ulpiaen* evenwel met recht wordt ontkent, dat een Grootvader dit doen mag ontrent syne schul-

10. Matthæus *ad D. Lib.* 48. *tit.* 2. *cap.* 3. *n.* 7. Perezius *ad C. tit. ad Leg. Jul. Maj. n.* 20. Voet *ad P. tit. eod. n. ult.*
11. §. *ult. Institut. Qui testam. tut. dari poss.* L. *Quid si.* 6. *D. Eod.*
12. L. 84. L. 201. L. 220. §. *ult. D. de V. S.*
13. *d.* L. 201.
14. L. *Non aliter* 69. *D. de Leg.* 3.
15. L. *penult. D. de poenis. adde* L. 155. §. 2. *D. de R. I.*

ıuldige Kleindochter. [16] Ik weet wel, dat de Keisers *Theo-*
ius en *Valentinianus*, in eene andere wet, seggen, dat de
ıjesteitschender de straf ook tot syne *Nakomelingschap* doet
ergaen [17] en dat onder de benaeming van *Nakoomelingen*
getwyfelt ook de *Neeven* worden begreepen. [18] Maer door
: woordt straf kan men hier seer gevoeglyk verstaen de
fiscatie der goederen van den Majesteitschender, die de
eeven van den Misdaedigen ook moeten missen, sonder dat
eenige noodtsaeke zy, om daer onder meede te begrypen
infamie, en verdere pœnen, die de wet van *Arcadius* en
[illegible]rius den Soonen oplegt. En daerom meene ik, dat men
hier veilighst houdt met die Rechtsgeleerden, welke de
eeven, en verdere afkoomelingen, van de voorgemelde
ıffen uitsonderen. [19]

VII. Ontrent de *natuurlyke* Soonen valt mede bedenkelyk-
t, of die in de wet zyn begreepen, dan niet? *Perezius*,
ıgende het gevoelen van *Covarruvias*, meent ja. [20] Op
, segt hy, geen meer gunst worde beweesen aen kinderen
eelt door onkuisheit, dan aen die, welke zyn gebooren
een wettigh huwelyk. Die reden heeft eenigen schyn:
er ook niet meer. Want als men siet op de beweegende
saek, die de Wetgeevers heeft aengeset, om de Soonen
Majesteitschenderen soo streng te handelen, sal men be-
den, dat die in de *natuurlyke* Soonen geen plaets heeft.
: is de vrees, dat de echte Soonen, soo se Erfgenaemen
eren van de rykdommen, de waerdigheit en den luister,
n hunne Vaderen, die middelen souden misbruiken, om
ıek te neemen over de doot hunner Ouderen. Nu is het
ent, dat noch de goederen, noch de eer der Vaderen,
de natuurlyke kinderen overgaen. Daerenboven hebben
Keisers voorgehad de Ouders in hunne kinderen te straffen,
se wel voornaemelyk van deese misdaet af te schrikken

N door

[16] L. 21. D. *ad Leg. Jul. de adulter.*
[17] L. *ult. in fine C. de bon. proscript.*
[18] *d.* §. *ult. Instit. Qui test. tut. dari poss.*
[19] *Vid.* Matthaeus *ad D. Lib.* 48. *tit.* 2. *cap.* 3. *n.* 16. Voet *ad P. tit. ad Leg. Jul. Maj. n.* 9. Perezius *ad dict. tit. C. n.* 23.
[20] Perezius *Cod. n.* 21.

door de gedachten van het schrikkelyk oordeel, dat ook hunne Soonen, om hunnent wil, te wachten hadden. Maer ook deese reden past niet soo wel op natuurlyke Soonen, die gemeenlyk hunne Vaderen minder verstrekken tot voorwerpen van liefde en tederheit, dan van schaemte, en verwyt, wegens hunne gepleegde ontuchtigheit. Eindelyk is het een Rechtsregel, gegrond op de natuurlyke billykheit, dat die het voordeel heeft, ook de schaede moet hebben. [21] Nu is het buiten tegenspraek, dat de wettige Soonen al het voordeel hebben, en in andere gevallen aldus van soo veel beter conditie zyn, dan de natuurlyke; En derhalven kan het niet onbillyk schynen, datse, in dit geval, ook strenger gehandelt worden. [22]

VIII. Men betwist mede, of de straffen deeser Wet ook behooren tot de Soonen, die voor des Vaders misdaet, of wel tot de geenen, die naderhant zyn gebooren. Die de eerstgemelde hier van willen vry spreeken, redenkavelen aldus: Een Soon van een Roomsch Raedsheer gebooren voor syn Vader tot die waerdigheit was gevordert, heeft geen deel aen deselve waerdigheit. [23] Soo dit waer is in het geval der eere, soo behoort het ook waer te weesen in het geval van de schande, en dat gevolglyk den Soonen, gebooren voor hun Vaders misdaet, deselve misdaet soo weinigh benadeele, als hun Vaders eer, eerst na hunne geboorte verkreegen, hun voordeel kan aenbrengen. Maer die dus redeneeren, merken niet aan, dat 'er geen verbant ligt tusschen de eer en de straf, soodaenigh, dat die geen deelgenoot van de eene is, ook niet soude moogen mededeelen in de andere. Dit immers zyn twee verscheide saeken, die soo ongelyk zyn in de gront-oorsaeken van haere toedeeling, als in haere natuur. Behalven dat in de straf van misdaet van gequetste Majesteit niet naer de gemeene Rechtsregelen wordt gehandelt, dewyl dan selfs de Kinders in het geheel niet moesten gestraft worden; en dat dienvolgens hier uit de gemeene Rechten geene goede en bondige sluitredenen konnen wor-

21. L. *Secundum naturam est* 10. *D. de R. I.*
22. *Vid.* Matthaeus *Eod. n.* 14. Voet *Eod. loco.*
23. L. *Senator* 11. *C. de dignitatib.*

ɔrden gemaekt, maer dat men allerbest, en allerveiligst,
nder eene al te groote scherpsinnigheit te willen toonen,
h houde aen de letter van de wet, die indistinctelyk
reekt van *Soonen*, 24. Waerom hier ook van geen gewicht
n verscheide andere wetten, tot staeving van het voor-
ɪemde gevoelen bygebragt. 25. Want alles is hier genoeg-
em buitengewoon, en ook de wet selve dusdaenigh, dat
t den geheelen inhoude van deselve blykt, dat de Maekers
eel verder zyn gegaen, dan het gemeene recht mede
'engt. 26.

IX. Doch op fundament van dit gesegde moeten wy even-
el niet verder gaen, dan de wet selve doet, en, om dat
: Soonen dus gestraft worden om de misdaeden van hunne
aderen, de Vaders ook straffen om de misdaet van hunne
ɔonen. Want hier van is geen woord in de wet; en het
ude vergeefs zyn, indien men tusschen deese twee geval-
n eene evenredigheit, of gelykheit, soude willen stellen.
de Soonen worden met reeden gevreest exempelen van na-
ɔlging der Ouderen. En sy (gelyk wy hier voor reets heb-
ɛn aengemerkt) gestraft, om de Ouders soo veel te omsich-
ger te maeken, en, uit liefde tot hunne Soonen, sich van
erderflyke raedslaegen te doen onthouden. Maer niet, ge-
k de Soonen de Vaders navolgen, soo doen ook de Vaders
: Soonen. *Ascaen* wordt gevormt naer het voorbeelt van
nen Vader den godtvruchtigen *Æneas*, en van synen Oom
en heldthaftigen *Hector*, maer *Æneas* en *Hector* stellen sich
en jongen *Ascaen* niet ten voorbeelde. Daerenboven, de-
yl de liefde daelt, en niet klimt, soude het sulk een heel
erke breidel voor de Soonen niet zyn, dat sy misdoende
nne Vaders ongelukkigh maeken, als het wel is voor de
'aderen, dat sy dit ongeluk hunne Soonen toebrengen. Ein-
elyk soo heeft men van de Vaderen soo veel ryper in jae-
en, en gevolglyk gemaetigder van gedachten, die vertwy-

 fel-

24. *d. L.* 5. §. 1. & 6. *C. ad Leg. Jul. Maj.*
25. *Vide L. Emancipatus* 7. §. 1. *D. de Senatorib. L. Filiam* 9. *Eod. L.* 2. *C. de libert. & eor. lib.*
26. Matthaeus *Eod. n.* 15. Perezius *Eod. n.* 24. Voet *Eod. n.* 9. Gomezius *Variar. Resol. tom.* 3. *cap.* 2. *n.* 16.

door de gedachten van het schrikkelyk oordeel, dat ook hunne Soonen, om hunnent wil, te wachten hadden. Maer ook deese reden past niet soo wel op natuurlyke Soonen, die gemeenlyk hunne Vaderen minder verstrekken tot voorwerpen van liefde en tederheit, dan van schaemte, en verwyt, wegens hunne gepleegde ontuchtigheit. Eindelyk is het een Rechtsregel, gegrond op de natuurlyke billykheit, dat die het voordeel heeft, ook de schaede moet hebben. [21] Nu is het buiten tegenspraek, dat de wettige Soonen al het voordeel hebben, en in andere gevallen aldus van soo veel beter conditie zyn, dan de natuurlyke; En derhalven kan het niet onbillyk schynen, datse, in dit geval, ook strenger gehandelt worden. [22]

VIII. Men betwist mede, of de straffen deeser Wet ook behooren tot de Soonen, die voor des Vaders misdaet, of wel tot de geenen, die naderhant zyn gebooren. Die de eerstgemelde hier van willen vry spreeken, redenkavelen aldus: Een Soon van een Roomsch Raedsheer gebooren voor syn Vader tot die waerdigheit was gevordert, heeft geen deel aen deselve waerdigheit. [23] Soo dit waer is in het geval der eere, soo behoort het ook waer te weesen in het geval van de schande, en dat gevolglyk den Soonen, gebooren voor hun Vaders misdaet, deselve misdaet soo weinigh benadeele, als hun Vaders eer, eerst na hunne geboorte verkreegen, hun voordeel kan aenbrengen. Maer die dus redeneeren, merken niet aan, dat 'er geen verbant ligt tusschen de eer en de straf, soodaenigh, dat die geen deelgenoot van de eene is, ook niet soude moogen mededeelen in de andere. Dit immers zyn twee verscheide saeken, die soo ongelyk zyn in de gront-oorsaeken van haere toedeeling, als in haere natuur. Behalven dat in de straf van misdaet van gequetste Majesteit niet naer de gemeene Rechtsregelen wordt gehandelt, dewyl dan selfs de Kinders in het geheel niet moesten gestraft worden; en dat dienvolgens hier uit de gemeene Rechten geene goede en bondige sluitredenen konnen wor-

21. *L. Secundum naturam est* 10. *D. de R. I.*
22. *Vid.* Matthaeus *Eod. n.* 14. Voet *Eod. loco.*
23. *L. Senator* 11. *C. de dignitatib.*

emaekt, maer dat men allerbest, en allerveiligst, :ne al te groote scherpsinnigheit te willen toonen, le aen de letter van de wet, die indistinctelyk an *Soonen*, 24. Waerom hier ook van geen gewicht :heide andere wetten, tot staeving van het voor- ;evoelen bygebragt. 25. Want alles is hier genoeg- :engewoon, en ook de wet selve dusdaenigh, dat eheelen inhoude van deselve blykt, dat de Maekers der zyn gegaen, dan het gemeene recht mede 26.

ıch op fundament van dit gesegde moeten wy even- verder gaen, dan de wet selve doet, en, om dat n dus gestraft worden om de misdaeden van hunne , de Vaders ook straffen om de misdaet van hunne Want hier van is geen woord in de wet; en het :geefs zyn, indien men tusschen deese twee geval- evenreedigheit, of gelykheit, soude willen stellen. onen worden met reeden gevreest exempelen van na- ler Ouderen. En sy (gelyk wy hier voor reets heb- emerkt) gestraft, om de Ouders soo veel te omsich- naeken, en, uit liefde tot hunne Soonen, sich van ke raedslaegen te doen onthouden. Maer niet, ge- onen de Vaders navolgen, soo doen ook de Vaders :n. *Ascaen* wordt gevormt naer het voorbeelt van ıder den godtvruchtigen *Æneas*, en van synen Oom thaftigen *Hector*, maer *Æneas* en *Hector* stellen sich en *Ascaen* niet ten voorbeelde. Daerenboven, de- iefde daelt, en niet klimt, soude het sulk een heel eidel voor de Soonen niet zyn, dat sy misdoende aders ongelukkigh maeken, als het wel is voor de , dat sy dit ongeluk hunne Soonen toebrengen. Ein- o heeft men van de Vaderen soo veel ryper in jae- ı gevolglyk gemaetigder van gedachten, die vertwy-

-. 5. §. 1. & 6. *C. ad Leg. Jul. Maj.*
'e *L. Emancipatus* 7. §. 1. *D. de Senatorib.* *L. Filiam* 9. *Eod.*
2. *C. de libert. & eor. lib.*
thaeus *Eod. n.* 15. Perezius *Eod. n.* 24. Voet *Eod. n.* 9. Go-
zius *Variar. Resol. tom.* 3. *cap.* 2. *n.* 16.

selde onderneemingen niet te vreesen, waer voor de Keisers sich ten opsichte van de Soonen, niet sonder grond, beducht toonen. [27]

X. *Wy beveelen*, seggen de Keisers, *dat se ook, sonder eenige vergiffenis te hoopen, sullen infaem zyn, die sich sullen hebben onderwonden by ons ooit voor de sulken te spreeken.* Hier uit besluiten sommige uitleggers, dat een aengeklaegde wegens Majesteitschennis geen Advocaet mooge hebben, of niemant als Advocaet voor denselven spreeken, 't en zy hem door den Vorst sulks, uit bysondere gunst, worde toegestaen.

Maer seekerlyk ten onrechte. Want de geleerde Professor *Matthæus* merkt hier seer wel aen, dat en uit de Rechten, en uit de Historien, het tegendeel koomt te blyken. † De Rechten immers leeren ons, dat de Advocaeten niet alleen in *civile* saeken de goederen, maer ook in *criminele* het leven van hunne Clienten verdeedigen. [28] En uit de Historien is het bekent, dat *Cicero C. Rabirius*, over *Hoogverraet* beschuldight, heeft verdeedight; dat *M. Lepidus*, *L. Piso* en *Livineus Regulus* de Advocaeten zyn geweest van *Cn. Piso* beschuldight *Germanicus* vergeeven, en noch verscheide andere swaere en Majesteitschendige misdaeden te hebben gepleegt. [29] En eindelyk, dat *Libo Drusus*, ook aengeklaegt onder de Regeering van dien wreeden, geveinsden, en yversuchtigen *Tiberius*, als of hy naer de opperheerschappie had gestaen, nooit is betwist, dat hy geen Advocaet mochte hebben om voor hem te spreeken; maer de Historieschryver teikent alleenlyk aen, dat hy geen voorspraek hebbe konnen vinden, om dat sy het hem allen weigerden, die hy daerom vroeg, elk syne bysondere reden van ontschulding bybrengende, terwyl sy 'er alle maer eene waerachtige hadden, die gemeen, en deselve was, naemelyk de vrees van

27. Matthaeus *Eod. n.* 17. Voet *Eod. n.* 9.

† Matthæus *Eod. n.* 19.

28. *L. Advocati* 14. *C. de Advoc. diversf. jud. L.* 3. §. 2. *in fine D. de praevaricat.*

29. Tacitus *Annal. lib.* 3. *cap.* 1. & *seqq.*

van *Tiberius* te mishaegen. [30] Daer dan de Historie ons dier-gelyke exempelen aen de hant geeft, en de voor aengehael-de wetten generalyk in *criminele* facken een Advocaet toe-laeten, soo soude hy, die hier tegens excipieert, dat dit in misdaet van gequetste Majesteit anders is, deese syne exceptie met de eene of de andere uitdrukkelyke Wet moeten bewysen, en sulks niet konnende doen, sal hy ons moeten toestaen, dat een aengeklaegde wegens Majesteitschennis geen Advocaet kan worden geweigert.

XI. *Ook belasten wy* (dus luiden de woorden van de sesde paragraph) *dat al het voorgemelde, aengaende de saemensweer-ders en hunne Soonen, met een gelyke gestrengheit sal plaets heb-ben, en uitgevoert worden tegens hunne Medebewuste Hulpgenoo-ten, en Dienaers, en tegens de Soonen van deselve.* Over de uitlegging van deese paragraph vindt men een groot verschil onder de vermaerdste Rechtsgeleerden. Terwyl anderen de woorden *Medebewuste Hulpgenooten Conjunctim*, of aen malkan-deren gekoppelt, willen verstaen hebben, en anderen daer tegen die woorden *separatim*, of onderscheiden opvatten, en beweeren, dat en de *daedelyke Hulpgenooten*, en de *enkele Medeweetenden*, volgens deese wet, gelykelyk schuldigh en strafbaer zyn. Voor het eerste gevoelens was *Baldus*, voor het tweede *Bartolus*. Na een naeuwkeurigh onderzoek van de redenen, die voor en tegens deese gevoelens worden bygebragt, dunkt my dat van *Bartolus* het waerschynelykste. Want als wy de wet van voor tot achter, in haer verband en saamenhang, wel insien, soo sullen wy bevinden, dat de Keisers in het begin der wet hebben gesprooken, en gehan-delt van de geenen, die *als Hoofden en Aenvoerders* eene samensweering, of verbintenis hebben gemaekt, en dan voorts van de soodaenigen, die in die verbintenis, by het *afneemen*, *of doen van den eedt*, sullen hebben deel genoo-men. Nu spreeken sy vervolgens in de sesde paragraph van een tweede soort van menschen, die geene principale Leden zyn van het vloekgenootschap, en onderscheiden die in *Me-*

30. *Idem Eod. lib. 2. cap. 29.*

digh en overtuigt van Majesteitschennis: *a Savoir le dit d'Effiat* (soo luiden de woorden der sententie) *pour les conspirations & entreprises, proditions, ligues & traités, faits par lui avec les Etrangers, contre l'Etat: & le dit de Thou pour avoir en connaissance & participation des dites entreprises, proditions, ligues & traités.* 34. Sonder dat het den Heer de Thou heeft konnen helpen, dat hy synen vrindt *Cinq-Mars* niet alleen syn ongenoegen wegens dat gemaekt verbont had betuigt, maer ook op het ernstigste versogt en gebeeden; dat hy van die geheele saek wilde affien, en syn uiterste best doen, om 'er sich uit te redden. Men nam alsoo min aen syne verontschuldingh, die hy bybragt, dat hy in eene saek van dat gewicht des Konings Broeder, den Hertogh van *Boüillon*, en *Cinq-Mars*, niet konde gaen aenklaegen sonder bewys, en dat hy dit doende ongetwyfelt voor een Calumniateur soude zyn gehouden, en niet alleen op die wyse syne eer, maer daerenboven syn leven, aen het grootste gevaer hebben bloot gestelt. Dit alles heeft niet moogen beletten, dat hy te Lyon op den 12. September 1642. publicq zy onthalst, en alle syne goederen verbeurt. De beroemde *Constantin Huygens* heeft syne gedachten over dit dood-vonnis aerdigh in dit Puntdicht, den Heere de *Thou* voor Grafschrift dienende, uitgedrukt.

Die hier begraven ligt, was kundig van een schennis:
Maer kundig sonder schult, by opgedronge kennis.
En heeft hem niet gebaet, 't feit met syn vroomigheit,
Te hebben wederstaan: 't versywgen was syn feit!
't Verswygen van een feit, dat vrienden hem betrouwden,
Die vrienden, die hy sag, als sy 't ontkennen souden,
Dat syn gebrooke trouw nog t'overtuigen docht,
Noch hunnen wederwil ten goeden buigen mocht.
Scherp onregt van het Regt, dat voor verraet kan schelden,
Syn vriend, noch by verraet, noch te vergeefs, te melden!

Dit laetste is door den Heer *de Groot*, meene ik, in het Latyn aldus niet minder geestigh uitgedrukt.

6. Le-

34. Journal de Mr. le Cardinal de Richelieu *part.* 2. *p. m.* 254.

Dus is volgens het getuigenis van *Marcianus*, door *Ulpiaen* goetgekeurt in de Wet van *Pompejus* tegens Vadermoort, een bloote Medebewuste, schoon een vreemde, en niet mede van het bloet zynde, mede begreepen, en gehouden voor soo schuldigh, en daerom ook aen deselve afgryselyke straffe onderworpen, als de moordenaers selfs. 31. Dus sien wy daerenboven, dat de wetten handelen met een slaef, die tegenwoordigh is geweest, als men syn Heer heeft omgebragt, en hem geen hulp beweesen, nochte andere tot hulp heeft geroepen: Want ook sulk een is, volgens eene uitdrukkelyke Wet, alleen om dat versuim, dootschuldigh. 32. Indien nu de Wetten in deese gevallen soo streng zyn, om het leven der Ouderen, en der Heeren, tegens hunne kinderen, en slaeven in veiligheit te stellen, soo kan het niemant vreemt dunken, dat se geene mindere sorg draegen voor de behoudenis van den staet, waeraen oneindigh meer is geleegen, en voor wiens belang dat der Ouderen, en der Heeren, indien sulks met malkanderen strydigh was, seekerlyk soude moeten wyken. 33.

XII. Ook hebben wy in de voorgaende Eeuw een doorluchtigh exempel gehad, het geen kan dienen ter bevestiging van de soo evengemelde leere van *Bartolus*. Want als *Gaston* van Vrankryk 's Konings Broeder de Hertogh van Bouillon en Henrik d'Effiat van Cinq-Mars een verbont hadden aengegaen met den Koning van Spagne, om den Cardinael de *Richelieu* de voet te lichten, en buiten het Ministerie te helpen, en men aen *François Augustyn de Thou* van dat verbont had kennis gegeven, soo gebeurde het, dat, toen deese samensweering naderhant ontdekt wierd, niet alleen de gemelde *Cinq-Mars* Autheur en voornaemste aenlegger van het geheele werk, maer ook de brave en ongelukkige *de Thou*, wegens Hoogverraet is aengeklaegt, te recht gestelt, en ter dood veroordeelt, verklarende de sententie hen beide schuldigh

31. *L.* 6. 7. *D. de Leg. Pompej. de parric.* §. *Alia* 8. *Instit. de publ. jud.*
32. *L.* 2. §. *Juxta* 28. *D. de Sto Silaniano.*
33. *Arg. L. Minimè* 35. *D. de Relig. & sumpt. fun. L. Famosi* 7. §. 2. *D. h. t.*

digh en overtuigt van Majesteitschennis: *a Savoir le dit d'Effiat* (soo luiden de woorden der sententie) *pour les conspirations & entreprises, proditions, ligues & traités, faits par lui avec les Etrangers, contre l'Etat: & le dit de Thou pour avoir en connaissance & participation des dites entreprises, proditions, ligues & traités.* 34. Sonder dat het den Heer de Thou heeft konnen helpen, dat hy synen vrindt *Cinq-Mars* niet alleen syn ongenoegen wegens dat gemaekt verbont had betuigt, maer ook op het ernstigste versogt en gebeeden; dat hy van die geheele saek wilde affien, en syn uiterste best doen, om 'er sich uit te redden. Men nam alsoo min aen syne verontschuldingh, die hy bybragt, dat hy in eene saek van dat gewicht des Konings Broeder, den Hertogh van *Boüillon*, en *Cinq-Mars*, niet konde gaen aenklaegen sonder bewys, en dat hy dit doende ongetwyfelt voor een Calumniateur soude zyn gehouden, en niet alleen op die wyse syne eer, maer daerenboven syn leven, aen het grootste gevaer hebben bloot gestelt. Dit alles heeft niet moogen beletten, dat hy te Lyon op den 12. September 1642. publicq zy onthalst, en alle syne goederen verbeurt. De beroemde *Constantin Huygens* heeft syne gedachten over dit dood-vonnis aerdigh in dit Puntdicht, den Heere de *Thou* voor Grafschrift dienende, uitgedrukt.

Die hier begraven ligt, was kundig van een schennis:
Maer kundig sonder schult, by opgedronge kennis.
En heeft hem niet gebaet, 't feit met syn vroomigheit,
Te hebben wederstaan: 't verswygen was syn feit!
't Verswygen van een feit, dat vrienden hem betrouwden,
Die vrienden, die hy sag, als sy 't ontkennen souden,
Dat syn gebrooke trouw nog t'overtuigen docht,
Noch hunnen wederwil ten goeden buigen mocht.
Scherp onregt van het Regt, dat voor verraet kan schelden,
Syn vriend, noch hy verraet, noch te vergeefs, te melden!

Dit laetste is door den Heer *de Groot*, meene ik, in het Latyn aldus niet minder geestigh uitgedrukt.

34. Journal de Mr. le Cardinal de Richelieu *part.* 2. *p. m.* 254.

O Legum subtile nefas, quibus inter amicos
Nolle fidem frustra prodere, proditio est!

XIII. Doch de misdaet van Majesteitschennis heeft niet alleen de voorverhaelde, maer noch verscheide andere bysonderheeden. Want daer, volgens de gemeene Rechtsregelen, genoegsaem alle misdaeden werden vernietigt en als koomen te sterven met de doodt van den misdadigen. 35. Soo houd hier de beschulding geensins op met de doodt van den beschuldighde, maer het proces gaet syn gang; Ja, dat meer is, het kan selfs binnen vyf jaeren na iemants afsterven begonnen worden, en soo de Erfgenaemen van den overleeden hem dusdaenig niet weeten te verdeedigen, dat 'er van syne onschuld koome te blyken, wordt de misdaedige ook na synen doodt veroordeelt, syne gedachtenis infaem en eerloos, en alle syne goederen verbeurt verklaert. 36.

XIV. Volgens de Roomsche Rechten mocht niemant, die afweesigh was, ter dootstraffe veroordeelt worden; Dewyl het met de billykheit strydigh is (gelyk Marcianus aenteekent) dat men iemant veroordeelt, die syne behoorlyke verdeeding niet heeft gehad. 37. Al wat men teegens een afweesenden, over swaere misdaeden beschuldight, konde doen, was, dat men syne goederen opschreef, hem selven by Edicte daghvaerde, en, soo hy binnen het jaer niet compareerde voor die Vierschaer, alwaer hy geciteert was, syne goederen alsdan confisqueerde ten behoeve van de gemeene saek. 38. Doch in een beschuldigde over misdaet van gequetste Majesteit had deese gemaetigheit geen plaets, maer mocht deselve, volgens de constitutie van Keiser Henrik den VII., ook in syn afweesen, wanneer hy behoorlyk was geciteert, ter ver-

O

35. *L. Defuncto* 6. *D. de publ. jud. tit. C. si reus, vel accusator mort. fuer.*
36. *L.* 6. 7. *& ult. C. ad Leg. Jul. Maj. L.* 15. §. 3. *D. ad Sc. Turpillianum junct. L.* 2. *de vectig. & commiss. L.* 1. *D. ne de statu defunct. post quinquennium quaeratur.*
37. *L.* 1. *pr. D. de requir. vel absentib. damn.*
38. *d. L.* 1. §. 2. *L.* 2. *L.* 5. *D. L.* 1 *&* 2. *C. de requirend. reis.*

verdiende dootstraffe veroordeelt worden. [39] Het is waer, dat dit door den Professor *Matthæus* wordt tegengesprooken, op voorgeeven, dat de voornoemde Constitutie van Keiser Henrik by ons de kracht van een Wet niet heeft, en dat by de Roomsche wetten in het algemeen, sonder uitsondering van eenige misdaet, wordt verbooden eenen afweesende te veroordeelen. [40]

Maer schoon ik bekenne, dat wy hier van by de Romeinen, of in het Roomsche Recht, geene uitdrukkelyke wet vinden, soo schynt het my echter niet minder waerachtigh, dat men, volgens die Rechten, een beschuldigde over Majesteitschennis in syn afweesen hebbe konnen, en moogen veroordeelen. Want lieten deselve Rechten dat toe ontrent een *doode*, die sich sekerlyk niet konde verdeedigen (het welk nochtans de eenige reden was, waerom de afweesige volgens *Marcianus* niet mocht worden veroordeelt) veel meer dunkt my, dat sulks dan, volgens de voorseide Rechten, moest vrystaen ontrent een afweesigen, die, schoon afweesend, noch sorg voor syne verdeediging kan draegen, en deselve bevorderen, immers daerontrent vry beter werksaem zyn, dan een *doode*, die niets meer doen kan. Doch, wat het hedendaegsch gebruik en recht belangt, is het onnodigh hier over verder te disputeren, dewyl niet alleen aengeklaegden over Majesteitschennis, maer ook over alle andere grove en capitale misdaeden, na voorgaende wettelyke Edictale indaegingen, moogen en konnen worden veroordeelt in hun afweesen tot soodaenige straffen, als sy aenweesendt, en in handen van de Justitie zynde, naer de verdienste en swaerheit van hunne misdaet, souden hebben moeten ondergaen. [41]

XV. Wyders worden tot de beschulding over Majesteitschennis allerlei slagh van persoonen toegelaeten; ook sulke, die in andere misdaeden geweert worden. [42]

XVI.

39. *Extravag. Henrici VII.*
40. *Vid.* Matthæus *de crim. Lib.* 48. *D. tit.* 2. *Cap.* 3. *n.* 4.
41. *Ordonnantie op de styl van procederen in criminele saeken van Koning Philips Art.* 58. Voet *ad Pand. tit. de requir. vel absentib. damn. n.* 2.
42. *L. Famosi* 7. §. 1. & *seqq. D. h. t. junct. L.* 8. *D. de accusat.* & *inscript.*

XVI. Doch niet, gelyk het Recht diergelyke onbequaeme persoonen admitteert tot beschuldigers, soo erkent het deselve van gelyke als bequaeme getuigen, om volgens hun getuigenis vonnis te vellen, en den aengeklaegde te veroordeelen. De reden van dit onderscheit is seer gegrond, en voor elk een begrypelyk; te weeten, dat het niet in de macht van den beschuldiger, maer wel in die der getuigen is, om een onnooselen te doen omkoomen. 43. Evenwel liet het Roomsche recht toe, dat de slaeven in deesen gevalle, tegens hunne Heeren wierden gehoort, en selfs by pyniging ondervraegt; Het geen men andersints in andere misdaeden niet gewoon was. 44.

XVII. Verders meent men, dat de depositie van een getuige, behoudens dat hy een man van bekende vroomheit en trouwe zy, in deese misdaet genoeg is, om den aengeklaegde op de pynbank te brengen. 45. En geen wonder, dewyl selfs de meeste uitleggers ook in het geval van andere misdaeden van dit gevoelen zyn. 46. Maer wie siet niet, dat sulk een gevoelen soo gevaerlyk, als met het recht strydigh is? Het recht leert in 't algemeen, dat een eenigen getuige geen geloof mach worden gegeeven. 47. En bysonderlyk in het geval van pynigen is 'er eene duidelyke wet, die de daet van een Rechter veroordeelt, welke op de verklaering van een getuige had konnen goetvinden de pynbank te gebruiken, schoon de gepynigde selfs niet eens een vry persoon, maer slechts eene slaevin was. 48. Met reden dan wordt dit gevoelen der uitleggeren van andere verworpen, en afgekeurt. 49.

XVIII. Uit dit voorgesegde vloeit by natuurlyk gevolg;

 dat

43. *Vide* Matthæum *Eod. n.* 5.
44. *L.* 6. §. 2. *L.* 7. §. 1. & *L. ult.* §. 1. *C. h. t. L.* 1. & *L.* 6. *C. de quæstionib.*
45. Per Glossam *in L. si quis* 3. *C. h. t. in verbo* Convictus *cui assipulatur* Bartolus *ad dict.* L. & DD. vulgus.
46. Vid. Zangerus de *Quæstionibus cap.* 2. *n.* 16. & *seqq.* & *DD. ibid. allez. Adde constit. crimin.* Caroli V. a. 30.
47. *L. Jurisjurandi* 9. §. 1. *C. de Testibus.*
48. *L. Maritus* 20. *D. de Quæst.*
49. Matthæus *de Crimin. Lib.* 47. *tit.* 2. *n.* 6. Groenewegen *ad d. L.* 20.

dat de beschuldiging van den beschuldigde alleen, sonder dat 'er andere waerschynlyke omstandigheeden en indicien bykoomen, dat sulk eene beschulding een genoegsaem gewicht bysetten, in deese swaere misdaet selfs geensins sufficant moet worden geoordeelt, om den persoon, by den beschuldigde, ofte misdaedige, als een complice genoemt, tot de pynbank te doen veroordeelen. [50] Want wie kan ontkennen, dat het getuigenis van een persoon, staende ter goeder naeme en faem, van vry meer geloofbaerheit is, dan dat van een man, schuldigh aen een van de swaerste misdaeden, en die buiten noch andere bedoelingen het godtloos voornemen kan hebben, om door dat middel syn vyand met hem te gelyk te doen omkoomen? [51] Indien men dan, volgens het recht en de wetten, op dat eerste getuigenis alleen niemant behoort te pynigen, soo moet sulks veel min geschieden op dit tweede.

XIX. Het is, volgens de Roomsche rechten, ook als iets bysonders in deese misdaet aen te merken, dat elk een, van wat staet of waerdigheit hy weesen mooge, ter dier oorsaeke kan en mach worden gepynigt, schoon hy in andere misdaeden, volgens privilegie, van de pynbank soude bevrydt weesen. [52] Doch dewyl de wetten, die iemant uit hoofde syner waerdigheit van de pynbank bevryden, by ons in geen gebruik zyn. [53] Soo is dit alsoo weinigh in Majesteitschennis by ons iets extraordinair, als dat de veroordeelde, naer het gevoelen van veele Uitleggeren, niet appelleren mach; Dewyl het appel ook hedendaegs, in alle criminele saeken, extraordinair beleidt, doorgaens geen plaets heeft. [54]

XX. De meeste Rechtsgeleerden zyn ook van gevoelen, dat in deese misdaet geene præscriptie plaets hebbe, dewyl die

50. Matthæus *Eod. n.* 8.
51. *Arg. L. ult. in fine C. de accusat.*
52. *L.* 3 & 4. *C. ad Leg. Jul. Maj. L.* 10. §. 1. *D.* & *L. Decuriones* 16. *C. de quæstionib.*
53. Groenewegen *ad d. L.* 16. & *L.* 17. *C. Eod.*
54. Groenewegen *ad L.* 2. *C. Quor. appell. non recip.* Vide tamen doct. Matthæum *h. t. n.* 9. ubi Interpp. appellationem reo Majestatis condemnato denegantes solidis satis argumentis refellit.

die selfs in mindere misdaeden wordt uitgeslooten, en uitdrukkelyk in die van *Apostasie*, of Afval, dewelke met Majesteitschennis seer veele gemeenschap, en overeenkomst heeft. [55] Doch de Heer *Matthæus* geeft aen de wetten, tot staeving van dat gevoelen aengehaelt, eene uitlegging, die doorgaende, het selve geheel soude omverwerpen, ende præscriptie ook hier sonder onderscheit doen plaets hebben. [56] En seker de wetten voor de præscriptie der misdaeden, binnen den tyt van twintigh jaeren, spreeken soo algemeen, en sonder eenige uitsondering, [57] dat de uitlegging, die de Heer *Matthæus* geeft aen den sin der wetten, die daer tegens worden bygebragt, my seer waerschynlyk voorkoomt.

XXI. Daerenboven merkt men in deese misdaet als iets bysonders aen, dat deselve niet staet ter judicatuure en correctie van den ordinaris Rechter, maer van den Vorst selve, ofte die de Vorst, by delegatie, hier toe heeft verkooren, [58] Het is waer, dat dit mede door den Heer *Matthæus* wordt tegengesprooken, [59] en, volgens de Roomsche rechten, niet sonder veel fundament: Doch de hedendaegsche gewoontens volgen het ander gevoelen. [60]

XXII. Wy hebben hier boven gesien, dat de geheugenis van een Majesteitschender eerloos en infaem was. Derhalven behoeft men sich niet te verwonderen, dat de wetten niet toelieten, dat dusdaenige persoonen van hunne vrinden, en nabestaenden berouwt wierden. [61] En dewyl deselve wetten wilden, dat alsulke misdaedigen, selfs na hun afsterven,

O 3 voor-

55. *L.* 4. *C. de Apostatis L.* 19. §. 1. *D. ad L. Corn. de falsf. L. ult. D. de Leg. Pompeia de parr.*
56. Matthæus *Eod. n.* 10.
57. *Vid. L. in omnibus* 13. *D. de diversf. & temp. præscript. L.* 3. *D. de requirend. reisf.*
58. Zangerus *de Except. Part.* 2. *Cap.* 1. *n.* 221. Carpzovius *Prax. Crim. Part.* 3. *Quæst.* 110. *n.* 89 & 90.
59. Matthæus *Eod. n.* 3.
60. *Caroline concessie van Gent Art.* 14. & *ibi* van den Haene *in Not. Auctoresque ab eo alleg. vide tamen eundem* Matthæum *Eod. Tract. de Crimin. Lib.* 48. *tit.* 20. *n.* 7. *in fine.*
61. *L. Liberorum* 11. §. 3. *D. de his qui not. infam. L. Minime majores* 35. *D. de Relig. & Sumpt. fun.*

voorwerpen van versmaeding en vervloeking souden zyn, is het mede niet vreemt, dat sy aen hunne doode lyken de aerde hebben geweigert ter begraeffenisse, die het Roomsche recht ontrent andere misdaedigen andersins heel licht toestond. [62]

XXIII. Na alle deese bysondere gestrengheeden, waermede de Majesteitschenders worden gestraft, sal het iemant in den eersten opslagh ongetwyfelt vreemt moeten voorkoomen, dat de Keisers *Arcadius* en *Honorius* in hunne Wet, hierboven No. 3. woordelyk gemeldt, alleen gewagh maeken van het *swaert*; seggende: *Sulk een gebieden wy, dat, als schuldigh aen gequetste Majesteit, met den swaerde worde gestraft.* Doch van *Carpzovius* is seer wel aengemerkt, dat door het woordt *swaert* juist niet bepaeldelyk de onthoofding, maer allerlei dootstraf, moet verstaen worden. [63] Immers de hedendaegsche gewoontens begunstigen deese uitlegging; volgens welke de Majesteitschennis, naer de swaerheit van het geval, ter bescheidenheit van den Rechter, dusdaenigh wordt gestraft, dat de misdaedige somtyts wordt onthooft, somtyts verbrandt, somtyts in vier quartieren gehouwen, ofte ook wel eerst met gloejende tangen geneepen, en door vier paerden in stukken getrokken, [64] Op dese laetste wyse is *François Ravaillac*, de moordenaer van Henrik de IV. Koning van Vrankryk, geëxecuteert. En van *Bartholomeus de Linier*, Heer van *Grandval*, die Koning Wilhem den III. had trachten om het leeven te brengen, leest men, dat hy op een slede naer de gerechtsplaets is gevoert, aldaer opgehangen, half leevend wederom afgesneeden, hem het ingewand uit het lyf gerukt en in 't vuur geworpen, het hooft verder op een pael geset, het lichaem in vier stukken gehouwen, en op soo veele verscheide plaetsen ten toon gehangen. [65]

SE-

62. *L.* 1. *D. de Cadav. punit.*
63. *Arg. L.* 3. *D. de jurisdict. L. cum vir nubit.* 31. *C. ad Leg. Jul. de adult.*
64. Carpzovius *Prax. Crim. Part.* 1. *Quæst.* 41. *n.* 90. 91. 92 & 93. Damhouder *Prax. rer. Crim. cap.* 62. *n.* 6. *Zieritzius ad Caroli V. Constit. Crim. cap.* 124.
65. Sie het vertaelt Historisch Woordenboek van Moreri op de Articuls van *Ravaillac* en *Grandval.*

SEVENDE HOOFTDEEL.

Van Heilighschennis.

Korte Inhoudt.

I. *Heilighschennis beschreeven.*
II. *Sy kan op veelerhande wysen worden begaen.*
III. *Kerken tot vryplaetsen gemaekt voor Misdaedigen.*
IV. *Al wie sulk eene vryheit schond, beging Heiligh- en Majesteitschennis.*
V. *Swaere misdaedigen door Keiser Justiniaen van het genot der vryplaetsen uitgesondert.*
VI. *Doch volgens het Canonicq Recht genoegsaem aen allen vergunt.*
VII. *Kerken zyn by ons Gereformeerden geene vryplaetsen.*
VIII. *Ook niet in verscheide Roomsch Catholyke Landen.*
IX. *Heilighschennis geschiedt ook omtrent de Graven, en straffen tegen de schenders en berovers derselve.*
X. *Men mach de begraefnis van een afgestorven niet weeren, noch syn Lyk arresteren.*
XI. *Heilighschennis wordt voornamelyk gepleegt in het besteelen of berooven van Kerken.*
XII. *Wat in dit geval, volgens het Roomsche en Canonicke Recht, voor Heilighschennis wordt gehouden.*
XIII. *Criminele Ordonnantie van Keiser Carel volgt de dispositie van het Canoniek Recht, en straffe by de ordonnantie tegen meerdere en mindere Heilighschenders gestatueert.*
XIV. *Als ook by de Costume van Utrecht.*
XV. *Volgens het Roomsche recht is de straf van Heilighschennis arbitrair, en somtyts heel swaer, somtyts licht.*
XVI. *In Saxen wordt eigentlyk gesegde Heilighschennis gestraft met rabraaken, en daeronder wordt gereekent het berooven van de Armen-Casse.*

XVII. *Mindere, of Heiligh-schennis van de tweede of derde soort wordt 'er maer als gemeene dieverye gestraft.*

XVIII. *En soo by ons alle Kerkdiefte, volgens het gevoelen van* Groenewegen, *en van* Leeuwen, *dat wederlegt wordt.*

I. Wy beschryven de Heilighschennis in het algemeen, *allerlei onteering, berooving, of beleediging van eene gewyde saek,* En in het bysonder: *Eene dievery van eene gewyde saek uit eene gewyde plaets.*

II. Uit deese algemeene en bysondere beschryving van Heilighschennis blykt, dat sy op veelerhande wysen kan gepleegt worden.

III. Gelyk de Tempelen by Jooden, en Heidenen, soo waaren de Kerken by de Christenen in groote achtinge, en eerwaerdigheit; En zyn deese, in navolginge van die, door de Christen Vorsten tot vryplaetsen gemaekt.

IV. Al wie deese vryplaetsen schond, beging Heilighschennis, in sulker voege, dat de Keisers *Honorius* en *Theodosius*, by eene openbaere wet, hebben verbooden een misdaedigen in eene Kerk gevlucht, van daer te haalen, op pœne van schuldigh te worden gehouden aen misdaet van gequetste Majesteit. [1] En, volgens de wet van Keiser *Leo*, [2] moest sulk een sonder genade de dootstraf ondergaen, welk recht van vryplaets den vluchtenden wierd vergunt, het zy deselve derwaerts gevlucht waaren wegens hunne schulden, of wegens hunne misdaaden. [3] Doch de vluchtenden mochten niet gewapend zyn, of, ter vermaaning der Geestelyken, aenstonds de wapenen afleggen, versekert, dat de heiligheit der plaatse hen beter, dan de wapenen, beschermen soude. Deeden sy dit niet, en wilden sy hunne wapenen behouden, soo mochten sy met geweld uit de Kerken gehaald, en voorts gestraft worden. [4]

V. Dewyl deese vergunning, soo algemeen, en waer van de

1. *L.* 2. *C. de his, qui ad Eccl. confug.*
2. *L.* 6. *C. Eod.*
3. *d. L.* 6.
4. *L.* 3. *C. Eod.*

den, en Slaaven, alleen uitgesondert wierden. [5.] niet
:r schadelyk konde zyn voor het gemeenebest, en
›oven tegens het Recht, en Gods gebod selfs duide-
ıliep. [6.] Soo heeft Keiser *Justinianus* godtvruchtigh
Telyk deese al te groote vryheit naderhant bepaalt;
ilt, dat Doodslagers, Overspeelers, Maagdenroovers,
Kerken gevlucht, aldaar geene bescherming souden
[7.]

Doch het Canonick ofi Pausselyk recht heeft, wel
'an in deesen eenige maatigheit te gebruiken, de Ker-
vryheden tot genoegsaem alle misdaadigen uitgebreid,
an alleen uitsonderende openbare Moordenaers en
henders [8.] en geensints doodslagers, en andere dier-
, ten zy se hunne misdaaden in de Kerken selfs had-
dreeven. [9.] Over welke al te groote toegeeventheit
der met reden klaegt, als aen de Justitie ten uiterste
;h zynde. [10.]

By ons Hervormden hebben de Kerken het recht niet
ı de misdaadigen tot eene vry- en schuilplaets te ver-
n, en derhalven moogen sy 'er, sonder Heilighschen-
ry van daen worden gehaelt. [11.]

Ook hebben deese Kerkelyke vryheden geene plaets
nkryk, Duitschland, en Lombardien, volgens het
nis van *Petrus Gregorius Tholosanus.* [12.]

Eene soort van Heilighschennis is het ook de graven
torvenen te berooven, ofte daer aen eenigh geweld,
oetwilligheit, te pleegen. [13.] Die de graven gewapent
len, wierden met de dood, die het sonder wapenen
, eenighsints minder gestraft. [14.] ten waere sy de li-

 cha-

1. *L.* 6. §. 5. *C. Eod.*
odus 21. *v.* 14.
v. 17. *cap.* 7.
p. Inter alia 6. *de immun. Eccl.*
p. fin. Eod.
ax. Crim. cap. 108. *n.* 12.
oenewegen *ad h. t. C.*
ntagm. jur. lib. 33. *cap.* 22. *n.* 3.
5. *C. de Sepulchro violato.*
3. §. 7. *D. Eod.*

chamen selfs uit de graven hadden gehaelt; Wanneer aan het minder soort de doodstraf, aen de fatsoenlyke luiden verbanning in een Eyland wierd opgelegt. [15]

Hedendaegs is de straf van de schending der graven arbitrair. [16] Schoon *Perezius* deselve capitael maekt. [17]

X. Men mag ook de begraefnis van eens afgestorvens Lyk niet beletten, op sekere swaere geltboete, en, by gebrek van gelt, van lichaamlyke straffe. [18] Gelyk ook daerom de Lyken der dooden niet moogen gearresteert worden. [19]

XI. Maer voornamelyk wordt het voor Heilighschennis gehouden Kerken te besteelen, of te berooven: Van sulk een euveldaet hebben selfs sommige Heidenen sich ontrent de Tempelen hunner vyanden onthouden. [20] Geen wonder dan, dat sulks den Christenen past, en dat Kerkdieven by deselve op het strengste verdienen gestraft te worden. Want gelyk het eene grooter sonde is God, dan menschen, te beleedigen, soo is Kerkdiefte ook swaerder, dan een ander diefstal. [21]

XII. Schoon, volgens het Rescript der Keiseren *Severus* en *Antonius*, het geene Heilighschennis, maer eene simple diefte was, soo goederen, aen bysondere persoonen toekomende, uit eene gewyde plaets gestoolen waaren. [22] Soo schynt echter de Rechtsgeleerde *Claudius Saturninus* van een ander begrip te zyn geweest. [23] En ook het Canonicke recht, volgens welke voor Heilighschennis wordt gehouden niet alleen, soo men eene gewyde saek uit eene gewyde plaets, maer ook eene ongewyde saek uit eene gewyde plaets, ofte selfs eene gewyde saek uit eene ongewyde plaets gestoolen had. [24]

XIII.

15. *L. ult. D. Eod.*
16. Groeneweg. *ad tit. D. & C. de Sepulchro viol.*
17. Perez. *ad C. d. t. n.* 6.
18. *L. ult. C. h. t.*
19. Perez. *Eod. n. ult.*
20. *Exempla vide apud* Gregor. Tholosanum *syntagm. juris lib.* 33. *cap.* 16. *n.* 15.
21. Carpzovius *Prax. crim. part.* 2. *quæst.* 89. *n.* 2.
22. *L.* 5. *D. ad Leg. Jul. peculatus.*
23. *L.* 16. §. *locus* 5. *D. de poenis.*
24. *Cap. si quis contumax* 20. §. *Sacrilegium ergo. causa* 17. *quæst.* 4.

XIII. Deese dispositie van het Canoniek recht heeft Keiser Carel de V. in syne criminele ordonnantie gevolgt. 25. Volgens welke de straffe des vuurs is gestatueert tegens de geenen, die eene Monstrantie, met de gewyde Ouwels daerin, sal gestoolen hebben, en in 't algemeen de doodstraf, na ingenoomen advys van Rechtsgeleerden, tegen die eenige andere gewyde het zy goude of silvere vaten, uit eene gewyde of ongewyde plaets, soude moogen hebben gestoolen, of om te steelen, in een Kerk of Heilighdom ingebrooken. 26. Maer waere de diefstal gepleegt sonder geweit of braeke, alleen ontrent gewyde dingen van geringe waerdye, of ongewyde dingen, schoon van waerdye, aldaer ter bewaeringe toevertrouwt, soo soude sulk een Misdaedige niet swaerder dan een ander gemeene dief moeten gestraft worden. 27.

XIV. De costume van Utrecht, 28. ten tyde van hooggemelden Keiser Carel gemaekt of vernieuwt, wil, dat soo wie Kerkelyk goed, als Kelken, Cyborien, Cassen, daerin eenigh Heilighdom is, of geweest heeft, bekleedinge van den Altaer, of andere geconsacreerde habiten van de Kerke, steelt in der Kerke, of op 't gewyde, al had hy anders geen dievery meer begaen, zy te punieren met de galge.

XV. Volgens de Roomsche rechten staet de straf van Heilighschennis ter bescheidenheit van den Rechter, die, naer den raed van *Ulpianus*, moet acht geeven op den persoon, de sack, de wyse, den ouderdom, de Sex, en diergelyke omstandigheeden in den aengeklaegde, of de gepleegde misdact, voorkoomende, om, die alle wel gewikt en gewoogen hebbende, in de op te leggen straffe meer strengheit, of meer sachtheit te gebruiken. 29. Somtyts ging de gestrengheit selfs tot het levendigh verbranden der Heilighschenders; en somtyts de sachtheit alleen tot veroordeelingh in de Mynwerken, of ter verbanning in een Eyland. 30.

 XVI.

25. *Art.* 171.
26. *Art.* 172.
27. *Art.* 174.
28. *Rub.* 39. *Art.* 5.
29. *L. Sacrilegii poenam 6. D. ad Leg. Jul. Pecul.*
30. *d. L. Sacrilegii.*

XVI. In Saxen is de straf van een dief, die gewyde dingen uit eene gewyde plaets, schoon sonder gewelt, gestoolen heeft, rabraken. [31] Gelyk ook van den geenen, die de Armen-cas, of Bussche, heeft opgebrooken, en daer uit de Armen-penningen gestoolen. [32] Schoon sulk een, volgens de ordonnantie van Keiser Carel [33], maer met eene lichamelyke, ofte ook wel de doodstraffe, naar het Advys der Rechtsgeleerden mede bragt, moest gestraft worden.

XVII. Doch wie in Saxen gewyde dingen uit eene ongewyde plaets steelt, als, by voorbeelt, uit het huis van den Pastor vaten gewyd tot den Kerkelyken dienst, wordt niet als een Heilighschender, maer als een dief, met de koorde gestraft. [34] En desgelyks straft men daer meede den dief, die in eene gewyde plaets ongewyde dingen steelt. [35]

XVIII. Groenewegen [36] en van Leeuwen [37] zyn van gedachten, dat Kerkdieven by ons, die buiten het geheiligd gebruik aen Kerkelyke dingen geene bysondere heiligheit toeschryven, naauwelyks swaerder, dan gemeene dieven, gestraft worden. Maer tegen deese gedachten omhelse ik liever die van den Professor Voet [38] die meent, dat tusschen deese dieven een groot onderscheit is te maeken, en dat derhalven ook Kerk- of Armdieven strenger dan gemeene, in gevolge van de dispositie van het civile Recht, verdienen gestraft te worden.

31. Carpz. *Prax. Crim. p.* 2. *q.* 89. *n.* 18 & *seqq.*
32. *Idem Eod. n.* 30.
33. *Art.* 173.
34. *Idem* Carpzov. *Eod. n.* 71, 72, 73, 74 & 75.
35. Idem *Eod. n.* 58.
36. *ad* §. 9. *Instit. de Publ. Jud. n.* 9 & 10.
37. *Censur. for. lib.* 5. *cap.* 5. *n.* 1.
38. *ad P. tit. ad Legem Jul. Pecul. n.* 5. *in fine.*

ACHT-

ACHTSTE HOOFTDEEL.

Van Landdieverye.

Korte Inhoudt.

I. Wy noemen *Landdievery*, het geen men in 't Latyn noemt *Peculatus*, en beschryven deselve met Labeo [1]. *Eene diefte van 's Lands penningen, niet gepleegt door hem, die deselve tot syn pericul had.* Wy seggen *niet gepleegt door hem, die deselve tot syn pericul had.* Om dat hy, die 's Lands penningen tot syn pericul onder sich heeft, deselve penningen eenigermaete van natuur doet veranderen, en als de syne maekt, sich alleen verbindende, om eene gelyke quantiteit wederom aen den Lande goed te doen. Waer van hy in gebreke blyvende, ofte die penningen tot het gebruik, waer toe sy geschikt waeren, niet aengelegt hebbende, soo wordt deese syne misdaet niet gereekent te zyn een eigentlyk gesegde Landdievery, ofte *Peculaet*, maer is hy schuldigh deselve te boeten volgens de *Lex Julia de Residuis* [2] en aen den Lande een derde meer, dan hy schuldigh was, op te leggen. [3]

1. L. *Sacrilegii* 9. §. 2. *D. ad Leg. Jul. Pecul.*
2. L. 2. L. 4. §. 4. L. 9. §. 6. *D. h. t.*
3. *d.* L. 4. §. 5. *Eod.*

II. Wy achten het daer voor, dat men, onder de algemeene benaeming van Landdievery, ook moet begrypen de dieften van penningen den Steden toebehoorende, uit krachte van de Constitutien der Keiseren *Trajanus* en *Hadrianus* [4]. Schoon hier tegens het gevoelen van den Rechtsgeleerden *Papinianus* schynt te stryden. [5] Ontrent de vereeniging van welke strydende wetten de gevoelens der uitleggeren verscheiden zyn: doch koomt my het waerschynlykste voor, dat *Papinianus*, in de aengehaelde Wet, sal hebben gevolgt de eigenschap der woorden. [6] En dat de Keisers, sonder op die eigenschap te sien, by wyse van uitbreiding, dit alsoo tot een nieuw recht hebben gemaekt. [7]

III. Men begaet Landdievery door het steelen van den buit, op de vyanden behaelt. [8] Door minder prys in de publicque Boeken, of Registers, aen te teekenen, dan waer voor goederen, het Land toebehoorende, verkocht of verpacht zyn. [9] Door, ter gelegenheit, dat men in de Munt werkt, voor sich selven gelt te slaen. [10] Door het goud, silver, of kooper aldaer te vermengen, of vervalschen. [11] Hoedanigen ook aen de misdaet van falsiteit sich schuldigh maeken. [12] Door gemeene Landspenningen, buiten verlof van den Souverain, ten interesse te geeven, of te neemen. [13]

IV. De straf van Landdieverye, volgens de Roomsche rechten, is voor gemeene dieven verbanning in een Eiland, met confiscatie van goederen. [14] en voor Magistraeten, en hun-

4. *d.* L. 4. §. 7. *Eod.*
5. *in* L. 81. *D. de furtis.*
6. *Arg.* L. 15. *D. de V. S.*
7. *Vid.* Ant. Matthæus *de Crim. Lib.* 48. *D. tit.* 10. *n.* 5. Voet *ad P. tit. ad Leg. Jul. Pecul. n.* 1.
8. L. *penult. D. h. t.*
9. L. *Hac lege* 10. *D. Eod.*
10. L. 6. §. 1. *D. Eod.*
11. L. 1. *D. Eod.*
12. L. *Lege Cornelia* 9. *D. ad Leg. Corn. de fals.*
13. L. 2. *C. de his qui ex publ. ration. mut. pec. accep.*
14. L. 3. *D. h. t.*

hunne bedienende medeplichtigen, de dood. [15] Welke straf echter naderhant Keiser *Leo* veel te streng heeft gescheenen, waerom hy deselve in deportement, en eene dubbele wedergeeving, heeft verandert. [16]

Koning *François de I.* van Vrankryk schynt geensints van het gevoelen van Keiser *Leo* te zyn geweest, wanneer hy tegen *Peculaat* de straf van confiscatie van lyf en goed gestelt heeft, en daerenboven, dat de schuldige, indien van Adelyke Ouderen gesprooten, syn Adel soude verliesen, en dat deselve op syne afkomelingen niet soude overgaen. [17]

V. *Groenewegen* verhaelt uit van *Reidt*, dat in den jaare 1598. seker Ontfanger van Vriesland, wegens *Peculaat*, openbaerlyk gegeesselt, en vervolgens gebannen is. [18] en dat ten selven tyde verscheide Raaden ter Admiraliteit, wegens deselve misdaet, door gedelegeerde Rechters van hunne Ampten zyn gedeporteert, en veroordeelt tot eene viervoudige restitutie. [19] Waer uit blykt, dat deese misdaet hedendaegs, naer de omstandigheit, die deselve verselt, gestraft wordt ter bescheidenheit van den Rechter.

NEGENDE HOOFTDEEL.

Van het neemen van ongeoorlofde giften en geschenken door de Overheit, en haere Bedienden, enz.

Korte Inhoudt.

I. *Het is een groot quaet, als de Overheit de geschenken lief heeft.*

II. De

15. L. *unic.* C. *h. t.* §. *Item Lex Julia* 9. *Instit. de publ. jud.*
16. *Nov. Leonis* 105.
17. P. G. Tholosanus *Syntagm. Jur. lib.* 33. *cap.* 19. *n.* 7.
18. Groenewegen *ad* §. 9. *Inst. de publ. jud.*
19. *Idem Eod.* Leeuwen *cens. for. lib.* 5. *cap.* 5. *n.* 5.

I. Geen grooter noch schadelyker quaet kan 'er bedacht worden, dan dat de Overheit, niet vergenoegt met de eer, en het profyt, door de Wet tot haere bediening gestelt, sich van haere macht en gesach bedient, om sich te verryken door den roof van de arme gemeente. Het is onmoogelyk, dat een Gemeente bestaen kan, waerin sulk een misbruik geleeden, en niet strengelyk gestraft wordt.

II. De Romeinsche Overheden zyn in de eerste eeuwen van haere Republicq, toen eene eerlyke armoede by haer noch in achtinge was, voorbeelden geweest van onbaetsuchtig-

tigheit, en onthoudentheit. Maer na dat door geduurige overwinningen byna alle de schatten van het Oosten naer Romen zyn toegevloeit, is, met den rykdom, de gierigheit en schraapsucht in dat Gemeenebest ook ingedrongen, en de Landvoogden, gesonden om de wingewesten te regeren, betoonden wel haest, hoe seer sy van de deugt hunner voorvaderen ontaert waren.

Men heeft de redevoeringe van *Cicero* tegen *Verres* maer te leesen, om te sien, hoe de Overheden met de goederen der arme gemeente omsprongen, en sich, door allerlei onrechtvaerdige middelen, al wat haer aenstond, daer van toeeigenden. Weshalven het noodigh was, dat tegen dit aengroejend quaet door bequame, en gestrenge wetten wierd voorsien.

III. *L. Calpurnius Piso* heeft daer tegen de eerste Wet gemaekt, en na hem verscheide anderen. Weinigh meer dan hondert jaaren, na deese wet van *Piso*, is gevolgt die van C. *Julius Cesar* tegen het ontfangen van giften, of geschenken door Overheden, Machten, Versorgers, Gesanten, of die in eenige publicque Bedieninge gestelt waeren, als mede door hunne Dienaers, ofte gevolg. [1] By deese Wet wierd verbooden, dat iemant der genoemde persoonen eenigh gelt ontfinge, op dat hy sich niet queete van den plicht syner Bedieninge, ofte het geen hy plichtshalven voor niet doen moeste, voor gelt deede, namelyk, om recht te spreeken, of geen recht te spreeken, iemant te doen getuigen, of niet te doen getuigen, in den Krygsdienst te neemen, of te ontslaen, een gevangen los te laten, ofte iemant tot eenige eer ofte ampt te bevorderen. [2] Onder dese wet wierden daerenboven begreepen, die oplevering gaven van een publicq werk, dat noch onvolmaekt en waerontrent aen het bestek noch niet voldaen was. [3] Ook wierden de verkoopingen, en verhuuringen, gemaekt ter begifti-

1. L. 1. D. *de Leg. Jul. repetund.*
2. L. 4. L. 6. *d.* L. 6. §. 2. L. 7. D. *Eod.*
3. L. 7. §. 2. D. *Eod.*

tiging van de voorgemelde persoonen, by die wet verklaert voor nietigh en van onwaerde. 4.

IV. Ja selfs was het by de Romeinen in het geheel den Landvoogden ongeoorloft in hunne Landvoogdien eenige dingen, buiten eetwaeren, en kleeden, te koopen. 5. „ Welk „ is de reeden, vraegt *Cicero*, in syne redenvoering tegen „ *Verres*, 6. waerom de voorouders soo sorgvuldigh zyn „ geweest, om ons het koopen in de wingewesten te ver- „ bieden? Geen andere, dan dat sy het hebben geoordeelt „ eene berooving, en geen koop te weesen, als het den „ verkooper niet vrystond naer syne beliefte te verkoopen. „ Sy begreepen heel wel, dat als een Landvoogt in een „ wingewest de macht en het gesach in handen hebbende, „ soude willen koopen het geen hy by een Ingeseten aldaer „ vond, en hem sulks wierde toegelaeten, het geschaepen „ stond, dat hy alles wat van syn gadinge was, het zy het „ te koop of niet te koop waere, voor sulk een prys als „ hem luste, soude naer sich neemen."

V. Evenwel was het den Landvoogden geoorloft geschenken te ontfangen van Eetwaaren, die binnen korte dagen konden worden geconsumeert 7. behoudens dat deselve de waerdy van hondert Ducaten 's Jaers niet te boven gingen. 8. Gelyk se ook, sonder bepaaling, geschenken ontfangen mochten van hunne Vrouwen en naeste bloetvrinden. 9.

VI. Wy hebben hier voor reets aengemerkt, dat de wet van *Julius Cesar* niet alleen de Overheden selfs, maer ook haere Dienaers, en die van haer gevolg, begreep; nu voegen wy 'er by, dat sy ook wilde, dat de Overheden voor haere Bedienden soude aenspreeklyk zyn 10. te weeten voor soo veel de boete, eñ niet voor soo veel de straf belangt. 11. Welke boete ook selfs van des schuldigen Erfgena-

4. *L.* 8. §. 1. *D. Eod.*
5. *L. unic.* §. 2. *C. de contr. jud.*
6. *Lib.* 4. *cap.* 5.
7. *L. Plebiscito* 18. *D. de off. Præs. L.* 6. §. 2. *D. de off. Proconf.*
8. *L.* 6. §. 2. *in fine D. de Leg. Jul. repet.*
9. *L.* 1. §. 1. *D. Eod.*
10. *L.* 1. *C. Eod.*
11. Matthæus *de crim. lib.* 48. *Dig. tit.* 7. *n.* 6.

namen konde geëischt worden. [12] Daerenboven ging de ſtrengheit van de wet ſoo wel tegen den Geever, als tegen den Aenneemer van verboodene geſchenken. [13] En de aenklachte van deeſe misdaet wiert aen elk een vrygelaten. [14]

VII. De ſtraf, tot deſelve ſtaende, is, volgens het Roomſche recht, of eene geltboete, beſtaende in het viervoudige van de waerde der genooten gifte. [15] Of eene criminele ſtraf ter beſcheidenheit van den Rechter, en geëvenredigt naer de ſwaerheit van het misbedryf. Want ſekerlyk moet 'er onderſcheit gemaekt worden, of iemant een geſchenk hebbe ontfangen, om den ſchenker eenigh profyt, ſchoon ten nadeele van een derde, toe te brengen, of dat het voorſeide geſchenk geſtrekt hebbe, om een onſchuldigen te doen omkoomen. In welk een geval deeſe misdaet ſekerlyk doodſtrafbaer ſoude zyn. [16] Anders, als 'er ſoo groflyk niet misdaen is, wordt dit misbedryf geſtraft met banniſſement; waermede, uit deeſe oorſaek den ſchuldigen opgelegt, altoos vergeſelt gaet confiscatie van goederen, die ſelfs tegen de Erfgenaamen van den ſchuldigen en voor ſyne veroordeeling ofte ſelfs aenklachte afgeſtorvenen mocht en kan geëiſcht worden. [17]

VIII. Voorts ſpanden 'er verſcheide wetten met deeſe wet ter ſtraffe van den Misdaadige te ſamen. Want die gelt had ontfangen, om een onſchuldigen ter dood te veroordeelen, was ook ſchuldigh aen de wet tegen Moordenaers. [18] en aen die tegen valsheit [19] en tegen concuſſie [20] mitsgaders tegen gewelt. [21]

IX. Eer ik van deeſe ſtof afſcheide, voor ſoo veel het

 Room-

12. L. 2. *D.* L. 2. *C. Eod.*
13. L. *ult. C. Eod.*
14. *d.* L. *ult. C. in fine.*
15. L. 1. *d.* L. *ult. C. Eod.*
16. L. 7. §. *hodie* 3. *D. Eod.*
17. L. *Ex judiciorum* 20. *D. de accuſat.*
18. *L.* 1. *L.* 3. §. 4. *D. ad Leg. Corn. de Sicar.*
19. *L.* 1. §. 2 & 3. *D. ad Leg. Corn. de falſ.*
20. *L.* 2. *D. de Concuſſ.*
21. *L.* 7. *D. ad L. Jul. de vi publ. L.* 6. *ad L. Jul. de vi priv.*

Roomsche recht aengaet, (want straks sullen wy van het onse spreeken) kan ik niet onaengeroert laten, dat, volgens het bevel der Keiseren *Theodosius* en *Valentinianus*, [22] de Landvoogden moesten sweeren. „ Dat sy om deese hun-
„ ne bediening te verkrygen niets hadden gegeeven, noch-
„ te na deesen souden geeven, het zy door sich selven,
„ het zy door tusschenkoomende persoonen, ten nadeele van
„ deesen hunnen eed, selfs niet op den naem van verkoo-
„ ping of op prætext van eenigh ander contract, en dat sy
„ ook, soo min geduurende hunne bediening als daerna,
„ voor eenige gedane diensten, in deselve bediening, van
„ niemant iets souden ontfangen." Diergelyke een Eedt heeft Keiser *Justinianus* naderhant den Landvoogden meede voorgeschreeven. [23]

X. Reets lang voor deese Keiseren was 'er de Wet van *Cæsar* het zy van *Julius*, het zy van *Augustus* tegens gunstbeedeling, of het bejaagen van Ampten, door koop van de stemmen des volks voor gelt. Selfs zyn 'er ook al van te vooren diergelyke wetten geweest, doch slecht onderhouden, waerom de vernieuwing derselve ten tyde van *Cæsar* soo veel te nootsaekelyker was, om dat de Eer- en Amptsucht der menschen dagelyks grooter wierd, en het hun niet scheen te verscheelen, hoe het met de Republicq ginge, behoudens dat sy regeren mochten. [24] De straf der overtreederen van deese Wet was verbanning in een Eiland. [25]

XI. Doch dewyl, na de verandering van de Roomsche Republicq in eene Monarchie de begeeving der hooge Overheitsampten niet meer aen het volk, maer aen den Keiser stond, soo hielt deese Wet te Romen op. [26] Maer niet in de andere Steden, tot het Roomsche Ryk behoorende, alwaer de verkiesing der Magistraten noch by het volk gedaen wierd; waerom sy, die, by omkooping, of andere on-

22. *L. ult. C. ad Leg. Jul. repet.*
23. *Nov.* 8. *cap.* 7.
24. *Vid.* Matthæus *de crim. lib.* 48. *D. tit.* 11. *n.* 3.
25. *L. unic. C. ad Leg. Jul. de ambitu.*
26. *L. unic. D. Eod.*

ongeoorlofde Gunſtjacht, ſich aldaer van des volks ſtemmen hadden meeſter gemaekt, om tot het Magiſtraet- of Prieſterſchap gevordert te worden, geſtraft wierden met infamie, en daerenboven noch vervielen in eene boete van hondert goude Nobels. [27]

XII. Al wie ook eene nieuwe belaſting invoerde, verviel in de pœne van deeſe Wet. [28] En op dat de juſtitie oneenſydigh ſoude worden bedient, ſoo was het, op gelyke pœne, aen den aenklager, en aengeklaegde verbooden, geduurende het geding, te gaen in het huis van hunnen Rechter. [29]

XIII. De Roomſche wetten zyn by ons in te groot eene achtbaerheit, en het quaet, dat uit de verwaerlooſing, en het nut, dat uit de waerneeming van de ſoo evengemelde te wachten ſtaet, al te kennelyk, en te ſichtbaer, dan dat men in ons Gemeenebeſt ook niet bedacht ſoude zyn geweeſt, om tegen het geeven en neemen van verboodene giften en geſchenken, en ook tegen ongeoorlofde Gunſtjacht, ter bekooming van Ampten, en waerdigheden, de noodige voorſiening te doen.

Veele en verſcheidene Placaten zyn van tyt tot tyt op dit onderwerp gemaekt en in 't licht gegeeven, waer van het genoeg ſal zyn eenige, betreffende de Generaliteit, hier te hebben aengeteikent. [30] Doch wy achten het niet ondienſtigh van het laetſte, dat is van den 10. December 1715. [31] hier een kort uittrekſel te laten volgen.

XIV. In het ſelve, volgens voorgaende Placaten, vaſtgeſtelt zynde, dat het ongeoorloft zy eenige giften, ofte geſchenken, te ontfangen by de geene die in de Regeering, het

27. *d. L.* §. 1.
28. *d. L.* §. 3.
29. *d. L.* §. *ult.*
30. *Placaet der Staten Generael van den* 1. *Julii en* 12. *Auguſtus* 1651. *Groot Placaet-boek* 1. *vol. p.* 401. 404. *van den* 1. *Febr.* 1675. *en* 5. *Aug.* 1678. *III. vol. p.* 514, 515. Behalven de Provinciale Placaten van Holland en Zeeland, in de voorn: Placaetboeken te vinden.
31. *V. vol. p.* 686.

het zy van Policie, het zy van Justitie, zyn gestelt, om in het vergeeven van Ampten, of Beneficien, of het behandelen van saeken van Justitie, Financie, ofte van Staet, hunne stem te geeven, ofte hunne sentimenten te schikken naer de particuliere voordeelen, die sy daer van souden mogen genieten, soo wordt, belangende den gepasseerden tyt, belooft eene præmie van duisent guldens, en inpuniteit, soo hy medeplichtigh waare, aen den aenbrenger, die eenigen Regent van sulk eene ongeoorlofde gift en geschenk aenneeming sal weeten te overtuigen, soodanigh, dat daer op vonnis ter veroordeeling van den aengeklaegde sal koomen te volgen.

Ten anderen wordt, belangende het toekoomende, verbooden aen iemant van de Gedeputeerden in de vergadering der Heeren Staaten Generaal, in den Raad van Staate, in de Generaliteits Rekenkamer, in de Raaden ter Admiraliteit, in de Hoven van Justitie van Brabant en Vlaanderen, of aen de Leden van de Magistraten en Gerechten, onder de Generaliteit ressorterende, mitsgaders aen de Bewindhebberen van de Oost- en West-Indische Compagnie, derselver Ministers, Beampten en Bedienden, hunne Huisvrouwen, Kinderen, die van hunne Familien, ofte iemant anders, die hen aengaen, te presenteren, geeven, of belooven, directelyk ofte indirectelyk, ook niet by eenige onderhandeling, koop, permutatie, wedding, of andersints, eenige giften, gaven, of geschenken, hoe klein die ook souden moogen weesen, ook van drank, en van eetwaeren (waer onder evenwel niet worden begreepen kleinigheden van eigen gewas, ofte vangst, die aenstonts geconsumeert worden) om te obtineren, of geobtineert te hebben voor hen selven, ofte voor iemant anders, directelyk of indirectelyk, eenige Ampten, Officien, Beneficien, Octroyen, Remissien, Sententien, Resolutien, Appointementen, of andere Dispositien op eenigerhande saeken, of om de expeditie van dien, of om kennis te krygen van eenige secreten, onder wat prætext het soude moogen weesen, op pœne, dat de Contraventeur sal worden gecondemneert in eene amende, geproportioneert, of egalerende de waerde van de saeken, die hy voor hem selven,

ven, ofte voor iemant anders, voor de bovengemelde vergadering, ofte Collegien, ofte derselver Ministers, te verhandelen heeft; En dit alles boven arbitraire correctie, infamie, en inhabiliteit om eenige Ampten, Officien en Beneficien, hoedaenigh die ook souden moogen weesen, te moogen bekleeden, en dat hy *ipso facto*, en met der daet, sal weesen vervallen van alle soodaenige Ampten, Officien, en Beneficien, als hy albereits soude moogen hebben, of genieten; sonder dat hierin eenige conniventie, moderatie, ofte mitigatie sal mogen worden gebruikt:

En ten derden wordt aen de Leden selfs van de bovengenoemde Vergaderinge, Collegien, Magistraten, enz. verbooden, of selfs, of door anderen, op de voorverhaelde wyse, eenige giften, ofte geschenken te aenvaerden, op pœne van verlies van hunne Ampten, Officien, Beneficien en Bedieningen, en daerenboven te worden verklaert infaem, en inhabil om ooit wederom in andere geëmployeert te worden, en te verbeuren het viervoudt van het geen aldus is genooten, mitsgaders verder, naer exigentie van saeken, arbitrairlyk te worden gestraft.

En strekt sich dit verbod heel verre uit, soodaenigh selfs, dat men geene geschenken mooge ontfangen niet slechts van personen, die of tegenwoordigh iet te versoeken hebbe, of voorheene wat hebbende te versoeken gehad, het selve bereits hebben verkreegen, maer ook niet van de sulken, die in het toekoomende apparentelyk wat sullen hebben te versoeken. En vermits dit laetste met geene seekerheit kan geweeten worden, soo willen Hunne Hoog Moogentheden, niet min om alle captie van den Begiften, als fraude aen de Wet wegh te neemen, dat, soo 'er eenige giften zyn genooten van iemant, waer van men namaels verneemt, dat hy aen de voornoemde Vergaderinge, Collegien, enz. eenigh versoek heeft te doen, van het welk de Begifte ten tyde van het ontfangen der gifte niet geweeten had, de Begifte in soodaenigh een geval daer van aen de Vergaderinge, Collegien enz. kennis sal moeten geeven, en sich als dan onthouden van directelyk, of indirectelyk de saek van

den

den Geever, ofte selfs, of door anderen, te recommanderen.

XV. Om dit Placaet te beter te doen nakoomen, hebben hunne Hoog Moogentheden gewilt, dat de achtervolging van het selve by de Leden Haerer vergaderinge, en voorts by de Hooge en mindere Regenten van den Lande, als mede hunne Ministers, en Bedienden, soude beswooren worden. 32. Dat voorts elk Eedplichtige syn naem soude teikenen in een bysonder Register, daer toe te houden, en dat de respective Griffiers en Secretarissen alle jaeren voor het uit-einde van het jaer aen hunne Hoog Moogentheden souden kennis geeven, of de vereischte Eed by elk, die den selven schuldigh is te doen, in der daet ook zy afgelegt, en het voornoemde Placaet in allen opsichte wel en behoorlyk nagekoomen. 33.

XVI. Dit zyn sekerlyk voorsorgen, soo verre gaende, als de menschelyke voorsienigheit reiken kan: Alleenlyk koomt het aen op de naeuwkeurige uitvoering van deese deftige, en voor het gemeen soo heilsaeme wet. Indien aen deese wet maer wel de hand wordt gehouden, is 'er hoop, dat wy het quaet in onse Republicq sullen meester worden: maer soo men, ondanks soo streng een verbod, de ampten en waerdigheden aen de meestbiedende siet verkoopen; moogen wy wel denken, dat het quaet ongeneeslyk, en de val van ons Gemeenebest aenstaende is; En seker sal men dan met het selve recht op ons konnen toepassen, dat *Jugurtha* eertyts van de Romeinen seide: *ô Staet, waerin alles te koop is, en die ook ras self verkocht sult zyn, indien gy maer eenen kooper kunt vinden.* 34.

XVII. Daerenboven is 'er ook door verscheidene Resolutien gesorgt, dat Ambassadeurs, ofte andere, wegens deesen Staet in eenige Commissie, Deputatie, ofte Besending, het zy binnen, het zy buiten 's Lands geëmployeert worden.

32. *Resolutie van den* 20. *December* 1715. *en* 15. *Januarii* 1716. *Groot Placaet-boek V. Vol. p.* 689.
33. *Resolutie van den* 15. *April* 1727.
34. *Sallustius in bello Jugurthino.*

dende, niet ſullen moogen neemen of aenvaerden eenigerhande giften, gaven of geſchenken, hoe klein ook, en onder wat naem, ofte prætext, directelyk, of indirectelyk, op pœne van infamie, inhabiliteit, en andere arbitraire ſtraffe: Uitgenoomen alleen, dat het den Ambaſſadeurs, en andere Miniſters wordt toegelaaten aan te neemen die geſchenken, en præſenten, die men gewoon is publicquelyk aen alle andere Geſanten en Miniſters te ſchenken; mits dat ſy by hunne wederkomſt deſelve ter tafel van Hunne Hoog Moogentheden overleggen. 35.

35. *Reſolutie van den* 10. *Auguſtus* 1651., *den* 29. *April* 1675, *en* 16. *February* 1711.

TIENDE HOOFTDEEL.

Van openbaer geweld.

Korte Inhoudt.

I. *Tegen openbaer gewelt zyn verſcheidene wetten gemaekt.*
II. *Wat voor openbaer gewelt te houden zy? En wie geoordeelt moet worden ſich tegen het verbod deeſer wet te hebben ſchuldigh gemaekt?*
III. *Welke de ſtraf zy van openbaer gewelt, volgens het Roomſche, en hedendaegſche Recht?*
IV. *Van Vrouwenroof, mede een ſoort van openbaer gewelt, ſal elders geſprooken worden.*

I. Drie voornaeme wetten zyn 'er, de eene na de andere, gemaekt tegens openbaer gewelt, de eene van *Plautius*, de andere van *Julius Cæſar*, en de derde van *Auguſtus*, die elk naer de namen van haere Autheuren genoemt zyn. [1]

R II. Voor

1. Voet *ad P. tit. ad Leg. Jul. de vi publ. n.* 1. *confer* Matthæum *de crim. Eod. Tit. n.* 1.

II. Voor openbaer gewelt wil *Justinianus* gehouden hebben alle gewelt, dat met wapenen geschied. [2] Welke beschryving sekerlyk te eng is; dewyl ook sonder wapenen openbaer gewelt kan gepleegt worden, als, by voorbeeld, wanneer iemant volk te samen hoopt, om oproer te verwekken. [3] Wanneer een Magistraets persoon syne macht misbruikt, en een aengeklaegde tegen het recht, en de wetten, doet straffen. [4] Wanneer gesanten worden gehoont, of verongelykt. [5] En op veel meer andere wysen. Weshalven wy hier deesen regel moeten in acht neemen, dat schoon men alle gewelt met wapenen moogelyk wel openbaer gewelt soude konnen noemen, evenwel alle openbaer gewelt juist daerom altoos niet geschiedt met wapenen. Voorts zyn onder de benaming van wapenen begreepen niet alleen degens, swaerden, en ander scherp geweer, maer ook steenen en stokken, en, met een woord, al wat dienen kan, om een mensch te beschadigen. [6]

III. De gewoone straf van openbaer gewelt was verbanning in een Eiland. [7] Of soo het gewelt te grof, en met omstandigheden van moord, brand, of andere gruwelyke feiten, verselt was, wierd soodanigh een geweldenaer met de dood gestraft. [8] Gelyk ook de slaeven doorgaens, al waren 'er sulke verswarende omstandigheden niet by, soo sy het gewelt buiten weeten van hunne Heeren gepleegt hadden: Want soo sy door hunne Heeren daer toe waren aengeset, wierden sy alleen tot de Mynwerken gedoemt, en de Heeren eerloos en infaem verklaert. [9] Openbaer gewelt wordt hedendaegs by ons gestraft ter bescheidenheit van den Rechter. [10]

IV.

2. §. *Recuperandæ* 6. *Instit. de Interd.*
3. *L.* 3. *D. h. t.*
4. *L.* 7. *D. Eod.*
5. *d. L.* 7.
6. *d.* §. 6. *Inst. de Interd. L.* 9. & *L.* 11. §. 1. *D. h. t.*
7. §. 8. *Instit. de publ. jud. L.* 10. §. *ult. D. h. t.*
8. *L. Hi qui* 11. *D. L. Quoniam* 6. *C. h. t.*
9. *L. Servos* 8. *C. Eod.*
10. Perez. *ad C. h. t. n.* 14. Groenewegen *de Leg. abrog. ad* §. 8. *Instit. de publ. jud.*

IV. Schoon tot openbaer gewelt sonder twyfel ook behoort Vrouwenroof, meenen wy echter, dat wy daarvan gevoeglyker sullen konnen spreeken in het derde Boek, waer in wy van misdaeden tegen de *Eer* sullen handelen; En te meer, om dat wy in dit eerste Boek voornamelyk die misdaeden in het oog hebben, die men moet aenmerken als direct tegen den Staet gepleegt, het geen, onses bedunkens, soo eigentlyk van Vrouwenroof, voornamelyk in de verongelyking van bysondere personen bestaende, niet kan gesegt worden.

ELFDE HOOFTDEEL.

Van valsche Munt.

Korte Inhoudt.

I. *De Muntslagh wordt gerekent onder de Rechten der Opperheerschappie.*
II. *Wet van* L. Cornelius Sylla *tegen de vervalsching der Munte.*
III. *Wie, volgens deese Wet, voor schuldigh wierden gehouden?*
IV. *Straf der valsche Munteren, volgens het Roomsche recht.*
V. *Straf derselve, volgens de criminele ordonnantie van Keiser Carel den V.*
VI. *Valsheit omtrent de munt wordt gepleegt, of ten opsichte van de* Stof, *of ten opsichte van de* vorm.
VII. *Hoe de eerstgemelde,*
VIII. *Hoe de tweede geschiede?*
IX. *Verscheide Placaten tegen de vervalsching der Munte, soo van Nederlandsche Vorsten, als van de Staeten Generael aengehaelt.*

I. Nademael het recht om gelt te slaen alleen aen de hooge Overheit toekoomt, als onder de *Regalien*, en de

de rechten der Opperheerschappie gereekent wordende. [1] En dat het daerom voor Majesteitschennis wordt gereekent, soo een bysonder persoon sich durft onderwinden gelt te munten. [2] Soo is het geen wonder, dat wy dit misbedryf voor al rekenen onder het getal der geenen te behooren, die direct den Staet beleedigen.

II. De gierigheit heeft gemaakt, dat deese misdaet byna soo oud, als het gelt selfs is. Ook is 'er het Roomsch gemeenebest gantsch niet vry van geweest. Waerom L. *Cornelius Sylla* daertegens eene wet heeft gemaakt, by dewelke wierd gesorgt voor het stuk der Munte. [3]

III. Volgens deese wet wierden voor schuldigh gehouden niet alleen, die valsche munt sloegen, maer ook die de goede vervalschten, by voorbeelt, silvere, of kopere vergul-dende, om se voor goude munt uit te geeven, ofte het gemunte gelt besnoejende, of met sterk water het gewicht daervan verminderende. [4] Ja selfs was het munten van gelt alleen, al was het wichtigh, en van goed alloy, buiten de openbare Muntplaets van de hooge Overheit, eene halsstraffelyke misdaet. [5] Het welk in soo verre verbooden was, dat geene bysondere persoonen sulks vermochten te doen, al hadden sy ten sulk een einde een Keiserlyk rescript verkreegen. [6]

IV. De straf van valsche Munters was, volgens de wet van *Constantinus*, het vuur, dat is, dat de schuldigen levend verbrant wierden. [7] Ook wierd het huis, waerin die misdaet was gepleegt, verbeurt verklaert, indien de Huisheer, niet ver afwoonende, nalatigh was geweest een naerstigh onderzoek te doen, wat 'er in syn huis omging. [8] Want had hy het geweeten, en dieswegen geene ontdek-king

1. Carpzovius *Prax. Crim. p.* 1. *q.* 42. *n.* 2.
2. *L.* 2. *C. de falsa Moneta.*
3. Gothofredus *in Not. ad L.* 8. *D. de Lege Corn. de falsis.*
4. *d. L.* 8. *D. L.* 9. *Eod.*
5. *L.* 1, 2 & 3. *C. de falsa moneta.* Perezius *ad d. tit. C. n.* 10.
6. *d. L.* 3. *Eod.*
7. *d. L.* 2. *Eod.*
8. *L.* 1. *Eod.*

king gedaen, soo wierd hy voor een medeplichtige gehouden, en was als soodanigh een strafbaer; dewyl de Wetgeever wil, dat alle goede onderdaanen tegens valsche Munters behoorlyk ondersoek moeten doen. [9] En dat die het in syne macht heeft, om het pleegen van die misdaet te beletten, en het niet doet, met de straf van een valschen Munter selven sal gestraft worden. [10]

V. Volgens de criminele ordonnantie van Keiser Carel den V. [11] is ook de straf des vuurs gestelt tegen die valsche munt slaen, of valsch gelt willens en weetens uitgeeven: Doch alleen eene arbitraire straf tegen die het gelt schrooyen en lichter maaken; Gelyk mede tegen die eens anderen gelt herslagen, gesmolten, en vermindert heeft. Doch soo sulks zy geschiedt met kennis en goedvinden van de Overheit, soo wil de Keiser, dat die Overheit, ter dier oorsake van het voorrecht, om munt te moogen slaen, sal worden verstaen vervallen te zyn.

VI. *Carpzovius* onderscheit seer wel, dat de misdaet van valsheit ontrent de munt voornamelyk op tweederlei wyse gepleegt wordt, of ten opsichte van de *stof* selve, of ten opsichte van de *vorm*.

VII. Ten opsichte van de *stof* geschiedt deese valsheit, niet alleen, wanneer tin of koper soodanigh wordt gemaekt, als of het silver of goud waere: maer ook wanneer onder waerlyk goud of silver soo veel tin, koper, of ander metael gemengt wordt, dat het gelt syne juiste innerlyke waerde, by de Muntwet bepaelt, niet hebben kan. Welke valsheit ontrent de stof der Munt *Carpzovius* met het vuur dan eerst strafbaer oordeelt, indien de Vervalscher de valsche Munt heeft uitgegeeven, want, soo 'er dit laetste aen ontbreekt, is hy van gedachten, dat de straffe des swaerds genoeg is. [12]

VIII. Ten opsichte van de *vorm* wordt de valsheit gepleegt

 of

9. *d. L.* 1.
10. *L.* 9. §. 1. *D. de Lege Corn. de fals.*
11. *Art. III.*
12. Carpz. *Prax. Crim. p.* 1. *q.* 42. *n.* 31. & 91.

of met gelt te slaen sonder privilegie van de hooge Overheit, of met eene vreemde Munt na te slaen, of met het gelt te schrooyen, en syne juiste swaerte te beneemen. Van alle welke soorten van valsheit de straf wordt gestelt aen de bescheidenheit van den Rechter. 13.

: IX. By ons in Neêrland worden seer strenge Placaten tegen de vervalsching van de Munt gevonden: Want een Muntmeester, eene aenmerkelyke valsheit in de Stof, ofte het gewicht der Munte pleegende, wordt * bedreigt de straf van in den Olie te worden gekookt. 14. Het welk voorheenen hier te lande de gewoone straf der valsche Munteren was. 15. Het selve Placaet wil, dat alle andere personen, van wat staet, ofte conditie sy zyn, die bevonden sullen worden goude ofte silvere munte geschrooit, vermindert, ofte met sterk water afgekookt te hebben, opentlyk sullen worden gestraft met de galge. 16. Waer van weinigh verschilt het Placaet van Keiser Carel den V. van den 4. February 1520. Art. 41., behalven dat daerin het soort van doodstraffe niet wordt uitgedrukt; maer alleen gesegt, dat sulk een misdaadige openbaerlyk, en crimmelyk sal geëxecuteert worden *aan den lyve*. 17.

Seer aanmerkelyk is het Placaet der Staeten Generaal van den 19. December 1589. Art. 1. 18. het welk alle vervalsching, en namaeking soo wel van de munte van vreemde Koningen, Princen, Vorsten, en Heeren, als van die deeser Republicq, en ook allen particulieren Muntslagh, buiten den voet dier tegenwoordige Ordonnantie, verklaert te achten en houden van gelyke natuur, als Muntvervalsching. En dat, oversulks de particuliere Muntmeesters, Waerdeins, Assayeurs, Ysersnyders, Muntgesellen, en andere Onderwinders van dien, mitsgaders de Wisselaers, en Leveraers, op soo-

13. Idem Carpzovius *Eod. q.* 43. *per totum.*
* *By Placaet van Keiser Maximiliaan van den* 14. *December* 1489.
14. *Groot Placaet-boek I. vol. p.* 2584. *en* 2585.
15. Groenewegen *ad L.* 2. *C. de fals. moneta.*
16. *Eod. pag.* 2595.
17. *Eod. p.* 2617.
18. *Eod. p.* 2645.

soodanige Muntwerken handelende, sullen worden gestraft met de Dood, en confiscatie van goederen, conformelyk den beschreven, en respective Landrechten in cas van valsche Munte, niettegenstaende eenigh particulier Octroy, Consent, Ordonnantie, ofte Privilegie by eenige Heeren, Collegien, Magistraten, ofte anderen, gegeeven mochten zyn; alle welke hunne Hoog Moogentheden verklaaren nul, en van onwaerde, als tenderende tot ruïne, en ondergang van den Lande. Verklarende daer benevens, dat alle de geenen, die tot sulks hun consent gegeeven, ofte plaets en gelegenheit verleent sullen hebben, en daer van eenigsints geprofiteert, gehouden en geacht sullen zyn als Toestanders, en Medepleegers van de voorsz: delicten, en gestraft naer exigentie van de saeken. By Placaet van den 21. Maart 1606, wordt verbooden het schrooyen van goude, ofte silvere penningen, het snyden of wasschen derselve met sterke wateren, ciment, ofte andersints, op de verbeurte van lyf, en goed, daer confiscatie stand grypt: Doch (het geen aanmerkelyk is) soo iemand bevonden wordt eenige goude penningen gesoudeert, vergult, gelapt, genagelt, ofte in eeniger manieren verswaert te hebben, soo wordt by dat Placaet geen andere pœne gestelt, dan dat soodanigh een voor elken penningh sal verbeuren vyfentwintigh Nederlandsche Ducaten. 19.

19, *Eod. p.* 2679 & 2680. *Art.* 28 & 29.

TWEE

TWEEDE BOEK

EERSTE HOOFTDEEL.

Van den Doodslagh, en wie voor Doodslagers te houden zyn?

Korte Inhoudt.

I. *Gruwsaemheit van den Doodslagh.*
II. *Deselve is volgens Goddelyke en Menschelyke wetteu verbooden.*
III. *Welke straf volgens de Goddelyke, Roomsche en hedendaegsche Rechten tegen den doodslagh gestelt zy?*
IV. *In den doodslagh wordt meer op den quaden wil, en het doodelyk opset, dan op de uitkomst, gesien.*
V. *Dewyl die wil veeltyts verborgen is, moet deselve uit de omstandigheden, en het gebruikte wapentuig, worden afgemeeten.*
VI. *Wat onder de benaeming van* wapenen *begreepen worde?*
VII. *Welke wapenen voor doodelyke, en niet doodelyke, zyn te houden, kan onder geen vasten en onfaelbaren regel bepaelt worden.*
VIII. *Voorbeelden van doodelyke wapenen, van* yser, *of* staal.
IX. *Of* hout *hier onder kan worden begreepen?*
X. *Of een* wandelstok, *of* rotting, *voor een doodelyk wapen zy te houden?*
XI. *Schietgeweer, als een* Snaphaan, Musket, *of* Pistool, *is ongetwyfelt een doodelyk wapen. En is die, welke deselve gebruikt, al strekte syn voorneemen niet om te dooden, maer alleen om te wonden, doodschuldigh, als 'er een doodslagh mede begaen wordt.*
XII. *Oplossing der swarigheit, die men hier tegen inbrengt.*
XIII. *Wat men van een* Steen, *die geworpen wordt, hebbe te oordeelen.*

XIV.

XIV. *Van een doodslagh, alleen gepleegt met de hand.*
XV. *Van een, die met de vuist gepleegt is.*
XVI. *Van verscheide soorten van doodslageren.*
XVII. *Van den Lastgeever eens doodslags.*
XVIII. *Of een Lastgeever, wiens last alleen strekt om te wonden, wanneer den Lastaenvaerder een doodslagh heeft begaen, doodschuldig zy?*
XIX. *Sulk een Lastgeever is, in allen gevalle, ten hoogste strafbaer.*
XX. *Of iemant,* Pieter *meenende, en* Nicolaas *doodende, aen de gewoone doodstraf onderworpen zy?*
XXI. *Van den doodslagh, begaen in overmaet van den hevigen toorn, remissive.*
XXII. *Of in smoordronkenschap, mede remissive.*
XXIII. *Van de straffe van veelen, iemant in eenen twist doodende.*
XXIV. *Van onvoorsichtigen en toevalligen Doodslagh.*

In het eerste Boek gesprooken hebbende van die misdaeden, welke directelyk den Staet, ofte het Gemeenebest, beleedigen, gaen wy volgens onse voorgestelde order nu over tot verhandeling dier misdaeden, die, schoon se, by noodwendigh gevolgh, wel mede strekken tot verongelyking van de Republicq, echter directelyk meer raeken bysondere persoonen, het zy ten opsichte van het leven, het zy van hunne eere, het zy van hunne goederen; en dewyl onder deese 's menschen leven, als het voornaemste en dierbaerste, wordt aengemerkt, sullen wy ook eerst spreeken van die misdaet, welke daer tegens begaen wordt, en dus van den *doodslagh.*

I. Niemant kan twyfelen, dat de doodslagh eene seer swaere, gruwelyke, en strafbare misdaet zy. Want wat is 'er gruwelyker, dan een mensch, naer Gods beeld geschapen, te dooden, en dus in hem eenigermaete Gods beeld self te vernietigen? Wat is 'er afschuwlyker, dan den mensch een leeven te beneemen, dat Gode alleen toebehoort, en sich dus godlooslyk Gods bysonder recht aen te matigen? Wat is 'er strafbaerder, dan de Republicq, die soo veel

S be-

belang heeft in de behoudenisse van haere Burgeren, van een Burger te berooven? Wat is 'er onmenschelyker, dan dat men woede tegen het leven van syn Evenmensch, die deselve natuur met ons deelachtigh, en daer door alle onse liefde waerdigh is?

II. Geen wonder dan, dat God, de hoogste, en wyste Wetgeever, en na Hem alle andere Wetgeevers onder beschaefde, en selfs onbeschaefde volkeren, swaere en gepaste straffen tegen deese misdaet gestelt hebben? ook was deese voorsiening ten hoogste noodigh: Want nauwelyks waeren 'er menschen op de waereld, of daer wierd onschuldigh bloet vergooten. Waerom God, toen hy de waereld ten tweedemael door Noachs nakoomelingen wilde bevolken, onder andere gebooden ook dit merkwaerdigh heeft gegeeven: *Wie 's menschen bloet vergiet, syn bloet sal door de menschen vergooten worden.* [1] En dit gebod, in het recht der natuure gegrond, heeft Hy gewilt, dat van eene eeuwige geduursaemheit soude zyn, en daerom in de Wet der Tien Gebooden uitdrukkelyk gesegt: *Gy sult niet doodslaen.* [2] En ook buiten die wet, in andere wetten: *Wie iemant slaet, dat hy sterft, die sal sekerlyk gedood worden.* [3]

III. De straf des doodslagers is derhalven, volgens de Goddelyke wet, de dood. Dewyl de wet der wedervergeldinge hier ongetwyfelt niet minder dan de doodstraf eischt, moet het met reeden vreemd voorkoomen, dat, volgens de oude Roomsche rechten, tegens den doodslagh alleen bannissement, en confiscatie van goederen gestelt was. [4] Doch de Romeinen zyn naderhand wyser geworden, en hebben, sonder onderscheit van personen, den doodslagh met de dood, en wel bysonderlyk met het swaerd, gestraft. [5] Waar mede overeenstemt de criminele ordonnantie van Keiser Carel den V. Art. 137. en onse hedendaegsche gewoonten. [6]

IV.

1. *Genes.* 9: 6.
2. *Exod.* 20: 13. *Deut.* 5: 17.
3. *Exod.* 21: 12. *Levit.* 24: 17.
4. L. 3. §. 5. *ad Leg. Corn. de Sicar.*
5. §. 5. *Instit. de publ. jud.* L. 3. C. *de Episc. aud.*
6. Groeneweg. *ad* L. 16. *D. ad Leg. Corn. de Sicar.*

IV. Gesien hebbende, welk eene straf 'er tot den doodslagh staet, moeten wy verder sien, wie aen deese straf schuldigh, en voor doodslagers te houden zyn. En dewyl, gelyk in alle misdaden, soo ook in den doodslagh, de quade wil, en het boos opset, en niet eigentlyk alleen de daed, ofte de uitkomst, iemant schuldigh maekt. [7] Soo is het, om iemant als een doodslager te doen straffen, niet genoeg, dat de eene mensch door den anderen gedood zy: maer het is vooral noodigh, dat de Daeder een doodelyk opset, of voorneemen om te dooden gehad hebbe.

V. En nademael dit voorneemen, veeltyts in het gemoet verhoolen, aen niemant, buiten den Daeder, dan alleen aen God, kan bekent zyn, soo moet men uit de omstandigheden, en voornamentlyk de wapentuigen, waermede het feit gepleegt is, het besluit opmaken, of de aengeklaegde sulk een doodlyk opset, ofte voorneemen hebbe gehad, dan neen. Weshalven het noodsaekelyk sal weesen, dat wy eerst treeden tot beschouwinge van de wapenen, die eigen en bequaem worden geoordeelt, om daermede eenen doodslagh te begaen.

VI. Onder de benaeming van wapenen moet men volgens *Ulpianus* [8] verstaen allerlei geweer, niet alleen *degens*, *lansen*, *spiesen* of *tweesnydende swaerden*, maer ook *knippels* en *steenen*. En onder den naem van *gewapende* volgens het gevoelen van den Rechtsgeleerden *Paulus* [9] alle de sulken, die soodanigh iet by sich hebben, dat kan beschadigen. Waerom deselve Rechtsgeleerde door het Latynsche woord *telum* wil verstaen hebben al het geen, waer door d'eene mensch den anderen aan het leven kan benadeelen. [10]

VII. Wel is waer, dat met alle soodanige wapenen een doodslagh kan geschieden. Doch dewyl echter de eene soort

S 2 veel

7. *L. Divus Hadrianus* 14. *D. h. t.* L. 1. §. 3. *Eod.* L. 79. *D. de R. I.*
8. *in* L. *Quod est* 3. §. *armis dejectum* 3. *D. de vi & vi arm. adde* L. 41. *D. de V. S.*
9. *in* L. *Armatos* 9. *D. ad Leg. Jul. de vi publ.*
10. L. *Hi qui ædes* §. 1. *D. Eod. & Clarus Lib.* 5. *Sent. tit.* 3. §. 3. *adde Gajum in* L. 233. §. 2. *de V. S.*

veel van de andere verschilt, soo is het niet wel moogelyk, onder een vasten, en onfaelbaren Regel te bepalen, welke wapentuigen tot eenen doodslagh dus eigen en bequaem zyn, dat men daer uit altoos, en in allen gevalle, den quaden wil, en het doodelyk opset van den doodslager wiskunstigh kan afmeeten: maer moet sulks aen het oordeel van een voorsichtigh en bescheiden Rechter worden overgelaten, wiens plicht het is naeuwkeurigh te letten, niet alleen op de wapenen, die gebruikt zyn, maer ook op de allerminste omstandigheden, als door wien, aen wien, op welk eene wyse, en op welk een plaets, de wonde, of slagh, zy toegebragt: Waer na het hem niet moeilyk sal vallen het besluit op te maken, welke wapenen, en welke verwonding, naer allen schyn, en gemeenlyk, ter dooding bequaem moeten geoordeelt worden, soodanigh dat de doodslager sulk een droevigh gevolgh had konnen, of ten minsten moeten voorsien.

VIII. Men kan echter in 't algemeen aenmerken, dat voor een moedwilligen doodslagh is te houden niet alleen, die met een *swaerd*, of *degen*, maer ook die met andere *staele* of *ysere* wapenen geschiedt. [11] Gelyk, by voorbeelt, met een *byl*, *dagge*, *hamer*, *mes* of diergelyke. [12]

IX. Ook is *hout* een bequaem wapentuig, om iemant te dooden, en onder de benaeming van het Latynsche woord *telum* mede begreepen. [13] Waerom ook de sulken met den swaerde moeten gestraft worden, die met een groot en swaer hout een ander hebben doodgeslagen. Gelyk daer van gewysdens zyn tegen de sulken, die eenen doodslagh hadden gedaen met een *pael*, ofte *staek*, met een *dorschvlegel*, met een *Herdersstaf*, en met een *schop* of *spade*. [14]

X. Ontrent een *rotting* ofte *wandelstok* wordt getwyfelt. En, dewyl iemant van een *stokslagh* seer selden koomt te sterven, soo soude men moeten oordeelen, dat hy, die een an-

11. Carpzovius *Prax. Crim. Part.* 1. *Quæst.* 3. *n.* 8, 9 & 10.
12. *Idem Eod. n.* 11. & *seqq.*
13. §. 5. *Inst. de publ. jud.*
14. *Idem* Carpzovius *Eod. n.* 13, 14, 15, 16, 17 & 18. *vid. quoque Num.* 35: 18.

ander met een stokslagh gedoodt heeft, soo van syn quaet opset nergens anders door blyke, voor geen moedwilligen doodslager zy te houden; voornamelyk, soo het maer een gemeene wandelstok geweest is. Maer is de stok dik en swaer geweest, ende slagh op het hooft toegebragt, soo soude hier uit ten nadeele van den slager een vermoeden van moedwilligen doodslagh spruiten. 15.

XI. Een *Snapbaen*, *Musquet*, of *Pistool* moeten ongetwyfelt onder de doodelyke wapenen gestelt, en daer voor gehouden worden 16. in sulker voegen, dat die met soodanige wapenen een ander van het leven berooft, sich aen de gewoone straffe van den doodslagh schuldigh maekt, al heeft hy schoon het voorneemen niet gehad, om syne Party dood te schieten: dewyl hy soodanige wapenen heeft gebruikt, waer van hy het doodelyk gevolgh had konnen of moeten voorsien.

XII. Dit schynt eenigermate aen te loopen tegen den Regel, dien wy hier voor N. IV. gestelt hebben: *Dat in de misdaet van doodslagh, gelyk in alle andere misdaden, voornamelyk op den quaden wil, en niet soo seer op de uitkomst, moet gesien worden.*

Doch op deese tegengeworpen swarigheit kan tweesints worden geantwoort: Eerst, dat die regel ongetwyfelt moet plaets grypen, *wanneer iemant in het geheel geen voorneemen heeft gehad om te misdoen*: maer niet, als 'er de wil, om te misdoen, seekerlyk geweest is, en men sich daer mede alleen tragt te verschoonen, dat men *soo veel*, en *soo verre* niet heeft tragten te misdoen, als men in der daet, by de uitkomst, blykt gedaen te hebben.

En ten anderen, dat de wil tot een doodslagh bequamelyk kan worden onderscheiden in een *directen*, en *indirecten* wil. De *directe* wil is, als men een volkoomen voorneemen heeft, om iemant te dooden, en eeniglyk daarop toelegt. De *indirecte* wil is, als deselve sich uitstrekt tot iet, waer-

15. *Idem* Carpzovius *Eod. n.* 19. & *seqq.* Menochius *de Præsumpt. Lib.* 5. *Præsumpt.* 40. *n.* 11.
16. Carpzovius *Eod. n.* 23 & 24.

op onmiddelyk de doodslagh volgt. Hoedanigh een wil met reden iemant schuldigh maekt: Nademael soodanigh een had konnen en moeten weeten, wat het gevolgh hier van weesen soude. 16. 2do. Hetselve dat wy van een doodslagh, begaen met een *Snapbaen*, *Musquet*, of *Pistool*, gesegt hebben, moet worden geoordeelt van iemant, die met een *mes*, of ander diergelyk scherp geweer, naer een ander smyt, en hem soodanigh treft, dat daer op de dood koomt te volgen. 17.

XIII. Maer wat sullen wy seggen van hem, die met een *Steen* syne Party heeft doodgesmeeten? Hierontrent valt al vry veele bedenkelykheit: Want wy hebben hier boven getoont, dat onder de benaeming van wapenen ook *steenen* zyn begreepen, en een steenworp is gevaerlyk, en kan doodelyk zyn. Selfs schynt de H. Schrift 18. de *steenen* onder de doodelyke wapenen te stellen, en hem, die se met een doodelyk gevolgh geworpen heeft, onder de doodslagers, en wil hem oversulks met de dood gestraft hebben: *Indien hy hem met een handsteen* (segt God door Moses) *waer van men soude konnen sterven, geslagen heeft, dat hy is gestorven, een doodslager is hy, deese doodslager sal seekerlyk gedood worden.* En Keiser *Constantin* oordeelt een Heer self doodschuldigh, die synen slaef met een knippel, of *steen*, had laten doodslaen. 19. Doch hier tegen is aen te merken, eerst dat schoon *steenen* naer Rechten onder wapenen getelt worden, deselve Rechten echter tusschen die, en een *swaerd*, en gevolglyk tusschen wapenen en wapenen, soo merklyk een onderscheid maaken, dat se gewilt hebben, dat de krygsknegt, die syne Medekrygsknegt met syn *swaerd* wonde, soude sterven, doch hem alleen casseerden, soo hy sulks met eenen *steen* gedaen had. 20. Ten anderen, moet men letten, dat de Goddelyke wet niet spreekt van iemant, die met een *steen geworpen*,

16. 2do. Carpzovius *Prax. Crim. part.* 1. *quæst.* 1. *per totum*, & *praecipue n.* 29. & *seqq.*
17. *Idem Eod. n.* 26.
18. *Num.* 35: 17.
19. *L. unic. C. de Emend. servor.*
20. *L. omne delictum* 6. §. *si quis* 6. *D. de re milit.*

pen, maer die 'er meê *geslagen* heeft, gelyk *Carpzovius* uit *Buxtorf* aenmerkt, dat het Hebreeuwsche woord, hier voorkomende, beteekent, en het van onse Oversetters ook door *geslagen* wordt vertaelt, en in de Latynsche oversettingen van *Junius*, *Tremellius*, en *Piscator*, door *percusserit*, dat het selve, en dus *geslagen*, en niet *geworpen*, beduid. Tusschen welke twee daeden van *slaen* en *werpen* een merkelyk onderscheid is. Want die dus met eenen *steen slaat*, dat 'er de dood op volgt, schynt geen ander, dan een doodelyk opset gehad te hebben: Doch niet die met een *steen* naer iemant *werpt*, alsoo die genoegsaem onseeker is, of, en waer hy syn Party raken sal.

Ten derden is ons de wet van *Constantin* hier niet tegen, want die spreekt van het geval, waerin een Meester synen slaef *moedwilligblyk*, en *met opset*, had laten doodsmyten: Wanneer 'er geen twyfel is, of het voorneemen om te dooden daer zynde, en de dood op dat quade voorneemen volgende, de gewoone straf van een doodslager moet plaets hebben. Weshalven wy in 't algemeen, en sonder dat de omstandigheden van het feit ons tot een ander besluit raden, liefst tot het gevoelen van *Carpzovius* souden overhellen, die meent, dat die syn Naesten met eenen *steenworp* gedood heeft, niet met de gewoone doodstraf, maer met eene andere lichtere behoort gestraft te worden. [21] Om dat het niet dan seer selden gebeurt, dat iemant door een steenworp koomt te sterven. Het geen ook de reden sal weesen, waerom de meeste Rechtsgeleerden den geenen, die naer syn Party alleenlyk met een steen werpt, stellen buiten het vermoeden van een opset, om deselve van het leven te berooven. [22]

Doch, gelyk wy gesegt hebben, wy souden alleen van dit gevoelen weesen in het geval, waerin ons de omstandigheden van het feit niet tot een ander besluit raden: Want soo iemant had genoomen een seer grooten en swaeren steen, en daer mede dicht by was genadert, om syne Party gewis te

21. *Idem* Carpzov. *Eod. n.* 46. & *seqq.*
22. Menochius *Lib.* 5. *Præsumpt.* 4[illegible]. *n.* 5.

te treffen, en hy op die wyse eenen doodslagh had begaen, soo is het gansch vermoedelyk, dat hy een doodelyk opset gehad hebbe, en is sulk een derhalven met recht onderworpen aen de gewoone straffe. [23]

XIV. Al is derhalven het wapentuig doorgaens niet doodelyk, soo kan sulks echter den doodslager niet van de gewoone straffe bevryden, wanneer hy, volgens allen schyn van waerheit, een voorneemen om te dooden gehad heeft; En daerom, schoon op het slaen met de *hand* alleen seer selden de dood volgt, soo kan het echter op die wyse geschieden, dat 'er niet aen zy te twyfelen, of die dus met de hand heeft geslagen, is soo wel by toeleg, als by de uitkomst een moedwillige doodslager.

En om deese reden hebben Schepenen van Leipsig volgens het verhael van *Carpzovius.* [24] sekeren persoon, die syne Party ter aerde gesmeeten, met de eene hand de keel toegehouden, en met de andere soo veel slagen gegeeven had, dat hy daer by het leven quam in te schieten, ter dood veroordeelt, en het selve doodvonnis uitgesprooken over een ander, die iemant soo geweldigh had geslagen, dat hy onder des slagers handen doodbleef.

XV. Wy onderscheiden het slaen met de *hand* van het slaen met de *vuist*, als oordeelende dit veel gevaerlyker dan dat, weshalven soodanigh een vuistslager, voornamelyk soo hy slaet by herhaling, en op gevaerlyke plaetsen, als de slaepen van het hooft, niet wel van de gewoone straf kan worden verschoont, soo op dat slaen de dood gevolgt zy. [25]

XVI. Na wy van de verscheide soorten van wapentuigen hebben gehandelt, gaen wy over tot de verscheide soorten van doodslageren selfs; En merken hierontrent eerst aen, dat het onverschilligh is, of men iemant self doode, of oorsaek tot synen dood geeve. [26] Weshalven hy voor een doodslager is te houden, die boosaerdiglyk belet heeft, dat men men-

23. Carpzovius *Eod. n.* 62.
24. *Eod. n.* 35. & *seqq.*
25. *Eod. n.* 38. & *seqq.*
26. *L. Nihil interest* 15. *D. ad Leg. Corn. de Sicar.*

menschen, die schipbreuk lyden, te hulp quame en behoedde voor het verdrinken. [27] Of die, door valsch getuigenis te geeven, iemant onschuldigh heeft ter dood doen veroordeelen. [28] Of in 't algemeen iet tegen het leven van iemant heeft gepleegt, dat volgens de wetten niet geoorloft is. [29] Daerenboven die eenen noodlydende niet is te hulp gekoomen, en dus oorsaak is, dat hy van een ander zy omgebragt, schoon dit niet sonder onderscheit zy te verstaen van alle, maer bysonder van die gevallen, waerin de wetten aen sekere personen de noodsakelykheit der beschermінge van anderen hebben opgelegt, als, by voorbeelt, den Soldaeten, die gehouden zyn hunne Oversten te verdeedigen. [30] Of den Slaven of Slavinnen, die hetselve ontrent hunne Heeren en Vrouwen moeten doen. [31] Hy is ook aen de straf van doodslagh schuldigh, die een ander opgeslooten heeft, en alsoo van honger doen sterven. [32]

XVII. Als mede die last gegeeven heeft, om iemant om te brengen, indien die ombrenging op den gegeeven last gevolgt is. [33]

XVIII. Maer wat sullen wy seggen van eenen lastgeever, wiens last alleen gestrekt heeft, om syne party te verwonden, met tegenbevel selfs van hem te dooden, indien de Lastaenvaerder synen last soo verre heeft te buiten gegaen, dat 'er niet alleen eene wonde, maer de dood self opgevolgt zy? Hoewel in dit geval de Rechtsgeleerden van verschillende gevoelens zyn, en deese den Lastgeever doodstrafbaer, en geene hem alleen eene mindere straf waerdigh achten, soo dunkt het my echter, dat men, alvoorens op de voorgestelde Quæstie te antwoorden, een behoorlyk onderscheit dient te maken, met welke wapenen de Lastgeever bevoolen

T heb-

27. *L. Quo naufragium* 3. §. *ult. D. de inc. ruin. naufr. L.* 3. §. 4. *D. h. t.*
28. *L.* 1. & §. 1. *d. L.* 3. §. 4. *D. Eod.*
29. *L.* 4. *D. Eod.*
30. *L. omne delictum* 6. §. 8. *D. de re militari.*
31. *L.* 1. §. 28. & *seqq. D. de SCto Silaniano.*
32. *L. Necare* 4. *D. de agnosc. & alend. lib.*
33. *L.* 15. §. 1. *D. h. t.* Carpzov. *quæst.* 4. *n.* 14.

hebbe, dat syne partye eene wonde soude worden toegebragt: Want heeft hy bevel gegeeven om iemant met een *snaphaen*, of *pistool*, *degen*, *mes*, of ander wapentuig, dat met recht voor doodelyk wordt gehouden, te wonden, schoon met bygevoegt tegenbevel van hem te dooden, soo souden, myns bedunkens, indien de Lastaenvaerder niet slechts gewond, maer ook gedood heeft, beide soo wel de Lastgeever, als Lastaenvaerder des doods schuldigh zyn: Want dewyl de voorverhaelde wapenen zyn van een heel gevaerlyk gebruik, en de wonden volgens het spreekwoord, niemant worden toegemeeten, en dat gevolgelyk sulk een Lastgeever had konnen en ook moeten denken, dat het moeyelyk, en voor den Lastaenvaerder somtyts ondoenlyk is, sich stiptelyk binnen de paelen van synen last, en dus alleen aen eene niet doodelyke verwonding te houden, soo is het klaer, dat men sulk een Lastgeever ten minste een indirect doodelyk opset kan toeschryven. Want heeft hy synen vyand het leven willen sparen, waerom sich dan niet op eene andere wyse gewrooken, dan door bevel om hem te verwonden? Toont dit bloedigh bevel niet genoeg, dat hy hem eenen doodelyken haat toedroeg? En nademael wy hier boven N. 11 en 12, getoont hebben, dat een doodelyk opset niet altoos vereischt wordt, om iemant, in geval van doodslagh, aan de gewoone doodstraf schuldigh te maaken, indien maer sulke gevaerlyke wapenen zyn gebruikt, waer van de Gebruiker het doodelyk gevolg, dat zy konden hebben, had konnen en moeten voorsien, soo sal het buiten alle bedenkelykheit zyn, of de Lastaenvaerder, en eigentlyke doodslager, moet voor doodschuldigh gehouden worden, en soude men dan hier sachter handelen met den Lastgeever, wiens daed ruim soo snood, soo niet snooder is? 34.

Maer soo wy den last aldus stellen, dat de Lastaenvaerder alleen syne *banden*, of een *rotting*, of alsulk ander werktuig, waer uit men naer rechten niet gewoon is een doodelyk opset te vermoeden, soude mogen gebruiken, en dat van dit bevel door hem in soo verre misbruik zy gemaekt, dat

34. *Vid.* Carpzov. *Ead. quæst.* 4. *n.* 12.

dat hy een ander op die wyse niet slechts geslaagen, of gewond, maer gedood heeft, soo dunkt my dat de Lastgeever hier niet wel als een doodslager kan aengemerkt en gestraft worden, soo om dat de gewoone doodstraf doorgaens alleen tegen de sulken plaets heeft, die een opsettelyk voorneemen om te dooden gehad hebben, eenige weinige gevallen uitgenomen, waeronder ons geval niet gereekent wordt, als om dat hier ontrent de doodstrafbaerheit van den Lastaenvaerder selven vry veele bedenkelykheit soude vallen, volgens het geen wy No. 13, verhandelt hebben. 35.

XIX. Doch schoon wy, volgens de voorgemelde distinctie, den Lastgeever nu doodschuldigh, en dan wederom niet doodschuldigh oordeelen, soo meenen wy echter, dat sulk een schandelyke last altoos, en in allen gevalle, seer strengelyk behoort gestraft te worden; En dewyl sulke Lastgeevers met der daed toonen alle eer, vroomheit, en edelmoedigheit te hebben versaekt, soo is de minste straf, die se, myns bedunkens, verdienen, selfs als 'er geen manslagh gepleegt, maer alleen wonden, of slaagen zyn toegebragt, datse eerloos en infaem worden verklaert, ja ook, naer de gelegenheit, en omstandigheit van het gepleegt misbedryf, of aen den lyve gestraft, of gebannen, ter bescheidenheit van den Rechter.

XX. Wat sullen wy seggen van het geval, waerin *Jan* het op *Pieter* gemunt hebbende, den bystaenden of voorbygaenden *Nicolaas* koomt te treffen, en te dooden? Het is seker, dat hier geen doodelyk opset tegen *Nicolaas*, ja selfs geen quaade wil, is geweest, en schoon 'er die beiden mogen geweest zyn tegen *Pieter*, soo hebben se nochtans, ten synen opsichte, geen quaet gevolgh gehad. Dus hebben wy hier aen den eenen kant een doodslagh sonder doodelyk voorneemen, en aen de andere syde een doodelyk voorneemen sonder doodslagh, waerom soo min het een als het ander, alleen, en op sich selven, om iemant doodstrafbaer te

 maa-

35. *Vid. Prof.* Joh. Voet *ad P. tit. ad Leg. Corn. de Sic. n.* 3. & *Confer* Matthæum *de Crim. Lib.* 48. *tit.* 5. *cap.* 3. *n.* 16. Carpzovius *d. Quæst.* 4. *n.* 17. *usque ad n.* 26.

maaken, genoeg is. Het is om deese reden, dat veele en geen onvermaerde Rechtsgeleerden, en onder anderen de bekende *Joost de Dambouder* [36] van gevoelen zyn; dat, in dit geval, niet de gewoone doodstraf, maer eene mindere, moet plaets hebben; Maer andere beweeren het tegendeel, om dat hier in allen gevalle een doodelyk opset geweest, en een doodslagh gevolgt is, schoon ontrent verscheiden voorwerpen, wanneer sy meenen, dat het voornaemste moet overweegen, en het niet genoeg moet zyn, om sulk een doodslager van de dood vry te spreeken, dat hy juist dien selven persoon, waerop hy het toeleide, niet gedood heeft. [37] En volgens dit laetste gevoelen heeft het Hof van Vriesland gevonnist, en eenen misdaedigen doen onthoofden, die, met eenen degen naer syne wederparty stootende, eene daer by staende Vrouw soodanigh in het oog quetste, dat op die wonde de dood volgde. [38] En is dit gevoelen in Saxen by een uitgedrukte Keurvorstelyke Wet aengenomen. [39]

XXI. Of een doodslagh, begaen uit overmaet van hevigen toorn, doodstrafbaer zy, hebben wy verhandelt in het tweede Hooftdeel onser inleiding No. 31.

XXII. Gelyk wy ook ter selve plaetse No. 25. & seqq. breedvoerigh hebben gesprooken van de dronkenschap, en ondersogt, of, en hoe verre, die eenen doodslager kan of mag verschoonen. Tot welk verhandelde de Leeser gevolglyk geweesen wordt.

XXIII. Welke eene straf 'er plaets hebbe, wanneer 'er een doodslagh door veelen in eenen twist begaen is, erkennen *Menochius*, *Berlichius*, *Carpzovius*, en de meeste vermaerde Rechtsgeleerden, eene seer moeyelyke quæstie te weesen. En, om de waerheit te seggen, soo veele distinctien, ampliatien, en limitatien, als men by de meeste van hun

36. *Prax. Crim. cap.* 87. *n.* 7.
37. *Arg. L. Eum qui* 18. §. *si injuria* 3. *D. de injur. L. Doli verbum* 5. §. 1. *D. de servo corrupto. adde* Matthæum *de Crim. Lib.* 48. *D. tit.* 5. *n.* 13. Voet *ad Pand. tit. ad Leg. Corn. de Sicar. n.* 2.
38. Sande *Decis. Lib.* 5. *tit.* 9. *Def.* 6.
39. Carpzovius *Part.* 1. *Quæst.* 5. *n.* 6 & 7.

hun vindt, hebben niet weinigh gedient, om deselve noch moeyelyker te maaken, en de denkbeelden der Leeseren, door soo veel verscheidenheit, te verwarren. Laat ons tragten, dat ons niet gebeure, het geen wy in anderen berispen, en daerom liever den Wetgeever, dan den gemeenen hoop der Wetgeleerden, volgen. Keiser Carel, in syne criminele ordonnantie Art. 148., stelt de volgende gevallen.

Eerst, wanneer twee of meer een seker voorneemen, en vooraf beraaden toeleg hebbende, om iemant te dooden, dat voorneemen dadelyk ter uitvoering brengen; In welk een geval hy de sulke, sonder genade, met de dood wil hebben gestraft.

En in dit geval stemmen genoegsaem alle Rechtsgeleerden met den Keiser overeen, sonder onderscheit te maaken, wie eigentlyk de doodwond mooge gegeeven hebben. 40.

Ten tweeden, wanneer twee of meer in een onvoorsienen twist eenen doodslagh helpen begaen, en de rechte doodslager ontdekt en achterhaelt wordt; Soo wil de Keiser, dat sulk een doodslager mede met de dood gestraft worde. En hierover is tusschen de Rechtsgeleerden mede geen of weinigh verschil, die meerendeels hetselve met den Keiser gevoelen. 41. Schoon *Menochius* sulk een, om dat de doodslagh in een twist, en dus eigentlyk niet met een voorbedacht opset, geschiedt is, eene mindere straf wil hebben opgelegt. 42.

Ten derden, soo de neêrgeslagen niet van eene, maer van verscheidene gewond is, en verscheide van die wonden doodelyk zyn, sonder dat men juist weet, wie hem de doodwonde, waer van hy gestorven is, hebbe toegebragt, schoon sy anders niet onbekent zyn, die de wonden gegeeven hebben; Soo wil de Keiser, dat alle die hem doodelyk

40. Menoch. *de A. I. Q. Cas.* 362. *n.* 25. Berlich. *Concl. Practic. part.* 4. *Concl.* 11. *n.* 49. Carpzov. *Prax. Crim. part.* 1. *Quæst.* 25. *n.* 11. Coren *Cons.* 1. *n.* 1. *& DD. ibid. all.*

41. Carpzov. *Eod. n.* 19. Berlich. *Eod. n.* 2. *arg.* L. *Item Mela* 11. §. *Sed si plures* 2. D. *ad Leg. Aquil.*

42. Menochius *Eod. n.* 4. *arg.* L. 1. §. 3. *D. ad Leg. Corn. de Sicar.*

lyk hebben gewond, ook met de dood, en wel met het swaerd, sullen gestraft worden. In deese decisie is het de groote *Menochius* 43. met den Keiser niet eens: maer in tegendeel van gevoelen, dat de gewoone doodstraf geen placts behoort te hebben, en hy geeft 'er deese reden van. Het is seker, segt hy, dat, gelyk een Mensch maer eens kan sterven, hy ook maer eens kan gedood worden. Nu heeft hy, die hem de eerste doodelyke wonde heeft toegebragt, deese Mensch waerlyk gedood; En die hem in 't vervolgh hebben gewond, hebben sulks niet soo seer ontrent een mensch, dan ontrent een Lyk gedaen. Dewyl het dan onseker is, wie de eerste doodwonde gegeeven hebbe, soo is ook de eigentlyke en waerachtige doodslager onseker, en derhalven kan hier geen van allen met de gewoone doodstraf gestraft worden, maer moet hun gesamentlyk eene mindere straf, ter bescheidenheit van den Rechter, worden opgelegt.

Deese reden dunkt my vry gewichtigh. En *Carpzovius*, die *Menochius* wil wederleggen, verklaert sich op het laetst opentlyk genoeg voor syn gevoelen. 44. Het welk ook wordt omhelst door *Berlichius*. 45.

Ten vierden, als 'er zyn, die den doodslager hebben geholpen, en bygestaen, schoon sy selfs geene doodwonde gegeeven hebben; Soo beveelt de Keiser, dat de Rechters het advys van Rechtsgeleerden sullen inneemen, om volgens de verscheidenheit der omstandigheden te vonnissen. Te recht wordt dit hier door den Keiser bevoolen. Want verbeelt u, dat een sterker een swakker aentast, en dat een derde, daer by tegenwoordigh, den laetsten tegen den eersten hulp biedt, alleen met insicht, dat die van deesen niet wordt om hals gebragt, en dat ondertusschen de swakker, door deese hulp gestyft, den sterkeren eene doodwonde toebrengt, soo soude het immers in dit geval de uiterste onrechtvaerdigheit zyn, dat men deesen Hulpbieder, geen den minsten toeleg hebbende, of om self te dooden, of om een doodslagh door een

43. *Eod. n.* 17 & 18.
44. Carpzovius *Eod. n.* 32.
45. Berlichius *Eod. n.* 32. & *Authores ibid. alleg.*

een ander te doen begaen, maer in tegendeel, om, door syne hulp, eenen andersints waarschynlyken doodslagh voor te koomen, als eenen Mededoodslager quame te veroordeelen. Verbeelt u, daerentegen, dat twee niet ongelyke partyen met die woede op malkanderen los gaen, waeruit men niet min dan een doodelyk opset besluiten mag. Verbeelt u, dat een derde, dit siende, party kiest, en sich dus van eenen der vechteren meester maekt, dat hy hem buiten staet van tegenweer stelt, en den ander als uitnoodigt om hem op syn gemak af te maaken. Schoon hier toe geen vooraf beraade toeleg mooge zyn geweest, waer van in het eerste geval gesprooken is, soo is sulk een Medehelper echter myns oordeels niet min schuldigh, dan de eigentlyke doodslager, en derhalven ook doodstrafbaer. [46]

Ten vyfden stelt de Keiser een geval, wanneer iemant in een toevalligen twist is gedood, sonder dat men den doodslager weet te ontdekken; Willende de Vorst, dat als dan met Rechtsgeleerden mede worde geraetpleegt.

Veele, en selfs seer beroemde Rechtsgeleerden zyn in dit geval van gedachten, dat men, ter ontdekking van den doodslager, allen, die in den twist zyn gemengt geweest, behoort ter pynbank te brengen. [47]

Welker gevoelen ik voor my niet gaern soude willen onderschryven. Want behalven, dat de pynbank een soo gevaerlyk als bedrieglyk middel is, om achter de waerheit te koomen. [48] Soo kan se vooral geene genoegsame en volseekere proeve maken, gestelt zynde, dat iemant verscheide wonden, en daer onder maer eene doodwonde, byna ten selven tyde, hebbe ontfangen, wanneer self de waare doodslager kan onkundigh zyn, dat de doodslagh door hem gepleegt is, en anderen, die den neêrgeslagen mede gequetst hebben, met geene sekerheit konnen weeten, of sy aan de toe-

46. *Arg. L. Item Mela* 11. §. 1. *D. ad Leg. Aquiliam L. Nihil interest* 15. *D. ad Leg. Corn. de Sicar.*
47. Matthæus *de Crim. Lib.* 48. *D. tit.* 5. *n.* 20. Berlichius *Pract. Concl. part.* 4. *Concl.* 11. *n.* 61. & *seqq.* Qui tamen non indistincte hanc admittit opinionem.
48. *L.* 1. §. *Quæstioni* 23. *D. de Quæstionib.*

toegebragte doodwonde ſchuldigh of onſchuldigh zyn. Wat ſal, bidde ik, in ſulk een geval, de pynbank helpen? Selfs geſtelt, dat, op het trekken van verſcheide degens door malkanderen, maer eene wonde, en die doodelyk, gegeeven zy, ſonder dat men den daader weet, ſal het eenigſints rechtvaerdigh zyn, dat vyf of ſes menſchen gepynigt worden, daer 'er maer een waerlyk ſchuldigh is, en dat men door het ſtrenge middel van de pynbank de onſchuldige in gevaer brenge, om ſich ſelfs ſchuldigh te noemen; terwyl de waerlyk ſchuldige, moogelyk meer gehard, de pynbank ſal doorſtaen konnen? Deſelve reden, die den Profeſſor *Matthæus* beweegt, om in dit geval ſe niet allen ter doodſtraffe te veroordeelen, namelyk dat 'er onder dit getal onſchuldigen zyn, en dat het daerom beter is met hun den ſchuldigen vry te ſpreeken, dan de onſchuldigen te veroordeelen, beweegt my daerenboven, om ſe ook allen vry te ſpreeken van de pynbank. 49.

Doch ſchoon, in het voorgeſtelde geval, de Vechters van de gewoone doodſtraf, en de pynbank, door my ſouden worden vry gekent, ſoude ik geen ſwarigheit maaken hen allen tot eene mindere ſtraf, en elk van hun ter betaalinge van het volle ſoengelt te veroordeelen. 50.

Meer gevallen dan die Keiſer Carel in het 148. Articul ſyner criminele ordonnantie heeft bygebragt, luſt het my niet aen te haalen; die 'er gaerne meer wilde hebben, konnen *Menochius*, *Carpzovius*, en *Berlichius* naſien. Voor ons beſtek zy het voorgeſegde genoeg.

XXIV. Ik weet van toevalligen doodſlagh niet beter of klaerder te ſpreeken, dan met de woorden van Keiſer Carel, in het 46 Articul ſyner meergemelde criminele ordonnantie, die ik hier daerom, naer het Latyn van *Zieritzius* vertaelt, ſal laten volgen: Soo iemant, ſegt de Vorſt, iet

49. *Vid.* Carpzovius *Eod. n.* 38. *in fine*, ubi hanc quoque opinionem amplectitur. Nec aliter ſentire videtur Damhouder *Prax. Crimin. cap.* 76. *n.* 24.

50. *Arg. L. Item Mela* 11. §. *ſed ſi plures* 2. *D. ad Leg. Aquil.* Carpzovius *Eod.* & *Quæſt.* 34. *n.* 31. Sande *Deciſ. Lib.* 5. *Defin.* 5.

iet doet, dat geoorloft en onverbooden is, ter gewoone plaetse, tot die oeffening geschikt, en ondertusschen by toeval, buiten syn voorneemen, een mensch koomt te dooden, kan sulk een, om veelerhande redenen, verschoont, en vrygesprooken worden. Als, by voorbeelt, indien een Barbier (want best is het de saak door exempelen op te helderen) in syn winkel, gelyk dat gebruikelyk is, scheerende, voortgestuwt door het smyten of stooten van een derde, iemant de keel afsnyd: Of indien een Boogschutter in het Schuttersvelt eenen tusschenloopende met synen pyl doorschiet, of soo het Snaphaan van een Doelschieter ontydigh en syns ondanks afgaet, en door dien schoot een mensch het leven verlieft. In welke, en diergelyke gevallen, verschooning ongetwyfelt moet plaets hebben. Doch soo een Barbier op den gemeenen wegh, of eene buitengewoone plaets, scheerende, of een Schutter elders, dan daer men gewoon is die oefening te pleegen, schietende, of selfs sich ter gewoone plaetse bevindende, door het onvoorsichtigh behandelen van syn Snaphaan, Boog, of ander Geweer, eenen mensch dooden, sal geen van hun eene genoegsame verschooning vinden. Echter sal een Rechter meerder barmhartigheit, dan strengheit, gebruiken, in doodslagen, veroorsaekt door ongeluk, ofte ook wel door onvoorsichtigheit, geheel anders, dan hy soude moeten handelen in die, welke met een boos opset, en toeleg, gepleegt zyn. Daerom sal een voorsichtigh Rechter niet nalaaten de gevoelens en het advys van Rechtsgeleerden in te neemen. En dus kan uit deese, en diergelyke exempelen, genoeg verstaen worden, wat voor een toevalligen doodslagh zy te houden, en hoe verre de verschooning daerontrent moet plaets hebben. En om dat sulke gevallen niet selden voorkoomen, en de Rechters, gelyk de ondervinding leert, meenigmael in dien opsichte seer verkeerdelyk hebben gevonnist, soo is, ter onderrichting der eenvoudigen, noodigh geweest, hun de voorgemelde Exempelen voor oogen te stellen. Doch dewyl 'er echter altoos iet in de gevallen is te onderscheiden, en dit verschil, en deese verscheidenheit, veeltyts boven het

 be-

begrip is van den gemeenen man; Soo sal de Rechter soo veel te minder versuimen met Rechtsgeleerden te raedpleegen.

By deese text der criminele ordonnantie hebben wy dit, tot eenige nader ophelderinge, alleen by te voegen, dat gelyk de Rechtsgeleerden onderscheit maaken tusschen een *homicidium culposum, & casuale*, tusschen een doodslagh gebeurt door *schult*, of door *toeval*, de Keiser in dit Articul ook dit onderscheit door den Rechter wil hebben in acht genoomen, en op dat deese in syn vonnis niet faalen soude, een voorafgaend advys van Rechtsgeleerden vereischt, om te bepaalen, welke een doodslagh aen iemants *schult*, sy zy dan groot, middelmatigh, of klein, en welk eene aen het enkel *geval*, of *ongeluk*, zy toeteschryven. Het is bekent, dat, naer rechten, ons geene misdaet doodschuldigh maekt, dan die wy opsettelyk, en ter quader trouwe, hebben begaen. [51] Maer niet minder is het bekent, dat schult, en onvoorsichtigheit, ook strafbaer zyn, en dat gevolglyk een manslagh, door deese veroorsaekt, of harder of sachter straffe verdient, naer mate dat de schult, of onvoorsichtigheit, grooter of kleiner is geweest; Welke straffe door de Wet niet wel hebbende konnen bepaelt en tot elk bysonder geval toepassselyk gemaekt worden, met recht wordt overgelaten aen de bescheidenheit van den Rechter. [52] Die naer de gelegenheit van het feit den aengeklaegde of tot een eeuwigh of tot een tydelyk bannissement, of tot gevankenis, of tot betaaling van eene geltboete kan veroordeelen. [53]

Maer is de manslagh gebeurt door enkel en suiver ongeluk, sonder dat eene voorafgaende, of bykoomende onvoorsichtigheit kan worden tegengeworpen, soo is hy, die dus ongelukkigh een manslagh gepleegt heeft, niet alleen schult-, maar

51. *L.* 1. *C. L.* 1. §. 3. *L.* 14. *D. ad Leg. Corn. de Sicar. L.* 33. *D. de injur.*
52. *Arg. L.* 4. §. 1. *D. ad Leg. Corn. de Sicar. L.* 4. *C. ad Leg. Jul. de Adult.*
53. Carpzovius *Prax. Crim. Part.* 1. *Quæst.* 27. *n.* 34. & *seqq.*

maer ook geheel straffeloos, in soo verre, dat hy selfs aen de vrinden van den Neêrgeslagen geen Soengelt behoeve te betaalen. 54.

TWEEDE HOOFTDEEL.

Welke menschen straffeloos moogen gedood worden?

Korte Inhoudt.

I. *Vyandlyke Medeburgers, die tegen den Staet aenspannen, moogen van elk gedood worden.*
II. *Desgelyks ook Overloopers, en Verlaeters van den Krygsdienst.*
III. *Als mede Nachtdieven, en Struikroovers.*
IV. *En die de Justitie geweldiglyk wederstaen.*
V. *Mitsgaders Overspeelders, Vrouweschakers enz. op het feit bevonden.*
VI. *En in 't algemeen mag men elk een dooden, die ons leven geweld aendoet, indien men sich op geene andere wyse redden kan.*
VII. *Van Noodweer, en waer in het selve bestae?*
VIII. *Drie dingen worden in Noodweer vereischt, de* oorsaek, wyse *en* tyd.
IX. *Van de oorsaek.*
X. *Van de wyse.*
XI. *Van den tyd.*
XII. *Of iemant konnende vluchten tot de vlucht gehouden zy?*
XIII. *Die aengevallen niet heeft willen vluchten, en dus iemen doodslagh begaet, behoort met de gewoone doodstraf niet gestraft te worden.*
XIV. *Noodweer moet door den aengeklaegde worden beweesen, wat tot dat bewys vereischt wordt, en welke bewysen worden aengenoomen?*

54. Carpzovius *Eod. n.* 51. & *seqq.*

Schoon doorgaens niemant sich selven mooge recht doen, zyn 'er echter buitengewoone gevallen, waerin de dringende nootsaekelykheit, die geene Wet kent, dit geoorloft maekt.

I. Dewyl 'er geene liefde moet gaen boven de liefde tot het Vaderland, soo staet het niet alleen elk een vry, maer elk een is selfs verplicht, om synen Medeburger, die met een vyandlyk opset koomt aentrekken, om het Vaderland t'onder te brengen, met gewelt tegen te staen, en ook, soo hy kan, te dooden, in soo verre, dat ook een Soon in dit stuk synen Vader niet hebbe te ontsien, of te vreesen van voor een Vadermoorder te worden gehouden; naerdien de Wet hem in tegendeel niet slechts straffeloos, maer selfs belooning waerdigh acht. [1]

II. Het spruit uit dat selve grondbeginsel van liefde tot het Vaderland, dat de Roomsche rechten toestaan, om de geenen, die tot den vyand overloopen, waer men se ook achterhaalen mooge, even als openbaare vyanden selfs te dooden. [2]

Deselve Rechten verklaerden de Deserteurs, ofte verlaaters van den Krygsdienst, mede vogelvry, dat is in dien staet, dat elk, die se vondt, hen straffeloos mocht ombrengen. [3] Maer, volgens de aentekening van *Groenewegen.* [4] en van de Schryveren by hem aengehaelt, soude dit hedendaegs geen plaets hebben, ten zy ontrent stroopende, en geweltdryvende Deserteurs.

III. Het is ook geoorloft Dieven en Struikroovers, op heeter daed, van het leven te berooven: Doch ontrent de dieven onderscheit de Roomsche wet tusschen die des nachts, ofte des daegs steelen. Eenen dief, die 's nachts steelt, laet se toe te dooden, indien men hem, sonder gevaer, niet heeft konnen in het leven behouden. [5] Maer een

1. L. *Minime majores* 35. *D. de Relig. & sumpt. fun.*
2. L. *Ejusdem* 3. §. *ult. D. ad Leg. Corn. de Sic.*
3. L. 2. C. *Quando lic. unic. sine jud. se vind.*
4. Groeneweg. *ad d.* L. 2.
5. L. *Furem* 9. *D. ad Leg. Corn. de Sic.*

een dief op den dag verbiedt se te dooden, ten zy hy sich met wapenen verweere, wanneer se daerenboven noch wil, dat de doodslagh niet in stilte, maer met geroep, geschiede. 6. De Goddelyke Wet mede rekent het voor geen bloetschult, soo een dief, by nacht, in het doorgraven, gedood wordt. 7. En zyn ook deesen aengaende verscheide, soo Provinciale, als Generaliteits Placaten uitgegeeven, en noch laestelyk een op den 14. October 1723. waerby de Heeren Staaten Generaal hebben gebooden en goedgevonden: ,, Dat ,, soo wanneer in het districk van de Generaliteit eenige dief, ,, geweldenaer, of quaetdoender, des nachts op iemants ,, grond, erve, ofte in en aen iemants huising, mochte ,, koomen gewelt te doen, of dieverye te pleegen, of in ,, deselve huising in te breeken, en dat in soodanigh een ,, gelegenheit deselve dief, dieven, geweldenaers en quaet- ,, doenders, op het feit bevonden wordende, door den ei- ,, genaer, huurder, derselver dienaaren, ofte iemant van ,, syne familie, wierde gequetst, ofte doodgeslagen, daer ,, mede niets sal weesen misdaen, of verbeurt, maer het ,, selve verstaen sal worden, als tot bescherming van syn, ,, of haer goed, of leven, wel en wettighlyk gedaen te ,, zyn."

Struikroovers, Straetschenders, en diergelyke Geweldenaers, die iemants goed, of leven, of belaagen of geweldiglyk aentasten, mogen ongestraft gedood worden, soo wel by dage, als by nachte. 8.

IV. Ook mogen se mede worden gedood, die den Officier ofte syne Dienaren, uit last der Overheit gesonden om hen in hechtenis te neemen, met gewelt durven wederstaen; Want, soo sy geen gewelt gebruiken, maer alleenlyk met de vlucht trachten te ontkoomen, soude het niet geoorloft zyn hen in de vlucht te dooden, ten waare hunne misdaet genoegsaem beweesen, en van die natuur was, dat hunne ontkoming aen de Republicq groot nadeel soude konnen toebren-

V 3 gen:

6. *L.* 4. §. 1. *D. ad Leg. Aquil.*
7. *Exod.* 22: 2.
8. *L.* 1. *C. Quand. lic. unic. sine jud: se vind.*

gen: Want anderſints is de vlucht van een aengeklaegde alleen geen wettige reden, om hem te moogen dooden; dewyl ſelfs onſchuldigen dat middel, als het allerveiligſte, meenigmael gebruiken, niet ſoo ſeer denkende, wat een Rechter moet, dan wat hy kan doen. [9]

V. Het is een Vader ook geoorloft den geenen, die met ſyne Dochter overſpel bedryft, op heeter daed, te gelyk met deſelve Dochter, te dooden. [10] Gelyk het ook aen de Ouderen, Bloedvrienden, of Voogden van eene geſchaakte Maegt, of Vrouw, vry wordt gelaaten den Schaaker, op de daed, of in het volvoeren van het misbedryf, betrapt, om te brengen. [11] En aen de Maegt, ofte Vrouw ſelve, ſoo ſe den geenen, die tegen haer eer gewelt wil gebruiken, in het pleegen van dat gewelt van het leven koomt te berooven. [12] Ja ſelfs geeft de Wet deeſe vrye macht aen anderen ter beſcherming der geweldiglyk aengevochten kuisheit; en alhoewel ſy eigentlyk ſpreekt van Nabeſtaenden, ſoo ſchynt de redelykheit te vereiſchen, dat men haare diſpoſitie ook uitbreide tot alle menſchen, ſonder onderſcheit, welke ſich in ſtaet en geneegen bevinden, om de noodlydende eerbaerheit tegen onkuiſch gewelt te hulp te koomen. Want de natuur heeft tuſſchen alle menſchen ſeekere verwantſchap gemaekt, waer door men verplicht is, en een edelmoedigh hart genoopt wordt, om de onderdrukten te helpen. En ſoo een quaet niet te beletten, als men kan, weinigh verſchillend is van het quaet ſelfs te begaen, ſoo ſchynt het ten minſten ſeer reedelyk, dat die een geweltdaadigen Vrouweſchender, in het pleegen van ſyn godloosheit, geweldiglyk tegen gaet, ja, ſoo hy ſyne boosheit op geene andere wyſe kan wederhouden, ombrengt, veel eer lof, dan ſtraffe, behoort waerdigh geacht te worden. [13]

VI.

9. Matthæus *de Crimin. Lib.* 48. *D. tit.* 5. *n.* 10.
10. *L. Patri* 20. *& ſeqq. D. ad Leg. Jul. de Adult.*
11. *L. unic. C. de raptu virg.*
12. *L.* 1. §. *Item Divus Hadrianus* 4. *D. ad Leg. Corn. de Sic.*
13. Matthæus *de Crim. Lib.* 48. *D. tit.* 5. *n.* 12.

VI. Dewyl het, volgens de fraeje aenmerking van *Cicero*, eene niet geschreeven, maer ingeschapen Wet is, die wy niet geleert, by overlevering ontfangen, noch in de boeken geleesen, maer van de natuur selve hebben ontleent, overgenoomen, en met de eerste moedermelk ingesoogen, dat, wanneer ons leven door onrechtvaerdigh gewelt wordt in gevaer gebragt, alle middelen, tot redding van het selve dienende, voor rechtvaerdigh en geoorloft moeten worden gehouden. [14] Moet men sich niet verwonderen, dat ook de geschreevene wetten met deese ingebooren wet overeenstemmen, en dat daerom de Rechtsgeleerde Paulus volmondigh segt: *Dat gewelt met gewelt te keeren, volgens alle wetten, en alle rechten, is toegelaten.* [15] Weshalven het naer rechten elk een ook vrystaet, om een geweldigen aenvaller, die des aengevallens leven in gevaer brengt, geweldiglyk te wederstaen, en selfs, des noods, het leven te beneemen. [16] Wy seggen *des noods*, want wanneer hy hem sonder pericul heeft konnen spaaren, mag hy hem van het leven niet berooven. [17] Wy stellen dan den doodslagh hier alleenlyk geoorloft, die uit onvermydelyke *noodweer*, en niet die uit wraeksucht, of andere menschelyke driften, of insichten, begaen wordt.

VII. Maer wat is *noodweer?* Deese vraeg is soo gemakkelyk niet te beantwoorden, soo om de verschillentheit der gevoelens van de Rechtsgeleerden selfs, als om de oneindige verscheidenheit van gevallen, en omstandigheden, soo dat de quæstie, wanneer enkel noodweer gebruikt, of daerin exces zy gepleegt, allerveiligst aen het naeuwkeurigh ondersoek, en de bescheidenheit van een eerlyk en verstandigh Rechter worde overgelaten: Doch dit evenwel kan men in 't algemeen voor eenen regel stellen: Dat noodweer hier in bestaet, dat iemant niet anders het gewelt, of den overlast, hem aengedaen, weet af te keeren, of syns levens of ander mer-

14. Cicero *pro Milone cap.* 4.
15. L. *Scientiam* 45. §. 4. *D. ad Leg. Aquil.* L. 4. *Eod.*
16. *L.* 2 *&* 3. *C. ad Leg. Corn. de Sic.*
17. *L. Sed si* 5. *D. ad Leg. Aquil.*

merkelyk gevaer te ontgaen , dan door de dooding of verwonding van fyne tegenpartye. [18]

VIII. Drie dingen koomen in noodweer voornamelyk in aenmerking , de *oorfaek* , de *wyfe* en de *tyd* , de oorfaek *waerom* , de wyfe *hoe* , en de tyd *wanneer* noodweer gebruikt zy.

IX. Belangende de *oorfaek*, wordt 'er vereifcht, dat iemant *eerft geweldiglyk worde aengevallen.* Want waertoe is de verdeediging nootfakelyk, foo 'er geen aenval is? *Soo iemant een ander met doodelyke wapenen, of geweer overvalt, aentaft of flaet*, fegt daerom de Caroline ordonnantie Art. 140. Hy moet ook *eerft* worden aengevallen , om dat , indien hy felf eerft aenvalt , hy dan niet is de verdeediger , maer beleediger. [19] Hy moet daerenboven *geweldiglyk* worden aengevallen : Want bedreigingen *alleen* zyn hier niet genoeg , ten waare 'er pericul waare , dat op die bedreigingen de uitvoering foude volgen , indien daerin niet by tyds voorfien wierde. Weshalven hier moet onderfcheiden worden tusfchen bloote bedreigingen , en bedreigingen die verfelt gaen met genoegfame toebereidfelen om defelve ter uitvoering te brengen : By voorbeelt , wanneer de bedreiger , met een piftool , of degen gewapent , fyn piftool in de hand neemt , of fyn degen uit de fcheede trekt : want voorafgaende bedreigingen , gevolgt van fulke toebereidfelen om fe uit te voeren , fchynen den bedreigden te ftellen in eene volftrekte nootfakelykheit van tegenweer , en hem derhalven te wettigen , om voor fyne veiligheit , felfs met doodinge van fyne partye, te forgen , even en niet anders , als of hy reets weefentlyk , en daadelyk , waare aengevallen. [20] Maer foo de Bedreiger by bloote bedreigingen heeft gebleeven , en de bedreigde daer op heeft konnen goedvinden , om hem het leven te beneemen , foo foude men niet konnen verftaen, dat een manflagh waare gedaan uit noodweer , en foude fulk

18. Carpzovius *Prax. Crim. Part.* 1. *Quæft.* 28. *n.* 19.
19. Damhouder *Prax. Crim. cap.* 76. *n.* 18.
20. *arg. L. Quod eft* 3. §. *Qui armati* 5. *D. de vi & vi armata.*

sulk een doodslager derhalven niet wel van de gewoone doodstraf konnen worden vrygesprooken. [21]

X. Ontrent de *wyse* hoe noodweer moet gebruikt worden, is aen te merken, dat deselve moet geëvenreedigt weesen met den aenval: Want is die niet swaer, noch gevaerlyk, soo is 'er geene reden voor den aengevallen, om syne verweering tot soo groot een uiterste, als is de dooding van syne partye, uit te strekken. Wanneer derhalven, by voorbeelt, iemant een kinnebakslagh ontfangt, is 'er voor hem daerop aenstonts geene noodsaek van syn degen te trekken, en den geene, die hem geslagen heeft, daermede te ontlyven. Doch dit in 't algemeen stellende, ontkenne ik niet, dat 'er een bysonder geval kan zyn, waerin het geoorloft is, op het ontfangen van een Soufflet, sich met een degen te verdeedigen; namelyk, als die de Soufflet gegeeven, een sterk, fors, en geweldigh, en in teegendeel, die se ontfangen heeft, een teder, swak, en weekelyk man is, die onmoogelyk met de vuist tegen syne partye soude bestaen konnen: Want in noodweer zyn juist niet altoos gelyke wapenen van nooden, en, als men niet anders kan, mag men sich vryelyk bedienen van die men eerst voor de hand vindt. [22]

XI. Ten opsichte van het derde vereischte in noodweer, *den tyd*, is aen te merken, dat de aengevalle sich aenstonts, en onmiddelyk na den gedaenen aenval, moet verdeedigen, en niet na eenigh tusschenverloop: Want dan is het geene verdeediging meer, maer wraekoefening, die de wetten aen niemant toelaten, dan aen den daer toe gestelden Rechter. [23]

XII. Of iemant aengevallen wordende, en kans hebbende, om het door de vlucht te ontkoomen, tot vluchten gehouden zy, is eene quæstie, die van deesen met ja, van geenen met neen, wordt beantwoord. Wy houden het met de

21. *Confer* Damhouder *Eod. n.* 19. & *maxime* Carpzovium *Prax. Crim. Part.* 1. *Quæst.* 29. *n.* 58. & *seqq.*
22. Damhouder *Eod. n.* 14. & 16. Carpzovius *Eod. Quæst.* 28. *n.* 23. & *seqq.*
23. *L.* 45. §. 4. *in fine D. ad Leg. Aquil. L. Nullus* 14. *C. de Judaeis.* Damhouder *Eod. n.* 10. Carpzovius *Eod. n.* 28. & *seqq.*

de eersten, en dat iemant verplicht is de vlucht te neemen, wanneer dat middel veiligh door hem kan gebruikt worden, het geen de omstandigheden van het geval konnen en moeten uitwysen; want laten de wetten niet toe, om den aenvaller, en dat selfs noch een slaaf, te moogen dooden, dan in het geval, wanneer de aengevallen, by geene moogelykheit, anders het gevaer heeft konnen ontgaen, soo is het seeker, dat sy den doodslagh niet straffeloos willen hebben geleeden, wanneer 'er door de vlucht middel ter ontkoominge geweest is. Nochte gelt het hier niet tegen in te brengen, dat het vluchten altoos schandelyk, en veeltyts gevaerlyk is: Want wat schande kan het voor my weesen, dat ik wyssely k iemants dolligheit voor eenigen tyd ontwyke? Dat een Soldaet in den stryd tegen den vyand syn orde, of gelit, verlaet, is hem ongetwyfelt eene groote oneer: maer dat hy voorsichtigh het gewelt van een Medeburger, die hem verwoedelyk tracht aen te vallen, ontduike, kan hem tot geen schande, maer moet hem in tegendeel tot lof strekken. En belangende het voorgewende gevaer, dat in de vlucht steekt, wy willen immers niet volstrektelyk iemant tot de vlucht noodsaken, en vooral niet in het geval, als hy die niet kan neemen, dan met gevaer van syn leven, in tegendeel stellen wy, dat sy het middel kan en moet weesen, om den vluchtende uit dat gevaer te redden. Weshalven het 'er verre van daen is, dat iemant, volgens ons gevoelen, soude moeten vluchten, als 'er voor hem een weesentlyk pericul soude zyn, dat syn party hem in de vlucht den degen in de ribben stooten, of een schoot in de lende konde geeven. Maer alleen dan, als hy veiligh, door middel van de vlucht, soude konnen ontkoomen. 24.

XIII. Maer schoon wy vaststellen, dat iemant, wie hy ook zy, edel, of onedel, Burger, of Krygsknegt, om het gevaer te ontwyken, volgens Goddelyke en menschelyke wetten, verplicht is te vluchten, soo konnen wy echter wel soo veel aen de menschelyke swakheit toegeeven, dat wy hem

24. Matthæus *de Crim. Lib.* 48. *D. tit.* 5. *cap.* 3. *n.* 7. Damhouder *Eod. n.* 7, 8 & 9. Carpzovius *Eod. Quæst.* 30. *n.* 53. & *seqq.*

hem van de gewoone doodstraf souden vryspreeken, die, van een ander geweldelyk aengetast, en te grootmoedigh om sich door de vlucht te behouden, syne wederpartye met de wapenen weederstaen, en, om selfs niet gedood te worden, gedood heeft. [25]

XIV. Het is niet genoeg noodweer te allegeren, maer die moet ook door den aengeklaegde geprobeert worden. Om dit te doen, zyn vooral twee dingen noodigh: Eerst, dat hy bewyse den geweldigen aenval, ten anderen, dat hy door dien aenval in levensgevaer gebragt zy. [26] Wanneer het eerste alleen wordt geprobeert, en de aengeklaegde in het bewys van het tweede te kort schiet, moet hy noch geheel vrygesprooken, noch ook tot de gewoone doodstraf, maer tot eene mindere, ter bescheidenheit van den Rechter, veroordeelt worden; dewyl uit de probatie van het eerste ten minste ten synen voordeele spruit eene præsumptie voor het tweede, die, soo se niet krachtig genoeg is om hem volkoomen te doen vryspreeken, echter van die uitwerking behoort te zyn, datse hem van de doodstraf bevryde. [27]

Maer wat, soo de aengeklaegde selfs het eerste, namelyk den geweldigen aenval, niet kan bewysen, en 'er evenwel ten gehdegen, by syne eigen bekentenis van den begaenen doodslagh koomt te blyken? Seer verschillende zyn hier de gevoeleus der Rechtsgeleerden, niet noodigh volgens hunne soogenaemde distinctien, ampliatien en limitatien, aen den Leeser in het breede mede te deelen: dewyl sulks meer soude strekken tot verwarring, dan tot eene juiste bepaling syner denkbeelden over dit stuk; Die echter lust en tyd heeft, om deese gevoelens na te gaen, sie *Berlichius* [28] en de Authcuren by hem aengehaelt. My belangende, my dunkt, dat, soo de aengeklaegde den geweldigen aenval niet kan bewysen door genoegsame getuigen, alsdan in derselver plaet-

 se

25. *Vid.* Carpzovius *Eod. n.* 67.
26. Damhouder *Eod. n.* 3 & 4. Carpzovius *Eod. Quæst.* 35. *n.* 17.
27. Carpzovius *Eod. n.* 31.
28. *Conclus. Practic. p.* 4. *Conclus.* 15. *per totum.*

ſe voor hem andere bewysredenen, en waerſchynlyke præſumptien, moeten gelden, genoomen uit de omſtandigheden van den tyd, plaets, wapenen, perſonen, en levenswyſe, ſoo van den dooder, als gedoode: Doch ſoo hy geene van deeſe ten ſynen voordeele heeft, is het klaer, dat de aengeklaegde, ondanks ſyne allegatie van Noodweer, voor ſchuldigh en ſtrafbaer zy te houden. 29. Dewyl wy, om Noodweer te bewyſen, admitteren waerſchynlyke indicien, en præſumptien, moet het niemant vreemd voorkoomen, dat wy ten voordeele van den aengeklaegde ook meenen te moeten worden aengenoomen de verklaaringen van ſulke getuigen, wier getuigenis in andere gevallen niet gelden, maer gewraekt ſoude konnen worden, als van Huisgenooten, Bloedvrienden, van een Man voor ſyne Vrouw, en van een Vrouw voor haren Man, en diergelyke. 30.

DERDE HOOFTDEEL.

Van de Schouwinge van het Lyk van den Neêrgeſlagen.

Korte Inhoudt.

I. *Volgens de Roomſche wetten was het genoeg doodelyke wapenen met een doodelyk opſet tegen iemant gebruikt te hebben, ſchoon hier op de dood niet volgde.*

II. *Hedendaegs is het niet genoeg, maer wordt ſulk een doorgaens minder geſtraft.*

III. *Om te weeten, of iemant van eene toegebragte wonde zy geſtorven, is daerom de Schouwinge van ſyn Lyk noodigh.*

IV.

29. *Arg. L. Aut facta* 16. §. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8. *D. de poenis.* Carpzovius *Eod. n.* 46. & *ſeqq.* Matthæus *de Crimin. Lib.* 48. *Dig. tit.* 16. *cap.* 1. *n.* 20.

30. Gaill *de Pace publ. lib.* 1. *cap.* 16. *n.* 22. Berlichius *Eod. p.* 4. *Concluſ.* 14. *n.* 18. Carpzovius *Eod. n.* 40. & *ſeqq.*

IV. *Op wat wyse deese Schouwinge geschieden moet.*
V. *Van doodelyke wonden.*
VI. *Van niet doodelyke wonden, en derselver gevolgh.*
VII. *Of eene wonde doodelyk, of niet doodelyk zy, oordeelen de Geneesheeren, en Wondheelers, wier oordeel in deesen moet gevolgt worden.*
VIII. *Doch soo, dat den aengeklaegden wordt vrygelaten, om daertegen het contrarie te bewysen.*
IX. *Wat men hebbe te oordeelen, soo de wonde niet volstrektelyk in sich selve doodelyk is, maer doodelyk, om dat sy is toegebragt aen iemant van eene swakke lichaems gestaltenis?*
X. *Wat, soo 'er eene Koorts op de wonde volgt, en de gewonde dus koomt te sterven?*
XI. *Indien de Doctoren en Chirurgyns geen volseeker getuigenis, nopens de doodelykheit der wonde, konnen geven, moet de Rechter tot geen doodstraf besluiten.*
XII. *Gelyk mede niet, als 'er in het geheel geene Schouwinge, nochte deselve in de order geschied is.*

I. Om iemant als een doodslager te doen straffen, was het volgens de Roomsche rechten niet noodsakelyk, dat 'er een eigentlyk gesegde doodslagh gepleegt waare. Genoeg was 't, dat de aengeklaegde had het voorneemen gehad om te dooden, en tot sulk een einde doodelyke wapenen gebruikt; Alhoewel de uitkomst syn voorneemen niet had beantwoord, soo deed sulks niets tot syne verschooning, de wil wierd voor de daed genoomen; nademael de wetten, in het straffen der misdaden, op dien meer, dan op deese wilden gesien hebben. [1]

II. Doch in dit stuk zyn de gewoonten van de Roomsche wetten verschillende, en thans wordt de quade wil niet dan heel selden, en dat wel in de allerswaerste en gruwelykste mis-

1. *L. Divus Hadrianus* 14. *D. ad Leg. Corn. de Sicar.* adde *L.* 1. *D.* & *L.* 7. *C. Eod. L. Aut facta* 16. §. *Eventus* 8. *D. de Poen.* §. 5. *Instit. de publ. Jud.*

misdaden, voor de daed genoomen, en met deselve streng-heit gestraft. a.

III. Wanneer derhalven iemant na eene toegebragte wonde is gestorven, soo wordt hy, die hem de wonde gegeeven heeft, daerom niet aenstonts voor een doodslager gehouden; dewyl, schoon van de dood van den gewonde mooge blyken, echter voor als noch niet volkoomen blykt, of de toegebragte wonde, dan of iets anders hem de dood veroorsaekt hebbe. In deese onseekerheit moet men trachten het seekere te vinden. En hier toe is geen bequamer middel, dan de schouwing van des overleedens lichaem.

IV. Dit is de reden, waerom Keiser Carel in syne crimi-nele ordonnantie Art. 149. deese schouwing soo ernstigh be-last, en voorgeschreeven heeft, op welk eene wyse deselve geschieden moet, namelyk voor de begraefnis, door den Officier, met twee van de Schepenen en den Secretaris, en een of meer Chirurgyns, soo 'er meer zyn te krygen, ten dien einde behoorlyk beëedigt; welke allen het Lyk naerste-lyk moeten besichtigen, en daerna alle de toegebragte won-den, slagen, steeken en stooten, met de vereischte naeuw-keurigheit doen op het papier stellen, om daer van te maken eene ordentelyke en geloofbaare Acte.

Waermeede genoegsaem overeenstemt, dat wy by *Dam-houder* van het geen in deesen te Brugge gebruikelyk is, vinden aengeteekent 3., behalven, dat hy 'er noch byvoegt; dat de Commissarissen ter schouwing sich informeren op den naem, het geslacht, het beroep van den neërgeslagen, aen wien hy bekent, en waerom, en op wat wyse de manslagh gepleegt zy, dat sy aenteekenen de plaets; al-waer

2. Ita de moribus nostris testantur Gudelinus *de Jure Novissimo lib.* 5. *cap.* 17. §. *Mox dictum.* Perez. *ad Leg. Corn. de Sicar. n.* 5. Sande *Dec. lib.* 5. *tit.* 9. *def.* 11. Groenewegen *de LL. abr. ad* §. 5. *Inst. de publ. Jud.* de Gallorum moribus Rebuffus *ad Constit. Reg. in Proœmio Gloss.* 5. *n.* 30. De Germanorum Wesembecius *in Parat. ad D. tit. ad Leg. Corn. de Sic. n.* 16. de Hispanorum Gomezius *Var. Res. tom.* 3. *cap.* 3. *n.* 30. & de Italorum Menochius *de Arb. Jud. Quæst. Cas.* 360.

3. Damhouder *Prax. Crim. cap.* 75. *n.* 1. & 3.

het Lyk gevonden is, met byvoeging van den dagh
r, wanneer de doodflagh geschied is, en eindelyk wie
worden denselve begaen te hebben; Van al het welk
retaris eene Acte maekt, die ter Griffie ofte Secre-
geregistreert wordt. Doch in gevalle het Lyk reets
e begraaven zyn, oordeelt *Dambouder*, dat het ont-
n en alsoo geschouwt moet worden. [4]

Niet qualyk, myns oordeels, beschryft *Carpzovius* [5] na
een doodwonde *sulk eene, waer van iemant, volgens*
len der geneeskunde, niet dan met heel veel moeite en swa-
kan geneesen worden. Hy segt niet *onmoogelyk*, maer
n met heel veel moeite en swarigheit, om te kennen te
, dat 'er doodwonden zyn, waer van men aenstonts
ollen verseekert is, en doodwonden, waer van men
erder volkoomen seekerheit heeft, dan na dat de dood
er doodelykheit heeft bevestigt. En deese onderschei-
ussen doodwonden, en doodwonden, schynt in rech-
grondt te weesen. [6] Hoedanige wonden nu doorgaens
lyk zyn, kan men sien by *Matthaeus*, en *Boërius* [7].

Indien iemant eene niet volstrekte doodelyke wonde
ragt, en hy niettemin gestorven zy, soo moet vooral
ogt worden, of hy een bequaem Geneesmeester ge-
, en sich geduurende de cure met behoorlyke voor-
heit, en onthoudentheit gedraagen hebbe. Want kan
onkunde, en versuim in den Geneesmeester, of geen
rlyk dieet in den gequetsten beweesen worden, soo is
ermoeden, dat hy niet soo seer van de wonde, dan
de schult, het zy van den Geneesmeester, het zy van
lven gestorven is. [8] En derhalven is de aengeklaegde
k een geval geensints als een doodslager strafbaer. [9]
Maer

od. n. 1.
rax. Crim. Part. 1. *Quaest.* 26. *n.* 3. *in fine.*
rg. L. Ita vulneratus 51. *Juncta L. Item Mela* 11. §. 3. *D. ad*
eg. Aquil. adde Matthaeum *de Crim. Lib.* 48. *D. tit.* 5. *cap.* 3.
. 19. Voet *ad D. tit. ad Leg. Aquil. n.* 9.
latthaeus *Eod. n.* 17. Boërius *Dec.* 343. *n.* 3.
arpzovius *Eod. n.* 6. & *seqq.*
. *Qui occidit* 30. §. *ult. L. si ex plagis* 52. *D. ad Leg. Aquil.*

Maer soo 'er noch de schult van den Geneesmeester, noch van den gequetste, kan worden tegengeworpen, dan moet 'er noch worden in acht genoomen, of de overleeden syne wonde kort, of lang overleeft hebbe. Doch wat men hier voor een korten, of langen tyd moet neemen, dien aengaende zyn de gevoelens der Rechtsgeleerden soo seer verschillende, dat, soo de gewoonten dieswegen geene vaster bepaaling hadden gemaakt, men onmoogelyk soude weeten, aen welk gevoelen men sich soude moeten houden. [10] Weshalven met reden om in deese onseekerheit iets seekers te stellen, door de gewoonte is aengenoomen, dat, wanneer een, die gewond is geweest, daerna ses weeken heeft gegaen over straete, al komt hy daerna te sterven, sulks wordt gebetert als eene wonde, en niet als een doodslagh. [11] En alhoewel *Groenewegen* in syne Aenteekening op de aengehaelde plaets dit wil hebben verstaen met deese uitsondering, *indien niet klaerlyk blykt, of wordt beweesen, dat de overleden van de wonde gestorven is*, soo meen ik, dat men het seggen van den Heer de *Groot* eenvoudiger moet opvatten: Want soo men hier noch bewys van de doodelykheit der wonde wil toelaaten, waer toe dan een tyd bepaelt? Is het om de præsumptie voor den aengeklaegde te doen werken? Maer die werkt altoos in soo verre ten synen voordeele, dat, in allen gevalle, de aenklager de doodelykheit der wonde bewysen moet, sal de aengeklaegde als een doodslager gestraft worden: en soo dit bewys na veertigh dagen noch van kracht kan zyn, wat helpt het dan, herhaale ik, dat veertigh dagen ter ontlasting van den aengeklaegde bepaelt worden.

Indien de aenklager alleenlyk de wonde, en de aengeklaegde de volstrektelyk de niet doodelykheit derselve, en dat de overleden uit eene andere oorsaek gestorven waare, den Rechten genoeg moest aentoonen, soude men konnen seggen, dat door deese præsumptie de aengeklaegde van preuve ont-

10. *Vid.* Menochius *de Arbitr. Jud. Quæst. Cas.* 275. *n.* 2. Mascardus *de probat. lib.* 2. *Concl.* 1073.
11. De Groot *Inleiding tot de H. R.* 3. *B.* 34. *D. n.* 15.

ontlast, en de aenklager daer mede belast wierdt. Maer dit is soo niet, ten minsten met betrekking tot den aenklager, die om syne party als een doodslager te doen veroordeelen, altoos, en in allen gevalle, moet doen blyken, dat de toegebragte wonde doodelyk is geweest. Derhalven soude ik, onder verbetering, van gevoelen zyn, dat veertigh dagen, gevoegt met het over straet gaen van den overleden, soodanigh een bewys van de niet doodelykheit der toegebragte wonde uitleveren, dat op geen tegenbewys van de doodelykheit derselve behoort gelet te worden. Want anders sal men, na veertigh dagen, even onseeker zyn, als na veertigh uuren, en alles altoos afhangen van het getuigenis der Geneesmeesteren, waerin niet altoos eene wiskunstige seekerheit, en het welk niet selden aen disputen onderworpen is; Zynde het enkel, gelyk de Professor *Matthæus* [12]. seer wel aenmerkt, om deese disputen af te snyden, dat de præscriptio van veertigh dagen in de Practicq is ingevoert.

VII. Indien de gewonde syne wonde geen veertigh dagen heeft overleeft, kan men geene andere seekerheit nopens de doodelykheit, of niet doodelykheit derselve hebben, dan het getuigenis der Geneesmeesteren, waer aen de Rechter, in sulk een geval, sich houden moet, indien dat getuigenis wordt gegeeven met eenstemmigheit, door meer dan een, en met eede bevestigt. Doch, als 'er niet meer, dan een Geneesmeester te bekoomen is, moet in sulk een geval aen syne getuigenis alleen ook geloof worden gegeeven; en is het niet volstrekt noodigh, dat de Geneesmeesters, of Geneesmeester, dit getuigenis op nieuw met eede bekrachtigen, maer is het genoeg, dat het worde gegeeven op den eed, ten aenvank van hunne bedieninge gedaen. [13].

VIII. Evenwel moet dit getuigenis niet van soo groot een gewicht worden geoordeelt, dat het aen den aengeklaegde niet soude vry staen het tegendeel te bewysen, in soo verre, dat *Carpzovius* getuigt, dat eene sententie, geweesen

Y op

12. Matthæus *de Crim. Lib.* 48. *tit.* 5. *cap.* 3. *n.* 18.
13. Matthæus *Eod. n.* 17. Carpzovius *Prax. Crim. Part.* 1. *Quæst.* 26. *n.* 24. 35. & 40. *adde Ordin. Crim.* Caroli V. *Art.* 149.

op het getuigenis van Wondheeleren, geoordeelt hebbende de wonde doodelyk te zyn, niet gaet in krachte van gewysde, maer dat de beschuldigde noch altoos syne tegenbewysen mag inbrengen, en een Rechter, die voldoenend en overtuigend vindende, syn voormaels gegeeven vonnis wederroepen; waervan hy een geval, by hem selven bygewoont, bybrengt, van eene sententie geweesen op de verklaringe van Chirurgyns nopens de doodelykheit der wonde, dewelke door den beschuldigde naderhand met het getuigenis der Medische Faculteit wierdt beweesen niet doodelyk te zyn, met die uitwerking, dat het voorheen gegeeven doodvonnis by den Rechter wierdt geretracteert. [14]

IX. Soo eene wonde wel niet volstrekt doodelyk is in sich selve, maer toegebragt aen iemant van sulk eene swakke lichaems gesteltenis, dat se hem de dood veroorsaekt heeft, schynt het twyfelachtigh, of de aengeklaegde met de gewoone doodstraffe, ofte eene buitengewoone, die niet tot de dood gaet, behoort gestraft te worden. Dat hy als een doodslager met de gewoone straffe syne misdaed behoort te boeten, schynen *Ulpianus* en *Labeo* vast te stellen, [15] daervan voor reden geevende, dat niet alles aen allen, maer dit aen dien, en dat aen deesen doodelyk is. En ik beken, dat my deese wet van veel gewicht schynt, hoewel men daer tegen kan inbrengen, dat se spreekt van de Aquilische Wet, daer het alleen op eene geltboete aenkoomt, en niet van de Cornelische, daer het leven mede gemengt is, en niemant voor doodschuldigh wordt gehouden, die geen doodelyk opset gehad heeft. En dewyl iemant, die een ander eene lichte, of ten minste gantsch niet doodelyke wonde geeft, niet kan worden vermoed een doodelyk opset gehad te hebben, soo meene ik, dat soodanigh een, al koomt de gequetste te sterven, van de gewoone doodstraffe behoort te worden vrygesprooken, ten waare uit het wapentuig, by hem gebruikt, en de omstandigheit van het geval, of de voor-

14. Carpzovius *Eod. n.* 47 & 48. *Idem fere tradit* Gaill *obs. lib.* 2. *obs.* 111. 16.
15. *in L. Qua actione* 7. §. *sed si quis* 5. *D. ad Leg. Aquil.*

voorkennis, die hy had van de swakke lichaamsgesteltenis van syne partye, men reden mochte vinden, om te besluiten, dat hy of wist, of ten minste had moeten weeten, dat eene wonde van die natuur aen sulk eenen, in soo slechte staet sich bevindende, of doodelyk zyn soude, ofte apparentelyk konnen zyn; in welk een geval ik sulk een misdaedige van de eigentlyke doodstraf niet soude durven vryspreeken. Zynde opmerkelyk, dat *Ulpianus* en *Labeo*, in de soo even aengehaelde wet, spreeken van een kranke, die lichtelyk geslagen, en vervolgens gestorven was; Oordeelende in dit geval, met die lichte slagen, een doodslagh te zyn begaen.

X. Maer laet ons stellen, dat iemant van eene gesonde en goede lichaemsgesteltenis eene wonde, in sich selve niet doodelyk, heeft ontfangen, daerop de koorts gekreegen, en alsoo gestorven is. Wat sullen wy seggen, is de daader, in sulk een geval, doodstrafbaer, of niet? Gelyk wy hier voor hebben aengemerkt, dat het, ontrent de doodelykheit, of niet doodelykheit der wonde, aenkomt op het getuigenis der Geneesmeesteren, soo seggen wy ook hier, dat hun getuigenis dit verschil mede sal moeten beslissen. Want soo sy getuigen, dat de koorts uit de wonde haer grondbeginsel en oorsaek heeft, het sy dat se daer van is een noodwendigh, het zy een gewoon, schoon niet altoos seker, gevolgh, en dat, buiten de toegebragte wonde, sulk een koorts, in sulk een lichaem, volgens de regelen der kunst, niet waare te wachten geweest, soo is 'er geen twyfel aen, of de toebrenger van soodanigh eene wonde, waerop alsulk eene uitwerking gevolgt is, moet als een doodslager worden gestraft. [16] Maer konnen de Geneesheeren in tegendeel getuigen, dat de koorts eene suivere toevallige, of uit eene andere oorsaek spruitende koorts is, die de Overleden, al waare hy niet gewond geweest, konde, en ook waerschynelyker wyse soude gehad hebben, soo soude de aengeklaegde

 op

16. *Vid.* Boërius *Decis.* 323. *n.* 10. Bajardus *in Notis ad* Clarum §. *Homicidium n.* 150. Menochius *de Arb. Jud. Quæst. Cas.* 275. *n.* 7. Mascard. *de probat. Lib.* 2. *Concl.* 1078. *n.* 12.

op ſulk een getuigenis van de gewoone doodſtraf behooren vrygeſprooken te worden.

XI. Indien het derhalven mocht koomen te gebeuren, (gelyk ſulks meermael gebeurt is) dat de Geneesheeren in hunne gevoelens verſchillende zyn, en deeſe eene wonde doodelyk, geene wederom die niet doodelyk oordeelen, ofte dat ſy, eens met malkanderen, echter op eene twyfelachtige wyſe getuigen nopens de doodelykheit eener wonde, waer over verſchil is, ſoo moet een Rechter den ſachtſten wegh inſlaen, en tot geen doodvonnis beſluiten. [17]

XII. Gelyk hy tot ſoodanigh een vonnis mede niet moet verſtaen, als 'er of in het geheel geene ſchouwing, of deſelve niet wel, en in de order geſchiedt is. [18] Want daer de ſchouwing in het geheel verſuimt is, kan ook in het geheel geene volkoomen ſeekerheit van de doodelykheit der wonde weeſen. En daer ſe niet in de order is gedaen, kan geen behoorlyk en voldoenend getuigenis worden gegeeven, en derhalven verlieſt dit getuigenis de geloofbaerheit, die het anderſints ſoude verdient hebben; En moet daerom ook hier een Rechter een ſachter ſtraffe, dan de dood, aen den beſchuldigde opleggen, waer van by *Carpzovius* verſcheide gewysdens te ſien zyn. [19]

VIERDE HOOFTDEEL.

Van Duëllen.

Korte Inhoudt.

I. *Over de Duëllen, of Tweegevechten, is van verſcheiden veel geſchreeven.*

II. *Wat men hier door een Duël te verſtaen hebbe?*

III.

17. *Arg. L. Inter pares* 38. *D. de Re Jud. L.* 56. *L.* 153. §. *fin. L.* 192. *D. de Reg. Jur.*
18. Feltman *de Cadav. inſpic. cap.* 56. *n.* 3.
19. Carpzovius *Prax. crim. part.* 1. *Quæſt.* 26. *n.* 50. & *ſeqq.*

III. *Sulk een Duël is en by Grieken, en by Romeinen onbekent geweest.*
IV. *Maer wel in gebruik een ander soort tegen openbare vyanden van den Staet in een wettigen Oorlogh.*
V. *En noch een ander, te weeten dat der Schermers.*
VI. *De Noordsche en Barbaarsche volken zyn groote Liefhebbers van Duëllen geweest, en tot welke einden die by hen gebruikt wierden.*
VII. *Duëllen door de Canonicke rechten verbooden, en verscheide redenen van de billykheit van dit verbod.*
VIII. *In Vrankryk wel eer afgeschaft, maer daerna wederom toegelaten.*
IX. *De Duëllen onder de Regeering van Lodewyk den XIII. in Vrankryk seer gemeen, alhoewel door verscheide Placaten verbooden, en dit quaet maer eerst door Lodewyk den XIV. geheel overwonnen.*
X. *Aenmerkelyke wet van de Staeten van Holland tegen de Duëllen.*
XI. *Als mede van den Capitain Generaal der Vereenigde Nederlanden.*
XII. *Aenmerkingen over het qualyk onderhouden van deese wet.*

I. De stof der Duëllen, of Tweegevechten, is ruim, ryk, en van veel aengelegenheit, en alsoo geen wonder, dat se van verscheiden met alle naeuwkeurigheit en uitgebreitheit is verhandelt.

Die derhalven hier van meer willen weeten, dan wy 'er volgens ons bestek, van seggen konnen, voldoen hunne weet- en leergierigheit met het leesen der Schryveren hier onder aengehaelt. [1]

II. Door een Duël verstaen wy hier een *Gevecht van twee, of meer bysondere persoonen, op eigen gesach, na voorgaende uitdaging, buiten eenen wettigen oorlogh, ondernoomen.* Wy seggen een *gevecht van twee, of meer persoonen:* Want schoon het

 woord

1. Paulus Voet *de Duëllis.* Michaël Fredericus Lederus *de Jure Belli privati.* Slicher *Dissertat. de Duëllis*, en de Fransche vertaaling derselve van den Professor *Barbeyrac*.

woord *Duël*, in ſyne engſte beteekenis, eigentlyk een gevecht van twee te kennen geeft, ſoo beteekent het echter, ruim genoomen, ook een gevecht van veelen, ja den oorlogh ſelf. [a]

Wy ſeggen, *op eigen geſach*, om daer mede uit te ſluiten ſoodanigh een gevecht, als met verlof der Hooge Overheit mocht koomen te gebeuren. Wy voegen 'er by, *na voorgaende uitdaging*, om dit gevecht te onderſcheiden van eene ontmoetingh, of een toevalligh gevecht, ſonder voorberaden overleg, beſluit, of voorneemen; Eindelyk beſluiten wy onſe beſchryving met de woorden *buiten eenen wettigen oorlogh ondernoomen;* Op dat men weeten ſoude, dat wy hier niet in 't oog hebben een gevecht tegens openbare vyanden van den Staet: maer van byſondere vyanden.

III. Sulk een Duël, volgens de ſoo even gegeeven beſchryving, was by Grieken en Romeinen onbekent. Deeſe Kryghs-dappere volkeren, d'eene na de andere Overwinnaers van de weereld, wiſten van geen ander gebruik der wapenen, dan in den oorlogh tegen hunne vyanden. De inwoonders van Athenen en Romen, ſoo verſtandigh, als braef, kenden geen poinct van eer, dat hen noodſaekte om de ſmet der beleedingen, of verongelykingen, welke ſy van hunne Medeburgeren mochten hebben ontfangen, in derſelver bloed uit te wiſſchen. Sy verbeelden ſich, dat ſulks niet het werk van hunnen degen, maer van de Rechteren, en van de wetten, was.

Wel verre, dat ſy waanden gerechtigt te weeſen, om, op eene enkele bedreiging of ſcheltwoord, hunne weêrparty den degen door het lyf te jaagen, en, ſoo ſy ſulks niet deeden, beducht waaren voor bloothartigen van hunne Medeburgeren te worden aengeſien, hadden ſy heel andere, en vry redelyker en grootmoediger grondbeginſelen, ſy waaren overtuigt, dat eene onbeleefde en onverdiende verongelyking meer ſchande toebragt aen hem, die ſe deed, dan die ſe ontfing, en dat men ſich daerover nooit beter konde wreeken, dan met ſe te verachten. Met een woord dee-
ſe

a. Calvinus *Lexic. Jurid. in verbo Duëllum.*

oude Heidenen droegen sich in dit stuk als Christenen, wyl de hedendaegsche Christenen sich doorgaens in het ve toonen slimmer te zyn, dan Heidenen. Wat soude n thans seggen, of denken van een Christensch Generaal, :, van een ander met stokslagen bedreigt, soodanigh een ront verdroegh, sonder sich daerover op het uiterste ge. eligh te toonen of het te wreeken? Sulk een evenwel s Themistocles [s], die brave Themistocles, Verwinnaer r machtige Persen, en Beschermer en Verlosser van Grie. nland. Want als Generaal der Atheensche krygsmacht syn voelen seggende over het geen hy dienstigh oordeelde, dat en doen moest, en dat gevoelen geheel verschillende van t van Euribiades, Capitain Generaal der Vereenigde Grie. n, soo lichte deese syn stok op, als of hy hem daer me. had willen afrossen. Soude men niet denken, dat The. stocles, sulk eene beleedigende beweeging van Euribiades nde, had moeten opstuiven, en den onbeschoften Spar. n aenvliegen, om ten minste vooreerst te beletten, dat 'er geen stokslagen van ontfing? Hy neemt evenwel eene heel andere party, en in deese sonderlinge en bittere ont. etinge meester van sich selven, en al syn koel bloed be. dende, segt hy met eene byna onbegrypelyke besadigt. : *Sla toe, soo 't u belieft, behoudens dat gy luistert naer een ik te seggen hebbe.* Deese gematigtheit en beteugeling driften van Themistocles maekte sich volkoomen mee. van het soo oploopend en onstuimigh gemoed van den taanschen Generaal Euribiades, op sulk eene wyse vol. ntlyk overtuigt van syn ongelyk, trad in de maetre. van Themistocles, en het goed verstand, herstelt tus. deese twee hooge Bevelhebbers, was oorsaek van die nde overwinning, die sy op de vloot van Xerxes by iland *Salamis* bevochten.

Maer, schoon de Tweegevechten by de Grieken en nen van Burgers tegen Burgers onbekent waaren, was nter by hen niet vreemd, dat een of meer personen n vochten tegen een gelyk getal vyandelyke, met be-

[s] rchus *in Themistocle.*

beding dat de overwinninge tusschen deese weinigen de geheele oorlogh tusschen beide de volken beslissen soude. Volgens dit beding hebben driehondert Argiven tegen soo veel Lacedemoniërs gevochten [4], en de drie Roomsche Horatien tegen de drie Albaansche Curatien. [5] Somtyts vocht men sonder soodanigh een beding, als Ajax tegen Hector, Paris tegen Menelaus, T. Manlius Torquatus, Valerius Corvinus, en Emilianus Scipio tegens hunne uitdagende vyanden. Doch het mocht niet geschieden buiten kennis en goedkeuring van den Opperveldheer, andersints was het doodstrafbaer; gelyk in den ongelukkigen Manlius is gebleeken, van syn eigen Vader, ter oorsake dat hy sonder bevel gevochten, schoon hy overwonnen had, ter dood veroordeelt. [6] Eene gelyke gestrengheit heeft eertyds Keiser Carel de V. tegens seekeren Spaanschen soldaat willen oefenen, die in den Religions oorlogh van Duitsland tegens uitdrukkelyk bevel de uitdaging van een van de dapperste der vyanden aengenoomen, en hem ook overwonnen had. Het geen den verwinnaer ongetwyfelt mede het leven soude gekost hebben, indien het de muitery van alle de overige Spanjaarden, en het verstandigh beleid van den Hertog van Alba, niet had weeten te behouden. [7]

V. Een ander, doch min eerlyk soort van Duël, was daerenboven by de Romeinen in gebruik, namelyk dat der Schermers. Sy hadden dit gebruik ontleent van de Grieken, om de uitvaert te vieren van hunne aensienlykste gesneuvelden, aen welker schimmen men voorheene eenige gevangenen pleeg op te offeren. Doch het geen eertyts als een Lyk- en Treurplicht wierd aengesien, veranderde met 'er tyd in een spel van vermaek en geneuglyke tydkorting, dat, schoon ten koste van het leven van verscheide deeser schermeren, of door de Roomsche Magistraten, of door ryke, en vermoogende personen aen het volk heel dikwerf gegeeven,

4. Herodotus *Lib.* 1.
5. Livius *Decad.* 1. *lib.* 1. *cap.* 24. Florus *lib.* 1. *cap.* 3.
6. Livius *Ead. Dec.* 1. *lib.* 8. *cap.* 7.
7. Leven van den Hertog van Alba door den Marquis van Astorga 1. *Deel* 2. *Boek* 11. *Hooftstuk.*

en waerop dat selve volk ten leste uittermaate ver-
t wierd.

ts streedt meer tegens de menschelykheit, dan deese
n, daer met het bloed en het leven van soo veele men-
in der daed wierd gespeelt, als of het lorren waaren,
aen niets verbeurt was. Sulk een misbruik was voor-
onbestaenbaer met den Christelyken Godsdienst, en
daerom door Constantin met recht verbooden en af-
. 8. Doch de gewoonte schynt meer krachts te heb-
ehad, dan de Wet, dewyl se heeft stand gehouden
nder Honorius, die eindelyk dit quaet heeft weeten te
ophouden. 9.

De eigentlyke Duëllen zyn hunne oorsprong schuldigh
e Lombarden, Burgundiers, Duitschers, Deenen, Nor-
en, en andere Barbarische volken. 10.
wierden gebruikt, in plaetse van gewoone Rechtsplee-
, vooral in twyfelachtige saken, en van eenige aenge-
heit, in de vaste vooronderstelling, dat God, by de
mst, de rechtvaerdige saek soude doen triumpheren,
quade haaren verdienden loon toewysen.

nmerkelyk is het, dat Keiser Ortho de eerste het ge-
onder de Duitsche Vorsten gereesen, of de Neeven,
Kleinsoonen, met de Soonen souden worden toegelaa-
ot de Grootvaderlyke erfenis, niet door de wetten,
door het Duël heeft laten beslissen, en dat op die
deese saek ten voordeele der Neeven is uitgeweesen. 11.
er gemeen moet dit soort van Duëllen, waerin het be-
van gelyk of ongelyk aen de wapenen gestelt wierd, in
Nederlanden geweest zyn; dewyl de Graven van Vlaan-
aen verscheide Steden, by wyse van privilegie, heb-
vergunt, dat sy, of derselver Ingesetenen, niet souden

Z ge-

L. unic. C. de Gladiatorib. lib. 11.
Perezius *ad d. C. tit. de Gladiat. n.* 2. adde Rollin *Histoire Romaine tom.* 4. *Liv.* 11. §. 3. *in Appendice des Combats des Gladiateurs.*
Bodinus *de Rep. lib.* 4. *cap.* 7. *pag. m.* 475. Matthæus *de probat. cap.* 2. *n.* 101.
Matthæus *Eod.*

genoodsaekt zyn het Duël of Kamprecht te gebruiken. 12.

VII. Doch nademael in het Duël niet altoos de onnoselheit, en de rechtvaerdigheit, maer doorgaens de meerder behendigheit, of sterkheit der Duëllisten de overwinning behaelde, en geen bewys derhalven onseekerder was, dan het geen sulk eene overwinning verschafte: Dat het ook was God versoeken, en syne voorsienigheit als de Wet stellen, om sich altoos, wanneer 'er een Duël voorviel, te verklaaren voor de onschuldige partye, en de seege aen die syde te doen overhellen: Dat daerenboven op deese wyse forse, en te gelyk onrechtvaerdige menschen, alle bequame gelegenheit hadden tot verdrukking en selfs verdelging der geenen, die wel beter, dan sy, maer swakker, en in den wapenhandel min geoefent waaren, soo is dit soort van geweltdaadige Rechtspleeging met recht door de Canonicke wetten verbooden. 13.

VIII. Na dit oordeel der Pausen over de Duellen is het geen wonder, dat een Koning van Vrankryk, soo Godvruchtigh, als Lodewyk de IX, naderhand selfs onder het getal der Heiligen gestelt, de Duellen alom in syn Ryk hebbe verbooden. Maer wat vermag eene quade gewoonte niet, wanneer die eens in het hart der volken haare wortel heeft geschooten? Deese wet, hoe goed, hoe redelyk, hoe billyk, kon geen standhouden. Na men de openbare Duellen had afgeschaft, geschiedden 'er ontallyke heimelyke moorden. Waerom Philips de Schoone sich als genoodsaekt vondt de Duëllen wederom toe te laten, doch met deese bepaalingen. 1. Dat 'er eene halsstraffelyke misdaet waare gepleegt 2. en wel verraderlyk. 3. Doch soo geheim, dat se door geene getuigen kon beweesen worden, en ten 4., dat 'er tegens den aengeklaegde redelyk krachtige vermoedens waaren. 14.

IX.

12. Damhouder *Prax. Crim. cap.* 42. *n.* 9.

13. *Cap. Monomachiam* 22. *caus.* 2. *Quæst.* 5. *& tot. tit. de Purgat. vulg.*

14. Bodinus *de Repub. lib.* 4. *cap.* 7. *p. m.* 475. Guidon. Papæ *Decis.* 617.

Men heeft ſich in volgende tyden in Vrankryk ſeer
ı aen deeſe bepaalingen gekreunt , maer allerwegen
ɔomeloofe vryheit gebruikt, om met malkanderen om
oorſaken en ſomtyts wel uit enkele liefhebberye in
.e vechten. In het begin der Regeeringe van Lode-
ɜn XIII. waaren de Dnëllen ſoo gemeen, dat het eer-
uws , dat men malkanderen tegenkoomende vroeg,
wie 'er giſteren of dien morgen ſamen gevochten had-
ıs. Deeſe reukeloofe baldaadigheit ſloeg als een loo-
vlam door het geheele Ryk , en was oorſaek van de
ran een ontallyke meenigte brave en dappere Edellie-
he, ſoo ſe hunnen degen tegen 's Ryks vyanden, en
gens hunne Medevaderlanders, gebruikt hadden , aen
yk van veel nut hadden konnen zyn. Lodewyk de
en ſyn groote Miniſter *Richelieu* begreep heel wel,
en nadeel hier door aen het Ryk wierd toegebragt,
rom wierden de Duëllen heel ſtrengelyk verbooden,
is ook onder deeſe Regeering , dat de Graaf van
ille , die alom vermaerde Duëlliſt, met de dood ge-
s. Evenwel heeft men dit quaet als toen noch niet
ı meeſter worden , en deeſe eer ſchynt bewaert te
weeſt voor Lodewyk den XIV , die niet alleen het
d heeft gehad, om tegen dit misbruik eene ſoo wyſe,
lſaame en bequaame wet te maaken , maer ook het
ɔgen , ſoo over ſich ſelven, als ſyne onderſaten, om
yne Wet ſonder eenige oogluiking, te doen gehoor-

ſe groote Liefhebbers zyn wy Nederlanders van de
ıe modes , dan dat ook de mode der Duëllen by ons
ıude zyn ingeſloopen. Waare die alleen by de Mili-
aengenoomen, het waer min verwonderlyk, en meer
ɔonlyk. Dewyl men toch tot die dwaesheit is gekoo-
dat men het in Duël vechten voor een bewys van
ɜn dapperheit houdt, en ſelfs ſomtyts voor volſtrekt
kelyk , om in ſyn geſchonden eer herſtelt te worden,

 als

melot *Memoires tom. 2. Seconde Partie in verbo Duël, Duël-ſtes.*

..is het Placaet selfs van den 3. July 1627. en 1. July 1637. tegen de Duellen der Militairen, in het tweede Articul, genoegsaem schynt te kennen te geeven, is het niet vreemt, dat Krygsluiden, soo ketelachtig ontrent het poinct van eer, en die onwaerdig souden zyn de wapenen te dragen, soo men hen met recht konde verdacht houden van kleinhartigheit, sich door deese schynredenen soo verre hebben laten misleiden, dat de Duellen onder hen seer gemeen zyn geworden. Maer dat luiden van den burgerstaet, levende in eene Republicq, als de onse, meest uit koop- en neeringdoende luiden bestaende, sich mede eershalven hebben verplicht geoordeelt, om de mode der Duellen aen te neemen, sulks schynt de uiterste buitenspoorigheit. En dus begrypen het de Staaten van Holland mede; waerom sy tegen dit misbruik, soo veel moogelyk, by hun Placaet van den 22. Maert 1657. hebben voorsien en generalyk verbooden iemant in Duel te roepen, of te doen roepen, of geroepen zynde, die uitdaaging aen te neemen, met toesegging van ter bestemde tyd en plaetse te verschynen, 't zy dat die plaets gestelt worde binnen of buiten de Provincie van Holland, op pœne, dat hy, die daer aen schuldigh sal worden bevonden, 't zy hy beroepen zy, of hebbe doen beroepen, of soodanigh eene beroeping mocht hebben aengenoomen, verklaert sal worden vervallen van alle Ampten, Officien, Digniteiten ofte Præeminentien, indien hy eenige heeft, of anders dat hy sal worden verklaert tot geene Ampten, Officien of Digniteiten admissibel, en dat hy daerenboven in syne goederen sal worden gemulcteert, naer exigentie van saaken. Dat voorts aen die straffe mede sal onderworpen zyn die geene, die eenige boodschap, billet, of cartel van wegen den Beroeper aen den Beroepenen sal hebben gebragt, of overgelevert, als mede die belooft en toegeseit sullen hebben onder de naem van Seconde, ofte eenigen anderen het Duel en gevecht by te zyn, en te adsisteren. En om soodanige uitdaagingen, soo veel doenlyk, te stuiten, wordt aen alle onderdanen, van wat qualiteit sy souden moogen zyn, gelast, dat, eenige diergelyke uitdaagingen tot hun ken-

ſe koomende, ſy die, by monde of geſchrifte, ſoo
k als doenlyk ſal zyn, ſullen hebben bekent te maa-
of doen bekent maaken aen de Heeren Gecommitteer-
ıden, aen den Hove, of aen den Officier, ofte Ge-
reſpective van de Plaets, daer de uitdaagende en uit-
de party ſich onthoudt, ofte ook die tot het gevecht
ı beſtemt; op pœne, dat de nalaatige als Fauteur van
:n enorm feit ſal worden geconſidereert, en daerover
lyk gecorrigeert. Wyders willen de Staaten, dat de
ı, dien de kenniſſe gedaen ſal zyn (den naem van den
n, die de onderrechting gegeeven heeft, ſecreet hou-
) de ſaek op ſtaende voet ſullen bekent maaken aen
meeſteren en Gerechten van de Steden, daer het te
ſoude moogen zyn, dewelke alsdan, de ſaek over-
n hebbende, den Officier ſullen ſoodanigh een laſt,
ler geeven, als tot het weeren van feitelykheden het
:rlykſt ſal worden bevonden, en, ſulks gedaen zynde,
n ſullen verſoenen, is 't doenlyk, gelaſtende gedaen
rden ſatisfactie en beternis der geintereſſeerde partye,
le grootheit van de injurie, die d'een den anderen ſal
den worden te hebben aengedaen. En of het gebeur-
dat echter partyen ter gedeſtineerde plaetſe ten fine
it quamen, ſoo dat ſy, lyf en ſiel in pericul ſtellen-
un geweer tegen malkanderen trokken, ſoo willen en
en de Staaten, dat ſoodaanige perſonen, boven de
hier vooren verhaelt, ook gebannen ſullen worden uit
ınde van Holland voor den tyd van ſes jaaren; met
ſtraffe ſy mede willen geſtraft hebben de Seconden,
e anderen, die het Duel ſullen hebben geadſiſteert,
lien ſy hun geweer mede op iemant ſullen hebben ge-
n.
ſoo iemant in Duel quame ter neêr geleit te worden,
ı de quetſuur daer bekoomen te overlyden, ſoo belaſt
acaet, dat het ſelve Lyk niet by dage, maer des
ɜ, of des nachts ſal worden ter begraefnis ge-
, ſonder dat het van iemant ſal moogen worden ge-
dan alleen van de geenen, die 't ſelve ſullen moeten
 te-

ter aerde brengen, op de boete van hondert guldens, te verbeuren by den geenen, die ter contrarie soodanigh eene begraefnis by dage aengestelt, ofte het Lyk ter begraefnisse sullen gevolgt hebben. Voorts wordt, op gelyke boete van hondert guldens, verbooden het dragen van blazoenen, ofte wapens van Familie, voor of ontrent het Lyk, ofte op de doodkiste, ofte deselve te hangen in de Kerke, of voor het Sterfhuis, op pœne, boven de gestelde boete, dat die *de facto* sullen worden afgehangen.

Al het welk alleen syne betrekking schynt te hebben op het geval, waerin de Beroepen, en niet de Beroeper, is ter neêrgelegt. Want wordt de neêrgeslagen bevonden te zyn geweest autheur van de querelle, en Appellant, soo gebieden de Staaten, dat in sulk een cas, desselven doode lichaem tot een publicq scandaal voor seekeren tyd, ter arbitragie van den Rechter, op 't schavot, of de plaets, alwaer men gewoon is openbaerlyk de executien van de justitie te doen, aen een paal, of op eene andere schandelyke maniere, vooral de weereld tot een spectacul sal worden ten toon gestelt.

Doch wat belangt den doodslager, het zy die beroepen heeft, of beroepen is, willen en begeeren de Staaten, dat hy ook self, sonder eenige genade, met de dood sal gestraft worden, waer tegens sy verklaaren, dat sy om geenerhande redenen nochte om iemants intercessie, soodaanigh een Delinquant remissie, ofte pardon, sullen verleenen.

De Staaten het niet genoeg achtende de Duëllen op sulke strenge straffen te verbieden, zyn verder gegaen, en hebben in die selve wet getragt de wortel-oorsaek uitteroejen, welke sy wysselyk aenmerken te zyn de injurieuse en quade bejegeningen, die d'een den anderen meenigmael aendoet. En hierom verbieden sy alle hunne Ingesetenen en Onderdaten, van wat staet, conditie, ofte qualiteit die souden moogen zyn, malkanderen met scheltwoorden, ofte injurien, uit te maaken, veel min te soufflelteren, slaen ofte schoppen, op pœne, dat die bevonden sal worden 't selve gedaen te hebben, sal worden gestraft en gecorrigeert met de

ɜnen, hier boven tegen de Appellanten geſtatueert. rordt, tot beter ontdekking en achterhaaling van dit, belaſt, dat ſy, dien ſoodaanig eene injurieuſe bejeg ſoude moogen weeſen wedervaaren, 't ſelve aenſtonts ı hebben bekent te maaken aen den Gerechte van de ſe, waer onder ſy ſouden moogen reſorteren, ofte daer ɜjegening ſoude moogen zyn voorgevallen, om daerin *no*, en ſonder figuur van proces, voorſien te worden; raare het, dat de geinjurieerde hierin nalaatig bleeve, ırtyen malkanderen, by forme van rencontre, mochkoomen te bejegenen, en aen te taſten, alwaer 't ın, dat ſy malkanderen niet quamen te quetſen of te en, ſoo ſal het ſelve arbitralyk, en naer exigentie van ı, moeten worden geſtraft, en ook, naer de voore circumſtantien en gelegentheden, moogen worden ıden voor Duël, en dienvolgens ſtrafbaer met de pœn ſtraffen, tegens de Duëllen en Duëlliſten, geſtatu-

. Noch vry ſtrenger is het Placaet tegen de Duëllen der ıiren van den 31. Maert 1684. Waerin de Capitain raal, om Duellen voor te koomen, en de Hem onderɜe Militie, waer 't moogelyk, te geneeſen van dat ıe denkbeelt ontrent het poinct van eere, niet ſlechts ɜdt iemant met woorden of werken te injurieren: maer ɔenevens gebiedt, ſoo ſulks echter mochte koomen te ıren, dat de geledeerde ſich aenſtonts ſonder eenig uitıl addreſſeren aen de Juſtitie militair, aldaer de voorſz: en te kennen geeven, en recht daer over verſoeken. ɜwyl de Capitain Generaal wel wiſt, dat dit by veelen, le verkeerde begrippen, die ſy ſich van eere en moed ɜn, ſoude worden aengeſien als een daed van blooheit, 'hartigheit, ſoo verklaert hy daerentegen, in het tweeticul van ſyn Placaet, wel uitdrukkelyk, *dat by deeſe ıl houden voor een effect van de gehoorſaemheit, die de mi- n hem ſchuldig zyn, en dat deſelve conform is niet alleen ɜt devoir van een goed Chriſten, maer ook met de oprechte ıen van waare eere en kloekmoedigheit.* En op dat niet te ver-

vergeefsch geklaegt soude worden, wil de Wetgeever, dat de Justitie militair den gelæedeerde eene spoedige, behoorlyke en avantageuse satisfactie besorge, en daerenboven den Injuriant straffe met gevankenisse, bannissement, geltboete, ofte andersints naer verdienste. Doch om deese straffen niet t'eenemael arbitrair, ofte willekeurig te maaken, worden seekere gevallen gestelt. Als eerst het geval, waerin iemant een ander met scheltwoorden injurieert, hem noemende Fielt, Schelm, ofte iets anders, of hem heet liegen, wanneer de Wetgeever wil, dat soodanig een Injuriant voor eenige maenden in de gevankenisse sal worden geset, en daer na aen den gelædeerden publicque reparatie en satisfactie sal doen op syne knien, en, soo hy een Officier is, syne gagie verliesen den tyd syner gevankenis.

Ten tweeden, dat die een ander met de hand, of vuist, slaet, een jaer in gevankenisse sal sitten, daer na aen den gelædeerde honorable satisfactie geeven op syne knien, en sich in staet en postuur stellen, om gelyk tractement te ontfangen: of dat hy voor inhabil sal worden verklaert, en vervallen van syne Charge, soo hy 'er eenige heeft, ofte ook wel gebannen worden voor altoos, ofte voor een tyd, naer exigentie van saaken.

Ten derden, dat die een ander met een stok slaet, twee jaaren sal sitten in gevankenis, en van den Scherprechter mede met een stokslagh publicquelyk gedreigt worden, mitsgaders inhabil verklaert, en voor eeuwigh gebannen.

Ten vierden, dat die een ander gedreigt sal hebben met een Soufflet, of met slagen, in syne præsentie, ofte in syn afweesen, en daer van ten vollen sal overtuigt zyn, soodanige satisfactie sal doen, als of hy gesouffletteert, of geslagen hadde.

En om dat de Wetgeever wist, dat, niettegenstaende alle deese voordeelige aengebooden reparatien, en satisfactien, noch sommige qualyk beraaden menschen souden gevonden worden, die het hunne glorie te na souden reekenen, indien sy door middel van de justitie, en niet door sich selfs, deese reparatien en satisfactien quamen te erlangen; soo is

is noodig gedacht, dat die niet goedwillig en door ſulke uitlokkende beloften ter gehoorſaemheit ſouden zyn over te halen, ten minſten door bedreigingen, en vreeſe van ſtraffe, tot het quyten van hunne plicht moeſten gebragt worden. Waerom de Wetgeever verder ſeer wyſſelyk heeft belaſt, dat, in cas de gelædeerde differeerde, ofte nalaatig waare de hem aengedane injurien, *indien hy deſelve ter harte heeft genomen*, te kennen te geeven, hy alsdan ſelf met ſoodanig eene pœne ſal geſtraft worden, als die geen had gemeriteert, die hem geinjurieert heeft.

En om noch al verder ſommige ſwakke, en ontrent het poinct van eere teedere gemoederen geruſt te ſtellen, verklaert de Capitain Generaal in het 3. Articul van ſyn Placaet, dat geene offenſie, hoedanige die weeſen mooge, de eer van den geenen, die geoffenſeert is, in eenigen deele ſal krenken, maer in tegendeel crimineel maaken den geenen, die de offenſie gedaen heeft, en dat hy, die daerover aen den beleedigde eenige reproche gave, het zy in ſyn by- of afweeſen, daerover ſal ſtrafbaer zyn, gelyk of hy deſelve injurien ſelf had gedaen.

En op dat de beleedigde volkoomene ſeekerheit mooge hebben, dat hem den wegh van de juſtitie inſlaende, alle behoorlyke voldoening ſal gegeeven worden: ſoo verklaert de Capitain Generaal in het vierde Articul, dat hy ſich nimmermeer, door eenige voorſprake of conſideratie, ſal laten beweegen, om aen iemant, wie het ook zy, toe te ſtaen remiſſie of moderatie van de reparatie en ſatisfactie, tot welke hy, uit krachte van deeſe ordonnantie, mogte zyn gehouden, ofte worden gecondemneert. Aenmerkelyk is wyders de inhoud van het gemelde vierde Articul in deeſen opſichte, dat daerby aen alle Officieren, Ruiteren en Soldaten, en generalyk aen alle de geenen, die ſich in de Legers van den Staet ſullen onthouden, wel ſpecialyk wordt bevoolen, dat, of het gebeurde, dat ſy lieden by eenige injurien, het zy verbale, of reële, præſent mochten zyn, en die hebben aengehoort, ofte dat deſelve tot hunne kenniſſe mochte koomen, het zy weinig tyds, *of lange na dat*

deselve zyn voorgevallen, sy lieden sullen gehouden zyn deselve aenstonts daerna aen de militaire justitie bekent te maaken, *op pæne dat de Officier, of Soldaet, die daer van in gebreeke blyft, als Fauteur van de voorsz: injurien sal worden gestraft met soodanig eene pæne, als die geene, welke de voorsz: injurien heeft geperpetreert, verdient had.*

XII. Hier uit siet men klaer den blaakenden yver van den Capitain Generaal, om de Duëllen door alle moogelyke middelen te beletten. Maar soude men niet moogen vraagen, of dit voorgeslagen middel wel moogelyk, en in practicq te brengen zy? Hoe! sal ik, om dat ik by geval tegenwoordig ben in een geselschap, waerin de een den anderen injurieert, verplicht zyn deese injurie aenstonts aen de justitie aen te brengen, en dus iemant ongelukkig te maaken, die sich moogelyk, sonder dat, met syne partye sal versoenen en bevreedigen? Indien de geoffenseerde self swygt, die 'er soo veel aengeleegen is, en die met slechts den mond te openen, alle behoorlyke voldoening kan krygen, moet ik spreeken, en my als een verklikker by elk in den haet brengen. Maer laet dit alles zyn over te stappen voor iemant, die by de gepleegde injurie is tegenwoordig geweest. Moet ik meer dan een ander een delateur worden, wanneer ik die maer hoor vertellen? En dat niet alleen, wanneer my die vertelling gedaen wordt, niet onmiddelyk na het feit, *maer selfs lang na dat het is voorgevallen.* Wat weet ik, in sulk een omstandigheit, of partyen niet al lang met malkanderen zyn versoent en vereenigt?

En sal ik genoodsaekt zyn aen den Rechter eene saek kenbaer te maaken, die de personen, in deselve geinteresseert, misschien selfs al lang hebben vergeeten? Of sal ik liesst swygen, en het 'er op waagen, of myne stilswygentheit my, volgens de bedreigde pœnaliteit in dit vierde Articul, tot myn uiterste ruïne en verderf sal strekken? Ik beken, dat sich hierin eene hardigheit opdoet, die eenigsints met de billykheit strydig schynt, ten waare men sulks soude willen verschoonen met de Krygstucht, en de volmaekte gehoorsaemheit, die de Krygsknechten hunne Veldheeren schuldig zyn.

zyn. Doch des niettegenstaende geloof ik niet, dat 'er in conformiteit van de pœnaliteit van dit vierde Articul veel vonnissen sullen gevonden worden. Iets diergelyks ontmoet men in het hier voor aengehaelde Placaat der Staaten van Holland, ontrent de verswygers van *Uitdagingen*, die tot hunne kennis zyn gekoomen. Doch een groot onderscheit is 'er eene gedane uitdaging, waerop vermoedelyk iets doodelyks te volgen staet, aen de justitie aen te brengen, om daer door eene apparenten doodslagh te beletten, en van eene gepleegde *injurie*, het zy verbale, of reële, aen de justitie kennis te geeven, welke injurie moogelyk of gecompenseert, of bereits sal versoent zyn. Niemant kan qualyk neemen, dat ik iemant verhindere of sich selven, of eenen anderen een doodelyk ongeluk toe te brengen; Maer men sal soo gunstig niet van my oordeelen, als ik de justitie kenbaer maake, dat die of die deesen of geenen met woorden, of werken, beleedige en daer door sich strafbaer gemaekt heeft.

De Wetgeever dus verre de oorsaaken der Duëllen hebbende getragt uit den wegh te ruimen, verklaert in het vyfde Articul, dat, soo niettegenstaende syne goede voorsorge voor de eer en reputatie van de Officieren, Ruiteren en Soldaten, en generalyk van allen, die sich in de Legers van den Staat bevinden, iemant evenwel, sich gelædeert vindende, tegens deese syne ordres, syne partye quame te provoceren, om met hem te vechten, soodanig een Provocant sal vervallen zyn van ooit eenige satisfactie te genieten, en daerenboven verklaert worden inhabil, en vervallen van alle syne charges, ampten, of digniteiten, soo hy 'er eenige heeft, mitsgaders dat hy in syne goederen sal gemulcteert worden naer rato van syne middelen, by confiscatie van een tiende, sesde, of uiterlyk derde deel derselve, naer exigentie van saaken.

Welke straffe hy in het sesde Articul wil, dat mede sal onderworpen zyn al wie eenige boodschap, billet, ofte cartel van den Provocant aenneemt; Dog soo de Beroepen in tegendeel syne klachten daerover doet aen den Rechter, soo

wordt hem pardon belooft van de injurie, die den Appellant had aengedaen; welke pardon hy echter niet sal genieten, soo de Rechters het van iemant anders verneemen, maer sal in sulk een geval de uitgedaegde, soo wel als de Appellant, gestraft worden.

Aen gelyke pœne worden, in het sevende Articul, onderworpen verklaert de brengers van eenige boodschap, billet, ofte cartel aen den geprovoceerden, ook de soogenaemde secondes of getuigen, om het duël, ofte gevecht by te woonen, en allen, die geweeten hebben, dat 'er een duël voor handen was, en hetselve niet aenstonts, soo dra het tot hunne kennisse quam, sullen hebben te kennen gegeeven. Doch soo de brenger van het billet of cartel een lakei, of knecht zy geweest, en hy geweeten hebbe, dat het een cartel was, soo wordt belast, dat sulk een Carteldraager, of boodschapbrenger door den Scherprechter sal gegeesselt worden.

Het achtste Articul ordonneert, dat, soo partyen ter gedestineerde plaetse, om in duël te vechten, quamen, en hun geweer tegen malkanderen trokken, sy beide, sonder genade, met de dood, en confiscatie van alle hunne goederen, sullen gestraft worden, selfs in het geval, dat geen van beide gequetst, of gedood wierdt. Aen welke straffe mede onderhevig worden gemaekt de Secondes, ofte Getuigen, by het duël geassisteert hebbende.

Maer soo 'er een van de partyen, ofte wel beide, ofte ook wel een of meer van de getuigen, of Secondes, op de plaets dood bleeven, ofte wel naderhand van syne wonde, aldaer ontfangen, quamen te sterven, soo ordonneert het negende Articul, dat het doode lichaem van den alsoo neêrgeslagen, voor seekeren tyd, ter arbitrage van den Rechter, publicquelyk, ter plaetse daer men gewoon is criminele justitie te doen, aen eene galge sal worden opgehangen, en syne goederen geconfisqueert, en dat de doodslager, het zy Provocant, het zy Geprovoceerde, sonder genade met de dood gestraft, en syne goederen mede geconfisqueert sullen worden.

En

n dewyl 'er geen Wet is, of de chicane weet 'er door-
s iets op te vinden, om deselve te eluderen, en de
verdiende straffe te ontgaen, en dat men 'er hier ook
kunstje op had gevonden, om een gepræmediteert duël
een gevallige ontmoeting te doen passeren, soo is de
geever in het tiende Articul verdacht, om sulk eene
de verschooning, door eene daer tegens billyke voorsie-
, af te snyden, begeerende, dat als eenige persoonen præ-
eren geinjurieert te zyn, ofte eenige offensie geleeden
hebben, en 't selve aen de justitie militair niet sullen
een aengegeeven, en echter naderhand quamen te vech-
het zy tegen een, het zy met een gelyk getal van Se-
les, ofte getuigen, en met gelyke wapenen van weêr-
n, soodanig een gevecht sal worden gehouden voor een
l, en de overtreeders gestraft met deselve straffen, wel-
hier voor tegens de Duëllisten zyn gestatueert.
indelyk dewyl veele menschen in die dwaalende meening
, dat het geen elders geschiedt, hier te lande niet straf-
is; soo besluit de Wetgeever in het elfde Articul syn
aet tegens de Duëllen met hier tegens mede naer behoo-
te voorsien en te beveelen, dat, soo men, wegens hier
esen quæstien, ofte krakeelen, met malkanderen moch-
vereenkoomen, om deselve buiten de Legers, ofte het
ed van den Staat, door een duël te beslissen, soodanige
onen met deselve straffen sullen worden gestraft, als of
in de vereenigde Nederlandsche Provintien, ofte Legers
den Staat, waare voorgevallen.

Ik, met geen vooroordeel ingenoomen, sal moeten be-
nen, dat dit Placaet een van de verstandigste en loflyk-
wetten is, die 'er hebben konnen worden uitgedacht,
de goede order te bewaaren, en uit te werken, dat al-
het recht, en niet het gewelt, van iemants gelyk of
elyk soude oordeelen. Maer helaas! wordt deese wet
onderhouden, soo het behoort? En zyn het byna niet
en de ongelukkigen, en dat noch in seer bysondere ge-
en, die volgens deselve geoordeelt worden. Ik kan niet
aten my hier van de verstandige en welgegronde Aanmer-

kingen van een der geestigste Schryveren [16.] te bedienen. „ De Krygslieden voor al (segt hy) zyn seer te beklaagen, „ met opsicht tot de eer, die 'er gestelt wordt in eene ont- „ fangene beleediging te wreeken, en op welk eene wyse sy „ sich in dit stuk gedraagen, zyn sy altoos aen de uiterste „ ongelukken bloot gestelt. Volgen sy de wetten van het „ Christendom, men houd se voor de onwaerdigste van alle „ menschen, en gehoorsaamen sy de wetten van eer, loo- „ pen se gevaer van het hooft op een schavot te verliesen. „ Soo se de reeden, en de menschelykheit gehoor geeven, „ worden se niet slechts voor eerloose gehouden van hunne „ metgesellen, hunne wysheit en besaadigtheit selfs wordt „ dikwerf gestraft door hunne Souverainen; en sulk een is „ gecasseert geworden op bevel van synen Vorst, dien de- „ selve Vorst soude hebben doen hangen, had hy het affront „ hem aengedaen in het bloed van synen vyand uitgewischt. „ Welk een wreed gebrek van gemeen verstand ontdekt sich „ in dit gedrag niet? Een beleedigde Krygsman moet vech- „ ten, of niet vechten; Hier is geen middelweg tusschen. „ Doet hy quaet met te vechten, soo doet hy immers wel, „ als hy niet vecht. Het tegengestelde van eene strafbaare „ daed is buiten twyfel geoorloft, en niets is natuurlyker, „ dan oncerlyk te vinden dat ons doodschuldig maekt, en „ lofwaerdig al wat rechtsdraets tegens deese misdaet aen- „ loopt. Maer men vormt sich monsterlyke denkbeelden van „ alles. Men hegt de eer aen de ondeugt, en de oneer aen „ de deugt, en men schryft den menschen wetten voor, die „ hem dwingen om onteert te leeven, of wel om op eene „ glorieryke wyse door de hand van een Scherprechter om „ te koomen."

Hoe koomt het, dat men dus verkeert denkt, en doet? Soo Gods woord, soo de wetten, soo de reeden de Duëllen veroordeelen, waerom wordt ik lafhartig geacht, indien ik voor deese drie ontsaggelyke dingen eerbieds genoeg hebbe, om uitgedaagt geen duël aen te neemen? Is het om dat men niet

16. *Misantrope de Mr.* van Effen *Tom.* 2. 43. *Discours.*

et, of ik uit ſulk een goed grondbeginſel, dan uit
looheit, het duël van de hand wyſe? Maer moet
myne party, en anderen van myne moedigheit te
en, alle Goddelyke en menſchelyke wetten met voe-
den? En verdien ik meer lof, indien ik my een ge-
vechter, liever dan een goeden burger, en vreedelie-
hriſten betoone? Ik begryp niet, hoe het duël van
aren, als hier voor getoont is, afkomſtig, by be-
, ja dat meer is, by Chriſtenſche volkeren noch
erige voorſtanders kan vinden, en waerom, ſoo wy
r geene wet, door geen reeden, maer door voor-
in dit ſtuk willen laaten leiden, wy niet liever vol-
voorbeeld van verſtandige en heldhaftige Grieken en
en, dan dat van woeſte Longobarden, Burgundiers,
ers, Deenen en Noormannen.
gen dan, dat uit het hier vooren gededuceerde klaer
de duëllen ten eenenmael ongeoorloft zyn, en tegen
e gebodt, *gy ſult niet dooden*, ſtryden; het is ook
aeven geen ſpecie van juſtitie, als daer is een gerech-
orlog, maer die manier van doen komt voor uit een
bitteren wortel, namentlyk trotſigheit en wraekgie-
en heeft dus met den moedwilligen ende opſettely-
dſlagh een ende het ſelve grondbeginſel; in deeſe
eelt ook de eigen wraeke tegens ſoo veele duidelyke
uit den woorde Gods [17], de hooftrol, ende neemen,
e dingen doen, het ſwaerd niet tot dat einde, als het
gegeeven, en wat moet dan op ſoo een doen volgen?
ers, als het vergaen door den ſwaerde [18], daer kan
een verdere reeden van verbodt aentevoeren, geen
rminſte profyt voor Gods Kerke, of de Republicq uit
omen, maer veel eer een groote ſchade, aengeſien
hebbers van duëlleren, of laet ik liever ſeggen van
ettelyken doodſlagh te willen begaen, het gemeene-
een goed burger of kloeken ſoldaet, die noch goe-
iſt aen ſyn Vaderland ſoude kunnen doen, beroven,
en

uth. 5: 38--43. Rom. 12: 19. 1 Petr. 2: 23. 1 Petr. 3: 9.
uth. 26: 52. Openb. 13: 10.

en dit was immers de oorsaek, dat David soo seer beklaegde de dood van Abner [19] ende Amasa. [20] Het is ook om deese reeden, dat ik nooit by my selven hebbe kunnen pryssen die Kampvechterie van Monsieur Briauté, die hy anno 1600. den 5. February met syne twee-en-twintig manschappen tegens die van Grobbendoncks Compagnie ook twee-en-twintig sterk op de Vuchtse Heide by den Bosch heeft gehouden [21], aengesien sulks geschiede uit trotsigheit buiten apparentie van eenig voordeel voor het Vaderland; de parthie was ook syns gelyke niet, maer uit een hoop slecht volk bestaende, en daerom wierd ook met recht die daed van dien vroomen Edelman van alle verstandige veracht; en wie moet niet met aendoeninge leesen dat deerlyk geval tusschen twee Edellieden, in het Engelse Hof gebeurt anno 1609., met namen den oudsten Soon van den Baenderheer Warthon en Johannes Stuart Schots Edelman van de Maegschap van den Koning, die malkanderen hebben doodgestoken, soodanig, datse beide op de plaets bleven, en dat alleen, om een segswoord: de Koning om voor soo een doen syn verachtinge te kennen te geven, heeft beide de doode lichamen sonder ceremonie laten begraven. [22]

Dus dat Amesius [23] te recht mochte seggen, dat de gewoonte van duëlleren van den Duivel gekoomen en in de helle gesmeed was, en was het te wenschen, dat alle menschen die wet van den Koning der Koningen in hare gedachten ten allen tyden bewaerden, namentlyk, *die menschen bloed vergiet* (verstaa buiten Justitie) *diens bloed sal ook vergooten worden.* [24]

19. 2 *Sam.* 3: 28. *tot het einde.*
20. 2 *Sam.* 20: 8. 1 *Kon.* 2: 5.
21. Eman. van Meeteren *Nederlandse Historien* 20. *boek fol.* 444. *verso Edit.* 1614.
22. Eman. van Meeteren *Nederlandse Historien* 31. *boek fol.* 635. *verso Edit.* 1614.
23. *De Conscientia libr.* 5. *cap.* 32. *de duello thes.* 2.
24. *Gen.* 9: 6. naderhand meer als eens soo in het oude als nieuwe Verbond herhaelt, als *Lev.* 24: 17. *Exod.* 20: 13--21. *Deut.* 5: 17. *Matth.* 26: 52. *Openb.* 52: 19.

VYF.

VYFDE HOOFTDEEL.

Van Vadermoord, ende wie Vadermoorders zyn.

Korte Inhoudt.

I. *Dat een daed door een bykomende omstandigheit verswaert wordt.*
II. *De straffe tegens de Vadermoorders by de Romeinen laet ingevoert.*
III. *Een Vadermoorder moet swaer gestraft, ende desselfs straffe niet ligt verandert worden.*
IV. *Hoe hier te lande een Vadermoorder gestraft wordt.*
V. *Of een der Echtgenooten de andere om het leeven brengende, gelyk ook een Bruidegom syn Bruid, en vice versa, als een vadermoorder moet gestraft worden.*
VI. *Eenige gevallen, in welken een doodslagh van een vader niet gestraft wordt.*
VII. *Als ook niet den doodslagh van een Man aen syn Vrouw.*
VIII. *Over de verjaeringe van deese misdaed.*
IX. *Hoe die geene, die van haer sinnen berooft, gek en dol zyn, en ook andere in deesen te straffen.*
X. *In hoe verre de wetenschap in deese misdaad strafbaer is.*
XI. *Gelyk ook het voorneemen.*

Die over een saek wel sal oordeelen, behoort alle desselfs omstandigheden by een te brengen, ende in een behoorlyke overweeginge te neemen, ende n uit vergelykinge van de selve een bepaelinge te maeken, vindt niet alleen syn waerheit in het gemeen omtrent erhande, maer ook in 't bysonder, omtrent burgerlyke ende afwaerdige saeken, [1] door dien de kleinste omstandigheit n het recht veranderinge toebrengt, ende daerom seggen de

 Rechts-

1. *L. 26. L. 12. verf. Et Celsus D. de condict. indeb. Cothman* 3. *consf.* 39. *num.* 12.

Rechtsgeleerden, dat het recht in de voorvallen geleegen en gestelt is, [2] ende oversulks moet een Richter, sal hy met vrucht 't recht toepassen, de saeken in alle syne omstandigheeden kennen en begrypen, ende sich dus voor alle dingen wachten geen schielyk oordeel teegens de les van Publius Syrus [3] te vellen, want een saek door omstandigheeden verandert zynde, moet nootsaekelyk een ander recht ende toepassinge van dien plaets hebben, ende by verder gevolg moet een saek door een bykoomende omstandigheit verswaert zynde, ook daer door een swaerder straffe ende bepaelinge van dien op soo een daed of saek vallen, [4] gelyk dit uit deesen hoofde dan ook syn waerheit en toepassinge vindt op doodslagers door omkoopinge, giftmengers, straetschenders, ende die alle booswichten te boven gaen, vadermoorders.

II. Een Vadermoord duidde by de Romeinen wel in het gemeen aen allerhande doodslag ende misdaed, [5] doch beteekent eigentlyk die gruwelyke ende verfoeyelyke moord aen ouders of kinderen, of aen die geene, welke door verwantschap in de plaets van Ouders of Kinderen zyn, gepleegt: By die volkeren, de Romeinen namentlyk, gelyk ook by de Atheniensers, is de eigentlyke vadermoord seer laet bekent geworden, en wel gelyk haare schryvers opgeeven, niet eerder als seshondert jaeren naa het opbouwen van de Stad Romen, wanneer eenen Lucius Offius, synen Vader en Malleolus syne Moeder aen de dood overgaf, toen wierde deese euveldaed bekent, en deede de straffe, welke deselve verdiende, uitdenken, de wetten worden doch uitgedagt ende gemaekt omtrent saeken, die doorgaens gebeuren en niet die selden voorvallen, [6] en daerom was het ook, dat by de Romeinen, ende andere volkeren, vaststellende, dat niemant de menschelykheit soodanigh soude kunnen uitschud-

2. Zieglerus *in dissert. de affection. Magistr.* §. 3.
3. Seggende, *in judicando criminosa est celeritas.*
4. Mornacius *ad L.* 52. §. *in clivo* 2. *D. ad L. Aquil.*
5. Cicero *L.* 2. *de legib. cap.* 9. Gothofr. *in quat. font. Jur. Civil. in Tab. IX. LL. XII. Tab.*
6. *L.* 3. *L.* 5. *D. de Legib.*

[h]adden, dat hy syn eigen Ouders soude kunnen om het [le]ven brengen, geen wetten in den beginne tegens die [gru]welyke daed vastgestelt waren, doch eilaas! ô tyden! [ô] zeeden! in vervolg van dagen is dit quaed, de ver-[nie]tinge ende verdervinge namentlyk van syn eigen bloed, [der]maten toegenoomen, dat seeker Schryver [7] over de [Tie]n gebooden daer van een geheel zwart Regifter opgeeft; [w]aer onder voornamentlyk uitmunt het geval van een [S]oon, die om het goed van syn Vader in handen te heb-[be]n, den selven betichtte, dat hy sich met een beest [ve]rmengt soude hebben, waer over de Vader ook gepy-[ni]gt is, en ter dood veroordeelt, het geval van *Adolph* [S]oon des Hertogs van Gelder [8] is daer ook te vinden, [di]e door heerschsugt aengeset niet alleen na syn Vaders [d]ood verlangde, maer hem ook eindelyk in het scheme-[re]n van den avond gevangen nam, en hem eenige maan-[d]en in den Kerker hield.

III. En om de gruwsaemheit deeser misdaed is het dan [o]ok, dat de Romeinen, gelyk voor haer al de Ægypte-[na]ren [9] tegens de Vadermoorders een bysondere straffe uit-[ge]dagt hebben, dewelke na dat zy den beschuldigden van dit [m]imen overwonnen zynde, met roeden strengelyk, ende [te]n bloede hadden doen geesselen, hem hebben doen stee-[k]en en binden in een grooten lederen sak, en nevens hem [da]erin een hond, een haen, ende een serpent, ende dus [g]esamentlyk in Zee doen werpen, indien die naby was, soo [n]iet in een groote rivier, of deselve ontbreekende de wil-[d]e dieren lieten voorwerpen, om door haer verscheurt en-[d]e verslonden te worden [10]. Deese straffe was wel hard [e]n pynelyk ten aensien van den lyder, doch geensints on-[re]delyk met opsicht tot de daed, ende het geene misdaen

 was,

7. Hondorfius *namentlyk over de Tien Geboden.*
8. *Gemelde Autheur pag.* 410.
9. *Diodor. Siculus lib.* 2.
10. §. 6. *Inst. de publ. judic.* L. 9. *D. ad* L. Pompej. *de parricid.* L. *unic. Cod. de his qui parent. & liber. occid.*

was, ende daerom dient die straffe (daer namentlyk d[...] selve noch plaets heeft ende in gebruik is) ook niet lic[...] versagt ende vermindert te worden, gelyk dit soo aentoo[...] Leyserus [11], die daer van deese regul opgeeft, dat o[...] welke reedenen ende oorsaken de straffe van een doodsl[...] kan verandert worden, om die selve reeden ook de str[...] van een Vadermoord, en wel soodanig, dat wanneer [...] voorbeeld wegens een doodslagh in plaats van de straffe [...] zwaerds, die van bannissement ende geesseling kan werd[...] opgelegt, in een vadermoord, als dan de pœna Culei [...] Cullei, de straffe van de leere sak in die van het zwae[...] kan verandert worden; gemelte Rechtsgeleerde heldert de[...] regul met een geval op van een Man, die een quaedaer[...] ge Vrouw getrouwt hebbende, somwylen genooddrong[...] was aen haer de hand te leggen, het geen hy, de [...] makkelykste man meede niet zynde, ook al dikwils deed[...] en wel soodanig, dat hy haer wat hard behandelde, do[...] hy won hier door niet veel, gelyk het gemeenlyk gae[...] dus dat 'er alle dagen een gekyf, twist en slagen tussen [...] paar volks voorviel, op een sekeren tyd de Vrouw vo[...] siende, dat het wederom haer beurt soude worden, p[...] pareert sich tot het gevecht, en huurt twee vrouwsper[...] nen, die hare vriendinnen waren, tot haer hulpe, [...] man begint dan na gewoonte seer te raasen, te tieren e[...] te schelden, de vrouw roept hare vrouwtjes te hulpe, [...] met dese valt zy de man aen, die niet kunnende teg[...] die drie bestaen, de vlucht neemt in een kamer, en [...] deur achter sich toesluit, hy hadde sich dus wel verschan[...] doch zyn quaedheit noch niet bedaert zynde, en overd[...] kende hoe schandelyk dese zyne verberginge voor sich [...] voor de geheele mannelyke Sexe was, rukt van de wa[...] een Sabel, doet de deur van de kamer open, begint het [...] vecht wederom, en stoot zyn vrouw overhoop, waer d[...] na de gewoontens van dat Land een Vadermoord begaen[...]

11. *In Meditat. ad Pandect. Vol. 9. Specim.* 61[...].

tot de ſtraffe van dien ook ware veroordeelt: hy appelleert van die ſententie, als wanneer de Wittenbergſe Rechtsgeleerden deeſen ongelukkigen van de ſtraffe van Vadermoord hebben verſchoont, ende die ſtraffe in die van 't ſwaerd verandert, want was het nu, dat 'er een enkelden doodſlagh was gecommitteert, ſoude het moderamen inculpatæ tutelæ of de noodweer voorgewendt zyn, niet dat daer door de geheele ſtraffe des doods volgens de pynlyke halsordonnantie van Keiſer Carel wel geremitteert ſoude zyn, doch wegens het ſware exces in de noodweer, ſoude hy met een ſtraffe, de naeſte aan de dood, geſtraft zyn, het geene dan ook voldoende was, om de ſtraffe van de vadermoord in die van het ſwaerd te veranderen, dus redeneert meergemelten Leyſer 'er over, doch die dit geval nader overweegt, ſal die niet moeten toeſtemmen het gevoelen van den Rechtsgeleerden Ulpianus, 12. daer op uitkoomende, dat juiſt niet altoos de ſententien in cas d'appel beter zyn als die geene, welke ter eerſter inſtantie geweeſen zyn, want in het voorgeſtelde geval was door de man geen noodweer gepleegt, maar ter contrarie door denſelven een nieuw gevecht en aenval ondernoomen, had men hem in 't voorverhaelde geval in ſyn Camer koomen beſtormen, en aldaer met doodelyke wapenen aangegreepen, het was wat anders geweeſt, invoegen die Richters barmhartiger, als de wet ſelve, ſchynen geweeſt te zyn, men hadde het liever by de eerſte uitſpraek moeten laten verblyven.

IV. Wilde ik my hier over de Roomſche Oudheeden uitlaten, dan ſoude ik een ruim veld hebben om te onderſoeken, in hoe verre de Vadermoorders uit de gevankeniſſe op een karre met twee ſwarte oſſen beſpannen, na de Zee gebragt wierden, ik ſoude als dan ook moeten aentoonen, of de wet van Pompejus alleen van de Zee, en niet van eenige rivier gewag gemaekt heeft, en de reeden opgeeven, waerom ſulks geſchied was, dan ſoude ik ook moeten daer doen, of van den beginne af aan die voorgemelte dieren in het ſtraffen van die euveldaeden als voorſchreeven gebruikt

 zyn,

12. *L. 1. princ. D. de appellation.*

zyn, verder soude ik de gedachten der uitleggeren, waarom men in deese straffe sich van die drie beesten bedient heeft, moeten aenhaalen, doch gelyk het eerste al nu van weinig nuttigheit soude zyn, soo steunt het laetste ook op enkele gissingen, waerom dit een en ander hebbe geoordeelt te kunnen laten vaeren, en sulks te meerder, om dat ik bevondt, dat men sich in de Nederlanden van de straffe, die de Romeinen de Vadermoorders opleiden, niet quam te bedienen, selve dat omtrent deese misdaed geen bepaelde straffe is vastgestelt, alsoo men deselve dan eens met radebrakinge, dan eens met de strop, en dan eens met het swaerd naar de verswaerende omstandigheeden quam te straffen, gelyk te sien by J. Voet, [13] A. Vinnius, [14] S. Groenewegen, [15] A. Matthæus, [16] en andere, die by gesseide Groenewegen in een groot getal te vinden zyn.

V. Invoegen dan dat de Vadermoorders hedendaegs na omstandigheeden van saeken gestraft wordende, en het in de Richters willekeur gestelt zynde, de straffe na bescheidenheit te konnen verswaeren volgens het getuigenis van den Rechtsgeleerde Ulpianus, [17] vindt ik niet noodig my breedvoerig in een betoog, wie eigentlyk vadermoorders zyn, uittelaten: den beroemden Criminalist Carpzovius [18] brengt daar toe ook de echte Luiden, om reedenen, dat deselve soo nauw verbonden en door den band des Huwelyks vereenigt daer door een vleesch zyn [19], gelyk na de gemeene rechten Vader en Soon, ook voor een Persoon gehouden wordt, [20] doch sulks kan eenigsints aengaen uit een soort van overeenkomst van 't recht, doch niet uit krachte van de wet selve, of nu een Richter soo verre mag gaen, dat hy

13. *In Comment. ad Tit. Pand. de Paricid. n.* 4.
14. *ad* §. 6. *instit. de publ. Jud.*
15. *ad dictum tit. Institut.*
16. *De Criminib. ad tit. ff. ad* L. Pompejam *de paricidis n. ult.*
17. *Lex* 13. *D. de pœnis.*
18. *In Jurisprud. Forensi p.* 2. *c.* 3. *def.* 6. *& in praxi Crim. q.* 12. *n.* 10.
19. *Gen.* 2: 22.
20. *L. final. Cod. de impub. & al. subst.*

hy ſoo een moord, die d'eene echtgenoot d'andere aandoet, onder de misdaed van vadermoord kan brengen, en alhier uit eene gelykheit van reedenen ſoo verre vermag te argumenteren, daar aen ſoude ik, om reedenen, dat een Richter in het ſtraffen een voorgeſchrevene wet niet mag te buiten gaan, [21] ſeer twyffelen, en vindt ik ook, dat andere [22] van gevoelen zyn, dat omtrent echte Luiden, waer van d'een d'andere om het leven brengt, een andere ſtraffe, en wel de ordinaire des doods plaets moet hebben: door het geen voorſchreven is erlangt ook ſyn oploſſinge de vrage, hoe een Bruidegom ſyn Bruid, of, vice verſa, de Bruid haer Bruidegom vermoordende, alſoo die ook niet voor vadermoorders te houden zyn, moeten geſtraft worden. [23]

VI. Daer worden van de Rechtsgeleerden [24] eenige gevallen opgegeeven, waer in het geoorloft ſoude zyn, ſyn Vader van het leven te beroven, en daer toe ſtelt men het geval, wanneer een vader ſich als een vyand van ſyn vaderland komt te gedraegen, ende het ſelve niet anders kan behouden worden, als door het om hals brengen van ſyn Vader, ſoo ſtellen andere [25] ook, dat men ſyn vader ſoude moogen dooden in het geval, daer men in levensgevaer door den ſelve gebragt wordt, en waer uit men ſich niet, als door de noodweer redden en verloſſen kan, doch in ſoo een haggelyke en droevige omſtandigheit gebragt, moet een kind alle voorſichtigheit aenwenden, De betrekking tuſſen Ouders en Kinders is te groot, en houdt nooit op; hy moet altoos gedenken, dat, offſchoon een vader een los en ongebonden menſch

21. *Lex* 11. *D. de poenis.*
22. *als Han. ad* Weſenbec. *ad L. Corn. de Sicar. in fine.* Brunn. *ad L. penult. D. dicto tit. n.* 1. Boërius *deciſ.* 262. *n.* 2. Menochius *L.* 2. *Arb. Judic. Quæſt. caſ.* 356. *n.* 79. gelyk dit ook met 't Roomſche recht overeenkomt, als te ſien by J. Voet *in Comm. ad* L. Pomp. *de paricid. n.* 4. *in fine.*
23. Weſenb. *in paratitlis ad* L. Pomp. *de paricidis n.* 9. Carpz. *practica crim. Quæſt.* 12. *n.* 30.
24. Brunnem. *ad L.* 35. *Digeſt. de religioſis.*
25. Harprecht *ad* §. 5. *Inſtitut. de publ. judic. n.* 222. J. Voet *in Comment. ad* L. Pompejam *de paricid. n.* 6. A. Matthæus *de Criminibus cap.* 2. *n.* 10. *&c.*

mensch en een verachter van de wetten is, hy echter altoos Vader is en blyft, [26] en sulks een Kind van de gehoorsaemheit niet ontslaet, eenige [27] trekken dit wederom al te verre wanneer stellen, dat een kind beter soude doen, sich selve te laten dooden, als syn Vader de dood aan te doen, doch een mensch verplicht zynde het geduchte Opperweesen booven alles ende desselfs naesten als sich selven, doch niet booven sich selfs te beminnen, meene ik, dat deese stelling dra sal vervallen, aengesien, als bekent, een welgeregulcerde liefde van sich selve begint.

VII. Ik hebbe hier vooren aengemerkt, dat hedendaegs een man syn vrouw met opset doodende niet met straffe van een vadermoorder, maer met d'ordinaire des doods, die als nu het swaerd is, [28] ware gestraft, doch sulks heeft geen plaets, wanneer een man syn vrouw in overspel betrapt [29] als wanneer soodanig een man met een mindere straffe gestraft wordt, en is soo een geval in Gelderland gebeurt in den jaare 1610. [30] een yselyk geval heeft in Gelderland geëxteert in den jaare 1729. alwaer seekere Maria Janssen met rottenkruit uit wraek hebbende vergeeven een persoon die na haer gevrydt en sich aan haer verlooft, doch naderhand soo sy meende, tegensin in haer gekregen, by andere vrouwspersonen geloopen hadde, als meede vervolgens getrouwt zynde haer man, haer Schoonvader en Schoonmoeder, beneffens een voorsoontje van haer man oud omtrent derde half jaer met dat selve rottekruit van kant geholpen hebbende, daer over by sententie * van den Hove van welgemelte Provincie gecondemneert om viermael met een gloejende tang gekneepen, en daer na levendig gerabrackt te worden.

VIII.

26. *Novella* 12. *cap.* 2.
27. Mauritius *de vitæ defens. favor. thes.* 12.
28. *Zie hier vooren* 2. *boek* 1. *Hooftdeel num.* 3.
29. *L.* 38. §. 8. *ad L. Juliam de adult. L.* 1. §. 5. *D. ad L. Corneliam de Sicar.* Matthæus *de Criminib. pag.* 471.
30. Pronck *Aenmerkinge over 't Landrecht van Veluwe pag.* 11.

* *Deese sententie is van den* 15. *Maert* 1729. *en den* 19. *daer aen volgende geëxecuteert.*

I. Of dese misdaed door verjaringe kan worden weg-
en, is een vrage, die sommige met neen beantwoor-
neenende, dat wegens de afschuwelykheit van de daed
s het Roomsch recht [31] dese misdaed door geen ver-
van tyden soude kunnen weggenomen worden, hier
aan soude het ook altyd vrystaen, de soodanige aente-
; [32] Een ander [33] daerentegen is van gevoelen, dat
at dese misdaed alle verjaringe niet is weggenomen,
alleen die van vyf jaren, of van een jaar, die in andere
n plaets hadde, en dat aldus de wetten, waer in ge-
rord, dat geen verjaringe ten desen plaats heeft, [34] moe-
rstaen en uitgelegt worden.

Die gene, dewelke van haer sinnen berooft zynde in
lheit een Vadermoord begaen, kunnen met de dood,
de soodanige de wille ontbreekt [35], niet gestraft, maer
g enfichtig bewaert ende soo noodig met ketenen ge-
rt worden [36], het selve soude men ook moeten vast-
romtrent die gene, dewelke uit hoofde van andere een
aft gemoed, zwaermoedigheit en andere oorsaeken, zyn
s van het leven berooft, dat de soodane namentlyk
een doodstraffe te straffen zyn. [37]

Eenige vragen by gelegentheit van het voorstel van
echtsgeleerden Ulpianus, of wegens de gruwsaemheit
e gemelte misdaed iemant die wetenschap van soo een
heeft gehadt, met deselve straffe, als die geene, die
lyk die misdaed heeft uitgevoert, gestraft behoort te
n [38], welke vrage ik meene, dat met neen sal behoo-

 ren

. 13. *D. de SCto Silanian.*
. *fin. D. ad Leg.* Pomp. *de parricid.*
Theodor. *Crim. cap.* 7. *aph.* 8. *num.* 17.
Als in de L. 19. *D. de falsis.*
. 40. *D. de regul. jur. L.* 5. §. 2. *D. ad Leg. Aquil.* 8. *L. ult.*
n fin. de Administr. tutel. L. 12. *D. ad Leg.* Corn. *de Sicar.*
. 9. §. *fin. D. ad Leg.* Pompej. *de parricid. L.* 14. *D. de Offic.*
Præsid. Schilter. ad Pand. exerc. 49. *num.* 128.
Iciger. *pag.* 2. *quæst.* 38. *Schilter. ad ff. exercit.* 49. *num.* 127.
Hahn. *ad* Wesenbec. *de pœnis num.* 10. Carpzov. *in praxi crim.*
uæst. 17. Menochius, A. J. 2. *casu* 356.
. 6. *D. ad Leg.* Pompej. *de parricid.*

ren beantwoord te worden, ten ware den soodanigen n
handdadig aen die misdaed geweest was, als wanneer
sulken, niet soo seer, als blotelyk van de daed bewust
wel als een dader van deselve moet geconsidereert worde:
soo is een broeder, die van een vadermoord geweeten, er
van geen kennis aen de Vader gegeeven hadde, ende
gewaerschouwt, gebannen, doch een Arts, die sulks g
ten, en daer van geen openinge gegeeven hadde, is m
dood gestraft. [40] De Heer Professor *Voet* [41] seidt, d
reeden van onderscheit, waerom een Arts of Medicus
geval harder wordt gestraft, dan een Soon, bestaen
in de affectie, die d'eene Broeder voor d'andere heeft
die hem soude wederhouden om soo iets van zyn Br
aen te geeven, het geen in een Medicus geen plaats
vinden, andere meenen, dat de reden van onderscheit
inne soude gelegen zyn, om dat de Medici by de Rom
gemeenlyk slaven zynde [42], men daer meede de hand
ende die zwaerder strafte als wel vrye menschen [43], e
om dese reeden alhier een Medicus met de dood, e
broeder met bannissement gestraft is geworden, de weter
is dan in desen wel strafbaer, doch niet met de eige
straffe van vadermoord.

XI. Het voorneemen om een vadermoord te begaen,
eens iemant die daer toe vergift koopt, soude volger
Roomsch recht ook met de straffe van vadermoord g
kunnen worden. Of schoon de Heer *van Leeuwen* [44],
dit geval voor een buitengewone en sagtere straf is,
schilt, doch wiens gevoelen de Heer *A. Matthæus* [45],

39. Treutel. *vol.* 2. *disp.* 32. *thes.* *VII.* Ant. Matth. *de Crimi*
L. Pompej. *de paricid. cap.* 1. *num.* 8.
40. *L.* 2. *D. ad* L. Pompej *de parricid.*
41. *In Comment. ad* L. Pompej. *de parricid. num.* 5.
42. Als te sien *in L.* 25. §. 2. *D. de oper. libertor. L.* 1. §. 5.
de Comm. Serv. Manumiss. Suetonius *in Caligula L.* 8. *ca*
43. *L.* 1. §. *ult. D. ad* L. Corneliam *de falsis L.* 4. §. 1. *D. de*
dio, ruina, naufragio L. 10. *D. de pœnis.*
44. Proces-Crimineel *p.* 8. *n.* 6.
45. *De probationibus cap.* 1. *n.* 69.

vloedig wederlegt hebbende, sal ik my, om 't bestek van 't werk niet te buiten te gaan, hier meede niet ophouden, maer alleen opmerken, dat huiden ten dage volgens de Goddelyke wet [46] het voorneemen in deesen, even als de daed word gestraft. [47]

SESDE HOOFTDEEL.

Van Kindermoord.

Korte Inhoudt.

46. *Zie Exod.* 21: 15. *Levit.* 20: 4. *Deuter.* 27: 16. *Matth.* 15: 4. *Marc.* 7: 10.

47. Matth. *de Crimin. Lib.* 48. *tit.* 6. *num.* 6. Brunnem. *ad* L. 1. *C. ad* L. Pompej. *de parricid.* Clasen *in Comment. ad* Const. Caroli V. *Art.* 178. Carpzov. *Prax. Crimin. Quaest.* 17. *num.* 21. Gomez. *Var. Resol. tom.* 3. *cap.* 3. *num.* 38.

I. Hoe seer het een billyke vrage is, kan ook een vrouw hares Suigelings vergeten? en hoe seldsaem het ook is, dat iemant syn eigen vleesch soude haten, ja hoe seer men in het algemeen siet, wat grote drift van liefde en toegenegentheit de Ouders, en voornamentlyk de Moeders, hare kinderen, en wel die jonggeborene suigelingen, die teedere en lieve Spruiten, toedragen; een sucht in het redenlose Vee sich mede ten sterksten voordoende; soo bevindt men echter, dat 'er sulke onnatuurlyke en verbasterde ouders, en mede onder die, voornamentlyk de Moeders, worden gevonden, die van sich kunnen verkrygen, hare kinderen, de vrucht hares quiks, ô verre gaende gruweldaed! aen een bitteren dood overtegeven, te verwurgen, de herssenen intedrukken, in heimelyke plaetsen te werpen, en wat voor vervloekte daden door deselve ten desen verder worden gepleegt en in het werk gestelt, en waer van een swart register wordt gevonden by *Carpzovius* [1].

II.

1. *In prax. crimin. p.* 1. *q.* 9. *n.* 48.

II. Over de Kindermoord alhier handelende sullen sich mogelyk eenige myner Leseren verwonderen, dat Ik, daer Ik in het voorgaende Hooftdeel over de vadermoord, waer onder de misdaed van Kindermoord sekerlyk gehoort, myn gedachten hebbe opgegeven, my thans in een bysonder Hooftstuk over die stoffe uitlaten, ende in een uitbreidinge van dien trede; doch der sulken verwonderinge sal dra verdwynen, wanneer in overweginge gelieven te nemen, dat sich verscheidene Vraegstukken en stellingen omtrent deese misdaed voordoen, en die dus een bysondere verhandelinge vereischen, gelyk ook daerom *Carpzovius* en andere vermaerde Rechtsgeleerden dese stoffe afsonderlyk verhandelt hebben.

III. Het is soo, dat na het Roomsch recht die beide misdaden van Vader- en Kindermoord met een gelyke en deselve straffe gestraft is geworden [2], maer dat is iets nieuws, ende by de oude Romeinen onbekent geweest, want onder de oude Regeeringe van dat uitmuntende volk hadden de Ouders, even als de Heeren over hunne slaven, het recht van leven en dood over hunne kinderen [3]; en dit is de reden, dat wy dan ook niet lesen, dat de Ouders over het ombrengen van hunne kinderen zyn gestraft geworden, schoon in soo een geval van straffen (van een oudere soon namentlyk, want omtrent een jonggeborene hadde dit geen plaets) dit egter nootsakelyk was, dat de Ouders, hare kinderen een misdaet begaen hebbende, en daer over een doodslag willende aendoen, hare vrienden en nabestaende moesten samenroepen, over de saek behoorlyk laten erkennen, en haer als dan aen den dood over te geven; Invoegen dat de Ouders sulks niet vermogten by haer selven ende in het heimelyke te doen. [4] En daerom is het ook, dat den Keiser *Hadrianus* gesegt wordt seker iemant, dewelke synen Soon, om dat met syn Stiefmoeder overspel gepleegt, en daerom van het leven berooft hadde, op een ei-

2. *L. unic. C. de his, qui par. vel lib. occid.* §. 6. *Inst. de publ. judic.*
3. *L.* 11. *D. de liber apostbum. L. final. C. de patr. potestat.*
4. *Sie* Valerius Maximus *libr.* 5. *cap.* 8. *n.* 2. 3. Suetonius *in Augusto cap.* 33.

eiland verbannen te hebben, om dat hy hem op de jacht meer na de wyse van een struikrover, als na die van eenen Vader gedood hadde, daar by doende een reden, die met de les van den Apostel der Heidenen *Paulus* [5] overeenkomt, namentlyk, dat de Vaderlyke macht in liefde en niet in wreedheit bestondt [6]; De Ouderen hebben dit recht over het leven en dood van hare kinderen noch gehad ten tyde van den Rechtsgeleerden *Papinianus*, gelyk hy sulks op drie distincte plaatsen komt te betuigen, [7] de eerste, die dit recht heeft versagt en getempert, is geweest *Alexander Severus*, dewelke omtrent jonggeborene kinderen, aangaende het oude recht wel niets heeft verandert, maer alleen de Vaders verboden selve te erkennen over de misdaet van een kind, dat met een sware straffe verdiende gestraft te worden; in soo een geval willende, dat Ouders hunne kinderen aan den Landvoogd souden overgeven, dewelke deselve moeste straffen met die straffe, dewelke een Vader in soo een geval dat kind soude opleggen, en dus na het goedvinden van den Vader [8], of en welke straffe hy nu heeft vastgestelt gehadt tegens die gene, dewelke hare kinderen, niet nieuw geboren zynde, quamen om hals te brengen, heeft hy by die wet niet uitgedrukt, en komt daer van ook by die wet niets te blyken; en hebben de Rechtsgeleerden, sedert de tyden van gemelde Alexander Severus, geheel anders, als se van te voren wel gewoon waren, geädviseert gehadt, tot bewys strekt daer van de Rechtsgeleerde *Paulus*, dewelke betuigt, dat het de Ouders hadde vrygestaen hunne kinderen te doden [9], en Ulpianus den eersten Minister van *Alexander Severus* de wet van synen Vorst herhaelende, seidt wel, dat een Vader zyn Zoon niet kan dooden, maer dat hem moet aenklaegen by die gene die over de Provincie gestelt is [10], dit heeft soo lange geduurt, tot dat den Keiser Con-

5. *Ephes. 6: vs. 4.* en *Colloss. 3: vs. 21.*
6. *L. 5. D. de Lege Pompej. de parricid:.*
7. *In coll. Leg. Judaic. & Roman. tit. IV.*
8. *L. 3. C. de patr. potestat:.*
9. *In fine L. 11. D. de Liber. & posthum:.*
10. *L. 2. D. ad Leg. Cornel. de sicariis.*

Constanstyn de Groot dat gene, het welke aen de wet van *A-lexander* ontbrak, vervullende, aen de ouders verboden heeft kinderen, het sy groot of klein, jong of oud van het leven te beroven, en een sekere straffe tegens die gene vastgestelt, die sulx quamen te doen, deselve straffe namentlyk, waer mede de kinderen hare Ouders om het leven brengende gestraft wierden. [11]

IV. Sie daer het begin en voortgang van de Vaderlyke macht by de Romeinen omtrent het leven en dood over hare kinderen, thans lust het my t' ondersoeken, of den Keiser *Constantinus* het stuk recht begrepen heeft, dat hy namentlyk een en deselve straffe tegens die beide misdaden heeft vastgestelt; *Leiserus* [12] meendt, dat de straffe ten aensien van de Kindermoord wat te hard soude zyn; het is wel soo, seidt hy, dat in beide misdaden van vader- en kindermoord den band der nature word geschonden ende verbroken, doch, doet hy 'er by, ten aansien van de kinderen, die haar ouders om het leven brengen, word sulx met meer onmenschelykheid en godloosheid gepleegt, want by de natuurlyke verpligtinge van liefde komt met opsigt tot de kinderen 'er nog by de band van dankbaerheid, dewelke de kinderen aan de Ouders wegens de menigvuldige weldaden en het leven selve van haer ontfangen ten duursten verpligt, het geen ten aensien van de Ouders tot hare kinderen geen plaets heeft; ende vervolgens, seidt hy, dat by de Oudermoord doorgaens bykomt roverye, want deselve ten meestentyde geschiedt, en ondernomen wordt, om in het besit van den ouderlyken boedel te geraken, en dat in tegendeel de Ouders door het ombrengen van hare kinderen niet verbetert worden, maer gedwongen en met beschreide wangen dit stuk moeten ondernemen ende uitvoeren, ja, seidt die man, my heugt niet, dat soo lange ik in de Regtsbanken geseten hebbe, 'er eene maend is voorbygegaen, in welke soo niet twee en driemael, immers eens, over de straffe der Ouders, die hunne kinderen van het leven hadden

11. *Sie L. Un. C. de his, qui parent. vel liber. occid.*
12. *In meditat. ad pandect. specim:*

den berooft, heeft moeten geädviseert worden, ende verder nagaende het beginsel, waer uit die gruweldaden quamen t' ontstaen, merkt hy op, dat de oorsaek van alle die doodslagen geen andere geweest is, als de yver tot het behoud van de eer en goede naem, want die sich in overspel en onecht verlopen, hoeren, weduwen, en jonge meisjes sien sich en de kinderen, indien de misdaet openbaer wordt, het geen door 't kramen moet geschieden, soo als door sich sterk in een keurslyf te prangen, of andere kunsjes, haer swanger zyn kunnen verbergen, tot een schandael in haer geslagt niet alleen gestelt, maar ook buiten het selve sich met een altoosdurende schande en oneerlykheit gebrandmerkt, uit alle eerlyke geselschappen geworpen, van alle waerdigheden ontset, en tot een spot, belagginge, en verguising van het gemeen, wanneer in de kerken daer over in 't openbaer ten toon worden gestelt, gebragt sien, dit, segt hy, wordt van de sodanige ondervonden, en daerom verkiesen deselve, geen ander middel om alle dese schande voortekomen sich by haer voordoende, liever door het verdoen van hunne kinderen haer eigen leven in gevaer te brengen, als een sekere schande t' ondergaen; De vrese dan voor oneer, hoe loffelyk op sich selve, is oorsaek van het ombrengen van soo veel kinderen, en soude die man sulx wel raden, dat men het schandelyke ende oneerlyke als mede de bestraffingen in de kerken, die door de Predikanten tegens die geene, dewelke hare onechte kinderen ten doop komen aen te bieden, worden gedaen, wierden afgeschaft ende agterwegen gelaten, en begrypt hy dus, dat 'er een mindere straffe tegens die geene, die hare kinderen om het leven brengen, behoorde plaets te hebben; het geen denselven egter van die geene wil verstaen hebben, dewelke jonggeboorne kinderen tot voortkominge van schande wegmaken, want ten aensien van andere soonen of dogters, die om daer door hare goederen magtig te worden, gelyk de dagelykse bevindinge leeraert, dat die inslokkers van erffenissen, die pesten in alle Regeringen, sich niet ontsien om ter bereikinge van haer godloos en diefagtig oogmerk alles by der hand te nemen, of om andere oorsaken haer kind of kinderen van het leven berovén,

ven,

sekerlyk met deselve ja met de zwaerste straffe moe-
;gestraft worden ; gelyk soo een gruwelyke daed door
: *Pontia*, welke van den Dichter *Juvenalis* [13] om die
genoemt wordt een seer *wreeden adder* [14], ter beko-
.. van de erffenisse van hare kinderen is uitgevoert, als
:nde hare twee Soonen, op welkers erffenisse zy loerde,
vergift op ééne maeltyd vermoort ; gelyk ook die moe-
ten uiterften strafwaerdig handelen , die ten tweeden
lyk tredende niet alleen aen haer tweede man het goed
inderen, maer ook het leven derselven, als overgeven,
ch veel erger doen die gene, dewelke bemerkende of
ide, dat de kinderen haer tot hinder en belet sullen zyn
n nieuw te doene huwelyk, deselve daerom van kant
ende doden.

pzovius [15] is ten desen van een geheel ander gevoelen,
de dat 'er een seer zware straffe tegens de Kindermoord
rde gestelt te zyn, alsoo die misdaed by uitstek wreed-
; is en in dese boose en bedorven eeuw al te veel gepleegt
:, „ wat is toch, seidt hy [16] wreeder, dan ter vermydin-
van de uit ligtere misdaed van hoererye behaelde schande
e swaerdere misdaed van kindermoord te plegen ? wat
er afgryselyk , dan in weerwil der natuurlyke betrek-
ge, liefde en rechten des bloeds aen syne kinderen op
geweldige wyse de handen te slaen ? Echter wordt 'er
n andere misdaed (ô gruwel!) in dese onse boose eeuw
t meerder gretigheit gepleegt."

Hier staet verder aentemerken, dat het seker is,
e Ouders ingevolge het recht der natuur, alle men-
ingeschapen, niet toekomt het recht om hare kinde-
wanneer iets misdaen hebben, om het leven te bren-
doordien dat recht aen deselve wel geeft de macht om
e kinderen wel optebrengen, en haer leven te ver-

 be-

[13] *In Satyra VI. vers.* 640.
[14] *Saevissima vipera.*
[15] *In prax. crimin. p.* 1. *q.* 9. *n.* 27.
[16] Ibid. in verbis. *Quid namque crudelius, quam ad evitandum vituperium ex crimine leviori fornicationis contractum, gravius crimen parricidii committere &c.*

beteren, doch geensints om deselve te dooden, en s
indien aen deselve de macht toequam om hunne kindere
het leven te beroven, sulx rechtdraets strydcn met de
van opvoedinge ende verbeteringe, aengesien de dood ha
de brengen in die staet, dat deselve geen teekenen van
schap in het vervolg meerder souden kunnen opgeven;
iets anders, wanneer een kind een Vader aengrypt om
selven te doden, of dat hy lagen leidt op het leven van
Vader, soodanig, dat de Vader het gevaer op geen
wyse kan ontkomen, dan door syn kind te doden, w
soo een geval kan een Vader syn kind het leven bene
schoon als dan die macht niet voortspruit uit het recht v
Vaderlyke macht, maer uit dat recht, het geene alle
schen even gelyk toekomt tegens die geene, dewelke hu
vallen, en in die staet brengen; dat zy haer lyf en
noodsakelyk verplicht zyn te beschermen. [17]

VI. De Kindermoord heeft tot een object het ombr
van kinderen, ende bestaet daer inne, wanneer C
hunne kinderen dooden; moetende door het woord ki
alhier verstaen worden allerlei kinderen, selve die uit
schande geboren zyn [18], aengesien in het straffen van
misdaed alleen op het weesen van Ouders en kinderen
gelet, en het Soonschap in overweginge komt, doch
een saek, waer over by de Rechtsgeleerden noch wor
sintwist, doch soude ik het met die gene het liefste ho
die van gevoelen zyn, dat een kindermoord begaen
aen allerlei soort van kinderen, soo het maer seker is
die gene, dewelke deselve om hals brengt of daer toe
werkt, vader van soo een kind is. [19]

VII. Hier voren is aengetoont, dat de straffe van V
en kindermoord egaal en even gelyk was, als nam

17. H. Grotius *de Jur. Bell. & Pac. lib.* 11. *cap.* 20. §. 7. Puff
de Jur. Nat. & Gent. lib. 6. *cap.* 11. §. 7.
18. *Ab* Esbach *ad* Carpzovium *in fol. pag.* 594. 595. Moller. *ad*
Elector. 3. *part.* 4. *num.* 20.
19. Zie Carpzovius *dicto loco n.* 5. 7. 8. 9. 11. *usque ad* 25.
nochius *de arbitrar. judic. quæst. cons.* 356. *num.* 16.

de *pœna Culei* of *Cullei*, de ſtraffe des ſaks; doch ſyn de meeſte Rechtsgeleerden van meninge, dat hedendaegs die ſtraffe te barbaerſch en hard is, en daerom in plaets van deſelve een ander is ingevoert. [20]

VIII. De ſtraffe van een Vrouwsperſoon, die haer kind verdaen heeft, levendig te begraven, te doorpalen of te verdrinken, ſchynt ook wat hard, en daerom op veele plaetſen niet aengenomen, maer in plaets van ſulx de ſtraffe des ſwaerds opgelegt. [21]

IX. Daer zyn ook wel plaetſen, daer dit deliƈt noch ſwaerder wordt geſtraft, en moet alhier, gelyk in alle andere misdaden, voornamentlyk op de verſwarende omſtandigheden gelet worden [22], en brengen de Rechtsgeleerden daer toe de gevallen, wanneer een moeder meer als één kind van het leven heeft berooft, of uit wreedheit hetſelve de verkens of honden om te verſcheuren voorgeworpen; gelyk ik hier voren uit *Carpzovius* hebbe aengetoont, dat 'er ſulke ontaerde Ouders gevonden worden, dewelke ſich aen dat ſoort van gruwelen ſchuldig maken.

X. In de Nederlanden ſtaet de ſtraffe des doots tegens de kindermoorders vaſt, dog de omſtandigheden kunnen die ſeer veranderen [23], het geen nae gelegentheit van de misdaet geſchieden mag, aengeſien alle deliƈten na arbitrage van een Rigter geſtraft worden.

XI. Een Moeder, die haer kind ombrengt, word in Holland geworgt.

XII. De Frieſen leggenſe daer nae op het rad met een popje in den arm: andere doen ſe worgen, of met het ſwaerd het hoofd afſlaen, en dan het hooft op een pinne ſtellen.

XIII. Welke ſtraffe van andere word verkoſen boven het ont-

20. *Sie* Harprecht *ad Tit. Inſt. de public. judic.*
21. *Sie* Jul. Clarus *libr.* 5. *Sentent.* §. *parricidium num. ult. verſ. & plures.*
22. *Sie* Harprecht *diƈt. loc. en* Gothofred. a Bavo *in traƈt. Reatuum quæſt.* 7. *num.* 181.
23. Sande 5. *dec. Friſ.* 9. *def.* 3. Ant. Matth. *de Crimin. libr. ff.* 48. *tit.* 6. *cap.* 2. *n.* 17. Groenew. *ad d.* §. 6. *n.* 2. Wiſſenbach 2. *diſp. ff.* 36. *th.* 5. Paul. Voet *ad d.* §. 6. *n.* 6.

onthoofden, alsoo die meer schrik de aenschouwers aenjaegt, als het sakken, want dit geschiedende, so wordense in haer geheele postuyr wederom uit water getrokken, en verschillen niet van de geene, dewelke daer in door ongeluk zyn verdronken, daerin tegendeel den toestel tot het onthoofden, als daer is het ontbloten van den hals, en het uittrekken des sweerds, so wel als den slag, d'aenschouwers een gril doet over het lyf gaen, men geswyge, dat daer door het principaelste deel van het lichaem word gescheiden; nu zyn immers de straffen ingeset, op dat andere sich daer aen spiegelende, haer souden beteren en van misdoen onthouden. [24]

XIV. Hier staet verder aen te merken, dat schoon het vrouwspersoon, die haer kind om het leven heeft gebragt, met de doot gestraft wordt, den geenen egter, die haer heeft beswangert, en dus de verre oorsaek van het quaed is; met geen andere straffe gestraft wordt, als met die straffe die op het beswangeren gestelt is, ten ware, dat dien hoereerder het vrouwspersoon tot de daet gebracht of geraden hadde of daer toe hulp of gelegentheit verschaft, als wanneer hy met deselve en even gelyke straffe soude moeten gestraft worden. [25]

XV. By deese gelegentheit doet sich een vrage voor, hoe namentlyk den geenen, die de daad geweten en niet verhindert heeft daer hy hetselve hadde kunnen doen, ofte naderhand versweegen, ende niet geopenbaert, moet gestraft worden? Daer omtrent zyn de Rechtsgeleerden van tweederhande gevoelen; de eerste * van deselve meenen, dat soo iemant met de ordinaire straffe des kindermoords moet worden gestraft, en brengen tot bevestinge van dit hun gevoelen by een wet van den Rechtsgeleerden *Ulpianus* [26] en een plaets uit de *Instituten.* [27] De twede zyn van begryp, dat niemant na rechten verbonden synde een delict, hem

24. *L.* 18. §. 15. *D. de poenis.*
25. §. 6. *Inst. de public. judic.*
* waer onder *Menochius*, *Berlichius* en *Damhouder*.
26. *L.* 6. *D. Lege* Pompej. *de parricid.*
27. §. 6. *Inst. de public. judic.*

hem bekendt, t' openbaeren, in dit geval een buitengewoone ſtraffe moet plaets hebben, ende alſoo ſeidt *Carpzovius*, dat in diergelyke gevallen na omſtandigheden een banniſſement of geldſtraffe wordt opgelegt, en moeten de hier voren aengevoerde rechtsplaetſen verſtaen worden te ſpreken van die geene, dewelke medehelpers zyn geweeſt of ſoo als *Oldekop* tegens *Carpzovius* aentoont, tot de daet haere toeſtemminge geeven.

XVI. De Rechtsgeleerden ſyn het omtrent een Moeder, dewelke haer kind in de ſlaep doot ligt, wel eens, dat deſelve van de ſtraffe des doots verſchoont moet worden, doch begrypen teffens ook, dat ſoo een Moeder ſeer onvoorſichtig handelt, dat ſy ſich by haer kind in ſlaep begeeft, en dus van geen ſchuld vry te ſpreeken is, en over ſulx indien haer kind doot komt te liggen, van alle ſtraffe niet te ontheffen, maer met een mindere te ſtraffen is [28]; en na myn gedachten ſulx te meerder, dewyl hedendaegs de meeſte Moeders in deſen ſeer onvoorſichtig te werk gaen, en haere kinderen, die ſy ſuigen, aen de borſt te ſlaepen leggen, en ſich dan ook in ſlaep begeeven; een handelwyze, waer door by de minſte omwentelinge ſoo een kind doot kan worden geleegen, en die dus door ſtraffen moet tegengegaen en ſoo veel doenlyk belet worden; Ondertuſſchen moet hier worden aengemerkt, dat diergelyke moorden niet licht gepræſumeert worden, en dat daerom, wanneer een kind op het bedde van ſyn Ouders word doot gevonden, dan hetſelve niet door opſet, maer door agteloosheit der Ouders word gehouden geſchiet te zyn.

XVII. Niemant, van wat ſtaet, rang of geboorte, word van de ſtraffe des kindermoords verſchoont, dus dat ſoo wel Edelen als onëdelen aen die ſtraffe onderheevig zyn, ſoo om dat de wetten hier generael leggen [29] en in het gemeen ſonder eenige bepalinge ſpreken, en by gevolg ook geen het alderminſte onderſcheit noch inſicht van, en voor eenige

28. Carpzovius *p.* 4. *conſ.* 3. *def.* 14. *q.* 15. *n.* 33. Menochius *de arbitr. jud. quæſt. caſ.* 156. Lauterbach *ad L.* Corneliam *de ſicar.* §. 35.
29. *L. un. C. de his, qui parent. vel liber. occid.* §. 6. *Inſt. de public. judic.*

ge personen toelaten; als ook, om dat sy, die in een seckeren rang en waerdigheit gestelt zyn, met te sondigen swaerder misdoen, en by gevolg ook swaerder moeten gestraft worden, en niets van de strengheit der straffen aen hen behoort te worden toegegeeven, en soo veel te swaerder moeten beoordeelt worden, als se in hoogeren rang boven anderen hebben uitgeblonken, en door welker voorbeeld andere te ligter tot diergelyke misdaden worden uitgelokt, dus redeneert met recht den meergemelte *Carpzovius* van dit stuk.

En, schoon het anderfints by het gebruik sy aengenomen, dat ryke, edele en hooge standspersoonen ligter gestraft worden, dan arme en onedele menschen, het welk ook tegen de rechtvaerdigheit niet schynt aen te loopen [30], is sulks nochtans enkelyk waer in willekeurige, en niet in sulke straffen, welke gelykvormig, en door wet of instellinge gewaerdeert zyn, en waer in geen onderscheit van persoonen moet gemaekt worden.

XVIII. Hoe verre de kindermoord en dus de straffe van dien sich uitstrekt, daeromtrent dient, dat deselve gaet over alle, dewelke iemant hunner maegen in de nedergaende linie tot in het oneindige dooden, doch begrypt dit van eigentlyke kinderen en afstammelingen en dus geensints van stiefsoon, stiefdochter, schoonsoon of schoondochter, die oneigentlyk kinderen worden genoemt; offschoon seker Rechtsgeleerde [31] dit anders opgeeft, willende dat stiefvader en stiefmoeder hunnen stiefsoon en stiefdochter doodende, deswegens aen de straffe van kindermoord onderhevig souden worden, voor reden gevende, op dat aen hen daer door de gelegentheit om tegen hunne stiefsoons te woeden, worde benomen: wordende toch stiefvader en stiefmoeder onderstelt met haet tegens hunne stiefkinderen te zyn aengedaen; Doch hier van sich geen wet voordoende, schynt dit gevoelen niet gevolgt te moeten worden; en het vooroordeel da-

30. *L.* 4. *D. de incend. Ruin. & neufrag.* L. 8. §. 8. *D. de poen.* L. 6. §. 1. *D. ad L. Jul. peculat:.*
31. Decianus *in tract. criminal. L.* 9. *c.* 8. *n.* 6.

dat tegens Stiefouders legt, soo verre niet getrokken te worden.

XIX. Hoe verre monstreuse geboortens kunnen gedood worden, en wie dat eigentlyk voor monsters te houden zyn, verdient hier ondersogt en nagespoort te worden; wien aengaende het bekent ende een uitgemaekte saek is, dat monsters en wanschapene geboortens voor geen kinderen worden gereekent [32], en dat men gewoon is deselve in deese Landen te smooren. [33]

XX. Wordende volgens de bepaelinge, die men daer van in het Roomsch Recht vindt, aldus beschreven, dat *monsters* zyn, die geene, dewelke geheel verkeert tegens de *forme* van het menschelyk geslacht gebooren worden, of die in het geheel daer van, of wel in het voornaemste gedeelte, te weeten in het hoofd of lichaem, afwyken, gelyk, wanneer 'er een hond, een kat, of een varken met een menschen hoofd, of met een menschen lichaem sonder hoofd, en wat diergelyke wanschepsels meer zyn, gebooren worden; daar niet onder gereekent die geene, dewelke alleen van de natuur der menschen afwyken [34], neem eens ten aensien van het geluidt, die blaffen als een hond, die als een paerd runneken, of als een schaep bleeten, of ten aensien van de ledematen, die bokkepoten hebben, twee hoofden, drie handen en soo voort, dese laeste worden voor geen monsters gehouden, en kunnen die dan ook door de ouders niet gedoot worden, offschoon aen de eerste, de eigentlyke wanschepsels namentlyk, door deselve het leven kan worden benomen, immers met kennis en toestemminge van de Magistraet, en is hier van de reeden dese, dat diergelyke monsters gehouden worden geen redelyke Ziele te besitten, maer wel de andere. [35]

S E-

32. Caranza de Partu *cap.* 17. *n.* 31. & *seqq.* König *de cas. Conscient. ex Inst. S. Baptismi cap.* 11. *p. m.* 255. Speckhan. *Cent.* 1. *Quaest.* 81. Menoch. *de Arbitr. Judic. qu. lib.* 2. *cas.* 491. *n.* 25.
33. Grot. *Introd. lib.* 1. *part.* 3. Voet *Comment. ad Pand. lib.* 1. *tit.* 6. *num. ult.*
34. *In het Latyn* Ostenta *geheeten.*
35. *L.* 12. §. 1. *D. de lib. & Posth.* Matth. *de Crimin. lib.* 48. *tit.* 5. *cap.* 1. *n.* 6.

SEVENDE HOOFTDEEL.

Van het te vondeling leggen der Kinderen, en de straffe van het selve.

Korte Inhoudt.

I. *Het te vondeling leggen van kinderen een slegte daet en daerom strafbaer.*

II. *Hoe die daet gestraft wordt.*

III. *Drie gevallen in het straffen van deese daet te onderscheiden* [illegible]

IV. *Somtyts wordt een kind te vondeling gelegt op een eensaeme plaets om het te dooden, en welke in soo een val de straf* [illegible] *den.*

V. *Indien het kind komt te sterven.* [illegible] *fe zy, indien het kind, het geene te vondeling is gelegt, buiten* [illegible] *eenig oogmerk van den te vondeling legger komt te sterven, hoe dan de straffe?*

VI. *In wat geval iemant, die aen een ongeoorloofde daet de hand leent, voor alle uitkomst verandwoordelyk is.*

VII. *Hoe den te Vondeling legger te straffen, indien het kind levendig, en gesond wordt gevonden.*

VIII. *Over de straffe van het te vondeling leggen remissive.*

IX. *Of een Vondeling voor een wettig geboren kind te houden is?*

X. *Wanneer het twyffelachtig is, of een vondeling gedoopt zy ofte niet, hoe het dan te maken?*

XI. *Aen veele vondelingen d' eerste beginsels van Regeeringen verplicht.*

XII. *De opvoedinge en het onderhouden van sulke kinderen komt tot laste van den Souverain.*

XIII. *Daar vondelinghuisen zyn, moeten de vondelingen daer in verpleegt worden.*

I. Indien de Ouders van sich niet kunnen verkrygen ha[illegible] Kinderen van het leven te berooven, hebben desel[illegible] a[illegible]

lere practicquen om sich van de kinderen t'ontdoen, en gen deselve over sulx, gelyk de droevige gevallen helaes! er al te seer bevestigen, hier of daer ter neder, ten einsich deese of die daer over erbarme, deselve kome op voeden, of geschiedt deese te vondeling legginge ook wel et intentie om het kind daer door te doen omkomen, een nier van doen, die het redenloose vee door haer ingeapen gedrag veragt, want die, hoe seer ook wilde beeen zynde, sullen hunne jongen echter nooit versuimen, is deese onmenschelykheit dies te erger dan alderhande oodslag, als se aen meer elendige voorwerpen gepleegt ordt, gelyk den Keiser *Justinianus* [1] daer van spreekt, aarom sulke ouders, die hunne kinderen te vondeling legen, hen niet slegts verliesen, maer sich daer door ook en de straffe onderheevig maken. [2]

II. De straffe van een Moeder sich aen soo een verrepende daet schuldig makende, soude in 't generael ter bescheidentheit van een Richter staen, dewyl sodanen te vonleling-leggen doorgaens niet en geschiedt met een voornemen m het kind daer door om hals te doen komen [3], van dit evoelen zyn veele Rechtsgeleerden, en schynt hier mede ver een te komen de Criminele Ordonnantie van Keiser *rel* Art. 132.

III. Doch andere, om ten aensien van dese straffe soo veel ogelyk seeker te gaen, onderscheiden met *Carpzovius* [4] de ie volgende gevallen, en bepaalen de straffe daer na.

IV. Zynde het eerste geval, indien kinderen op een eeneme en van 's menschen gesicht afgescheiden plaetse gelegt orden, met dat oogmerk en insicht, om hen door gebrek an voedsel te doen vergaen en omkoomen, want in dat eval, indien de uitkomst daer op zy gevolgt, moeten de ders de straffe van het swaerd ondergaen, [5] en offchoon

E e sul-

1. *In L. fin. C. de infant. expos. cui adde Nov.* 153. *c.* 1. *in fine.*
2. *L.* 1. *L. fin. C. eod.*
3. Wesenbec. *in paratitl. ff. ad* L. Cornel. *de Sicar.*
4. Carpzov. *p.* 1. *Quæst.* 10. *n.* 4.
5. Wesenbec. *in paratitl. ff. ad* L. Cornel. *de Sicar. n.* 14. *fol.* 814. & *ibi* Halm. *fol.* 819. Harprecht *ad* §. *item Lex* Cornel. 5. *num.* 10. *Inst. de publici judic.*

sulke ouders hare kinderen wel niet eigenhandig dooden, soo geeven sy doch de gelegentheit tot het sterven; nu is het na rechten seeker en vast, dat het om het even is, of iemant direct een ander van het leven berooft, dan of hy daer toe oorsaek geeft. [6] Ik segge hier voren, dat sulke daders met het swaerd behooren gestraft te worden, doch willen de Rechtsgeleerden, dat in Saxen en andere plaetsen daer de straffe van de sack of het water in een Kindermoord plaetse heeft, soo een te vondelegginge ook met de straffe van Kindermoord soude behooren gestraft te worden. [7]

V. Het tweede geval is dit, soo een der ouders het eerstgebooren kind wel niet met opset om te dooden, ook niet op een eensaeme, maer op dusdanige plaetse, alwaer doorgaens menschen heen en weer te wandelen gewoon zyn, neem eens in een straet voor iemants huis, te vondelingleggen; met dat einde en oogmerk, dat hy die voor den Vader gehouden wordt, of ook wel andere, uit medelyden het opneemen en in het leven behouden, en de daders langs dien weg de schande en straffe van hoererye en overspel souden ontduiken; In welk geval, indien het kind sonder eenig opset van hem, die het te vondeling gelegt heeft, of te laat, of wel in 't geheel niet gevonden zynde, door gebrek van voedsel of door koude vergaen ware, het seeker is, dat sulke daders gegeesselt en voor altoos gebannen behooren worden. [8]

VI. Maer hier tegens sal iemant mogelyk dese tegenwerpinge inbrengen, dat die geene, dewelke aen een ongeoorloofde saek de hand leent, moet verantwoorden voor alles, wat daer op buiten syn wil en oogmerk komt te volgen, [9] en daer uit opmaaken, dat in dit geval de daader voor de daed van het te vondeling gelegde kind moet instaen, en gevolgelyk sich aen de straffe des swaerds onderheevig maekt, en

6. *L.* 15. *D. ad* L. Cornel. *de Sicar.*
7. Carpzov. *p.* 1. *Quæst.* 10. *n.* 8, 9. *fol.* 46. Berlich. *p.* 4. *Concl.* 7. *n.* 38. *fol.* 68. Coler. *p.* 1. *Dec.* 158. *n.* 5. *p.* 358.
8. Berlichius *D. Conclus. n.* 36. *fol.* 68.
9. *L.* 14. *D. ad* L. Cornel. *de Sicar. L.* 6. *C. ad* L. Jul. *de vi publ.*

en wel daerom, dat het te vondeling leggen van een kind in sich selve is een ongeoorloofde saek, waer uit de dood onmiddelyk gevolgt is.

Doch die swarigheit sal rasch verdwynen, wanneer men overweegt, dat die geene, die aen een ongeoorloofde saek de hand leent, dan eerst voor alles moet instaen, soo namentlyk de uitkomst uit de in sich selve ongeoorloofde daed noodwendig en onmiddelyk volge, maer geensints, indien sulks by toeval geschiede, en de saek naer de opgevolgde uitkomste niet geschikt zy, 't geene toch by toeval, uit seekere daed gekeurt, aen den Verrichter der selve niet kan geweeten worden. [10] Om dat in sulk geval de dood van 't kind uit het te vondeling leggen niet noodwendiglyk voortkomt, maer het kind uit die oorsake, dat het te laet of in het geheel niet is gevonden, of door gebrek van voedsel of door koude, en sulks by toeval heeft moeten vergaen, sal ook de dader geensints der doodstraffe onderhevig zyn, maer moet hy echter ter saeke van het opsettelyk te vondeling leggen met geesselinge gestraft worden. [11]

VII. Het derde geval is, soo het te vondeling gelegt kind leevendig en behouden worde gevonden; In dat geval moet na de gedachten van sommige Rechtsgeleerden, [12] de dader soo wel als in het tweede soo even bygebragte geval met geesseling en een altoosdurend bannissement gestraft worden.

Welke gedachten Ik met andere [13] liefst soude verwerpen, alsoo my die te streng, soo met opsichte tot 's daders wil, als met betrekkinge tot de misdaed selve voorkomt; Aangesien de te vondelinglegger geen ander oogmerk heeft, dan dat de last van het kind optevoeden, en groot te ma-

 ken,

10. Ægid. Bossius *in Criminal, Tit. de Homicid. num.* 75. *fol.* 272. *Didat.* Covarruv. *part.* 2. *Relect. Clement. Tit. de Homicid. ff.* §. 1. *n.* 1. *fol.* 583.
11. Carpzov. *prax. Crimin. part.* 1. *Quæst.* 10. *n.* 14. *fol.* 47.
12. Moller. *l.* 4. *c.* 4, 5. *num.* 7. *semest.* 2. *p.* 449. Coler. *p.* 1. *Dec.* 158. *num.* 2. *p.* 355.
13. Carpzov. *p.* 1. *Quæst.* 16. *num.* 17, 18, 19. *fol.* 47. *prax. Crimin.* Hachnius *ad* Wesenbec. *paratitl. ff. ad* L. Cornel. *de Sicar. n.* 14. *fol.* 519.

ken, het zy op 's Kinds Vader of ook wel op een ander worde overgebragt, en, op dat de misdaed van hoererye of overspel niet aen den dag kome, want van dit geval wordt hier enkelyk gehandelt, en geensints soo het kind op eene eensaeme plaetse met oogmerk om het te doen omkomen te vondeling gelegt worde, in welk geval, schoon 't kind leevendig worde gevonden, Ik gaern toestae, dat geesseling moet plaets hebben, doch daer dat oogmerk niet blykt te zyn, maer alleen als voorschreven om de last van opvoedinge op een ander te brengen, soude Ik het selve met geen geesseling laten straffen.

En gevolgelyk is het (myns oordeels) meer aenneemelyk, dat in dit geval de te vondeling legger, soo het kind behouden is gevonden, enkelyk met bannissement gestraft worde; soo, om dat selfs na het burgerlyk recht eene vrouwe, welke hare vrucht te vondeling legt, op een buitengewone wyse gestraft worde, [14] om dat in 't onseekere, soo by de wetten geen bepaalde straffe zy uitgedrukt, altyd het sachtste vonnis moet gekoosen worden. [15]

VIII. Die voor het overige het lust wydlopige aenmerkingen wegens de straffen der geene, dewelke hunne kinderen te vondeling leggen, te leeren, die kan deselve vinden by *Alphonsus Caranza*. [16]

IX. Hier ontstaet de vraeg, of de vondelingen voor wettig geboorne kinderen te houden zyn? waeromtrent eenige meenen, dat diergelyke te vondeling gelegde kinderen in geenen deele voor echte kinderen te houden zyn, ende gevolglyk tot jaren gekomen zynde tot geen ampten of digniteiten kunnen verkoren worden. [17]

Soo is doch de andere meeninge met de waerheit en billykheit meerder overeenkomende, dat namentlyk sulke kinderen

14. *L.* 2. *C. de Instant. exposit. Novell.* 153. *cap.* 1.
15. *L.* 4. §. 1. *D. de suspect. tutor. L.* 32. *L.* 42. *D. de pœnis. L.* 155. §. *fin. D. de R. J. C. in pœnis extr. eod. in 6to.*
16. *In Tractat. de part. natural. & Legitim. cap.* 4. *Sect.* 1. *p.* 337. *& seqq.*
17. Covarruv. *ad pr. tit. X. de Infantib. exposit.* Barbos. *ad idem princip.*

de rechten van echtgeboorne in allen deelen toekoomen, reeden, dat de geboorte van soodanige kinderen onseeis; nu is het bekent, dat men in twyffelachtige ende ekere gevallen altyd na de sachtste kant moet overhel. 18.

onder, dat in deesen iets ter saeke doet het seggen dier e, dewelke het tegendeel vast houden, dat namentlyk e vondeling legginge gemeenlyk door slechte vrouwlui-, en hoeren geschiedt, aengesien het ook wel dikwyls urt, dat eerlyke Eeheluiden, dewelke hunne kinderen nodig onderhout niet verschaffen kunnen, uit groote oede sich genootdrongen sien, hunne kinderen te vonig te leggen, in die hoope, dat se van andere beter leegt ende opgevoed sullen worden. 19.

. Wanneer het twyfelachtig is, of een te vondeling gt kind gedoopt zy, ofte niet, soo is het na de ie der Rechtsgeleerden de plicht van de Overigheit esorgen, dat het gedoopt worde, sonder dat in desen ge swaerigheit maekt, dat naderhand mocht komen te en dat het kind van te voren al reeds gedoopt was, t offschoon den doop al niet moet herhaelt worden, soo et doch in dubio, daer men van den doop geen naricht t, beter sulke kinderen te dopen, als in de twyfeline volharden, en heeft in dit geval de herhalinge van doop niets verbooden in sich. 20.

ı het geval, daer by het kind een briefje gevonden wordt, r op staet, dat het gedoopt zy, soude sich de Overig-, na het begrip van veele, dus moeten gedraegen, wanneer niet seeker blykt, door wat voor Kerkendie-, op wat plaets, en andere omstandigheden, den doop dat kind verregt zy, het selve evenswel late dopen, tegenstaende 'er een briefje by gevonden wordt. 21.

 XI. Hier-

per L. 65. *D. de R. J.*
Paldot. *tract. de Noth. & Spur. cap.* 63. Caranza *D. lib. cap.* 4. *num.* 49, 50. Speckhan. *Cent.* 3. *Quæst.* 14. *Clas.* 1.
Clasen. *ad* Const. *Criminal. art.* 132. *in fin.*
Bechman *theolog. conscient. tit.* 1. *Sect. XI.* 5. *cas.* 7. König *cas. conscient. cas.* 14. *p.* 317. Dunte *cas. consc.* 621. Dedek. *Vol.* 1. *pag.* 432. *seqq.*

XI. Hier moet ik in het voorbygaen noch opmerken, dat aen die geene, dewelke te vondeling gelegt zyn geweeſt, de eerſte beginſels en oorſaeken van verſcheidene Heerſchappien en Koninkryken moeten werden toegeſchreeven; ſoo vinde ik by de Joden Moſes [22], by de Aſſyriers Semiramis [23], by de Perſen Cyrus [24], en by de Romeinen Romulus [25], welke alle te vondeling gelegt en naderhand de Hoofden van verſcheiden Regeeringen geweeſt zyn.

XII. De opvoedinge en het onderhoud van diergelyke kinderen komt tot laſte van de hoge Overigheit, om dat die ook het recht om de vacante erffeniſſen na ſich te neemen, toekomt, wegens den regul rechtens, dicterende, dat die geene dewelke het profyt van een ſaek heeft, ook verplicht is de ſchade, daar uit voortkomende, te dragen, van dit gevoelen is *Carpzovius* [26], en dit wordt by de Provincie van Gelderland gevolgt. [27]

XIII. Indien 'er ter plaetſe, daer ſoo een kind gevonden wordt, een Vondelinghuis geſtigt is, ſoo moeten de vondelingen daer in gebracht en opgevoedt worden, ende indien ſoo een kind ſterft, is het huis erfgenaem. [28]

22. *Exod.* 3.
23. Juſtinus *lib.* 1.
24. Juſtinus *dict. lib.*
25. Livius *lib.* 1.
26. *part.* 4. *def. for. conſt.* 4. *def.* 10. L. 1. *D. de jur. Fiſc. L. ult. C. de bono vac. Einſcidei de Regul. lib. cap.* 3. *num.* 119. Moller. *lib.* 4. *ſem. cap.* 45. *num.* 9. Berlich. *p.* 1. *Concl.* 1. *num.* 14.
27. *Sie Groot Gelders Placaet-boek* 3. *deel column.* 302.
28. S. van Leeuwen *cenſ. forenſ. lib.* 1. *cap.* 10. *num.* 6, 7.

ACHT-

ACHTSTE HOOFTDEEL.

...n de straffe der veroorsaakte miskraam of afdryvinge van de Vrucht.

Korte Inhoudt.

De afdryvinge van de vrucht is helaes huiden ten dage niet minder, als het te vondeling leggen, een seer ...wang gaende misdaet, en die over sulx niet ongestraft ...oort gelaten te worden, doch hoe de soodanige, die de ...cht in 's moeders buik ombrengen, by voorbeeld de sul... die tot miskramen aenleidinge geven, en de vrucht af-
dry-

dryven, moeten worden gestraft daer in zyn de Rechtsgeleerden niet eenstemmig.

II. Sommige zyn van gevoelen, dat op dese misdaed geensints de doodstraf, immers niet na het Roomsch recht, [1] maer enkel en alleen die van geseling en bannissement moet worden toegepast; [2] doch andere meenen, dat zy, die de vrucht afdryven, of tot een miskraem aenleidinge geven, sonder onderscheit de doodstraffe moeten ondergaen.

III. Andere en wel de meeste Rechtsgeleerden onderscheiden en wel met eene genoegsame eenparigheit tussen een besielde, en tussen een onbesielde vrucht; dusdanig, dat hy, die een besielde vrucht afdryft, met de gewoone straffe des swaerds, maer sulk een die de onbesielde afdryft, met een buitengewoone straffe, neem eens van bannissement, geselinge, of ook wel met een mindere straffe naer 's Rechters willekeure, worde aengedaen, welke gedachten niet slechts seer aennemelyk, maer ook in allen deelen, soo wel op het burgerlyke als op het Goddelyke recht gegrond zyn. [3]

IV. Dit is in soo verre wel klaer, doch ontstaet hier over als dan een swarigheit, van wat tyd namentlyk men moet rekenen, dat de vrucht in 's moeders lichaam begint te leven! een swarigheit en vrage, waer over de Rechtsgeleerden en Geneesheeren het niet eens zyn, en die ook in der daed niet gemakkelyk valt te beantwoorden. [4] Ondertussen voor de oogen der menschen verborgen synde en deselve niet kunnende weten, wanneer de ziele in de vrucht, in 's moeders lichaam is ingestort, en het dus altyd een stryd blyft, die niet wel uittemaken is, heeft men de vrucht voor levendig gehouden, en wel voornamentlyk in Saxen, wanneer de halve tyd tussen de ontfangenis of swangerheit en geboorte daer is, dat is na vier en een halve maend. [5]

VI.

1. G. van Esbach *ad* Carpzov. *pag.* 599.
2. Ant. Thesaur. *dec.* 12. *num.* 3, 4, 5. Menoch. *lib.* 2. *cas.* 257. *num.* 9. *fol.* 658. *dec. cons.* 535. *num.* 3. *fol.* 576. *& alii.*
3. L. 4. *D. de extraord. Crimin.* L. 8. *D. ad.* L. Cornel. de Sicar. L. 9. *D. de poen. Exod.* 21: 22. Esbach *ad* Carpzov. *pag.* 600.
4. Paul. Zachias *in quæst. medic. legal. tom.* 2. *lib.* 9. *tit.* 1. *Quæst.* 1, 2, 3, 4. *ab* Esbach. *ad* Carpzov. *dict. loc.*
5. Carpzov. *in prax. Crimin. part.* 1. *quæst.* 11. *num.* 5. Struv. *exerc.* 48. *thes.* 79. Berlich. *concl.* 8. *n.* 22. *& seqq.*

V. Invoegen dan, dat wanneer een vrouwspersoon van sich kan verkrygen sich selven, het zy op wat wyse het wil met een quaedaerdig voornemen, het zy met eeten, met drinken, met aderlaten, met sich seer nauw en eng te rygen, den buik met vuisten te stoten, of sich met een swaer pak te beladen, sich op der aerden omtewentelen, van een hoogte aftespringen, een levendige vrucht afdryft, sal met het swaerd gericht moeten werden. [6]

VI. En wordt vervolgens geen onderscheit gemaekt of het vrouwspersoon selve die vrucht heeft afgedreven, of dat de Vader of een ander daer toe oorsaek heeft gegeven, want of wel schoons eenige Rechtsgeleerden van gevoelen syn, dat een Vader met de gewoonelyke straffe van kindermoorderye moet worden gestraft, soo behoort echter hier tegens nochtans in overweginge te worden genomen dat een ongeboren vrucht voor geen volslagen mensch kan werden gehouden, [7] behalven ook, dat 'er noch veel kan komen te gebeuren, waer door die vrucht wordt belet levendig ter wereld te komen, invoegen men alhier de straffe des swaerds met andere, [8] voor voldoende soude kunnen houden.

VII. Dese straffe moet ook die gene ondergaen, die den afdryvenden drank heeft toegericht, [9] gelyk ook tegens die gene plaets heeft, dewelke de moeder heeft geleert, gewesen en aengeset, hoe de vrucht te verdoen. [10]

VIII. Bekent een Vrouwspersoon, dat sy sich van hulpmiddelen tot het åfdryven heeft bedient, soo moeten die middelen door geneesheeren ondersogt worden, ten einde daer by gadeteslaen, of die vrucht afdryvinge door derselver kracht of anders uit natuurlyke swakheit is voorgevallen, en soude soo een vrouwspersoon in het laetste geval wegens dat attentaat met een extraordinaire straffe te straffen syn, [11] mee-

6. Berlich. *concl.* 7. *n.* 8. L. 8. *C. ad* L. Cornel. de Sicar.
7. *Per* L. 9. *fin. D. ad* L. *Aquil.*
8. Berlichius *en* Carpzovius.
9. Berlich. *dict. loc. num.* 31.
10. L. 15. *D. ad* L. Cornel. de Sicar.
11. Carpzov. *in prax. Crimin. dict. quaest.* 11. *num.* 36.

meenende *Berlichius*, [12] dat in dit geval soo een vrouwspersoon gegeselt, en voor altoos gebannen soude kunnen worden.

IX. Een vrouwspersoon afdryvende middelen hebbende genomen, en nochtans de vrucht in het leven blyvende, en sy daer van verlossende, moet echter om dese ondernomene daed en voornemen na mate der omstandigheden worden gestraft. [13]

X. Hier doet sich een vraeg voor of een swangere Vrouw in sware sicktens haer vrucht tot behoudt van haer leven kan doen afdryven, en daer toe middelen gebruiken? Veele Rechtsgeleerden [14] zyn van gevoelen, dat wanneer een moeder sekerlyk soude sterven, wanneer sy sich van de vrucht niet kwam te ontdoen, dat het haer in soo een geval soude geoorloft syn afdryvende middelen te gebruiken, en ter reddinge van haer leven sich daer door de vrucht te laten affetten, de redenen daer van zynde, om dat het onseker is, of soo een Vrouw wel een levendige vrucht sal ter wereld brengen, dus is het beter dat men voor de moeder, die leeft sorge draegt, als voor het kind, dat onseker is, of het leeft. Ik vinde by die Rechtsgeleerden en wel by *Ant. Matthæus*, dat 'er zyn, die willen, dat wanneer iets schandelyks en iets droevigs by malkanderen komt, men het droevige soude laten voorgaen voor het schandelyke, en gevolgelyk schynt men te moeten vaststellen, dat men de moeder in dit geval soude moeten laten sterven en het kind soeken te behouden en voor den dag te doen komen, om dat het schandelyk is de vrucht aftedryven, doch hier op kan men antwoorden, dat hier niet iets schandelyks met iets droevigs, maer iets droevigs met iets droevigers voorkomt, en dat men van twee kwaden het

12. *Dict. loco num.* 34. Menoch. *de arbitr. jud. quæst. cas.* 356. *num.* 67.

13. Berlich. *dict. loc. num.* 35. Damhouder *Pract. Crimin. cap.* 74. *num.* 15.

14. *Als* Ant. Matth. *de Criminib. lib.* 47. *tit.* 5. *cap.* 1. *num.* 5. Covarruv. *pag.* 539. *in pr. part.* 2. Farinac. *quæst.* 122. *num.* 134. Fachuv. *lib.* 9. *Controv.* 100. Menoch. *lib.* 2. *arbitrar. cas.* 357. A. van der Meulen *Forum. Conscient. part.* 2. *pag.* 73.

het besten moetende kiesen het beter is de moeder in het leven te behouden dan het kind, want liet sekerlyk droeviger soude wesen, dat men de moeder het sterven en het kind socht te behouden, aengesien het kind immers nooit licht aenschouwt heeft; doch soo iets buiten een geneesheer niet moetende geschieden, kan ten aensien van de straffe sich hier in geen de minste swarigheit voordoen, [15] doch doet een vrouwspersoon dit buiten consent en raed van een Doctor, soude sy daer over met een extraordinaire straffe gestraft kunnen worden; [16] Is ondertussen de moeder dood en onverlost gestorven, dan is men gehouden en verplicht deselve te doen openen, de vrucht daer uittehalen en deselve dus te behouden. [17]

XI. Ymant, die een swangere Vrouw slaet, dat sy daer door een verhaeste kraem en een ontydige quytwordinge van de vrucht bekomt, moet daer over na omstandigheden worden gestraft, want heeft hy geweten, dat de Vrouw, die hy geslagen heeft, swanger was, of sulx aen haer kunnen sien, soo is sekerlyk soo een daed strafbaer doch anders niet. [18]

XII. Soo is het ook gelegen met het geval, daer twee met malkanderen sich slaende en een swangere vrouw toelopende om die te scheiden, door een der slaende een slag of stoot bekomt, waer door de levende vrucht wordt afgedreven, en de kraem verhaest; in soo een geval soude soo ymant met de ordinaire straffe niet kunnen gestraft worden, [19] moetende voornamentlyk in dese en andere gevallen worden gelet of ymant een kwaed opset heeft gehad, en dus of ymant soo een vrouwspersoon met een boos voornemen stoot of slaet om de vrucht daer door aftedryven, als wanneer sekerlyk de straffe des doods plaets soude moeten hebben [20]; uit wat omstandigheden nu soo een voornemen en gemoed moet wer-

Ff 2 den

15. Menoch. *dict. loc.*
16. Covarruv. *dict. loc.*
17. *L.* 2. *D. de mort. inferend.* Schraffert *in Observat. pag.* 182.
18. Menoch. *lib.* 2. *cap.* 357. *de arbitr. jud. quæst.*
19. Menoch. *dict. loc.* Berlich. *dict. loc. num.* 49.
20. Jul. Clar. *lib.* 5. *quæst.* 68. *num.* 2.

den opgemaekt, is in het voorgaende verhandelt, en inval men in desen in twyffelachtige omstandigheden verseert, en men dat voornemen niet klaer kan uitvorsen, soude men den dader daer over scherpelyk kunnen ondervragen. [21]

XIII. Een Vrouw, die de smert van het kinderbaren gevoelt, en sich na een heimelyk gemak begeeft, en haer kind willens en met opset daer inwerpt soude niet met de gewone straffe van Kindermoord, maar met het swaerd, volgens de gedachten van *Carpzovius* [22] moeten gericht worden, door dien in dit geval nooit in het seker blyken kan, dat de vrucht levendig uit 's Moeders buik is te voorschyn gekomen, of ook wel door de afwerpinge in het heimelyk gemak en niet uit hoofde van andere oorsaken omgekomen; Andere meenen, dat alhier een willekeurige straffe soude behooren plaats te hebben [23]; Ingeval van twyfelinge of een vrucht levendig of dood ter wereld is gekomen, en uit wat omstandigheden sulx is optemaken, daer over handelen verscheiden Rechtsgeleerden, als *Cardinalis*, *Tuschus*, [24] *Thesaurus*, [25] en *Faber* [26].

XIV. Hier voren is aangetoont, dat een Vrouwspersoon, die haer vrucht, die noch niet besielt is, afdryft met een extraordinaire straffe gestraft wordt, doch sonder hier van uit het geval, daer een vrouwspersoon haer vrucht voor de halve tyd der swangeringe afdryvende tot die daed sich door gelt heeft laten bekopen, want sy als dan met het swaerd gericht wordt, [27]

XV. Laet ik hier noch met een woord aenteekenen, dat myner erachtens den groten Criminalist *Carpzovius* in de verhan-

21. Berlich. *cum aliis dict. loc. num.* 53.
22. *Jurisprud. forens. part.* 4. *const.* 4. *def.* 7. & *in prax. Crimin. p* 1. *q.* 11. *num.* 37. & *seqq.*
23. Mart. *Neapol.* 2. *dign. nov. tit. homicidium cap.* 24. *ex* Ant. Thesaurus Sande *lib.* 5. *dec.* Frisic. *tit.* 9. *def.* 3.
24. *Pract. Concl. tom.* 6. *litt. P. Concl.* 108. *num.* 4.
25. *Decis.* 13. *num.* 7.
26. *In Cod. Sabaud. lib.* 9. *tit.* 11. *def.* 1.
27. *L.* 39. *D. de poen.* Berlich. *cum multis aliis dict. loc.* Caranza de Partu *cap.* 16. §. *unic. num.* 8. Hunnius *Encyclop. jur. part.* 5. *hi* 12.

handelinge over de ſtraffe van de Miskraem t'onrecht inmengt de vrage, hoe een Moeder te ſtraffen, dewelke haer kind de verſchuldigde hulpe en byſtand niet bewyſende, het ſelve in vuil en onreinigheit laet ſterven en vergaen, want alhier niet wordt gehandelt van een vrucht, die geboren is en het verſuim en ombrengen van deſelve, maer over het boosaerdig afſetten van een vrucht door buitengewone middelen, tyden, en plaetſen door het bevruchte Vrouwsperſoôn ſelve, of andere ondernomen.

XVI. Hier blyft noch overig de beantwoordinge der vrage hoe iemant te ſtraffen, die kennis heeft en weet, dat een vrouw haer vrucht wil afdryven, en ſulx door tegenſpreken of te kennen te geven niet komt te beletten, wien aengaende dient te worden aengemerkt, dat het blote kennis hebben van deſen geen ſtraffe verdient, ſoo hy, die ſulx weet, het ſelve door tegenſpreken ofte te kennen geven niet heeft kunnen beletten en voorkomen, doch ſulx hebbende kunnen doen en het ſelve nagelaten, dan kan ſoo iemant wegens dat verſuim en ſchuld ſekerlyk geſtraft worden, aengeſien de onachtſaemheit in lyfſtraffelyke ſaken ſtrafbaer is, en ſyn trappen en graden heeft, en dus na dat die groot of klein is moet geſtraft worden, [28] maer weet ſoo iemant het blotelyk, en heeft tot belet van dien niets kunnen toebrengen, dan ſoude hy onſtrafbaer zyn.

Het ſoude wat anders zyn, indien ſoo iemant tot het afdryven der vrucht mede de hand leende of raet gaf, want in ſoo een geval ſoo iemant de ſtraffe des doods niet wel ſoude kunnen ontgaen, gelyk dit ſoo het gemeene gevoelen der Rechtsgeleerden en Criminaliſten is. [29]

28. Leyſer. *medit. ad pandect. vol.* 9. *pag.* 727.
29. Carpzovius *in prax. criminal. p.* 1. *q.* 11. *num.* 44.

NEGENDE HOOFTDEEL.

Van Straetschenderye en hare straffe.

Korte Inhoudt.

I. *Wat Straetschenderye is.*
II. *In dese misdaed moet niet worden ingesien, of de saek groot of klein is, die iemant op die wyse ontrooft wordt.*
III. *Het voornemen van dese misdaed hoe te straffen.*
IV. *Waerom dese misdaed de naem van Straetschenderye draegt.*
V. *Het is niet nodig, dat dese misdaed door wapens of by berbalinge geschiedt.*
VI. *Hoe die geene, die hulp toebrengen in dese misdaed te straffen.*
VII. *Hoe by het Roomsch recht de straffe der Straetschenders.*
VIII. *Hoe by de oude Duitschers.*
IX. *Hoe by het Saxisch recht.*
X. *Wanneer de straffe van die misdaed te verswaren.*

I. De straffe des doodslags, die om gewinshalven geschied, en welke men Straetschenderye noemt, moet verswaert worden, want Straetschenderye noemen wy sulken eenen doodslag, waer door iemant synen medemensch, op een heimelyke en bedekte wyse, met geweld berooft, en daer mede niet te vreden zynde, hem boven dien van het leven ontset, want, offschoon dese benaminge nu en dan voor allerhanden roof of plunderinge kan doorgaen, en de Straetschenders ook struikrovers en plundenaers genoemt worden, rovende op de gemeene wegen sonder iemant te dooden, en andere ook eenen Straetschender, vooral den soodanigen, die berucht is, enkelyk noemen sulk eenen, die te steelen gewoon is, wordt echter eigentlyk en in 't bysonder Straetschendery genoemt. Sulk een doodslag, die te gelyk met roof ge-

:pleegt wordt ,, en worden insonderheit met de name van
ruchte Straetschenders de sulke bestempelt , die de men-
ıen in hunne huisen , of langs openbare en bysondere we-
n van hunne goederen beroven, en daer mede niet te vre-
ı zynde den dood toebrengen aen de sulke , die weigerig
ven hunne goederen over te geven of aen hen, door wien
ontdekt, en dus aen den dag souden konnen gebragt wor-
ı, doch zy, die op de openbare straten steelen sonder ie-
nt te doden, worden eigentlyk struikrovers of plundenaers
noemt. [1]

II. Tot meerder ophelderinge van saken is te weten, dat
ıtrent dese misdaed niet in overweginge behoeft genomen
worden, of de ontroofde saek van een groote of kleine
erdye is , maer alleenig of het dooden is geschied om ie-
nt van het syne te berooven. [2] Ja is het in desen genoeg,
; soo iemant het uit hoope gedaen heeft om daer door iets
erlangen , schoon hy het werkelyk noch niet deelachtig
, [3] en wordt dus hier onder de naem van gewin alles ge-
rent, wat eenig voordeel kan aenbrengen, [4] waer uit dan
lgt, dat iemant, die een man vermoord heeft, om desselfs
eduwe machtig te worden en te trouwen, als een Straet-
ıender kan gestraft worden. [5]

III. Die geene , welke het feit noch niet volvoert, maer
t het uiterste gekomen is , gelyk wanneer een ander heeft
ngegrepen , verwondet, berooft, en voor dood laten leg-
n, kan na goedvinden van den Richter na omstandigheden
ın saken met de gewone of met de straffe des swaerds ge-
cht worden. [6]

IV. Dese misdaed draegt de naem van Straetschenderye om
ıt die veeltyds op de straten en 's Heeren wegen wordt ge-
leegt, offchoon die in de huisen ja overal kan geschieden. [7]

V.

1. Carpzov. *in prax. Crimin. lib.* 1. *quæst.* 22. *num.* 1, 2, 3.
2. Jac. Menoch. *de arbitr. Judic. quæst. lib.* 2. *Cas.* 257.
3. Carpzov. *dict. loc. num.* 47.
4. *L.* 5. *D. de Verb. Signific.*
5. Carpzov. *dict. loc. num.* 53.
6. Jul. Clarus *quæst.* 92. *num.* 2. Carpzov. *dict. loc. num.* 191.
7. Gomez. *Var. Resolut. tom.* 3. *cap.* 3. *num.* 5.

V. Het is niet nodig, dat tot dese misdaed wapens gebruikt zyn, of dat het selve by herhalinge geschied is, gelyk eenige willen, neen een enkele moord is hier genoeg. [8]

VI. Alle byſtanders en helpers worden omtrent dese misdadigers als Straetſchenders geſtraft [9] het geene ſoo verre gaet, dat ſelfs die geene, dewelke ſoo een booswicht hadde kunnen betrappen en gevangen neemen, ſich door gelt of in den buit te deelen daer van heeft doen weerhouden, als een ſtraetſchender geſtraft wordt. [10]

VII. Het Roomſch recht geen andere Straetſchenders kennende, als die geene, dewelke daer voor bekent en met wapens voorſien waaren, ſtrafte de ſoodaanige met de dood, kruicigde die [11] of dede haer andere ſtraffen aen, waer van een geheel regiſter opgeeft wylen den Utrechtſen Hoogleraer en naderhand Syndicus van Bremen den Heer Otto. [12]

VIII. By de oude Duitſers wierd deſe euveldaed ſchoon met een geldboete ook ſwaerder als een eenvoudigen doodſlag geſtraft. [13]

IX. Ingevolge het Saxiſche recht worden deſe misdadigers gerabrackt [14] welke ſtraffe Keiſer Carel ook heeft aengenomen by ſyne hals gericht ordening. [15]

X. Ende indien het komt te gebeuren, dat de geſeide misdaed op een byſondere gruwſame wyſe wordt gepleegt, of dat by die misdaed noch een andere misdaed bykomt, of dat een Heer door ſyn knegt, een andere aenſienlyke perſoon of een bloedverwant vermoord is, dan wordt by de ſtraffe des rads noch een ſwaerdere bygevoegt [16] welke manier van gerichtsplegen en ſtraffen in de Nederlanden ook genoegſaem ſchynt aengenomen te zyn. [17]

TIEN-

8. Carpzov. *diſt. loc. n.* 19. Damhoud. *prax. Crimin. cap.* 86. *n.* 1.
9. Jul. Clarus *quæſt.* 90. *num.* 1.
10. *L.* 1. *D. de recept.*
11. *L.* 28. §. 10. & *penult. D. de poen.*
12. *De tuteb. viar. part.* 3. *cap.* 9.
13. J. S. F. Boehmer. *Element. Jurisprud. Criminal. Sect.* 2. *cap.* 17. §. 216.
14. Boehmer. *diſt. loc.*
15. *Art.* 130--137.
16. Keiſer Carels *Halsgerichts Ordoni diſt. Art.* 137. §. 1.
17. Damhoud. *prax. rer. crimin. cap.* 88. *num.* 7.

TIENDE HOOFTDEEL.

Van giftmenginge en haere straffe.

Korte Inhoudt.

I. *Wanneer de misdaed van giftmenginge wordt gepleegt.*
II. *De straffe van dien.*
III. *Wat omtrent dese misdaed te bewysen, en hoe* IV.
V. *Het oordeel der Geneesheeren hoe in desen moet zyn.*
VI. *Hoe het voorneemen in dese misdaed te straffen.*
VII. *Of in dese misdaed alleenig de aengedane dood in consideratie moet komen.*
VIII. *Die Landerien vergiftigen hoe te straffen.*
XI. *Wat onder het woord vergift wordt begreepen.*

I. Dat de straffe van de misdaed van giftmenginge, die na eene langduurige overweginge op eene wyze, waer voor men sich niet hoeden kan, word ondernomen, en waer van de dood voor den overledenen veeltyds hard, swaer, en pynelyk valt, behoort verswaert te worden, is een saek, die geen bewys vereischt; En word die misdaed als dan in het werk gestelt, wanneer iemant een ander met een boos opset vergift ingeeft om hem daer door aen syn leven, gesontheit, of lichaam merkelyke schade toe te brengen.

II. De straffe hier van was by de Romeinen het swaerd [1] en de hedendaegse, waer voor Carpzovius [2] seer pleit, is radebrakinge.

III. Doch voor en aleer dese straffe word opgelegt, word vereischt, dat behoorlyk zy bewesen, en daer gedaen, eerstelyk, dat den overledenen vergift gegeeven is, ten tweeden, dat

1. *L.* 1. §. 1. *L.* 3. *D. ad L. Cornel. de Sicar.* Jul. Clar. *in* §. *homicid. num.* 13.
2. *In prax. crimin. part.* 1. *quaest.* 20. *num.* 30. *& seqq.*

dat dat vergift van een dood aanbrengende kragt geweest is, en ten derden dat den overledenen daer van gestorven is.

IV. Betreffende het eerst gestelde, namentlyk dat aen den Overledenen vergift gegeven is, sulx kan blyken uit de eigene bekentenisse van den dader selve, of kan hy tot bekentenisse daer van wegens voor handen zynde bewysen door de tortuur worden gebragt, de twee leste stukken, dat het vergift doodelyk en dat den Overledenen daer van gestorven is, moet men aen het oordeel der heelmeesteren laten verblyven, wier kunst, werk en wetenschap medebrengt t' ondersoeken, wat vergift krachtig genoeg is een lichaam t'onder te brengen, wat tekenen sich daer toe by 't afsterven van den Overledenen hebben voorgedaen; na welk gevoelen van de Geneesheeren een Richter veilig vonnis kan opmaken, en den dader veroordeelen. 3.

V. Ik spreeke hier van een oordeel der Doctoren dat seker en bepaelt is, en dus van soo eene meeninge, daer sich geen twyfelachtigheid in voordoet, want is het, dat de medici haer oordeel uit klare en overtuigende redenen eenigsints twyfelachtig voorstellen, soude een Richter seer kwalyk doen, dat hy by sulke omstandigheden den dader de doodstraffe liet ondergaen, en dus soude hy voorsichtiger handelen, soo eenen een sachtere straffe op te leggen, want de Medici zyn hier genoegsaem de Richters, en die niet klaer en duidelyk opgevende, dat den Overledenen door het gegeven vergift gestorven is, moet geen Richter het doodvonnis uitspreeken, als ook in andere gevallen meer, de straffe des doods in dit geval juist niet altoos plaets heeft, gelyk daer iemant iets word ingegeven niet om denselven te dooden, maer om iets anders in syn gemoet of lichaem, hem by aenhoudentheit niet krenkende, te veroorsaken.

VI. Hier doet zig een vrage voor, of tot versagtinge van straffe in desen kan verstrekken, dat iemant wel vergift aan zyn medemensch heeft gegeven, dog is dat vergift te slap geweest, of heeft het selve door het genomen tegengift syne kragt verloren, en is dus den mensch in het leven ge-

3. Jul. Clarius *pract. Crimin.* §. *final. quæst.* 4. Bost. *in tit. de delict. num.* 6.

gebleven? waar op men veylig schynt te kunnen antwoorden, van ja, dat in soo een geval, daar de dood door het geven van het vergift niet is gevolgt, een mindere straffe kan opgelegt worden, dit sal hier uyt nader openbaar worden, wanneer men voor af in overweginge neemt, dat in lyf-straffelyke saken het een vasten en algemeenen regul is., dat in geene van deselve, het zyn dan groote of kleyne misdaden het voornemen om een delict uit te voeren ofschoon ymand selfs tot het uiterste des daads gekomen mogte zyn., met de straffe, op soo een misdaad gesteld, gestraft word, ten zy dat by de wetten op soo een voorneemen de straffe des daeds voorgeschreven mogte zyn; desen regul heeft in syn tyd al opgegeven Julius Clarius [4.] en word die door den Heer Præsident van Bynckershoek [5.] gevolgt; wanneer men nu in dese misdaet na soo een wet, dewelke het voorneemen alhier met de straffe van de daed selve straft, ondersoek doet, sal men die nergens aentreffen, en blyft 'er dus volgens die gelegde gronden niet anders overig, als dat hier een extraordinaire straffe op het voornemen om ymand met vergift te vermoorden, worde toegepast, en van dit gevoelen zyn ook verscheidene Criminalisten als Gomezius, [6.] Decianus, [7.] Carpzovius [8.] doet hier by Simon van Leeuwen [9.] dewelke seidt, dat hy voormalen ook van dat begrip is geweest, dat het voorneemen met de ordinaire straffe des daeds ten aensien van deze misdaed behoorde gestraft te worden, dog dat hy van gevoelen veranderde; men werpt in deson tegen een plaets uit het Roomsch Recht [10.] daer uit willende vastmaken, als of het kopen van fenyn en dus het voornemen tot de ordinaire straffe voldoende was, dog wanneer men hier let, dat in die

4. §. *Final. quæst.* 92. *num.* 2.
5. *Observat. jur. Rom. libr.* 3. *cap.* 10.
6. *Var. Resol. tom.* 3. *cap.* 3. *num.* 7. *in fin. in vers. imo quod magis est.*
7. *In tractat. Crimin. libr.* 9. *cap.* 23. *num.* 3. *cap.* 26. *num.* 6.
8. *In prax. Crimin. part.* 1. *quæst.* 21. *num.* 33. *& seqq.*
9. *In censur. forens. part.* 1. *libr.* 5. *cap.* 15. *num.* 2.
10. *De L.* 1. *in fine D. ad* L. Pompej. *de parricid.* in de woorden *qui emit venenum, ut patri daret, quamvis non potuerit dare.*

die plaets word gesproken, niet in het algemeen, dat iemand die fenyn koopt en aen syn evenmensch wil geven, met de straffe van die wet selve sal gestraft worden, maer in het bysonder, namentlyk die sulx koopt om aen syn Vader te geven, gelyk de woorden aldaer luiden; sal die swarigheid ligt verdwynen, alsoo aldaer word gehandelt van een Vader-moord; en dat het voornemen om syn ouders om te brengen alnog met de dood gestraft word even als de volbragte daed is by verscheidene Regtsgeleerden te verneemen, [11] en dit komt ten aensien van de ouders moord overeen met de Goddelyke wet [12] seggende, die synen Vader of synen Moeder slaet, sal sekerlyk gedood worden, sonder onderscheid of de ouders daer van gestorven zyn ofte niet, gelyk egter omtrent een anderen doodslag, niet aen ouders gepleegt, sulx 'er word by gedaen en dat selve Capittel vers 12., andere antwoorden op de plaets uit het Roomsch Recht soo even bygebragt het navolgende, dat schoon by dat recht de ordinaire doodstraffe op het voorneemen om ymand te vergeven, mogte gesteld zyn, egter huiden ten dage bevonden word dat recht door een contrarie gebruik ten eenemael afgeschaft te zyn, doordien thans algemeen is aengenomen, dat het voorneemen, wanneer de volbrenginge daar niet op gevolgt is, huiden ten dage met de ordinaire straffe niet gestraft word, [13] den Heer Professor Voet is in syn uitmuntende werk over de Pandecten [14] van gevoelen, dat ten aensien daer het voorneemen tot de daed sodanig is overgegaen, dat 'er niet meer aen ontbreekt als de opgevolgde dood, dat in soo een geval den dader de ordinaire straffe, waer mede die geene die ymand met vergift hebben omgebragt gestraft worden, moet worden aen-

11. Als Ant. Matth. *de Criminib. libr.* 48. *tit.* 6. *num.* 6. en de *probationib. cap.* 1. *num.* 69. Clasen *in Comment. ad Const.* Carel. V. *Art.* 178. Carpzovius Gomez en andere meer.
12. *Exod.* 21: 15.
13. Sie Wesenbec. *in paratitl. D. ad* L. Pompej. *de parricid. num.* 7. Schneidew. *ad Inst. de Judic. de publ.* §. *item lex* Cornelia *vers. eâdem pœna num.* 4. Jul. Clarus §. *fin. quæst.* 92. *num.* 1.
14. *Ad* L. Cornel. *de Sicar. num.* 14.

aengedaen; een gevoelen, dat sig uit het geen hier voren is bygebragt, ligt laet wederleggen, behalven dat men, indien 'er word getwyffelt, wat straffe een misdadiger op te leggen, veilig tot een sagtere kan overgaen, en het beter is rekenschap te geven waerom men in het straffen fagt, als wreed en onbarmhertig is geweest.

VII. Ik seide hier voren, dat dese misdaed hier in bestond, dat men zyn evenmensch door vergift aen syn leven, gesondheid of lichaam merkelyke schade kwam toe te brengen, en van dit gevoelen zyn verscheidene Rechtsgeleerden,[14] offschoon ook andere hier omtrent verschillen, menende dat hier niet anders als de dood in consideratie soude moeten komen.[15]

VIII. Die de Landerien of Weiden vergiftigen worden na het Saxische Recht, indien namentlyk ymand daar door schade wordt toegebragt, met vuur verbrand,[16] dog komt het te gebeuren, dat daer door geen schade word veroorsaekt, dan wordt soo een dader met een arbitraire straffe gestraft.

IX. Onder de name van vergift moet men alhier verstaen al dat gene, het welk met dat ogemerk aen ymand wordt ingegeven, om hen daer door van het leven te beroven, en behoren dus hier toe ook die langsaem werkende middelen by de Franschen La poudre de Succession genoemt.[17]

14. Sie G. Beyer *delin. jur. Criminal. secund. Constitut. Carolin. pag.* 235.
15. Sie Cævallos *quæst.* 540. 901.
16. Carpzov. *in jurisprud. forens. part.* 4. *const.* 18. *defin.* 1. *num.* 1.
17. Sie G. Beyer *delineat. jur. Crimin. secund. Constit. Carolin. pag.* 771.

ELFDE HOOFTDEEL.

Over de selfsvermoordinge, en straffe van dien.

Korte Inhoudt.

I. *Wat selfsmoord is en hoe by de oude Joden en Rechtsgeleerden buiten straffe.*
II. *Van hedendaegse straffe der selfsmoord, en hoe het voornemen te straffen.*
III. *De beschouwinge nodig.*
IV. *Niemand kan een ander magt geven om hem te doden.*
V. *Niemand mag sig van een lid beroven.*
VI. *In twyfelagtige gevallen moet men niet aenstonds denken, dat ymand sig selve vermoordt heeft.*

I. Tot hier aen toe besig geweest zynde met te verhandelen, hoe den eenen mensch den anderen om het leven brengt, en de straffen, die op sulke misdaeden volgen, sal ik thans overgaen tot het slegte bedryf dier gene, dewelke van sich kunnen verkrygen sich selven het leven te ontnemen, waer toe gehoren alle die gene, dewelke wegens het herdenken en de overtuiginge van een kwade daed of om eenige andere oorsaek, het zy door wapenen, door de strop, door fenyn, door sich van een hoogte af te werpen haer eigen selven te kort doen, en van het leven beroven; een handelwyse die tegens de goddelyke Schrift, tegens de gesonde reden en tegens de gedagten der Heidensche Wysgeeren op meer als eene plaets komt aen te lopen; het is wel soo, dat de oude Joden de selfsmoord onder de onverschillige saken schynen gestelt te hebben, dog in vervolg van tyd hebben die daer in ook iets ongeoorloofs gevonden en daerom de Lichamen dier gene, dewelke sich selven gedood hadden, onbegraven gelaten. 1.

Het

1. Sie Josephus *de bell. judaic. cap.* 25. H. Grotius *de jur. bell. & pac. libr.* II. *cap.* 19. §. 5.

is bekendt, dat de meeste Rechtsgeleerden by de Ro-
de Secte der Stoische Wysgeeren volgen [1.] en dat
over sulx nootsaekelyk ook moesten van begrip zyn,
selfsmoord geoorlooft was, en niet verboden, als
nentlyk in drie gevallen, waer van het eerste was,
ymand dede of ondernam te doen om de straffen van
daed, waer van hy overtuigt was, t'ontgaen, [3.] het
ls het een soldaet, en het derde, wanneer het een
ede [4.]; voor het overige hielden die Wysgeeren en
htsgeleerden, die met haer in desen eens waren, de
oord voor een heldenstuk en mannelyke daed, seggen-
'om, het is om het even of de dood tot ons dan
tot de dood komen; ja sy verbeelden sich haren God
de eenen dienst te doen. [5.]

Vat de straffe hedendaegs aenbelangt; soo dient dien-
de aengemerkt, dat hoe men dit stuk beschouwt,
in dessels onderneminge of einde en voltrekkinge,
re sekerlyk door krachtige middelen moet worden te-
aen en belet, en daerom is het ook, dat de wetten
isien van die gene, die soo een daed hebben begon-
het daer voor houden, dat die sich selven niet wil
nog veel minder een ander sal willen verschonen,
hy niet door straffen daer van wordt afgeschrikt; [6.]
hier met weinigen te onderzoeken zal staen met wat
n straffe soo een voornemen om sich selven van het
e beroven word gestraft, en wanneer men ten dezen
omsch Recht raedpleegt, soo schynt hetselve soo een
men even eens als de daed selve gestraft te hebben,
n in het geval, daar sich ymand uit overtuiginge,
misdaed begaen hadde, hadde willen verdoen [7.]; Ik
seg.

e Bynckershoek *libr.* 4. *Observat. cap.* 4. *Thomas. ad Huber.*
sition. pand. libr. 48. *tit.* 21. *lit. A.*
. ult. §. 6. *D. de bon. eor. qui ante sentent.*
e de L. 6. §. 7. *D. de re militar.* L. 23. §. 3. *D. de Ædilit. Edict.*
e hier over Seneca *epistol.* 69. Lipsius *libr.* 3. *ad Philosoph. Stoic.*
ap. 22.
e de L. *ult.* §. 6. *D. de bon. eor. qui Ant. Sentent.* Menoch. *de*
rbitrar. judic. quæst. cas. 284. *num.* 22. & *seq.*
e de aengehaelde L. ult. en tot verstand van deselve Hoppius *ad*
1. *Inst. de obligat. quæ ex del.*

segge het Roomsch Recht, dewyl dit door het hedendaegs gebruik schynt verandert te zyn, aengezien men heeft begrepen gehadt, dat het welvaren van een Regeringe niet soo seer door een voornemen, als wel door de daed selve wierde gestoort ende beledigt, dus dat in soo een geval huiden ten dage de doodstraffe geen plaets soude kunnen hebben [8.]; Dit omtrent het straffen van het voornemen van dese daed hebbende aengetekent, soo sal omtrent de daed selve en de straffe van dien met weinige dienen, dat wanneer de daed volvoert is en ymand sich van het leven berooft heeft, als dan het doode lichaem voor desen [9.] eerst door een gat onder den dorpel van het huis, waer in sich verdaen hadde, gemaakt, wierde getrokken en als dan door de Stad gesleept zynde ten toon gestelt, aen een mick gehangen en onder de galg begraven, ten ware dat de vrienden dit schandael met een sekere somme gelds kwamen af te kopen; dog dit is naderhand verandert, gelyk sulx de Heer en Mr. van Hogendorp heeft aengetekent, schryvende daar van aldus, „ Dees
„ *αὐτοχείρια* Zelfmoord is in den Lande van Holland en
„ West-Vriesland niet altyd op eene en dezelve wyze behan-
„ delt geworden, terwyl oudtyds het gebruik hadde inge-
„ voerd, dat het dode lighaam des genen, die zich selven
„ uit levens-verdriet of andere oorsake had omgebragt, ten
„ afschrik van anderen op een horde gesleept, in eene mikke
„ gehangen, en de goederen verbeurt verklaart, of wel het sel-
„ ve door den Scherprechter op het galgeveld begraven wierd,
„ ten ware de vrinden en bloedverwanten konden goedvinden,
„ de straffe en smaad, waar mede het dode lighaam gedreigt
„ wierd, met geld of geldswaarde af te kopen, op dat aan
„ het lyk een eerlyke begravenis zou te beurt vallen, welk
„ gebruik seer lang heeft stand gegrepen, tot welks besten-
„ digheid de baatsugt van sommige Officieren, die by deze
„ behandeling hunne rekeninge wel vonden en door dien
„ weg hunnen geest van knevelarije den ruimen teugel vier-
„ den,

8. Sie Schraffert *in Comment. ad Reformat. Velav. pag.* 53. *num.* 4. en doet daer by Carpzov. *part.* 1. *quæst.* 2. *num.* 51.
9. Sie Hollandse Consf. *part.* 2. *Consf.* 104.

nder schyn van recht den Vrinden en Erfgenamen
gelukkigen selfsmoorders, ook nu en dan op 's Rech-
sag, smart op smarte toevoegende, niet weinig
n heeft, tot dat by lateren tyd de Rechter, van
n billykheit meer licht ontfangen hebbende, en den
kigen selfsmoorder veel eer des medelydens, dan
ffe waerdig achtende, hem van alle schuld heeft
nt, en aen zyn naaste vrinden en bloedverwanten
aten, om in der stilte tot vermyding van alle be-
ter aarde bestelt te worden;" en dit wordt heden-
meeste gevolgt, sonder dat eenige confiscatie van
plaats heeft. [10]
teer hier, dat bevorens soo een lichaam in stilte word
de noodsakelykheit vereist, dat het selve vooraf
worde gevisitcert ende geschouwt om te sien, of
omwylen een ander gedaen mogte hebben. [11]
s is gebleken dat iemant geen meester is over zyn
n soodanig, dat hy selfs aen een ander geen macht
om hem te doden, want soo iemant, die sulx ge-
e, soude daerom niet te verschonen zyn [12], dus
ook, dat den Koning David heeft laten doden dien
ewelke Saul op zyn toelatinge van het leven berooft

gaet dit soo verre, dat niemant niet alleen van
, maer selfs ook niet van de ledemaaten van syn
eester is, en dat over sulx sich niemant uit pyn
g affnyden, gelyk de Heer Professor Feltman [14]
val verhaelt van iemant, die sich wegens pyn, de
afgehakt, die daer over in eene geltboete is ver-

 VI. Ik

nst. Criminal. Caroli V. *Art.* 135. Hollandse Consilien *dict.*

hrassert *in Comment. ad Reform. Velav. pag.* 69. *num.* 3.
'oet *ad tit. de bon. eor. qui ant. sent. num. ult.* Landr. van
ssel 2. Deel *tit.* 21. *art.* 2.
Matthæus *de Criminib. pag.* 39.
Samuël cap. 1.
actat. de Dea Podagra.

VI. Ik behoeve voor het overige alhier niet by te brengen, dat men in twyffelachtige gevallen niet aenstonts moet denken, dat iemant selve oorsaek van zyn dood geweest is, neen dit verbied de liefde en de daer uit voortvloejende goede gedachten, die men verplicht is syn evenmensch toetedragen, behalven ook dat sulx soude aenlopen tegen de liefde, die een mensch sich selven bewyst; invoegen dat indien soo iemant in het water verdronken gevonden word, eer moet gehouden worden, dat hy daer in gevallen is, als dat hy sich selven te kort heeft gedaen. [15]

TWAALFDE HOOFTDEEL.

In sich vervattende eenige nadere aenmerkingen over de selfsvermoordinge en voornamentlyk over de vragen of en in hoe verre sich een militair, ten einde niet in handen van een wreden vyand gerake, mag ombrengen, en of het geoorloft is het Schip in brand te steken.

Dat alles wat gebooren wordt vergaen moet, en dat 'er niets onsterffelyks op der aerden is, is een waarheit door de bevindinge seker, en dus geen bewys vereischende: De zonde van de eerste voorouders heeft het redelyk schepsel van het leven berooft, en aen de tydelyke en eeuwige dood onderworpen, soodanig, dat niemant d'eerste kan ontgaen of ontvluchten;

„ *Pallida mors æquo pulsat pede pauperum tabernas*
„ *Regumque turres*,

dat

15. Sie Anth. Matthæus *de Criminib. pag.* 543. en Feltman *de Cadav. inspiciend. cap.* 20.

dat is:

Wat steunt gy Vorsten op uw macht,
En grootheit, die de dood belacht:
Zy sal voor Kroon noch Scepter schroomen,
Gy sult met al die heerlykheit,
Haer al verniellust niet betoomen
Uw Grafsteé staet alreets bereit.
De dood siet armen aen noch ryken,
Zy doet het alles voor haer wyken.

En mogt *Seneca* [1.] te recht seggen: *Quotidie morimur, qua-*
'ie enim demitur aliqua pars vitae: & tunc quoque cum cresci-
s vita decrescit, infantiam amisimus, deinde adolescentiam:
ue ad hesternum, quicquid transiit temporis, periit, hunc ipsum,
m agimus, diem, cum morte dividimus; dat is; *Wy sterven*
dage, alle dage wordt 'er van ons leven een gedeelte afgeno-
, en dan ook, wanneer wy groejen, vermindert ons leven, eerst
hen wy d'onbespraekte kindsheit en vervolgens de jongelingschap ver-
n; tot op gisteren toe is al de tyd, die voorby is, verloren, desen
, die wy beleven, delen wy met de dood; En offchoon het dus
er is, dat wy vroeg of laet moeten sterven, soo tragt een
er sulx, soo lang hy kan, van hem afteweeren; gelyk daer.
niet t'onrecht die grote vyand en verbreker der natuur
or *Bildad den Subiter een Koning der verschrikkinge* [2.], en by
istoteles [3.] *ultimum omnium terribilium het laetste van alle ver-*
rikkelyke saken genoemt wordt; dit soo zynde, gelyk het
erlyk soo is, wie moet sich dan niet verwonderen, dat 'er
nschen gevonden zyn, die haer selven van het leven be-
oft en sich dus aen *eigen moord* schuldig gemaekt hebben;
n daed waer door een mensch willens en wetens sich met
n quaed opset, het zy met en door het zwaerd, fenyn,
nger, of op een andere wyse van het leven komt te bero-
n; Ik noeme het zwaerd fenyn en honger *, om dat men

 sich

1. *Epist.* 24.
2. *Job.* 18: 14.
3. *Libr.* 3. *Nicom.* 6.

* Een voornaam bewys hier van kan verstrekken de dood van *Pomponius Atticus* by *Corn. Nepos in ejus vita cap.* 21 & 22.

sich by de Romeinen, wanneer sich die van kant wilden helpen, doorgaens van een van die middelen plag te bedienen [4], omtrent dese daed zyn de begrippen der Heidensche Wysgeeren seer verdeelt geweest, die gene, dewelke de *Platonische* en *Peripatische* wysbegeerte waren toegedaen, keurden dit doen ten eenenmael af, gelyk dit wytlopig aentonen *Cicero* [5], *Macrobius* [6], *Plato* [7], en *Aristoteles* [8]; de *Epicuristen* wilden dit ook niet volgen, als te sien by *Diogenes Laërtius* [9], en *Lucretius* [10]; De *Stoische* Wysgeeren daerentegen waren van een geheel ander begrip, oordelende, dat die verdriet in zyn leven hadde of met siekte worstelde, sich het leven vryelyk konde, ja moeste benemen, gelyk aentekenen *Diogenes Laërtius* [11]. *Seneca* [12], *Lanctantius* [13] en andere [14].

En de voorbeelden van vele, die sich selven gedood hebben bevestigen sulx, waer van te sien *Gothofredus* [15], *Ærodius* [16] en andere; dat 'er by de Indianen verscheidene wysgeeren sich ook het leven benomen hebben, verhaelt *Strabo* [17], wat begrip de Joden van dese daed gehad hebben, hebbe ik in het evenvoorgaende Hooftdeel aengewesen; de eerste Christenen hebben sich ook wel, ten einde door het pynigingen niet mogten gebragt worden tot afzweringe van haer Godsdienst, het leven benomen [18]; doch dese gevoelen daer laten.

4. *Martial. lib.* 1. *epigr.* 89.
5. *In Somn. Scipion.* 3.
6. *In Somn. Scipion.* 13.
7. *Lib.* 9. *de Legib.*
8. *III. Nicom.* 11.
9. *Libr.* 10.
10. 3: 78.
11. *Libr.* 7.
12. *Epist.* 70 & 77.
13. *Libr.* 3. *divin. Inst.* 18.
14. Als Lipsius *in manuduct. ad Stoic Philosoph. lib.* 3. *diss.* 22. Fabrottus *de morte voluntaria Exerc.* 5. Elbert. Leoninus *Emendat.* 4, 5, 8. Casaub. *ad* Sueton. *c.* 134. & *alii.*
15. *In not. ad L.* 3. §. 4. *D. de bon. eor. qui ant. sentent.*
16. *Rer. judicat. lib.* 9. *tit.* 12. *cap.* 5.
17. *Lib.* 15. *Edit. Amstel. pag.* 1045.
18. Augustinus *de Civit. Dei lib.* 1. *cap.* 21 & 26.

ɔ kan men ſeggen, dat hedendaegs het menſchdom
;t daer in overeenkomt, dat ſoo een doen in genen
loft is; want is het niet, om in deſen de aenmer-
ı *Hubertus van der Meer*, in zyn boek het geen hy
boom der kennis de myne te maken, een grote dol-
groter quaed te beginnen om een kleinder te ſchu-
ſchip tegen een klip te ſtoten om de golven te my-
ne Heiden heeft de andere hier over beſpot, want
Martialis van ſulk een ſelfsmoorder,

ortem fugeret, ſe Fannius ipſe peremit
ogo, non furor eſt, ne moriare, mori?
dat is:
waſe Fannius, die wil zyn leven derven,
oods gevaer t'ontgaen, hy ſterft om niet te ſterven?

en, die uit twee oogen, namentlyk geloof en reden
de Heidenen alleen het leſte gebruiken, behoorden
eten, *God*, ſeidt: *Gy ſult niet doodſlaen*, indien geen
minder u ſelven. Dit leven is een ſtryd, God heeft
n de rechter, andere aen de ſlinker vleugel, ſom-
voortocht, andere in de achterhoede geplaatſt, en
ıg van zyn plaats wyken ſonder zyn verlof. Noch
er natuur, noch het licht der genade laet een
, het licht van zyn eigen leven uittebluſſen.
natuur, den Apoſtel *Paulus* noemt de dood een
niemant kan eigentlyk zyn vyand, voor ſoo veel
s, beminnen; den Dichter *Virgilius* [19] kan door
er natuur ſulken ondaed vuil keuren:

. . . . *Qui ſibi lethum*
ntes pepere manu, lucemque peroſi
re animas, quam vellent æthere in alto
& pauperiem & duros perferre labores.

 dat

. *lib.* 6.

dat is:

Die met een bloedige band haer selve 't leven roofden,
En 't helder brandend licht der dierb're ziele doofden,
Die wenschen, doch te laet, in 't diepste van de Zee
Het quaedst te lyden voor dit eeuwig harten-wee.

God heeft Ziel en Lichaem met sulke liefdebanden verkn dat zy sonder zwarigheit niet kunnen scheiden;

De genade lyd dit noch minder, en daerom zyn alle de ne, die aen eigen moord schuldig waren, en van welke Woord Gods gewaegt, lelyk gebrandmerkt; de raad des Z makers was, *als zy uw vervolgen in de eene Stad, soo vlu de andere,* hy seidt niet, dood uw selven. God wil de zi niet, die het lichaem verlaten, eer hy se heeft geroeper

Doch niettegenstaende dit alles is 'er in Engeland een sek *Johannes Donne*, Deken van de Kerk van St. Paulus te Lo geweest, die in de voorgaende eeuw een boek heeft gesc ven, waer in hy in sekere gevallen de Autocherie of S moord voor geoorloft stelt, dat boek is na zyn dood uitgekomen in geseide Stad van Londen in den jare 1684 draegt tot opschrift Βιαθανατος [20].

Nu trede ik ter verhandelinge der vrage of het name in den oorlog, in het geval, daer men sich aen een wr vyand, wiens harde behandelingen men te wagten staet, overgeven, geoorloft is, sich selven om daer door dat staende gevaer t'ontgaen, omtebrengen?

Een vrage, waer over het de Godgeleerden niet eens menende eenige, waer onder *Braunius* [21] dat sulx geoc soude zyn, doch *Turretinus* [22] spreekt dit ten sterksten te gelyk ik ook niet kan vinden, dat dit geval uitgesonde aen den gemenen regel, *gy sult niet doden*, onttrokke maer het geen meer ondersoek verdient, en waer van de beelden by de Historieschryveren *Thuanus* [23] en *Groti*

20. Morhof *in Polyhist. tom.* 1. *lib.* 6. *cap.* 4. §. 18.
21. *In Systern. Theolog. Vol.* 2. *p.* 4. *cap.* 6.
22. *Inst. Theol. tom.* 2. *p.* 129.
23. *L.* 36. *ad Ann.* 1564.
24. *Lib.* 2. *Hist. Belg. ad Ann.* 1589.

or handen zyn, wat ſal men dan ſeggen van onſe Zeehelden, : in het uitterſte gevaer ontbloot van macht, onbequaem t langer tegenweer de brand in het kruit ſtekende ſchip en ılk in de lucht doen vliegen, met voornemen niet om haer ıven te doden, maer om den vyand meer ſchade en afbreuk etebrengen?

Sommige Theologanten menen met wylen den Hoogleeraar *iliulm: Ameſius* 25. dat dit geoorloft ſoude zyn, voorreden ıvende, dat ſulke Krygshelden niet directelyk voorhebben ıer ſelven omtebrengen, maer den vyand te meer hinder en breuk daer door te doen en aentebrengen, even (ſoo hy eint) als *Simſon* dede, waer van te leſen *Richt.* 16: 30.

Maer alhoewel ik bekenne, dat deſe vrage wat zwarig- ıit in heeft, in het geval, daer het van den Souverain be- ſt is aen de Officieren van ſulx in het geval van d' uiterſte ɔod te doen, ſoo kan ik evenwel in dat ſtuk met geſeiden *meſius* het niet eens zyn, en is het exempel van *Simſon* al- ıer buitengewoon, en komt dus niet te pas, en ſoude ik ıt in deſen liever met den Hoogleeraar *Gysbertus Voetius* 26. ouden, zynde de reden, die my hier toe bewegen, deſe, ıt eerſtelyk het ronde gebod van God 'er leidt, namentlyk, ıt men buiten wege van juſtitie niemant mag doden 27.; 'en tweden, ſoo is 'er geen een voorbeeld van eenig vroom ırygsman in de Heilige Schriftuur, die ooit zyn eigen leven eeft afgeſneden, in wat benauwtheit, dat hy ſich ooit be- onden heeft, want aengaende het voorbeeld van *Simſon*, dat ıas buiten gewoon, en heeft *Simſon* ſich hier ſoo ſeer ſelve iet omgebragt, als wel *God de Heer* ſelve, want *Simſon* ſeker een kracht genoeg hadde om het huis te doen vallen, en ſich lven met de Vorſten en al het volk, dat daer in was, daer ɔor te doden; *Saul* 28. is in zyn eigen zwaerd gevallen, doch y was ongelovig, goddeloos en wanhopig, maar *Jonathan* zy-

25. *De conſcient. cap.* 32. *theſ.* 14.
26. *In zyn Therſites Heautontim. fol.* 250.
27. *Exodus* 20: 13. *Deuteronomium* 5: 17.
28. 1 *Samuël* 31: 4.

zynen vromen Soone hadde liever te verwagten het zwaerd van de vyanden [29], het voorbeeld van *Rhasis* is genomen uit 2 *Maccbab.* 41: 14. en dus uit de Apocryphe boeken, die als bekent, geen kracht, noch eenig gesag van bewys uitleveren.

Ten derden, wy mogen uit dit leven niet scheiden, als wy willen, maer als God wil, dat is, wanneer ons de Heere slaet, of onse tyd komt, dat wy sterven of in den stryd blyven [30].

Ten vierden, alle verstandige Heidenen, uitgenomen de *Stoicynsche* wysgeeren, als hier voren gesien, hebben soo een doen aengemerkt als een teken van flauwhertigheit en kleinmoedigheit [31].

Ten vyfden, een Regeringe kan daer van noch eere noch profyt ontfangen, maer veel eer schade en schande, want het sekerlyk een quaden stryd is, daer het al blyft. Indien men dan de uitkomste van dien verwagte, soo konnen daer in vele Soldaten overschieten, die in vervolg van tyd den Lande noch van den Dienst konnen zyn, daerin tegendeel, wanneer men het kruit in den brand steekt, noodsakelyk alle in de lucht moeten vliegen, en soo niet alle immers de grootste menigte sterven, en omkomen, en sulx niet op een sagte maer op een seer harde wyse, en die 'er overblyven hebben de doodangsten en schrikken moeten uitstaen, waer door zy in het vervolg niet selden een quynend lichaem moeten omdragen;

Ten sesden, het stryd tegens de natuurlyke liefde, waer door iemant sich selven nooit kan haten, veel min aen den dood overgeven.

Ten sevenden, vind men, dat de Papisten, hoe ruim anders wel omtrent vele gevallen van het geweten, dese daed mede verachten en verfoejen;

Invoege dan, dat dit doen stryd tegens de liefde, die ons dringt ons selven lief te hebben; tegens de gerechtigheit waer door iemant aen het Gemenebest, daer hy een lid van is, verbon-

29. *Aldaar vers* 2.
30. 1 *Samuël* 26: 10.
31. Aristoteles *Ethic. Nicon. lib.* 3. *cap.* 7.

bonden is, tegens de eere Gods, wiens schepselen wy zyn, en die het schepsel alleen mag maken en breken na zynen wille, tegens de plicht van den mensch, die hem verbind om zyn leven te bewaren. 32.

En dit gevoelen hebben verscheidene geleerden omhelst en aengenomen, gelyk *Loccenius* 33., *Schoock* 34. en andere meer; het lust my hier by te doen de versen van den Ridder *Huigens*, die den inborst en misslag van die Helden dus levendig afmaalt;

—————————— Beklemt hem feller macht
Dan driemael zyns gelyk, soo versch als onverwacht,
Slaet, seidt hy, evenwel en ben ik niet geboren,
Voh niemant sal 't my sien, flux brand in 't Sulpher-koren,
Sterft gaeren maets, 't is tyd, de naeste weg van hier
Is door de Kruit-ton heen, ontsteekt het laeste vier.
't Sal van sich flikkeren, en meer als ons verwarmen,
En sterven wy vooruit, zy sullen 't laest bekarmen;
Naest ryk en onverseert om kronen 't huis te gaen
Is eerlyk scheidende zyn vyanden te slaen.
Waer henen, moedig man! de Hemel sluit zyn deuren
De zielen, die haer self haer lichamen ontscheurren.
Dat recht behoort hem toe, die beide samen bragt,
Vervloekte vromigheit in 't zwarte ryk bedagt;
Daer ons des Vorsten hand ter schildwacht heeft gewesen
Verdriet ons 't langer staen, dat 's langer zyn te wesen?
Verlaten wy de wal aleer de ronde kom?
Staet, Christenen, staet vast, uw uur en is niet om:
Geworden is gewis, te worden, is onseker:
Wat kander van de lip gebeuren tot de beker!
Wat schuilt 'er onvoorsiens in 't donker van 't geval,
Hoe kan des Heeren hand ook schooren in den val

32. *Jeremia* 18: 86.
33. *De Jure Maritim. lib.* 3. *cap.* 9.
34. *De Impermars cap.* 26.

Ook ſtuiten in de vlugt, ook ſchorten in het ſinken,
En bergen *Iſraël* en *Pharao* verdrinken!
Betrouwt hem 't Voor, en 't Na en 't Midden van uw do
Of noemt u averegts en van verbaeſtheit koen,
En onverſaegt uit nood; ſoo zyn zy, die, voor ſchanden
Voor ſpot, voor dienſtbaerheit in overwinners handen
Een ſagter ongeval verkieſen in haer dood,
En tragten na de winſt van klein verdriet voor groot.
Hollander, 't paſt u niet, noch voor een menſch te vreſen,
Noch van de rechte vrees van boven vreemd te weſen;
Wat ſoeken wy den dag op 't hoogſte van den Noen?
De waerheit heeft geſegt, *gy ſult geen doodſlag doen.*
Noch heeft de manheit plaets; en die de dood kan wachten
Onthaeltſe ver genoeg; hy moetſe niet verachten,
Dan dieſe lyden moet, dat 's tyds genoeg op 't leſt
Maer 't ſterven komt u t'huis of 't leven is u beſt.

Uit het geen voorſchreven is ligtelyk op te maken, dat d
Rechtsgeleerde *Zevecotius* 35. wat te ver gaet, wanneer hy I
navolgende aentekent: *Neſcio*, ait, *cur dubitent aliqui, a*
vitae ſtatione diſcedere Chriſtiano ſic liceret; Concedit hoc Pontifi
Papa, Batavis Deus, & Patriæ ſalus, quæ inſigni potius ſuor
morte vires hoſtium minui, quam turpi deditione mavult auge
Ik weet niet ſeidt hy, waerom eenige twyfelen, of het aen e
Chriſten paſt aldus de poſt van zyn leven verlaten; dat laet
Paus toe aen de Roomsgeſinden, God aen de Hollanders, gelyk ook
behoud van het Vaderland, het geen liever wil, dat de krachten v
de vyanden door een aenſienelyke dood van zyn eigen volk vermin
dan door een ſchandelyke overgaef vermeerdert worden; En
den *Paus* in plaats van dit aen de Roomsgeſinden ſoude to
ten, daer moet tegen zyn vinde ik by de Roomſche Sch
vers, aengeſien die ſoo een doen als tegens de liefde ſtryd
de onder de dood ſonde rekenen. 36. En by de Hollan
vind ik ook geen wet, die ſulx toelaet, en het behoud

35. *Ad Florum lib.* 3. *cap.* 18.
36. Udemans Koopmans Roer pag. 578.

aderland kan ik hier ook niet in vinden; gelyk bereets
'oren is aengewesen, waer toe ik my, om niet twee-
het selve te seggen, sal gedragen; En sal ik om dese
ıdelinge ten einde te brengen hier noch kortelyk opge-
ɔe verre de macht over ons leven gaet met de woorden
e grote *Hugo de Groot Alphabet op desselfs Inleiding tot de*
dsche Rechtsgeleertheit op het woord leven. Wien aengaende
ntekent; dat het leven een ieder, soo verre toekomt,
y het mag beschermen, dat hy het mag verbeuren met
en, en ten besten geven tot 's Lands dienst; maer
echt heeft niemant over het selve, waerom die sich self
et, gestraft werd; over welke straffe in het voorgaende
deel is gehandelt en daer over met opsicht tot de Pro-
van Holland nader kan worden nagesien wylen den Heer
r. *Tobias Boel, in desselfs Tractaet over Amsterdams Pri-*
en Poorter-recht pag. 143. *en de volgende.*

DER-

DERTIENDE HOOFTDEEL.

Van Echtbreuk en desselfs straffe.

Korte Inhoudt.

I. *Wat Echtbreuk is, hoe menigerlei, en of iemant die in de persoon dwaelt, die misdaed begaet?*

II. *Of met een verlooft Vrouwspersoon dubbelde Echtbreuk word gepleegt?*

III. *Of met een getrouwde Vrouw, die de hoer speelt, dubbelt overspel word begaen?*

IV. *Of met een Vrouw, die haer Man verlaten heeft?*

V. *Of dese misdaed begonnen, of volvoert moet zyn?* IX.

VI. *Hoe oudtyds dese misdaed by de Romeinen wierde gestraft, en hoe hedendaegs in Holland.*

VII. *Hoe volgens de Goddelyke wet, en of de Oppermachten ook t'onrecht daer van zyn afgegaen?*

VIII. *Hoe by den volke van oorlog dese misdaed word gestraft?*

IX. *Wat voor bewys tot dese misdaed nodig?*

X. *Wat by de Romeinen een Vader en Man tegens een Overspeelder konden doen, en of sulx in Holland al noch plaets heeft?*

XI. *Wat straffe hedendaegs by de Joden omtrent dese misdaed stand grypt?*

I. Het wesentlyke van de misdaed van Echtbreuk of Overspel bestaet sekerlyk in het schenden van de ingegane trouw, en is dus die daed, waer door iemant met een ander vleesselyk verkeert, en daer door de trouw verbreekt; men heeft in vroegere tyden seer getwist, en de saek is by die gene, die met opset over dese stoffe handelen, noch niet afgedaen, of het overspel eigentlyk en alleen met een getrouwde Vrouw wierde gepleegt; dese en gene plaetsen in het gewyde Bybelwoord en het Roomsch recht gaven daer toe aenleidinge, doch in vervolg van tyden, en huiden ten dage, stelt men doorgaens in het generael echtbreuk te zyn de schendinge van de

trouw

trouw en het huwelyks bed, het zy door- en met getrouwde of ongetrouwde personen gedaen ende ondernomen, doch met dat onderscheid, dat de eene daed swaerder word gestraft, als de andere; gelyk dan ook de Echtbreuk gemeenelyk verdeelt word in een dubbelde en in een enkelde Echtbreuk; en is als dan de dubbelde Echtbreuk, wanneer getrouwden met malkanderen vleesselyk verkeert hebben, en de enkelde, wanneer een getrouwt manspersoon met een ongetrouwt vrouwspersoon of een getrouwt vrouwspersoon met een ongetrouwt mansperfoon te doen heeft gehad, zynde 'er dus driederhande soorten van Echtbreuk, als de eerste die van een getrouwt man met een getrouwde vrouw, de tweede, die van een ongetrouwt mansperfoon met een getrouwde vrouw, en de derde, die van een getrouwde man met een ongetrouwt vrouwspersoon, dewelke ook hare onderscheidene straffen hebben, gelyk in het vervolg nader sal blyken: Hier doet sich een ondersoek voor ten aensien van die gene, dewelke soo een daed begaet, of namentlyk iemant, die in zyn gedachten ende overleggingen omtrent de persoon dwaelt, als een overspeelder kan worden gestraft? waer op ik soude vermeenen, dat van neen behoort geantwoord te worden, doordien in dese misdaed, gelyk in alle andere, een kwaed voornemen wordende vereischt, het kwade van die daed moet wyken, soo dra dat voornemen sich daer in niet komt te openbaren, en daerom schynt het Pausselyk recht het wel te begrypen, dat het stelt, dat die gene sich aen geen Overspel schuldig maekt, dewelke in dat vaste denkbeeld is, dat hy met zyn eigen vrouw te doen heeft, daer hy ondertussen met een ander vleesselyk verkeert [1]; dus ook, om dit met een twede geval optehelderen, iemant geen overspel begaet met die gene, dewelke hy vaststelt ongetrouwt te zyn, daer naderhand komt te blyken, dat zy getrouwt is. [2]

II. Ik segge, dat een enkelde of dubbelde Echtbreuk word begaen, na dat een getrouwde met een ongetrouwde, of twee getrouwden dit werk verrichten, dus dat in dese misdaed voor

 al

1. *C. 5. C. 34. quaest. 1.*
2. *de L. penult. D. ad L. Jul. de adulter. coercend. en L. 18. C. eod.*

al omtrent de bepalinge der straffe moetende worden ondersogt, wie dat getrouwt of niet getrouwt is, de vrage sich van selven voordoet, of met een verlooft vrouwspersoon een dubbelde Echtbreuk kan worden begaen? Ik sal my niet ophouden met die menigte van drangredenen en Rechtsplaetsen, die een yder alhier voor zyn gevoelen bybrengt, neen, maer alleen aanmerken, dat het my eenvoudig voorkomt, dat met een verlooft meisje soo een misdaed niet kan worden begaen, aengesien alhier gehandelt wordende over strafbare saken, men niet ligt tot een uitlegginge, die verder gaet, als de eigentlyke woorden lyden, moet komen, en dus een verloofde bruid noch geen getrouwde vrouw zynde, maer alleenig in hope staende van te trouwen, en welke hope door meerder als een geval kunnende verydelt worden, ook daer mede geen dubbelde Echtbreuk schynt begaen te kunnen worden; schoon ik niet wil tegenspreken, dat soo een daed eenigsints swaerder als ontmaegdiging of onteeringe moet gestraft worden.

III. Het is myns bedunkens een saek niet veel ondersoeks verdienende, schoon anders de wetten in het Roomsch Recht daer toe wel aenleidinge geven, of niet met een getrouwde vrouw, die de hoer speelt, een dubbelt overspel word gepleegt, dewyl alhier moetende worden ingesien, of de band des Huwelyks tussen de echte luiden noch in wesen is of niet, en die bevindende niet verbroken te zyn, meen ik dat met soo een vrouwspersoon, wel degelyk een dubbelt overspel word gepleegt.

IV. Ende aldus is het ook gelegen met soo een vrouw, die haer man verlaet, want soo lange door geen vonnis en rechtelyke uitspraek den band van het huwelyk verbroken is, word met soo een vrouwspersoon sekerlyk een dubbelt overspel begaen, aengesien soo een kwaedwillige verlatinge wel een oorsaek is tot het ontbinden van een huwelyk, doch is daer door geensints het huwelyk selve vernietigt, want sulks dan eerst geschied, wanneer over die saek erkent, en als dan het Echtverbond door het vonnis van den Rechter, aen wie de erkentenis daer over toekomt, verbroken word; Andere denken, dat hier een sagtere en mindere straffe, als die op een dub-

belt

belt overspel gestelt is, soude moeten opgelegt worden, om dat, meenen zy, de vrouw door haer verlatinge de trouw reets verbroken heeft, doch konde dit aengaen, dan soude de eene misdaed een verschoninge voor de andere uitleveren, het geen ik niet wel kan begrypen; Invoegen dan, dat soo lange het huwelyk niet wettig is gescheiden, en den band van dien verbroken, een dubbelt overspel met soo een vrouw word begaen, en dus dan ook by tegenstellinge met soo een vrouw, die van de man door verbrekinge van het huwelyk af is, soo een overspel niet word gepleegt, en dit moet omtrent dese misdaed altoos worden in het oog gehouden, of namentlyk den band des huwelyks noch in wesen is of niet, en sulks wel wordende overwogen, sal men ook ligtelyk begrypen, dat die gene, dewelke van tafel en bed wegens de harde behandelinge van een der Echtgenoten of wegens andere redenen gescheiden zyn, een dubbelde Echtbreuk begaen, want in dit geval den band des huwelyks niet word verbroken; offchoon andere soo iemant, die geen oorsaek van de scheidinge geweest is, sagter willen gestraft hebben, daer ik my al wederom niet mede kan voegen, en alleenig moet vragen, waerom sich in desen met een getrouwt Man of Vrouw, die van de verplichtinge, die het Echt-verbond op hem of haer legt, niet bevryd is, sich aengelegt?

V. Omtrent het plegen van dese misdaed is het onderstaen met de gewonelyke straffe van Echtbreuk niet strafbaer, maer moet daer een volvoerde daed bykomen, soodanig, dat die daed door het byleggen word begonnen en door het vermengen van het zaad en bloed volbragt, 3 doch niemant verbeelde sich echter, dat soo een onderneminge, offchoon niet volvoert, straffeloos soude mogen geschieden, neen seker niet, dat doen schoon niet met de gewone straffe des Overspels, word echter met een willekeurige straffe, aen het goedvinden van een Richter staende, gestraft. 4 Soo vinde ik dat

 in

3 *L.* 225. *D. de verb. signit.* *L.* 23. *D. ad L. Jul. de adult. coerc* Cocceji *jus Controvers. ad dict. tit. quæst.* 3.

4 Schilter. *ad pandect.* 4. *exerc.* 49. §. 88. Stryckius *de jur. sent. dissert.* 10. *cap.* 6. *num.* 52.

in Vriesland iemant die zyn werk maekte om by nacht en ontyden op straet, ook wel in particuliere huisen, eerlyke Dochters, en getrouwde Vrouwen, onder de kleeren te tasten, en tot oneerbaerheit te verlokken, voor vyf jaaren is gebannen. 5.

VI. Oudtyds wierden by de Romeinen de Echtbreukers gestraft ende afgedaen na het goedvinden van de man, na dat hy de zaken met de nabestaende hadde ondersogt, andere volkeren hebben in desen wederom een andere manier gehadt, naderhand schynen de Romeinen de doodstraffe, soo wel den overspeelder, als de overspeelderesse, te hebben opgelegt, 6. in vervolg van tyd heeft den Keiser Justinianus voor de manspersonen, sich aen die misdaed schuldig makende, de doodstraffe behouden, doch de vrouwen daerom gegeesselt en in een Klooster doen opsluiten, aen de Mannen de vryheit latende, om hare Vrouwen uit het Klooster binnen twee jaaren wederom tot sich te nemen, 7. naderhand heeft den Keiser Leo de overspeelders de neusen laten afsnyden 8; In Holland worden die gene, dewelke sich aen Echtbreuk hebben schuldig gemaekt onderscheidentlyk gestraft; Dus werd aldaer een getrouwt Man met een getrouwde Vrouw overspel bedryvende, verklaert meinedig, en eereloos, onbequaem om eenige Staaten of Ampten binnen den voorsz: Lande te bedienen, ende van zyn Ampten ende Officien, indien hy eenige mogte hebben, gedeporteert en daer-en-boven beide gebannen uit den selven Lande voor den tyd van vyftig jaaren; Indien nu een getrouwt man met een ongetrouwde vrouw sulx beging, werd hy van zyn officien ontset, soo hy eenige bediende, en daer benevens voor de eerste reise, in een somma van hondert Caroli guldens geboet, ende sulx meer bedryvende, gebannen voor den tyd van vyftig jaaren, als boven, en geboet in een somma van tweehondert guldens, maer de ongetrouwde werd voor de eerste reise voor veertien dagen te water en te

5. Huber: hedendaegse Rechtsgeleertheit XVII. Boek XII. Kapittel Num. 14.
6. Voet *in Comment. pandect. ad libr.* 48. *tit.* 5. *Digestor. num.* 11.
7. *Novell.* 134. *cap.* 4. Gothofred. *ad L.* 18. *Cod. de adulter.*
8. *Novella Leonis* 32.

te brood geset, en voor de twede reise mede voor vyftig jaren gebannen; Een getrouwde Vrouwe met een ongetrouwde Man overspel begaende werd voor den tyd als boven uit den voorsz: Lande van Holland gebannen, en de ongetrouwde, die sulx met haer bedreven heeft, ter eerster reise voor den tyd van veertien dagen te water en te brood geset, en gecondemneert in een somma van hondert Caroli guldens, en voor de twedemael voor eeuwig gebannen, behoudens nochtans daer en boven de beschadigde, het zy man, 't zy vrouw hun recht van separatie en verders het gene ieder na rechten toekomt. [9]

VII. Volgens de Goddelyke wet wierd dese misdaed met een anders wyf gepleegt met de dood gestraft, [10] waer van sommige Rechts en Godgeleerden meenen, dat de Oppermachten t' onrecht syn afgegaen, voor welk seker Auteur de verdediging heeft opgenomen, wanneer hy segt; Veele Predikers [illegible] tegen de Magistraten geweldig hierom, te weten om dat deselve de gesegde misdaed niet met de dood straffen, overtealen, als of sy de Wet Gods niet genoeg ter harten namen, welke wet sy selven niet genoeg verstaen ofte overwegen: want het den Joden vryftaende hunne Vrouwen, die hen niet meer aenstonden eenen scheidbrief te geven. *Deuter.* 24: 1. en anderen, so die zy meer beminden in de plaets te nemen. *Deuter.* 21: 15. 2 *Sam.* 12. Grot. *de Jur. Bell. & pac. L.* 2. *C.* 5. *n.* 9. Menoch. *de Arbitr. Judic. Sent.* 420. *n.* 18. *cum seq.* en daerom de scheidinge niet in het werk stellende, en de vryheit meer vrouwen te trouwen als men achtende, en daer op een solken grooten toelatinge was gegeven, evenwel de wet van overspel moetwilliglyk overtredende, waren zy swaerlyk een grotere straffe waerdig, en vereischte de verharding der herten van de Joden een strenge kastydinge. Waerom Calvyn ook segt *Inst. L.* 4. *Cap.* 20. *n.* 16. in desen vol-

gen-

[9] Zie hier van in het brede Polityeque Ordonnantie van Holland Art. 15--18. Voet *in Comment. pandect. ad L. Jul. de adulter. coercend. num.* 10. Ed: van Zurck *in Cod. Batav.* op het woord Overspel §. 2.

[10] *Levit.* 20: 1. *Deuteron.* 22: 22.

genden zin: Tegen de Overspeelders zyn op sommige plaatsen strengere en op sommige ligtere straffen gestelt. Evenwel sien wy hoe zy alle in die verscheidentheit streven naer een einde: want zy als met eene mondstraffe uitspreken tegen die ondaden, die verweesen zyn door de eeuwige wet Gods: te weten doodslag, diefstal, echtbreuk, valsche getuigenis: maer zy komen niet overeen in de soorten van straffe, en dat is ook niet nodig, ook is 't niet goed. En een weinig lager; hoe quaedaerdig sal hy zyn, en nydig op het gemeene nut en welstand, die sich ergeren sal aen die verscheidentheit der bequaemsten om Gods Wet wel te doen onderhouden; Want dat voorgegeven word van sommigen, dat de Wet Gods door Moses gegeven smadinge word aengedaen, wanneer die aen een zyde word geschoven, en andere in de plaets geset, en voorgetrokken, dat is seer ydel gesegt: nademael andere wetten haer niet worden voorgetrokken, wanneer se worden geoordeelt nutter te zyn, en beter niet in simpele of blote vergelykinge, maer in vergelykinge van tyden, Landen, of Volks gestelteniſſe. Ook word se niet afgeset, nademael se nooit aen ons is gegeven: nadien God die in handen van Moses heeft gegeven niet om se aen alle volken aftekondigen, en overal stand te doen grypen, maer nademael hy het Joodsche Volk uitsonderlyk hadde genomen in zyne beschuttinge, bescherminge en bysondere sorge, wilde hy haer ook uitsonderlyk wetten geven. En als een wys Wetgever heeft hy ook een bysonderen insicht en reden gehad in die wetten te geven.

Petrus Martyr een man van een keurig oordeel en van grote zedigheit, zegt, dat het wel ordentelyker soude zyn, dat het overspel wierd gestraft met de dood, nademael dat overeenkomt met Gods wetten en woord, dat altyd by ons het swaertste moet wegen, doch met te besluiten segt hy ook, dat hy niet en meent de auctoriteit en het gesag der Magistraten ter neer te rammen; want dat hy weet, dat de misdaden moeten werden gestraft: dat dat was volgens de Goddelyke Wet, maer dat de wyse van straffen was aenbevolen den Magistraten, en dat die wetten van *Leviticus* en *Deuteronomium* niet behoorden als noch gevolgt te worden: Dat hem bewust

was,

was, dat de civiele wetten door Moses aen Israël gegeven ons niet meer verbonden dan de Ceremoniele. Dat de Ceremoniele hebben kracht gehad tot de komste van Christus. De burgerlyke of civiele soo lange stand hebben gehouden onder de Joden, als hunne Republyk in wesen is geweest *Petr. Martyr Loc. Comm. Class.* 2. *c.* 2. *n.* 33. 35. doe hier by Grot. *de Jur. Bell. & Pac. L.* 1. *c.* 1. *n.* 16. *en Inleid.* 3 *Boek* 32 *Deel num.* 9. Sande *lib.* 5. *tit.* 9. *def.* 9. Zepper. *de* LL. Mosaic. *L.* 1. *c.* 2. *n.* 2, 3, 4, 5--11. en de Godgeleerden, die hy aenhaelt *c.* 12.

VIII. By den volke van oorlog wierdt de Echtbreuk zwaerder en wel met de dood gestraft, voornamentlyk wanneer die misdaed met de waerdinne, waer by men in huis ligt, wordt gepleegt. [11]

IX. Hier voren tekende ik aen, dat het onderstaen dezer misdaed niet genoeg was, maer dat die moeste volbragt zyn, het geen ten aensien van de straffe des doods, soo wanneer die over deze misdaed moet werden opgelegt, plaets heeft, want in soo een geval moet blyken, dat de overspeelders de daed ten vollen hebben uitgevoert [12], en moet hier de bekentenis voor handen zyn, dat 'er een vleeschelyke vermenginge gepleegt is, en dus komen hier geen getuigen te pas, [13] of kunnen sich ook wel zulke tastelyke bewyzen voordoen, dat daer op in zo een geval een veroordelinge met volle ruimte vallen kan, neem eens een man is een geheel jaar afwesig [14] of siek geweest [15] en zyn vrouw wordt echter zwanger, soo kan immers soo een vrouwspersoon ter dood, daer die plaets heeft, veroordeelt worden.

X. By de Romeinen konde een Vader syn dochter in overspel bevindende benevens den overspeelder doden, maar de man niet, ten zy hy een slegt en gering persoon op overspel in syn huis betrapte. [16] *Hugo de Groot* is van gevoelen,

 dat

11. Articulbrief van den Jare 1590. Art. 3. en aldaer Feltman in syn aenmerkingen van Dalen Krygsbesoignes tit. Overspel.
12. Feltman over den Articulbrief p. 44.
13. Carpzovius *in prax. crimin. quæst.* 122. *num.* 24. Stryck. *de jur. sens. differt.* 1. *cap.* 4. *num.* 29.
14. Menochius *de præsumpt. libr.* 5. *præsumpt.* 41. *num.* 45.
15. *L.* 6. *D. de his, qui sunt sui vel al. jur.*
16. *L.* 23, 24, 25 & *L.* 38, *D. ad L. Jul. de adulter. coercend.*

dat dit laaste in Holland alnog soude moeten plaets hebben [17]. doch daer tegens hebben sich andere seer verzet [18]. dewelke menen, dat dese eigenrigtinge hedendaegs niet meer geoorloft soude zyn, en zulks te recht [19]., offchoon een Souverain aen een man, den overspeelder op heter daed gedoot hebbende, die misdaed soude kunnen vergeven, gelyk ik ook vinde, dat het Hof van Gelderland geadviseert heeft, dat soo een misdaed door de Heeren Staten van hooggem: Provincie konde geremitteert worden. [20].

XI. De straffe van dese misdaed is by de Joden hedendaegs heel sonderling: Ik vinde daer van dat wanneer een Jodin op Echtbreuk wordt gevat, deselve veertig dagen na elkanderen, op ieder dag een half uur in de winter-tyd nakend tot aen de navel in kout water, en in de somertyd op een mierennest moet zitten en daer beneven een geheel jaer zonder hembd gaen en des snagts daer en boven buiten de deur moet slapen [21]., doch dese straffe behoeft geen Christen Mogentheid te volgen, gelyk ook daer de doodstraffe op dese misdaed niet gestelt is, als in de Nederlanden, Lubeck, Hamburg, en andere plaetsen een Jood overspel met een Christen vrouwspersoon plegende met de dood moet gestraft worden. [22].

17. Inleiding tot de Hollandse Rechtsgeleertheit 3 Boek cap. 33. in fin.
18. Ant. Matthæus *de Criminib. lib.* 48. *tit.* 3. *cap.* 7. *num.* 15.
19. Gudelin. *de Jur. Noviss. libr.* 5. *cap.* 18. Groenew. *de Legib. Abrogat. ad* L. 4. *Cod. ad* L. *Jul. de adulter.* P. Christin. *ad* LL. Mechlin. *tit.* 2. *art.* 13. *num.* 19. Voet *in Comment. pandect. ad* L. *Jul. de adulter. num.* 12.
20. Schrassert *in Cod. Gelr. tit.* Overspel §. 3.
21. Zie hier van Stryckius *in us. modern. pandect. ad* L. *Jul. de adulter.* §. 12.
22. Lauterbach *in Commentat. ad pandect. ad* L. *Jul. de adulter. overcend.*

VEER.

VEERTIENDE HOOFTDEEL.

Van Tweewyverye en haere straffe.

Korte Inhoudt.

I. *De misdaed van twee-wyverye is swaerder, dan die van Overspel.*
II. *Onder het Oude Testament schynt dese misdaed verdragen te zyn.*
III. *Strydt met de eerste instellinge van het huwelyk.*
IV. *Waer in deze misdaed bestaet, en hoe ingevolge het gemeen Burgerlyk Recht te straffen.*
V. *Hoe het dezelve by de Joden wierde gestraft.*
VI. *Of by de oude Duitsers verboden, en hoe ver.*
VII. *Hoe in de Nederlanden wort gestraft.*

I. De misdaed van tweewyverije of dubbelt huwelyk is zekerlyk groter en swaerder, dan de misdaet van overspel, want hier door een aenhoudent overspelig leven word gevoert, en het recht des huwelyks gedurig beroert, en is het selve met de instellinge van dien, niet dan twee persoonen in een vleesch-toelatende, ten eenenmaal strydig.

II. En offschoon in het oude Testament de Aartsvaderen ende Koningen twee en meer vrouwen te gelyk mogten gehadt hebben, soo soude men met veele Leeraeren mogen begrypen, dat dese daet in hen door God verdraegen, en die gene, die berouw hadden, vergeven is, maer noit in en voor sich selven voor goed gekeurt.

III, Wat hier van ook mag zyn, dit is vast en zeker, dat het huwelyk uit krachte van de eerste instellinge van het selve, is de vereeniginge eenes enkelen mans met een enkele vrouwe, waer op men vindt, dat in het Nieuwe Testament t'elkens beroep geschiedt, waer door alle veelwyverije verboden wordt.

IV. Invoegen, dat dese misdaed dan geschiedt, wa[illegible]

getrouwt persoon, het sy wyf of man, by het leven van de gene, waer mede hy of sy getrouwt is, met noch een ander een huwelyk ingaet, en sich vleeschelyk daer mede vereenigt, welke misdaed, soo wel, als die van overspel, in geenen dele moet ongestraft blyven, doch met wat straffe na het gemeen Burgerlyk Recht dese slegte daed te beteugelen zy, daer over syn het de Rechtsgeleerden niet eens; willende eenige volgens het selve dese misdaed met de dood en andere met een willekeurige straffe straffen.

V. In de Republycq der Joden was het den vrouwen onder doodstraffe, om dat het een soort van overspel was, verboden, meer als een man te hebben [1], doch tegens de mans meer als een vrouw trouwende, schynt, soo als hier voren bereets is aengehaelt, geen straffe gestelt te zyn geweest. [2]

VI. By de oude Duitsers schynt dese daed verboden te syn geweest. [3], immers ten aensien van geringe Lieden, want de aensienlykste schynen in de veelwyverije het aensien van haer geslacht gesocht te hebben, en hier van daen, dat de Koning Ariovistus met geen eene vrouw te vreden 'er twee gehadt heeft. [4]

VII. In de Nederlanden is de straffe deser misdaed niet bepaelt en wordt deselve oversulx willekeurig na het goedvinden van een Rechter gestraft, [5] en is de straffe des doods daer op niet gestelt, waer van dit de reden is, dat in deselve het overspel met de dood niet gestraft wordende, ook niet de veelwyverije, als daer van een soort uitmakende [6]; Hier van wordt uitgesondert het geval, daar iemand dese misdaed soo menigmalen by herhalinge gepleegt heeft, dat een

1. *Levit.* 18: 20. *en* 20: 10.
2. *Deuter.* 21: 15. 2 *Sam.* 21: 11. Seldenus *de jur. nat. & gent. libr.* 5. *cap.* 6.
3. Tacitus *de Morib. German. cap.* 18.
4. Cæsar *de Bell. Gallic. libr.* 1. *cap.* 53.
5. Zie het 60 Art. van de Ordonnantie op de Criminele Justitie in de Nederlanden van den 5 July 1570.
6. Besoldus *part.* 5. *cons.* 215. Schraffert *observat. pract. obs.* 448.

een Rechter nodig oordeelt dezelve met den dood te straffen, want de straffe soo als geseidt, is willekeurig, welke dus na omstandigheden van personen en daeden tot de dood kan worden uitgestrekt. 7.

VYFTIENDE HOOFTDEEL.

Van de Bloedschande.

Korte Inhoudt.

I. *Bloedschande is een swaere misdaed.*
II. *Wat in het gemeen is.*
III. *Nae Pausselyke Rechten hoe Bloedschande wort begaen.*
IV. *Bloedschande wort op verscheidene wyzen bedreven.*
V. *In Holland tusschen Vader en Dogter begaen hoe aldaer gestraft, en daer by* van Leuwen *wederlegt.*
VI. *In wat gevallen de straffe dier misdaed wort versagt.*
VII. *De voorspraek van de vrouw in desen van geen uitwerkinge.*
VIII. *Een Priester met een meisje gedurende den dienst te doen hebbende begaet bloedschande.*
IX. *Die met een Nonne of geestelyke Dogter te doen heeft wort met de dood gestraft.*
X. *Bloedschande wordt ook begaen in de sydlinie en hoe te straffen.*
XI. *Eenige omstandigheden versagten daer in de straffe.*
XII. *Over Bloedschande in de graden van Zwagerschap.*
XIII. XIV. XV. *Nader uitgelegt.*
XVI. *De straffe daer in onderscheiden.* XVIII.
XVII. *Wat vereischt wordt, indien dese misdaet geseit kan worden gepleegt te zyn.*
XIX. *Hoe dese misdaet verjaert.*

Kk 3 I. Dat

7. Zie het 60 Art. van de Ordonnantie op de Criminele Justitie hier voren bygebragt.

I. Dat de bloedſchande een vry ſwaerder misdaet is dan hoererie zal niemand ontkennen, alſoo het een uitgemaakte zaek is, dat deſe euveldaet veel groter is dan de Echtbreuk, waer van in het voorgaende Hooftdeel gehandelt [1] ende hier van daen die ſterke uitdrukkinge van den Rechtsgeleerde *Claudius de Brun de la Rocbette*, wanneer van deſe misdaed handelende aldus ſchryft: „ onder alle de verdoe-„ melyke exceſſen van de gruwelyke onkuisheid, is noch de „ fornificatie of hoererije, noch het overſpel, hoewel om „ redenen hier voren verhaelt, verfoeijelyk, ſoo enorm „ ofte lelyk niet, als de bloedſchande.

II. De bloedſchande is in het algemeen niet anders als een vleeſchelyke vermenginge van ſodanige perſonen, dewelke den een den anderen in den bloede of zwagerſchap ſoo nae verwandt zyn, dat ſe niet te ſamen kunnen trouwen, het ſy in de opgaende, nedergaende, of zydlinie. [2]

III. Nae de Pausſelyke Rechten wordt ook bloedſchande begaen by die gene, dewelke ſich geeſtelyker wyſe door middel van den doop beſtaen, [3] doch ſulk een bloedſchande is hedendaegs, voornamentlyk by de Proteſtanten, niet bekendt, en wordt ſoo een vermenginge hoe ſeer ook *Menochius* [4], *Boerius* [5], en andere het tegendeel tragten ſtaende te houden, by deſelve voor hoererie, gelyk ook in der daet niet anders is, gehouden, aengeſien de trouw tuſſen ſodanige perſonen niet ſynde verboden, ook geen bloedſchande meer plaets kan hebben [6], en offchoon ſommige menen, dat in het voorſz. geval de ſtraffe eenigſints zwaerder, als op de hoererie en wel die van gevankenis, of een ty-

1. *De L.* 38. §. 1. *D. ad L. Jul. de adulter. Hartm. Piſtor. obſ.* 192. *num.* 7.
2. *Bajard ad Jul. Clar. lib.* 5. *ſentent.* §. *inceſtus num.* 1. Damhouder *in pract. rer. Criminal. cap.* 94. *num.* 2. Tholoſanus *Syntagm. jur. Univerſ. libr.* 36. *cap.* 7. *num.* 1.
3. *C. ſi quis cum matre* 33. *q.* 2.
4. *De arbitr. judic. quaeſt. libr.* 2. *caſ.* 502. *num.* 27.
5. *Deciſ.* 318. *num.* 4.
6. Lauterbach *comp. pandect. ad tit. de Rit. nupt.* Carpzov *prax. Crimin. part* 2. *quæſt.* 72. *num.* 58. Weſenbec. *paratit. ff. de nupt. num.* 4. Joach. a Beuſt *de jur. Connub. p.* 2. *c.* 51.

tydelyk bannissement, soude behoren te syn, soo soude ik my daer mede niet wel kunnen voegen, om redenen, dat sich hier geen bloedschande voordoet.

IV. De bloedschande wordt op verscheidene wyzen bedreven, als eerstelyk in de op en nedergaende linie, wanneer ouders sich met de kinderen vleeselyk vermengen, het geen eigentlyk een *Coitus nefarius* een onmenschelyke schandaet en afschuwelyke vermenginge strydig met het recht der volkeren 7., ja waer van de Dieren ook doorgaens een afkeer zouden hebben 8. te noemen is; omtrent de straffe van welke gruweldaet het de Rechtsgeleerden niet eens zyn, synde sommige onder deselve tot die gedagten gekomen, dat de sodanige, die sich daer aan schuldig hadden gemaekt, behoorden erbrandt te worden, doch tegens dit gevoelen hebben sich ndere, gelyk *Collerus* 9. en *Berlichius* 10. seer verset, willende, at de straffe des vuurs hier in het geheel geen plaets konde heben; de grootste menigte der Criminalisten komt ten desen er in overeen, dat de straffe des doods en wel bepaelde- die van het swaerd den zodanigen, dewelke sich aen dit aed hebben schuldig gemaekt, behoorde opgelegt te wor- . 11.

V. In Holland is wel eens een Vader met zyn Dochter ge- gt, en hy daer en boven geblakert en zyn lichaem op een gefet, om dat zy met den anderen in bloedschande geleeft, imen een kind verwekt hadden, 12. de Heer Simon van ven begaet een groot abuis, wanneer aentekent, dat in Hol-

Heinneccius *element. jur. nat. & gent. pag.* 382.
Grotius *de jur. Bell. & Pac. lib.* 2. *cap.* 5. §. 12. en de gevallen, die daer van bybrengt Gothofred. a Bavo *in praxi & theoria Crimin. pag.* 382. Rorarius *in libello, quod animalia bruta ratione utantur melius homine. libr.* 2. *pag.* 72.
decis. 174. *num.* 17.
art. 4. *concl.* 32. *num.* 17.
rinasius *libr.* 5. *observat. crimin. quaest.* 149. *num.* 14. & 16. ajard *ad Jul. Clar. libr.* 5 *sentent.* §. *Incestus num.* 5. Berlic- us *part.* 4. *concl.* 32. *num.* 13. Menochius *de arbitr. judic.* aest. *libr.* 2. *cas.* 502. *num.* 1. Damhouder *pract. rer. crimin.* . 9. *num.* 4. Carpzov. *dict. libr. part.* 2. *quaest.* 72. *num.* 20.
echts *Redenerendt vertoog van het Notar. ampt. p. m.* 149.

Holland een Zoon met zyn Moeder te doen hebbende gehad, alleen met geesseling, bannissement en confiscatie van goederen gestraft is, want in het vorenstaende geval niet de Zoon met zyn Moeder, maer met zyn Stiefmoeder vleesselyk verkeert hadde [13]. onnodig is dan het antwoord van den Hoogleeraer Feltman [14]. uit de *L.* 13. *C. de sentent. & interl.* dat namentlyk exempelen en voorheen gevonnisde saken geen wet maken.

VI. Na de aenmerkinge van den *Criminalist* Carpzovius soude de straffe des doods in het vorenstaende geval worden verandert ende versagt, eerstelyk wanneer de bekentenis van beide de misdadigers, dat is, die de bloedschande heeft begaen, en met wie die is gepleegt, niet voor handen *is*, en by een van deselve ontbreekt, want de bekentenis van één der misdadigers is hier niet genoeg. [15]. Doch op dat in desen de Justitie hare werkinge niet worde benomen, soo word de uitvoeringe der straffe ten aensien van die gene, die bekent heeft, tot soo lange verschoven en uitgestelt, tot dat de Mede-misdadiger de misdaed ook bekenne, ofte denselven absent zynde tegen den soodanigen met indaginge is geproccedeert, en by uitblyven daer tegen vonnis opgemaakt ende uitgesproken; Ten tweden daer de misdadiger minderjarig mogte zyn, want aldaer een geesseling soude kunnen plaats hebben. [16]. Ten derden daer een Dochter door overreding van haer Vader gelooft hadde, dat zy haren Vader in alles moeste gehoorzamen, en dus uit dit grondbeginsel sich aen de lust van haer Vader overgegeven, en die ingewilligt hadde [17]., en ten vierden daer de misdadigers niet geweten hebben, datse malkanderen soo na in den bloede waren bestaende [18]., sommige ma-

13. Lybrechts *ter geseider plaets.*
14 *Over den Articulbr. p.* 61. 62.
15. Carpzovius *dict. loc.* Hartm. *Pistor obs.* 33. *Coler. part.* 1. *dec.* 235.
16. *L.* 37. §. 3. *D. de minorib.* Menoch. *de arbitr. judic. quæst. cas.* 329. *num.* 11.
17. Carpzovius *dict. loc. num.* 50.
18. Boerius *decis.* 264. *num.* 10. *vers. sed in prohibitis.* Carpzov. *dict. loc. num.* 47. & *quæst.* 73. *num.* 95. Voet *in Comment. Pand. libr.* 48. *tit.* 5. *num.* 20.

en hier ook een uitsonderinge ten aensien van een Minne-
ler, doch wat te verre gesogt, want de soodanige geen
ers zynde, noch in die betrekkinge staende [19.] ook de
e des swaerds, indien sich aen dese misdaed schuldig ma-
, op deselve niet worden toepast. [20.]

II. Hier staet verder ten aensien van de bygebragte straffe
doods aentemerken, dat in desen op de voorspraek van
der getrouwden by een Richter geen achtinge moet geslagen
len, en oversulks moet hy de Man en de Dochter, die te
n vleesselyk verkeert hebben, offchoon de Vrouw aen de
, suks vergeven en met hem in een vriendelyke bywonin-
erkeert, beide met de dood doen straffen, want nergens
nden word, dat op de voorspraek van een Vrouw een
, aen soo een bloedschande schuldig staende, is ver-
oet of een mindere straffe aengedaen. [21.]

III. Hier dient noch al verder aengetekent te worden,
met volgens *Gothofred. a Bavo* [22.] een algemeen gevoelen
Doctoren soude zyn, dat een Paap onder het plegen van
Dienst, neem eens in de Oorbiegt, met een Meisje te
hebbende, en het selve vleesselyk bekennende een bloed-
nde begaet, en met de dood soude moeten gestraft wor-
, doch Julius Clarus [23.] is daer tegen, menende dathet maer
eenvoudige hoererye, en geen bloedschande soude zyn.

. Die met een Geestelyke Dochter of Nonne te doen
t, en die beslaept, soude met de dood moeten gestraft
den, en ingevolge het Pausselyk Recht geëxcommuniceert,
t voor soo verre zy in een geestelyk Huwelyk getreden is
et zy overspel, en voor soo verre zy Nonne is, wordse
nden na het begrip der Roomschen aen God opgedragen
oegewyd te zyn, en dus word daer mede begaen heilig-

L l schen.

. *L.* 26. *C. de nupt.* Tiraquel *ad L.* 8. *C. de revocand. donat. num.* 53.
. Boerius *decis.* 318. *num.* 3. Berlich. *part.* 4. *concl.* 32. *num.* 22.
. Hartm. *Pistor. libr.* 2. *quæst.* 13. *num.* 35. Coler. *dec.* 174. *num.* 19.
. *In prax. & theor. Criminal. pag.* 385.
. *In sua praxi Criminal.* §. *incestus vers. sed nunquid.*

schennis [24], doch dit kan in de Nederlanden geen plaats meer hebben. [25]

X. Bloedschande word ten tweden ook begaen onder Bloedverwanten in de Zydlinie, gelyk wanneer een Broeder met zyn Suster of een Oom met zyn Nigt te doen heeft, en sich vleesselyk vermengt, en word dese misdaed niet met de dood, maer na de verscheidentheit der graden en na mate de soodanige sich bestaen, of met een geesseling of met een Landsverwysinge en bannissement gestraft [*25], doch soo, dat hier seer moet gelet worden, of dese misdaed tusschen getrouwden of ongetrouwden is gepleegt, dewyl eenige Criminalisten willen, dat in soo een geval de straffe des doods soude moeten werden opgelegt.

XI. Omtrent de Bloedschande, die in de Zydlinie word gepleegt, worden gemeenelyk uitgesondert eenige omstandigheden, die de straffe versagten, soo worden alhier de vrouwspersonen van de gewoonelyke straffe verschoont [26] doch tegen het gevoelen van Berlichius [27] Den Adel soude hier ook van de gewone straffe bevrydt worden [28], soo ook de minderjarigen [29] als mede de gene, die door onweetentheit hier zondigen, wanneer namentlyk meenen, dat zy malkanderen soo na niet bestaen. [30]

XII. Ende soo veel ten derden aengaet de graden van Swagerschap, alsoo den band des Huwelyks alsulken gemeenschap medebrengt, dat man en wyf maer een zyn, soo is verboden, dat de Man met geen bloedverwanten of magen van zyn overledene Vrouwe, noch de Vrouwe met geen bloedverwanten

van

24. Gothofred. a Bavo *dict. loc.*
25. Sic S. van Leuwen over den 60. Art. van de Ordonnantie op de Criminele Justitie in de Nederlanden van den 5 July 1570.
*25. Theodorici *Criminal. cap. 6. Aphor. 5. per tot.* Berlichius *part. 4. concl.* 33. *per tot.* Carpzov. *pract. Criminal. par. 2. quæst.* 73. *per tot.*
26. *L.* 38. §. 2 & 4. *D. ad L. Jul. de adulter.*
27. *P. 5. concl.* 33. *num.* 29.
28. Berlich. *dict. loc. num.* 31. *L.* 16. *D. ad* L. Cornel. *de Sicar.*
29. Menoch. *de arbitr. judic. quæst. libr.* 2. *cent.* 6. *cas.* 502. *num.* 42.
30. Boerius *dec.* 264. *num* 10. *vers. sed in probibitis* Carpzov. *pract. Crimin. p.* 2. *quæst.* 72. *num.* 47. & *quæst.* 73. *num.* 95.

aer overledene Man, in de graden van affiniteit elkan-
sullen mogen trouwen.

I. Wordende in soo een geval dan eerst bloedschande ge-
, wanneer verswagerde personen sich met den anderen
:boden graden vleesselyk vermengen, waeromtrent dan
aentemerken.

7. Eerstelyk dat Swagerschap enkelyk tussen den Man en
de Bloedverwanten zyner huisvrouwe en soo wederom
e andere zyde, voltrokken wordt, doch dat tussen de
verwanten van Man of Vrouw gene Swagerschap is, welk
luwelyk belet. [31]

. Ten anderen, dat de bloedverwanten der huisvrouwe
graad, waer in se na het recht van Bloedverwantschap
e vrouwe selve bestaen, na het recht van Swagerschap
ren Man verknogt zyn: En dat aen de andere zyde de
erwanten des mans in die graad, waer in se na het recht
oedverwantschap den Man selve bestaen, na het recht
wagerschap aen zyne huisvrouwe verbonden zyn, om
an en Vrouw een vleesch zyn. [32]

I. De bloedschande, die in Swagerschap word gepleegt,
op onderscheidene wysen gestraft, het zy met enkel
sement of met geesseling na mate van de nabestaenbaer-
er graden, waer in verswagerde personen te huwely-
erboden word.

II. Dese misdaed van bloedschande word niet gepleegt of
eschlyke vereeniging of het huwelyk moet gevolgt zyn,
t bloedschande eigentlyk gesproken niet anders is, dan
isbruikinge der gene, die waerlyk bloedverwanten of
gerde personen zyn, en mitsdien om de straffe van bloed-
e te doen stand grypen, word wel stiptelyk de vleesch-
ermenginge gevordert, weshalven schoon iemant met de
, waer aen hy in een verboden lid of graad van Swager-
verknogt is, trouwbeloften hebbe aengegaen, echter soo
niet vleeschelyk bekent hebbe, sal hy van de straffe der
:hande ontheven zyn.

[31] *quod super his X. de consanguinit. & affinitat.*
[32] *porro 35. quæst. 5.*

XVIII. Waer uit dan verder volgt, dat soo de ondertrouwde jongman na de voltrekkinge der trouwbeloften de Moeder der ondertrouwde Dochter vleeschelyk bekenne, dusdanige byslapinge voor geen eigentlyke bloedschande gehouden soude kunnen worden.

XIX. Dit moet in het generaal hier noch werden gade geslagen, dat sonder onderscheid de misdaed van hoe ook genaamde bloedschande, zynde het om het even, of die tussen opgaende ende dalende magen, in den bloede verknogte zydelingen dan wel tussen verswagerde personen, gepleegt zy, dese eigenschap heeft, datse enkelyk door eene twintigjarige verjaringe word opgeheven: want schoon onteeringe en hoererye binnen den tyd van vyf jaren verjaard worde, is het echter waer, dat verjaringe van vyf jaren in misdaed van bloedschande geen plaats heeft [33]. Andere verschillen hier willende, dat met verloop van vyf jaren de straffe van bloedschande soude ophouden. [34]

SESTIENDE HOOFTDEEL.

Van Onteeringe.

Korte Inhoudt.

I. *Over het woord onteeringe en ontmaegdinge en wat dat voor een misdaed is.*

II, III. *Hoe dese misdaed na het Burgerlyk recht wierde gestraft.*

IV, V. *Hoe na het Goddelyk en Pausselyk recht.*

VI. *In wat gevallen een vrywillige onteeringe strafbaer.*

VII. *Over verkrachtinge IX.*

VIII.

33. *L. 39. §. 5. D. ad L. Jul. de adulter.*

34. Joh. Freder. Böhmer. *Element. Jurisprud. Criminal. Sect. 1. cap.* 20. §. 342.

n Christen met een Joods Meisje of een Jood met 'bristen Meisjen sich aenlegt daer over swaerder moet ft worden?

het verkrachten van Meisjes, en hoe sich in het kla- ver dit geweld moeten gedragen.

den volke van Oorlog in dienst van den Staet over isdaed van verkrachtinge worden gestraft.

ler de soorten van de misdaden des vleeschs mede ort en getelt word de onteeringe van een Meisje is een saek, die geen bewys vereist, aengesien , ook wel genoemt vrouwenschendinge [1] in het *m*, een ontmaegdiging is van een eerlyke Doch- we door het beslaapen van deselve gedaen, te geweld; wordende te recht by sommige aenge- de ontmaegdiging alleenig syn opsicht heeft tot chter, en de onteeringe tot een Wedevrouw. [2] 'erheit der Romeinen was soo groot, datse het maek met een hoer met de naam van schande by. pelden [3] dus het niemant vreemt soude kunnen dat volgens het Roomsch recht de straffe van ont- straffelyk was, ja selve, dat die met de dood vol- vet sich daer van in het wetboek van den Keiser oordoende [4] wierde gestraft, schoon sommige en die wet bepaelt willen hebben tot het geval, geweld by soo een onteeringe word in het werk er by komt;

melyker word by andere vastgestelt, dat de straf g na het Roomsch recht niet is hoofdstraffelyk, nteerders van meerder rang verbeurt verklaringe hunner goederen, doch in geringere menschen em eens geesseling met bannissement. [5]

edendaegse Rechtsgeleertheit VI Boek XII Kapittel.
dicaal. pag. 450. *num.* 13.
evardi *Varior. libr.* 4. *cap.* 10. *num.* 15.
1 *de L.* 1. §. 2. *D. de extraordin. Criminib.*
den klaren sin in de §. 4. *Inst. de public. judic.*

IV. Het Goddelyk recht is in deſen ſagter den onteerder opleggende de onteerde vrouw te goeden en te trouwen. [6]

V. Het geen ook by het Pauſſelyk recht is aengenomen [7] ſoodanig, dat een onteerder ingevolge het ſelve verpligt is het onteerde vrouwsperſoon te trouwen ofte goeden, en word dit hedendaegs noch gevolgt, doch echter ſoo, dat daer noch by is gekomen, dat ſoo iemant het kind uit de onteeringe geteelt moet onderhouden.

VI. De vragen, die ſich ten deſen meeſt voordoen, niet ſoo ſeer tot de lyfſtraffelyke als wel tot geltſaken gehorende, worden van my met ſtilſwygen voorbygegaan, want ik vermene, dat het niet voegen ſoude alhier in een onderſoek te treden, hoe een Bruidſchat, die door een onteerder aen een geſchonden maegt moet werden gegeven, by een Richter moet werden begroot, of ook een Weduwe, als geen maegt meer zynde ſoo een medegave of bruidſchat kan eiſchen, hoe lange dien eiſch duurt, en wat dies meer is; Ik ſal dan alleenig hier noch maer ten aenſien van de onteeringe, die vrywillig geſchied en ſonder gewelt word in het werk geſtelt, aenmerken, dat deſelve in de volgende gevallen ſekerlyk ſtrafbaar is, als:

Eerſtelyk, wanneer een Voogd een onmundig meisje aen zyn zorge toevertrouwt, ſchendt en van haer maegdom berooft. [8]

Ten tweden als Schoolmeeſters en anderen, die gene, die aen haer onderwys en tucht zyn overgegeven, onteeren. [9]

Ten derden een Cypier of Provooſt, die met een gevangene ſich aenlegt en die ſchendt, gelyk ook tot dat einde de mans en vrouwen in de gevangenhuiſen van malkanderen worden geſet, ten einde ſich met malkanderen niet vleeſſelyk ſouden vermengen. [10]

Ten

6. *Exod.* 22: 16, 17. *Deuter.* 22: 28.
7. C. 1. C. 2. *X. de adulter.*
8. *L. un. C. ſi quis eam, cujus tut. fuer.* Damhouder *prax. Crimin. cap.* 92. *num.* 8.
9. Brouwer *de Jur. Connub. cap.* 26. *num. ult. in med.* Groenewegen *ad tit. Cod. ſi quis eam, cujus tuter. fuer.*
10. *L.* 3. *C. de cuſtod. reor.* Menoch. *de arbitr. jud. quæſt. libr.* 2. *caſ.* 292. Jul: Clarus §. *Fornicatio num.* 24. Carpzov. *pract. crimin. quæſt.* 69. *num.* 23. & *ſeqq: usque ad num.* 33. Tholoſan. *Syntagm. Jur. Civil. libr.* 36. *cap.* 9. *num.* 10.

Ten vierden, die gene, die een onſinnige onteert of die een meisje dronken maakt en ſich daer mede vleeſſelyk vermengt. 11.

Ten vyfden, die door groote beloften en giften een meisje bedriegt en tot zyn wille brengt, ſoude volgens ſommige Rechtsgeleerden ook geſtraft behoren te worden, want hier door de meisjes ligtelyk verlokt worden, gelyk Paris aen Helena by den Digter Ovidius ſchryſt:

Munera tanta quidem promittit epiſtola dives
Ut poſſint ipſas illa movere Deas.

dat is:

Uw ryke brief belooft ſulke groote geſchenken, dat de Godinnen ſelve daer door ſouden overgehaelt worden.

Ten ſesden een Vrouwsperſoon, die ſich met haer eigen ſlaef aenleide, wierde by de Romeinen met de dood geſtraft 12. onſe huisbediendens en ſoortgelyke perſonen, ſich met haer Heers Dochter vleeſſelyk vermengende, kunnen daer over mede geſtraft werden. 13.

Dat gelyk ten ſevenden by de Romeinen, van wien de Roomsgeſinden ſeer veel plegtigheden hebben overgenomen 14. een onteerder van een Veſtaliſche Nonne met de dood geſtraft wierde 15. ſoo ook na de Pauſſelyke wetten, die gene, die ſich met een geeſtelyke Dochter vleeſſelyk vermengt, ſoude daer over met de dood moeten geſtraft worden, volgens het geen dien aengaende aentekenen *Farinacius* en *Menochius* 16., gelyk ook

11. Zie Carpzovius op de aengehaelde plaets num. 33.
12. *L. un. C. de muliere, quæ ſe propriis ſervis junxerunt* Voet *ad Pandect. ad L. Jul. de adulter.*
13. Ant: Matthæus *de Criminib. libr.* 48. *tit.* 3. *cap.* 7. *num.* 23. Brouwer *de Jur. Connub. libr.* 1. *cap.* 26. *num.* 29. Carpzov. *dict. loc. num.* 44.
14. Dit word wytlopig aengetoont in ſeker Frans Boek, het geen in den Jare 1667. ſonder vermeldinge van Auteur en plaets gedrukt is, tot opſchrift hebbende: *Les conformitez de ceremoniez modernes avec les Anciennes, ou il eſt prouvé par des Autoritez inconteſtables, que les Ceremonies de l'Egliſe Romaine ſont em-pruntées des Payens.*
15. Zie Aucteuren by J. Voet *in Comment. ad Pandect. libr.* 48. *tit.* 5. *num.* 2.
16. By den Rechtsgeleerde J. Althuſius *in dicæalog. libr.* 1. *cap.* 125. *num.* 22.

ook een Priesters dochter na de wet van Mosis met vyer verbrand wierde. [17]

VII. Wanneer dese misdaed met geweld word gepleegt en tot verkrachtinge overgaet, dan is de straffe, hoe seer anders willekeurig en aen de bescheidentheit van een Richter staende, de dood, dat soo verre gaet, dat iemant selve een openbare Hoer met geweld hebbende aengetast en tot zyn wille gebragt met de dood gestraft is geworden. [18] En is de reden hier van dese, dat hier maer word ingesien en acht geslagen op het gepleegde geweld, het geen evenveel is of een eerbaer of een oneerbaer vrouwspersoon word aengedaen, want geweld altoos geweld is. [19]

VIII. Daer zyn Rechtsgeleerden, die menen, dat een Jood met een Christen meisjen te doen hebbende en deselve onteerende, of een Christen een Joods meisjen daer over swaerder soude behoren gestraft te worden, [20] doch een Duits Rechtsgeleerde namentlyk de Heer Augustinus Leyserus [21], verwerpt dit gevoelen ten eenemael niet kunnende begrypen, dat de Godsdienst, waeromtrent soo weinig in dat werk gedagt word, alhier tot verswaringe der straffe iets kan geven of nemen.

IX. Omtrent het verkrachten van vrouwspersonen en het bewys van die misdaed moet ik noch aentekenen, dat het een gemeen gevoelen is, het geen huiden ten dage by een ieder Rechtsgeleerde is aengenomen, dat een meisje die onteert is op de verse daed komende te klagen, daer aen seer veel geloof by een Richter word gegeven, en dat in tegendeel, wanneer een meisje eenigen tyd zwygt, en daer over niet en klaagt, sulx gedachten geeft, dat de onteeringe met haer zin en believen

17. *Livit.* 21: 9.
18. Groeneweg. *ad L.* 22. *Cod. ad L. Jul. de adulter.* Feltman over den Articulbrief *pag.* 42.
19. Carpzovius *in prax. Crimin. p.* 2. *quæst.* 75. *num.* 53, 54. het Roomsch recht verschilt hier in *L.* 29. *in fin. C. de adulter.* gelyk ook eenige Criminalisten, als Gomez. *ad L. Tauri* 80. *num.* 45. Jul. Clarus *L.* 5. *Sentent.* §. *Raptus num.* 5. Gilhausf. *cap.* 2. *tit.* 23. *num.* 5. *Arb. Criminal.*
20. Voet *ad Pandect. ad L. Jul. de adulter. num.* 2.
21. *In meditat. ad Pandect. Spec.* 581. *num.* 10---15.

n is geschied [22] en dus de misdaed van vrouwenkracht niet
tlevert, en oversulx ook den dader als een vrouwenverkrach-
r niet kan worden gestraft, soo een meisje sich dan aenstonts,
dat haer de verkrachtinge is aengedaen, by een Richter ver-
egende, en daer over klagende, kan denselven op die klagte
n Dader by de kop doen vatten en in hegtenis laten brengen,
aagt men na de reden, waerom in dit geval aen soo een
igte soo veel geloof word gegeven, deselve is dese, om dat
t niet te denken is, dat een meisje, die onteert is, en van
t gemeen daer over met vingers wordende nagewesen, en
er door sekerlyk seer beswaerlyk tot een huwelyk als dan sul-
nde geraken, en die ook onseker is, of daer van zwanger
ofte niet, van sich sal kunnen verkrygen eene valsche be-
uldiging te doen, waer uit geen profyt kan bejagen, maer
tegendeel sich op de tongen der menschen sal brengen, en
er goede naem nadeel en verminderinge toebrengen; Soo
rhaelt den Professor Gerhard Feltman [23] een geval van een
ldaat, die gehangen was, om dat een jonge Dochter ter
den van het Klooster te Neder-Elten afgeleidt en in het
eupel bosch gebragt, en van zyn zyde al gedaen hadde,
t hy mogte, zyn Capitein op het luide kryten en roepen,
t de Dochter dede, was aengekomen, dat dese Dochter den
ldaat aenstonds by den Capitein hadde aengeklaegt van haer
orts dadelyk gevioleert te hebben, waer aen zegt gemelde
oogleeraer zy wel dede, want hadde zy stilgeswegen, soo
nde men daer uit hebben gepræsumeert, datse daer in had-
bewilligt.

X. Ik zeide hier voren [24], dat de straffe van een geweldi-
onteeringe of Vrouwenkracht hedendaegs de dood was, ik
oet hier noch aenmerken, dat het schynt, dat den volke
n Oorlog in dienst van den Staat der Vereenigde Nederlan-
n, sich aen dese misdaed schuldig makende daer over niet

 met

22. Carpzov. *prax. Criminal. part.* 2. *quæst.* 75. *num.* 87. *& part.* 4. *const.* 30. *defin.* 10. *num.* 6 & 7.
23. Over den Articulbrief *pag.* 42.
24. *Num.* 7.

met den zwaerde, gelyk doorgaens, maer met de galg 25. worden gestraft, en door die soo schandelyke en benauwde dood van het leven ontset.

SEVENTIENDE HOOFTDEEL.

Over de Ontschakinge.

Korte Inhoudt.

I. *Wat ontschakinge is.*
II. *Of omtrent een boer de misdaed van ontschakinge kan plaets hebben.*
III. *Dese misdaed word soo wel aen een Jongman als jonge Dochter begaen.*
IV. *Die een ontschaker byslaet en helpt word ook met de dood gestraft.*
V. *De straffe van dese misdaed kan niet worden voorgekomen, schoon het ontschaekte vrouwspersoon naderhand zegt, dat alles met haer wil geschied is.*
VI. *De straffe van die misdaed, hoe hedendaegs.*

I. Een ontschakinge of ontvoeringe van een jonge Dochter ook een Vrouwen of Maagdenroof genaamt, bestaat daer in, wanneer iemant van sich kan verkrygen door beloften, dreigementen, of door andere ongeoorlofde ondernemingen een vrouwspersoon of jongman, sonder toestemminge van die gene, in welkers macht deselve sich bevinden, van de eene plaets na de andere te vervoeren, om daer mede zyn lust te boeten, een misdaed van onteeringe, die met geweld geschied, voornamentlyk verschillende ten aensien van het verbrengen of niet verbrengen van iemant na een plaets, want word iemant op

25. Zie twee voorbeelden by Feltman over den Articulbrief *pag.* 42 en 166.

op de plaets gelaten, en met geweld misbruikt en niet vervoert, dan noemt men het verkrachten of een geweldige schendinge, en is het in tegendeel, dat iemant met geweld word verbragt en zyn lust daer mede gedaen dan hiet het een ontschakinge. 1.

II. Hier doet sich een vraeg voor, of namentlyk, omtrent een Hoer ook de misdaed van ontschakinge kan plaets hebben? Waer op ik soude vermenen, dat van ja soude behoren geäntwoord te worden, want is het, dat iemant soo een hoer met geweld onteerende, daer over met de dood word gestraft, gelyk in het evenvoorgaende Hooftdeel *1. is aengetoont, soo ververmeen ik, dat sulx ook omtrent een geweldigen ontvoerder van een hoer moet plaets hebben; Het is wel soo, dat uit sekere wet in het Roomsch Wetboek 2. eenigsints schynt opgemaakt te moeten worden, als of in het straffen van dese misdaed op de ontrovinge van de maagdom en de suiverheit van dien gelet moeste worden, waer voor, zeidt men, ten aensien van een hoer geen gevaer zynde, ook de straffe van dien geen plaets soude kunnen hebben, doch wat al te fyn, want schoon de reden van de wet voornamentlyk is gebouwt op de maagdelyke suiverheit, en het voorkomen van de schendinge van dien, soo neemt immers sulx niet weg, dat een geweldige ontvoeringe van een hoer met de dood te straffen zy, alsoo wel als die van een Weduwe of een Manspersoon, die niet gesegt kunnen worden, dat haer maagdom bedorven, vermindert veel min benomen kan worden, te minder daer sommige Rechtsgeleerden willen, dat een onbeschaamde hoer in den Echten Staat getreden, of den geestelyken Staat aengenomen hebbende, en alsdan aen haer soo een misdaed begaen wordende, den dader daer over alsdan de straffe onderworpen word, dus dan dat hier de blote daed van ontvoeringe van een vrouwspersoon, het zy eerbare of een hoer, met dat oog-

 merk

1. Dit is het gemeen gevoelen, zie Beyer *delin. Inst. de public. Judic. posit.* 8. doch Leyserus verschilt hier van *in meditat. ad pandect. Spec.* 593. *medit.* 10.

*1. *Num.* 7.

2. *de L. unic. Cod. de Rapt. Virgin.*

merk om deselve tot zyn wil en gebruik te hebben, schynt genoeg en voldoende te zyn; [3] Andere vinden de gewonelyke straffe met opsicht tot die gene, dewelke een hoer met geweld vervoeren, te zwaer en menen oversulks dat ten aensien van deselve een buitengewone straffe, die aen het goetdunken van een Richter staet, genoeg en voldoende soude zyn. [4]

III. Ik moet omtrent dese misdaed verder aenmerken, die gelyk ik hier voren al met een woord aenhaelde, het geen echter eenige vreemd in den eersten opslag sal voorkomen, soo wel aen een Jongman als aen een jonge Dochter word begaen, insonderheit, soo wanneer hy het in het afweesen van zyn Vrienden of Voogden en buiten haer kennis is verleidt, om met eenige dochter of vrouwspersoon, in het heimelyk huwelyk aentegaen en te voltrekken, en dat onder het voedsel van oogenschynelyke schoonheit, en het treffen van het aes der aenlokkingen [5], en indien soo een verleidinge met geweld geschied, gelykse sekerlyk kan geschieden, zie ik geen reden, waerom soo een vrouwspersoon, niet soo wel als een manspersoon, daer over met de dood soude kunnen worden gestraft, want is het, dat een vrouwspersoon een ontschaker en vervoerder van een meisje helpende, en tot het verbrengen de hand lenende daer over met de dood word gestraft, [6] meen ik, dat dies te meer een vrouwspersoon die misdaed selve begaende en een jongeling vervoerende met de dood daer over sal moeten gestraft worden.

IV. En dat alle de gene, dewelke den ontschaker bystaen, hem ten dienste van zyn ongelukkig voornemen te hulp komende, daer over met de dood moeten gestraft worden, is in Rechten een uitgemaekte zaak. [7]

V.

3. Gomez. *ad L. Tauri* 80. *num.* 40. Boerius *decis.* 316.
4. Covarruv. *var. resolut. cap.* 4. *num.* 2.
5. Zie hier van een zonderling geval by Papon. *libr.* 22. *Tit.* 6. *Arrest.* 4. en doet 'er by Tiraquel *de Legib. Connubil. chart.* 76. *num.* 84. alwaer een geheel Register van soodane Vrouwspersonen, die Manspersonen vervoert hebben, te vinden is.
6. *de L. unic.* §. 2. *C. de rapt. virgin.*
7. *L. unic.* §. *Poenas aut. C. de rapt. virgin. L. raptoris virginum C. de Episcop & Clerici.*

De straffe ten desen kan niet worden voorgekomen, ontschaakte vrouwspersoon naderhand zegt, dat alles er wil, consent en goedvinden geschied is, aengesien se daed niet alleen een persoon op sich selven, maer gehele Regeringe word verongelykt, en kan dus de met soo een verklaringe geen genoegen nemen, a. hebe wet dese misdaed soo gruwelyk gestelt, dat die de of Grootvader, geen klagte ende vervolg over het ont- van een dochter of dochters kinderen doende, daer aerdig heeft geächt gebannen te werden. 9.

De straffe der gene, die hedendaegs een meisje ver- n schaakt en daer toe de hand leent is de dood na mate t gepleegde geweld en andere verzwarende omstandig- 10.

CHTIENDE HOOFTDEEL.

er Concubinaetschap, Hoererye en Bordeelhuisen.

Korte Inhoudt.

Wat Concubinaetschap is en hoe te straffen.
Wat Hoererye is.
Over de straffe van dien.
Over Bordeelhoudinge.
De straffe daer van.
Die zyn huis wetens tot een bordeel houdt, word geboet.

oncubinaet of byzitschap is een samenlevinge van Man en Vrouw buiten den huwelyken Staat, waer in desel- ve

resius *in Cod. ad tit. de rapt. virgin. num.* 3. Papon hier vo- n bygebragt.
unic. Cod. de rapt. virgin.
ouwer *de Jur. Connub. libr.* II. *c.* 23. *n.* I. S. van Leuwen oomsch Hollands Recht IV Boek XXVI Deel num. 2.

ve sich hebben en houden ten aensien van den byslaep, even eens, als of deselve getrouwt waren, het geen ook na de gewoontens van Nederland plaets heeft, alwaer alle die gene, in concubinaetschap leven, die buiten dat samen in den huwelyken Staat, het zy door de Magistraat of door een Predikant voor de Gemeente behoorlyk bevestigt zyn, als getrouwde luiden huishouden en doen dat gene, dat wettig getrouwden alleenig mogen doen; Ik segge behoorlyk bevestigt, daer door willende te kennen geven, dat het niet genoeg is, dat 'er de bevestiging bykome, maer moet het ook zyn een wettige samenvoeginge, en een bevestiging door een wettig Leeraer op een wettige wyse geschied, buiten dat is soo een ingegaen huwelyk geen huwelyk, maer een ongeoorlofde samenlevinge en concubinaetschap, die niet anders is dan een gedurige hoererye, waer tegens de Hoge Overigheit in de Nederlanden met allen ernst en yver waken, die euveldaed tegen gaen en straffen, gelyk te sien by Eduard van Zurck [1], Joh. Voet [2], en S. van Leuwen. [3] En dit is seker volgens de aentekeninge van Mr. *Carel van Aller*, dat het selve soo by de politycque Ordonnantie by de Ed: Groot Mog: Heeren Staten van Holland, als het Placaet van Keiser Carel gemaekt en geëmaneert uitdrukkelyk is verboden; Doch is door verloop van tyd de saek hier toegekomen, datse by oogluikinge word getolereert, insonderheit, soo de byzit met haer vermeende Man seer wel accordeert en vreedsamelyk als Echtelied. betaemt levende zyn.

II. De Concubinaetschap dan in een gedurige hoererye bestaende sal het niet ondienstig zyn hier noch in het kort iets van die misdaed aentetekenen, waer toe tredende soo behelst het woord hoererye in het gemeen in sich alle de misdaden des vleesch *delicta carnis*; doch in het bysonder bestaet hoererye in een natuurlyke samenlegginge met een hoer, en word een hoer

1. *In Cod. Batav.* op het woord Concubinaetschap en aldaer Mr. P. van der Schelling.
2. *Ad pandect. tit. de concubinis num.* 3.
3. Roomsch Hollands Recht IV Boek XVII Deel num. 2.

r soo een vrouwspersoon genaamt, die sich van een ie-
laet gebruiken. 4.

II. By de Romeinen was op dese manier van leven geen
sse gestelt, schoon de openbare hoeren by deselve voor
iam gehouden 5. en door een bysondere kledinge van eer-
e Vrouwspersonen onderscheiden wierden 6. op de meeste
etsen in de Nederlanden wordt dese misdaed ook eenigsints
oogluikinge verdragen, schoon niet ten eenenmael buiten
straffen gestelt is. 7. In Groningen is een wet van den
May 1689, dat wanneer sich dienstboden met iemant van
huisgenoten aenleggen, daer over in het Provinciale Tucht-
is voor ses maenden geset worden.

IV. De Duitschers noemen *lenocinium kupplerey* niet soo als
pelen en koppelaars genoemt worden, die gene, welke
ken ongetrouwde personen tot den Echt te brengen, maer
jonge meisjes tot dese oneerlyke, schandelyke en onkui-
e daed aensetten en verlokken; in het neerduits kan men
e daed noemen *bordeelhoudinge*, offschoon Huber 8. mogelyk
navolginge van de Duitschers, die gene, die sich met
doen ophouden *koppelaars* noemt; En is dat verfoejelyk
nbedryf, waer door iemant uit openbare hoereryen, over-
lingen en ontmaegdingen voor sich selven gewin soekt,
t niet met zyn eigen lichaem, maer maegden, vrouwen,
svrouwen, of hoeren gewinshalven tot boetinge van vlee-
elyke wellust, het zy in het openbaer of in het verborge-
, uitlokkende, en aen andere blootgevende.

V.

4. *L.* 43. §. 1. *D. de rit. nupt.* de Romeinen hielden die vrouwspersonen, die in een Herberg het gelag bedienden, voor slegte vrouwluiden en stelden deselve met de hoeren egael, zie *de L.* 29. *C. de adulter.*
5. *L.* 43. §. 4, 5. *D. de rit. nupt.* *L.* 4. §. 3. *D. de condict. ob turp. caus.* *L.* 22. *C. de adulter.*
6. *L.* 15. §. 15. *D. de injur.*
7. Zie S. van Leuwen Roomsch Hollands Recht IV Boek XVII Deel num. 1. Mr. van der Schelling in zyn aentekening op den Codex van van Zurck op het woord hoererye §. 4. num. 3. Huber. hedendaegse Rechtsgeleertheit VI Boek XII Hooftdeel num. 9.
8. Hedendaegse Rechtsgeleertheit VI Boek XII Hooftdeel num. 13.

V. De ſtraffe voor ſoo verre ik hebbe kunnen ontdekken ſchynt hedendaegs willekeurig te zyn, moetende dus hier omtrent op de omſtandigheden worden gelet, en overſulx in acht genomen, by wie deſe misdaed en met wat oogmerk is gepleegt, en dus moeten Ouders of Mannen, die hunne kinderen of Vrouwen gewinshalven tot dit doen houden, Voedſters, Broeders, Voogden, die de hen toevertrouwde Dochters, Suſters en Weeſen, uit inſicht van vuil gewin laten gebruiken met een zwaerdere ſtraffe, dan die des overſpels, en ſelfs met openbare lyfſtraffe, ja met de dood geſtraft worden, en hier henen ſchynt ook te willen de ordonnantie op de Criminele Juſtitie in de Nederlanden van den 5. July 1570. [9], ordonnerende Subornateurs van geeſtelyke Dochters, koppelaars, koppelareſſen, de gene, die hunne kinderen tot onkuis en oneerbaarheit exponeren, die gehuuwd zyn, naar forme van den beſchreven Rechte ſullen geſtraft worden.

VI. En merk hier verder aen, dat die gene, dewelke zyn huis tot een bordeel wetens verhuurt en houdt, de eerſte reis geboet met een jaar huur, en de twede reis arbitrair geſtraft word. [10]

NEGENTIENDE HOOFTDEEL.

Over de hoon en laſteringe.

Korte Inhoudt.

I. *De hoon en laſteringe een ſware misdaed.*
II. *Hoon kan op verſcheidene manier worden begaen, doch kunnen gevoegelyk tot twee ſoorten gebragt worden.*
III. *Wat woordelyke of dadelyke laſter en hoon is.*

IV.

9. Art. 60.
10. Eduard van Zurck *in Cod. Bat.* op het woord Huur §. 15.

Verscheidene voorbeelden opgegeven. VIII.
Uit wat woorden of daden hoon word opgemaekt.
Het voorgeven van iemant, dat hy de hoon of laster van een ander heeft gehoort verschoont niet.
Dat de saek is voorgevallen en gepasseert baet hier niet tot verschoninge.
Eenige aenmerkingen over de hoon en laster die Predikanten, Magistraets-Persoonen, Meesters, Heeren en andere kunnen aendoen.
Hoon aen knegts of meiden aengedaen wie daer over kan klagen.
XI. *Alle hoon is van geen een gewichte en aenbelang.*
Over de straffen.
Over de Pasquillen.
Hoe hoon te niet gaet.

...undent te aurum, favor & fortuna & Amici,
...s tamen infelix, si bona fama deest.
...nseat hinc aurum, favor & fortuna & Amici,
...at famen es felix, si bona fama manet.

De misdaed van hoon en lasteringe is sekerlyk een zware misdaed, alsoo het verlies van eer en achtinge voor ...erlyk man ondragelyk voorkomt; en boven het leven ...sontheit geschat word, aengesien een leven berooft van ...n achtinge voor den selven geen leven, maer een ver... zyn, en quynend sterven is; Een mensch dan in zyn ...net honende woorden of daden gegrepen, kan niet, dan ...meer, die laster in rechten onvervolgt laten, [1] ja dit ...oo verre, dat ook d'eer en goede naem van een Onder... in de toesicht, en bescherminge van de wetgevende ...gestelt is, soodanig, dat die verplicht is deselve van ...verlast, nadelige toebrengingen, en daden aen derselver ...eer, of goederen, met woorden en werken gedaen, te ...tten, en door billyke straffen het verder ondernemen, ...voeren van dat quaed tegen te gaen, en te beteugelen.

N n II.

[1] L. 11. §. 3. D. ad L. Jul. de adulter.

II. Dat de misdaed van hoon op verscheidene manieren kan worden begaen, is een saek, die in rechten bekent is, doch alle deselve kunnen seer gevoegelyk met *Carpzovius* [2] tot twee soorten gebragt worden, namentlyk dat alle hoon is woordelyk of dadelyk, [3] en dit komt overeen met de beschryvinge, die *Augustinus* daer van opgeeft, wanneer hy zeidt, dat hoon is iemant schandelyke dingen door woorden of werken aen te doen. [4]

III. De woordelyke is, die met gesproken of geschreven woorden geschied en uitgevoert word; de dadelyke word gepleegt door seker bedryf, waer mede de smaad en hoon betekent word, die door iemant niet met den monde, maer enkelyk met de daed selve, gepleegt is; by dese twee *soorten* word door sommige noch een derde gevoegt, die tussen woorden en geschrift als een middelsoort zyn, namentlyk de gebaerden, doch dese kan tot de dadelyke; gelyk die gene, die in geschrifte geschieden, tot de woordelyke, gebragt worden. [5]

IV. De hoon en laster, die de grote *Hugo de Groot* [6] een misdaed tegens de vryheit noemt, die de menschen gelyk stelt, en uit kragte van welke een ieder dan ook recht heeft, dat hem een ander geen leed mag aendoen, geschied dan door woorden of werken; door woorden, soo wanneer men iemant verwyt, dat hy dieste of moord of diergelyke dingen begaen heeft, door de daed, wanneer men iemant komt te slaen sonder reden uit boose moedwilligheit, of dat men iemant in het besit en gebruik van zyn goederen nadeel en belet toebrengt; soo begaet iemant een dadelyke hoon, die de goederen van iemant laet besetten, wetende, dat hy van soo iemant niets moet hebben, gelyk ook, wanneer men zyn kleederen verandert, zyn baert laet groejen, het geen by de Romeinen voor een grote oneer wierde gehouden volgens het bogrip van *Gotho-*

2. *In pract. crimin. p. 2. quæst. 92. num. 3.*
3. *L. 1. §. 1. D. de injur.*
4. *Contumelia est dictis vel factis turpia inferre.*
5. Gail 2. *Obs.* 104. *Cephal. cons.* 341. *num.* 43.
6. Inleidinge tot de Hollandse Rechtsgeleertheit III Boek XXXV Deel.

redus, *6. doch t'onrecht, 7. want een lange baert by de
neinen niets schandelyks in sich behelsde, maer wel als
die liet groejen tot smaed van een ander, of dat ik ge-
d ga tot smaad van een ander; 8. Zoo begaet alverder
ant dadelyke hoon, wanneer hy een getrouwde vrouw of
eerlyk meisje gedurig achter na wandelt of met vleijende
orden soekt tot zyn wil te brengen; 9. van die wandelaers
lt men 'er hedendaegs noch veele by de straten, die sich
ral achter fatsoenelyke meisjes en ook getrouwde vrouwen
n sien, waerdoor derselver goede naem somwylen schip-
uk lydt, alsoo by veele als dan een begrip ontstaet, dat
danige vrouwspersonen van een ontrouwe en slegte levens-
se moeten zyn; wordende dit doen dies te hatelyker, wan-
r het geschied met dat voornemen om de goede naem van
een vrouwspersoon in verdenken te brengen, gelyk ik
die reden ook soude vermeenen, dat hoon word begaen
het geval, daer een meisje tegens wil en dank word ge-
t, 10. offschoon by ons een kusje maer een afvegen is;
loor het wenken kan ook hoon iemant worden aengedaen,
rnamentlyk wanneer sulx ondernomen word van een
ht mansperson tegens een eerbare vrouw, en sulx in
byzyn van andere menschen, die daerom lagchen,
m eens, dat sulx in de kerk geschiedt; want door ge-
rden wordt hoon begaen, ook wanneer iets word onder-
nen het geen tegens de goede Zeden aanloopt, nu word
sekerlyk by alle eerlyke vrouwspersonen voor seer hate-
gehouden; dit gaet soo verre, dat voor een dadelyke
n word gehouden die daed, waer door ik de waerdigheit
een aensienelyke vrouw trachte te krenken, neem eens

 dat

6. *In Notis ad L.* 15. §. 27. *D. de injur.*
7. Gelyk wytlopig aantoont Pagenstech. de Barba *p. m.* 95.
8. Gothofred. *ad L.* 9. *D. de injur.*
9. *L.* 15. *D. de injur.*
0. Althus. *dicæal. libr.* 1. *c.* 125. *n.* 37. Stryk. *de jur. sens. disp.* 7. *c.* 5. *n.* 13.
1. Zie Heemskerk Batav: Arcad: §. En wat souden 'er in de notes over de woorden wel is waar.

dat ik haer knecht achter haer wegneme, of dat ik hem overrede, dat hy syn Mevrouw verlaet. [12]

V. De hoon wordt geacht geschiedt te syn door woorden of daden, die doorgaens plegen tot schimp te verstrekken, en daar voor gehouden te worden, doch wort in soo een geval het tegenbewys ook aengenomen [13], en kan sich soo iemand daer van, de omstandigheden daer na synde, door een eed suiveren en ontledigen. [14]

VI. Het kan de gene, die den hoon aandoet, niet verschonen, dat hy seidt en aentoont, dat hy deselve van een ander gehoort heeft, want hy niet vermocht die te verspreiden [15], want vraegt ten desen te recht seker Rechtsgeleerde, wat doet iemand, die de schande van een ander gehoort voor den dag brengt, anders, als dat hy de pyl, die een ander tot quetsinge van syn evenmensch heeft vervaerdigt, ende beginnen uit te schieten, verder voorthelpt om daer te brengen, waer toe se een ander heeft aengelegt. [16]

VII. Het baet ook niet, dat de verwetene misdaed van hoon is geschiedt, doordien niet vermocht die een ander voor te werpen, maer veel eer verplicht die behoorlyk aen te brengen, ende den Rechter daer van kennis te geven [17]; den Rechtsgeleerde *Paulus* [18] heeft gemeent gehad, dat men iemant, die een misdaed begaen hadde, deselve wel mochte voor de schenen te werpen, en dat het niet goed noch billyk was, dat soo iemant daer over wierde veroordeelt, doch de Rechtsgeleerden willen dese wet verstaen hebben van iemant, die aen een ander een verwyt van een misdaed in het gericht doet [19], ondertussen indien de waer-

12. *L.* 1. §. 2. *L.* 15. §. 16.
13. *L.* 5. *C. de injur.*
14. *L.* 3. *C. de reb. credit. L.* 1. *C. ad L. Cornel. de Sicar.* Gail 2. *obs.* 106. vergelykt Carpzov. *libr.* 2. *resp.* 66.
15. Finkelthaus *obs.* 73. Carpzov. *libr.* 2. *resp.* 62. *n.* 7, 8.
16. Hertius *libr.* 1. *paroem.* 98.
17. *Const. Criminal.* Caroli V. *art.* 110. *L.* 5. *C. de injur.*
18. *in L.* 18. *pr. D. de injur.*
19. Gail 2. *obs.* 99. *num.* 7

waerheid van soo een voorgeworpen misdaed word daer gedaen en bewesen, wordt soo iemant daer over sachter gestraft. [20]

VIII. Ik tekende soo even [21] aan, dat de hoon iemant aengedaen uit sodane woorden en daden wierdt opgemaekt, die tot iemants schimp en laster konden verstrekken, doch hier moet onderscheid gemaekt, ende gelet worden op die gene, dewelke se voortbrengt ofte doet, want syn dat personen, die gestelt syn om de Zeden te bestraffen of die te verbeteren, dan worden haer daden of woorden voor geen hoon gehouden of opgenomen [22], dit heeft plaets omtrent Magistraetspersonen [23], Prædikanten [24], Meesters [25], Heeren [26] en andere; merkt hier verder aen, dit maer een begrip ende gedagten te zyn, die men in twyfelachtige gevallen van die menschen heeft, is het nu, dat men het tegendeel kan daer doen, dan souden de zodanige ook over laster kunnen worden aengesproken ende gestraft, en zoude dus een Predikant, die zich in het bestraffen te buiten gaet, en syn toehoorders in het openbaer ten toon stelt, of die gene, dewelke in het stuk van Godsdienst verschillen, daer over met verregaende scheltwoorden als anders doorhaelt, daer over ter verandwoordinge geroepen kunnen worden [27]; Ik zal over het gedrag van eenige Predikanten de woorden van een voornaem Rechtsgeleerde alhier [28] de myne maken, dewelke het navolgende aentekent; „ Ik kan niet „ verbergen, dat menigmael met veel verwonderinge en be„ vremdinge hebbe aengehoort de bytende en malitieuse ex„ pressien van dese en gene Predikanten, tegens hare Ampt„ genoten en Medebroeders voortgebragt, en sulx staende

 „ op

20. Stephan. *ad const. Crimin.* Caroli V.
21. Namentlyk *num. VI.*
22. *L.* 33. *D. de injur.*
23. Brunneman *ad L.* 32. *D. de injur.*
24. *L.* 15. §. 39. *D. de injur.*
25. *L.* 5. §. 3. *in fin. D. ad L. Aquil.*
26. *Lun. C. de emend. servor.*
27. Carpzovius *jurispr. consit. libr.* 3. *det.* 98.
28. Den Heer van der Meulen Annot. over de Constum. en Usant. der Stad Utrecht. pag. 444.

„ op den ſtoel der waerheit, om de Gemeente voor te
„ dragen de Leere der Waerheit die na de Godſaligheit is, en
„ aen te manen tot de betrachtingen der plichten en deug-
„ den een Chriſten betamende, en in te boeſemen de gron-
„ den, waer op onſe Chriſtelyke hervormde Religie en het
„ ware geloof ſteunende en gebouwt is, hunne ſonden
„ te beſtraffen, en door ernſtige vermaningen tot een
„ godſalig leven op te wekken, en haer aen te wyzen
„ den weg der zaligheit, in plaets van hunnen plicht met
„ allen yver deſen aengaende te betrachteu, menigmael hun-
„ ne reden alleen gericht hebben, om hare Medebroede-
„ ren, die in deſe en gene poincten en Theologiſche ver-
„ ſchillen de gronden des geloofs of der Religie niet concer-
„ nerende, met haer niet overeenſtemmen, te traduceren,
„ hun gevoelen te calumnieren en te laſteren, als of de-
„ ſelve niet geſont waren in de leere, en het woord der
„ waerheit niet recht en ſneden; over ſulx hun noemende
„ nieuwe Theologanten, nieuwe Leermeeſters, en hunne
„ leere een nieuwe Leere, en dienvolgens haer by de Ge-
„ meente verdacht trachten te maken, deſelve als met de
„ vinger aenwyſende; en te gelyk ook hunne Overheden
„ en Machten (de leſſe van Pauli leere vergeten hebbende)
„ beſchuldigen van nalatigheid, als of deſelve niet ſouden
„ waken en yveren voor de beſcherminge des waren geloofs,
„ en de beveilinge der geſonde leere, ons eenmael overge-
„ levert, aengenomen, en met publique authoriteit beveſtigt.
„ Byaldien in deſen de plicht en het ampt van een Bedie-
„ naer des Nieuwen Teſtaments en Euangelium des vredes
„ beſtaet (waer inne de betrachtinge der liefde met ſoo krach-
„ tige drangredenen, als ſynde de vervullinge der wet, van
„ den onfeilbaren Leermeeſter Jeſus Chriſtus en ſyne Apo-
„ ſtelen op ons gemoed word aengedrongen) ſoo ſoude men
„ lichtelyk tot die gedagten konnen vervallen, dat by ſooda-
„ nige Leeraars een nieuw Euangelium is verkondigt waer na
„ ſy hun leere en leven richten, en by gevolge een nieuwe
„ leere voortbrengen, en by retorſie deſe calumnie haer
„ konnen toedeelen. Ik moet bekennen, dat ik menigmael

„ uit

„ uit het gehoor van sodanige Redenvoeringe of Predikatie,
„ met veel ergernisse ben t' huis gekomen , en my ontzet
„ gevonden hebbe van die veneratie en dat respect, als me-
„ de die liefde, dewelke men syne Leeraers, als die waken
„ voor de zaligheid onser ziele, behoord toe te dragen en
„ te betonen. Verkiesende menigmael sodanige texten tot
„ een stoffe van hunne Predicatie, welke zy vermeinen hun
„ occasie te kunnen geven, om hier en daer in de toepas-
„ singe en applicatie hare medebroederen van ter zyden te
„ steken, en dienvolgende den stoel der waerheit beklimmen
„ met een herte, waer in den haet in plaetse van broeder-
„ lyke liefde prædomineert, en waer mede niet gelove, dat
„ sy voor Jehovah, als een Richter der gantsche aerde, in
„ 't oordeel souden wenschen te mogen verschynen. Consi-
„ dererende sulke Leeraers niet als Gesanten des Vredes,
„ maer als aenklagers der Broederen, die twist en twee-
„ dracht soeken te saijen, hare medebroeders dese en gene
„ calumnien aenwryvende. Tegens de sodanige vermein ik
„ met goed recht de actie van injurien te konnen worden ge-
„ intenteert, *ut qui atroces spargunt injurias*, ja selfs gecon-
„ sidereert konnen worden als seer nadeelig aen de gemee-
„ ne rust, in vilipendie van de Hooge en wettige Overig-
„ heid [29]. "

Een Richter of Magistraet iemant te onrecht en *ex fiducia Magistratus* om dat hy denkt, dat hy Magistraet is, beset-tende, kan over aengedaen hoon tegens deselve worden ge-klaegt [30]; hier toe zoude ik ook brengen het geval, daer men iemant onverhoort veroordeelt, het geen het alderhartste is, dat iemant ooit kan wederyaren, want dan word de ver-dediging, die nooit aen niemant moet geweigert worden, be-nomen, dus ook een meester, die de maet van straffen te-buiten gaet, soude daer over aensprekelyk zyn, [31] en daer en boven wegens de gepleegde wreedheit konnen gestraft wor-den. [32]

IX.

29. Vergelykt hier Wissenbach. *vol.* 2. *tit. de injur. thes.* 17.
30. *L.* 32. *D. de injur.*
31. *L.* 5. §. 3. *L.* 6. *D. ad L. Aquil.*
32. *L. un. C. de emendat. propinq.*

IX. Wat hoon is ende wanneer die iemant geoordeelt word aengedaen te zyn, aengetoont hebbende, sal ik hier noch met een woord bydoen, dat het bekent zynde, dat iemant niet alleen wegens hoon hem selven toegebragt, kan klagen, maer dat hy sulx ook kan doen wegens de hoon, die zyn vrouw of kinderen word aengedaen, de vraeg sich voordoet, hoe verre iemant wegens den hoon zyn meid of knegt aengedaen kan klagen? waer op dient, dat de Heer of Vrouw over den hoon een knegt of meid aengedaen en toegebragt, niet verder kan klagen, als deselve kunnen aentonen, dat de laster of hoon ten haren opsigte geschied is, [33] het geen uit de omstandigheden moet worden opgemaekt, neem eens ik sende een knegt of meid uit om iemant te manen, en soo een meid of knegt word geslagen, soude ik over aengedane smaed aen myn meid of knegt kunnen klagen, dus ook een knegt, die voor my jaegt, daer in wordende verhindert of geslagen, soude ik daer over kunnen klagen; men klaegt veeltyds in diergelyke gevallen t'onrecht, wanneer men zyn klagte daer op bouwt, dat een knegt geslagen is de livrei van zyn Heer aan hebbende, om dat de livreirok daer door geschonden is, want de livrei geen recht aen een Heer geeft om wegens slagen zyn knegt toegebragt te klagen, maer dient die alleenig, dat den dader daer door kan geweten hebben, wiens knegt het was, doch wie in desen klagte toekomt moet uit de vorenstaende bepalinge worden opgemaekt; en is den regul hedendaegs dese, indien een knegt of meid hoon word aengedaen, soo moet die selve klagen, ten ware uitdrukkelyk konde worden daer gedaen, dat die hoon tot tort van den Heer of Vrouw was geschied. [34]

X. Alle aengedane hoon is van geen een en het selve aenbelang, want ten opsigte van de daed, of van de plaets, of van de persoon, die de hoon word aengedaen, word deselve groter of kleinder geächt; Ten opsigte van de daed, gelyk wanneer iemant niet met één, maer met verscheidene seer harde en

33. *L.* 15. §. 35. & 48. *D. de injur.*
34. Harprecht *ad* §. 3. *Inst. de Injur. num. ult.* H. de Groot Inl. *libr.* 3. *cap.* 35. *num.* 12. Gomez. *Var. Resol. tom.* 3. *cap.* 6. *n.* 6.

:ware gelyk soo iemant op het Hof, Raadhuis, Kerk en
gelyke openbare plaetsen, of in het aensien van den Rich-
geslagen of andersints hoon aengedaen is; Ten opsigte van
ersoon, gelyk soo iemant een Magistractspersoon, Raads-
of Vader slaet, of ook een Deurwaerder of Bode en dier-
ke personen, vervangende hunne Heeren Principalen,
andelt en hoon aendoet, wanneer in het waernemen van
bedieninge besig zyn, en soodanig eene hoon word zwaer
emt, [35] en werd merkelyk zwaerder gestraft als andere
oudige hoon.

L. Noch word de hoon groter of kleinder geächt uit de
s der wonde, gelyk soo iemant een oog uitgeslagen is,
: soodanig een wonde veel zwaerder gehouden word, dan
wonde in het lichaam, dewelke genesen zynde, den
nden weinig of geen hinder doet; of indien een arbeids-
zyn rechterhand afgehouwen word. [36]

I. De straffen van aengedane hoon, soo wel simpele als
e en harde, werden gelaten aen het goedvinden van een
ter na gelegentheit van de zaak en persoon den eisch ver-
ende of verligtende, ende vooral schattende de schade,
e die gene, die de hoon is aengedaen, is lydende, gele-
heeft, en noch soude mogen lyden, [37] soo wel in het
l, daer tot straffe als daer tot vergoedinge eisch gemaekt
l, want in verscheidene injurien van gewigt, soo wel de
ie als beschadigde partye voldaen moet wesen; [38] moe-
e ik alhier in het voorbygaen aentekenen, dat ingevolge
Roomsch recht [39] den eisch tot vergoedinge en straffe
te gelyk kunnen worden ingestelt, om reden, dat door
en en ander de suivere wraek vervolgt word, [40] doch dat
it in de practycq niet aengenomen; [41] Ik dede soo even

O o op-

§. 9. *Inst. de injur.*
L. 8. §. 9. *D. L. C.* §. 9. *Inst. de injur.*
§. 7, 8, 9. *Inst. de injur.*
§. 10. *Inst. de injur.*
L. 10. *C. de injur.*
L. 6. *D. de injur.*
Sande *in dec. Fris. libr.* 5. *tit.* 8. *def.* 12. Mynsing. 1. *Obs.* 25. Gail
1. *Obs.* 63. *n.* 9. Mæv. *ad jus Lubec. libr.* 4. *tit.* 4. *art.* 3.

opmerken, dat de straffe wegens aengedane hoon aen het goedvinden van den Richter stond, waer van echter moet uitgezondert worden het geval, wanneer aen een Priester, wanneer hy besig is met de bedieninge, eenige hoon word aengedaen, en die daer door gestoort, als wanneer de straffe des doods soo iemant, volgens het Roomsch recht daer over soude kunnen worden aengedaen, [42] soo meenen ook eenige, dat die gene met de dood soude moeten gestraft worden, die aen zyn Overigheid, wanneer in het uitvoeren van zyn Ampt besig is, eenigen hoon aendoet, het geen by andere niet verder is aengenomen, als wanneer aen diergelyke personen ook als dan geweld word aengedaen. [43]

XIII. Wanneer d'eer van iemant word gekrenkt by geschrift, dan draegt sulx de naem van een fameus libel of pasquil, [44] dit kan op meer als eene wyse geschieden, en verdient geen verschoninge schoon sulx waerachtig waer, uitgenomen zeidt *Grotius* [45], wanneer soodanig te kennen geven geschied aen de Overigheit tot straffe des misdaeds; de vrage is, of het een Pasquil is, wanneer 'er de naem van den Maker onderstaet, welke ik vermeene, dat met ja sal behoren beäntwoord te worden, om redenen, die seer wytlopig aenvoert; de Heer *Raedsheer van der Meulen*; [46] de straffe tegens dese misdaed ingevolge het Roomsch recht [47] is de dood, en ingevolge de Hals-ordening van Keiser Carel de V. [48] *de straffe van gelykmatige vergeldinge*, [49] doch hedendaegs schynt de meest gewone straffe een willekeurige, die aen het goedvinden

42. *L.* 10. *C. de episcop. & Cler. & Auth. sed novo jure C. de episcop. & Cler. L.* 13. *C. de injur.* Stryk. *us. mod. pand. de injur.* §. 25.
43. Carpzov. *quæst.* 100. *n.* 23. *& p.* 4. *const.* 43. *def.* 1.
44. Dus genaemt na Pasquinus, waer van wytlopig handelt *Nical. Henelius ab Hennenfeld in Otio Uratislaviensi cap.* 34.
45. In zyn Inleidinge tot de Hollandsche Rechtsgeleertheit III Boek XXXV Hooftdeel.
46. In zyn Annotatien over de Coustumen en Usantien der Stad Utrecht *pag.* 448. §. 24.
47. *L. unic. C. de Famos. libell.*
48. *Art.* 110.
49. *Pœna talionis.*

den van een Richter staet, ingevoert te zyn, en plaets te hebben; En indien den inrichter en opstelder van een Pasquil niet te ontdekken is, kan hy in soo een geval door een scherprichter voor oneerlyk verklaert, en dat pasquil opentlyk verbrand worden, [50] voor het overige worden ook die gene voor opstelders van een pasquil gehouden, dewelke het selve machtig wordende en in handen hebbende niet aenstonds stukken scheuren of verbranden. [51]

XIV. Alle hoon gaet na rechten te niet.

Eerstelyk door de dood [52] ten zy daer over eisch in rechten geschied mogte zyn. [53]

Ten tweden door dissimulatie of ontveinsinge; Indien namentlyk den genen, die den hoon is aengedaen, sich veinst, als of hy die niet acht, want indien hy datelyk sich die niet aentrekt en daer van protesteert, werd deselve te niet gedaen, [54] gelyk ook in het algemeen de hoon door tekenen van vriendschap word weggenomen, en word van ouds by de Duitschen wel het krachtigste gehouden het drinken uit een beker; En [55] hier van de manier *op Hofrecht te drinken*, en het toebrengen van een glas op het Hofrecht. [56]

Ten derden, door verdrag [57]

Ten vierden, door transactie [58]

Ten vyfden, door een eed, wanneer men zweert, dat men geen eisch daer over sal doen [59]

Ten sesden, door verjaringe, en wel voor soo veel betreft de woordelyke hoon door het verloop van een jaar, en die

Oo 2 door

50. Brunnem. *ad L. fin. D. de requir. reis in fine.*
51. *Dicta L. unic. C. de Famos. libell.*
52. *L.* 13. *pr. L.* 15. §. 14. *D. de injur.*
53. *L.* 139. *D. de reg. jur.*
54. §. *hæc actio Inst. de injur.*
55. Cluver. *de Antiq. German. libr.* 1. *cap.* 17. *vers. penult.* Bouvot *tom.* 2. *in verb. injure quæst.* 12.
56. Gail *de Arrest. cap.* 14. *num.* 9. Wehner *in pract. observ. litt. H. verb.* Hofrecht.
57. *L.* 17. §. 1. *D. de pact.*
58. *L.* 11. §. 1. *D. eod.*
59. *L.* 11. §. 1. *D. eod.*

door dadelykheden geschied: daer over kan altoos geklaegt worden. [60]

De klagte wegens een fameus libel of pasquil soude, ofschoon anders die, welke wegens woordelyke hoon geschied door verloop van een jaar ophoudt, altoos kunnen geschieden, ook tegens die gene die een pasquil verspreit heeft. [61]

En eindelyk ten sevenden, door voldoeninge. [62]

DERDE BOEK

EERSTE HOOFTDEEL.

Van Brandstichtinge.

Korte Inhoudt.

I. *Wat Brandstichtinge is.*
II. *Over de zwaerte deser misdaed.*
III. *Die misdaed hoe geschied.*
IV. *De straffe deser misdaed na de Mosaische en Geestelyke wetten, als mede die der Romeinen.*
V. *Hedendaegs worden de Brandstichters verbrand, en dit heeft plaets in alle soorten van Brandstichters.* VI.
VII. *In allerbande brandstichtinge.*
VIII. *Over allerlei soort van schade.*
IX. *De aenbiedinge van vergoedinge neemt de straffe niet weg.*
X. *Die zyn eigen huis in brand steekt, word daer over aen de straffe des vuurs onderhevig.*

XI.

60. Zie Groenewegen over de Groot Inleiding tot de Hollandse Rechtsgeleertheit III Boek XXXV Deel.
61. Zie hier over na G. Schultzen *Synops. Inst. ad tit. de injur.* die over hier wytlopig handelt.
62. *Per. §. final. Inst. de perpet. & tempor. act.*

II. *Het is ten aensien van de straffe van dese misdaed om het even, of iemant in eigene persoon den brand heeft aengestoken, dan wel een ander sulx te doen geboden.*

II. *Hy word ook met den vuure gestraft, die door andere beledigt zynde, en sich daer over willende wreken, de brandstichtinge in het werk stelt.*

II. *Of wegens herhaelde brandstichtinge de straffe verzwaert kan worden?* XIV, XV, XVI, XVII.

II. *Over brandstichtinge, die uit onachtsaemheit en schult voorkomt.* XIX, XX.

I. *De vrage ondersogt, wie in brandstichtinge, die uit schult ontstaet, de last des bewys word opgelegt.*

II. *Indien in een brand dese of gene bescheiden van schult, of betalinge zyn gebleven, hoe sulx te bewysen.*

I. *Hoe verre een Heer door den brand door zyn dienstboden in zyn werk veroorsaekt, moet instaen?*

V. *Hoe verre het voornemen van dese misdaed gestraft word.*

V. *De straffe deser misdaed op wat manieren die vermindert en weggenomen word, en in het bysonder in hoe verre het berouw daer toe voldoende is.*

I. *Over Brandbrieven.*

Tot hier aen toe gehandelt hebbende over die misdaden, die het lyf en d'eere betreffen, ga ik thans over tot gene, dewelke aen iemants goederen worden gepleegt, epale desen aengaende myne gedachten in d'eerste plaets lie daed, dewelke door den brand tot nadeel van zyn mensch word ondernomen, en kome dus aenvankelyk tot eschryvinge van een Brandstichter, dewelke soodanig ie- is, die met een boos opset en voornemen brand sticht, y, dat hy sulx selve doe, of dat hy andere daer toe ge- e, of door andere daer toe gebruikt word, welke daed n hy komt uittevoeren door daer toe vele menschen by anderen samen te roepen, en daer toe een opstand te ekken, soude soo iemant over openbaer geweld gestraft en worden. [1]

 II.

[1] de L. 1. de L. 10. D. ad L. Cornel. de Sicar. L. 11. C. qui accus. non poss. L. 5. D. ad L. Jul. de vi public.

II. Een daed ten uitersten zwaer en gruwsaem, want wat kan 'er zwaerder uitgedagt worden, dan dat iemant door de quaedaerdige uitvindinge van een schelm alle zyne goederen, koopmanschappen, goud, silver, papieren ende middelen, die hy en zyne voorzaten met soo veel naerstigheit hebben bekomen, ende bewaert, van het begin hares levens daer voor hebbende gearrebeidt, in een korte tyd tot assche verbrand siet, komende daer en boven veeltyds tot die staet, dat hy het overige van zyn leven in een beklaegelyke bedelarye en schamele armoede moet doorbrengen; Een daed, waer uit doorgaens niemant selfs niet den brandstichter eenig voordeel trekt; Dieven, Straetschenders en Struikrovers genieten of bejagen ten minsten eenig profyt uit hunne euveldaden, doch aen Brandstichters komt gemenelyk ten desen niets te stade; Eindelyk in vele andere gruwelstukken word doorgaens de lust der bose menschen voldaen, doch in brandstichtinge bekomt den Brandstichter noch nut noch vermaek, ten ware sich iemant ô gruwel! met den Keiser Nero in den brand van de Stad van Romen, door hem aengestoken, konde verheugen.

III. Dese daed geschied, of met opset of door onachtsaemheit, en word hier van daan in een opsettelyke of onachtsame brandstichtinge onderscheiden, geschiedende d'eerste of om daer by te roven, of om een doodslag te begaen, of om iemant schade en nadeel toetebrengen, of aen een andere ongeoorlofde oorsaek, welke soort men doorgaens met de naem van *Moordbrand* bestempelt, en de twede dewelke uit onachtsaemheit voorkomt men eenvoudig *brand* genoemt vind: [a] schoon het schynt, dat het woord *Moordbrand* soo een brand beteekent, die met een moord gepaert gaet, en daerom doorgaens by de Rechtsgeleerden, die over de misdaden handelen, onder de doodslagen,

[a] Zie dit by S. F. Boehmer *elem. jurispr. criminal. sect.* 2. *cap.* 24. §. 264. en doet 'er by de Coustumen en Usantien der Stad Utrecht *Rubr.* 44. *Art.* 1. alwaer de woorden dus luiden: *Soo wie iemants huis of andere Edificie, of eenig ander goed verbrand, daer inne het vyer stekende NB:* MET OPSETTEN WILLE, *sal metten vyere geëxecuteert worden;* en word dit in die Rubrycque aldaer *Moordbrand* geheten.

gen, dewelke met eenige omſtandigheden gepleegt worden, gebragt worden die doodſlag, die door brandſtichtinge geſchied, en by gelegentheit van dien ondernomen word, gelyk ook daerom over de brandſtichtinge onder *den Titul ad L. Cornel. de Sicariis* in het wetboek van den Keiſer *Juſtinianus* en niet onder *den Titul de Incendio, ruina, naufragio* gehandelt word; Andere menen, dat moorbrand ſoo een brand ſoude aenduiden, die by nacht en ontyden in het heimelyk word ondernomen, en waer van dus den Dader onbekent is, want *moord* betekent eigentlyk een *homicidium clandeſtinum, een heimelyken en verborgen doodſlag*, 3. integendeel vindt ik, dat volgens het Saxiſche Landrecht *mordbrand* of *moordbrand* het tegendeel betekenen ſoude, een brand namentlyk, die niet by een alleen in het heimelyk, maer die door een daer toe opgehitſte menigte word ondernomen. 4.

IV. De Moſaiſche wetten maken geen gewag van deſe misdaed, mogelyk dat deſelve by de Joden in het geheel niet bekent geweeſt, immers ſeer ſelden voorgevallen moet zyn; het Pauſſelyk recht veracht ten uiterſten deſe daed, want in gevolge het ſelve word die gene, dewelke ſich aen deſe euveldaed ſchuldig maekt, geëxcommuniceert, van een Chriſtelyke begravenis ontſet en een jarige boete, om in Jeruſalem of in Spanjen den Dienſt te gaen waernemen, opgelegt 5. Het Roomſch recht let in het ſtraffen van deſe misdaed eerſtelyk op de plaets, daer de brand geſchied, of namentlyk die in een Stad, een Dorp of gehugt is ondernomen, ten tweden op de Perſoon, die deſelve gedaen heeft; en daer van daan maken de Rechtsgeleerden dan dit beſluit hier over op, dat ſoo dikwils 'er brand in een Stad word geſticht, den Brandſtichter, ſoo hy een gering perſoon was, de beeſten wierd voorgeworpen of verbrand, indien het namentlyk een grote en

3. J. G. Wachteri *Gloſſ. German. in voce* mord & C. G. Haltaus *Gloſſar. German. med. æv. in voce* mordbrand.

4. Zie dit by Joh. Schilterus *in prax. Jur. Rom. in For. German. exercitat. ad Pandect. XLIX.* §. *C.*

5. Zie hier van *C.* 5 & 6. *de injur. & damn. dat. cap.* 19. *de ſent. excommun. item C.* 14. & 17. *quæſt.* 4. *can.* 32. *C.* 23. *q.* 8.

en merkelyke brand was, [6] doch was het een kleine brand dan moest soo iemant onthalst worden, [7] maer indien den Beklaegde van Adelyken bloede of in een andere waerdigheid gestelt was, dan wierd soo iemant om een zware brandstichtinge onthalst, [8] Een seker Rechtsgeleerde *Menochius* [9] namentlyk meent, dat het aen 's Rechters willekeur behoorde gelaten te worden, of hy ter zake van zware brandstichtinge de doodstraffe volgens de Roomsche wetten [10] den Brandstichter, die van geringe stand is, soude willen opleggen; omtrent de brandstichtinge op een hoeve of huis te veldwaerts in gepleegt, moet de Beklaegde, indien de brand licht is, verbannen, doch, indien die zwaer is, onthalst worden, mits deselve door iemant, die van een geringe stand is, ondernomen is, [11] doch een mensch van Adelyken bloede of in een andere waerdigheit gestelt, word om zware brandstichtinge op een Landhoeve gepleegt met een eeuwig bannissement, doch om een ligte met ontsegginge voor een tyd gestraft. [12]

V. De stoffe ten desen verdient, dat ik daer over alhier wat wytlopiger ben, en uit den beroemden Criminalist *Carpzovius* [13] een en andere aenmerkinge aengaende de misdaed van brandstichtinge opgeve, waer toe tredende sal ik desen regul vooraf als aennemelyk vaststellen, dat Brandstichters hedendaegs verbrand moeten worden [14], schoon in Holland gewörgt, het aengesicht met vlammenden vuure geblakert, en het

6. *L.* 9. *L. final.* §. 1. *D. de incend. ruin. naufrag.*
7. *L.* 28. §. 12. *D. de pœn.*
8. *dict. L. fin.* §. 1. *D. de incend. ruin. naufrag.*
9. *libr.* 2. *arbitr. judic. cent.* 4. *cas.* 390. *num.* 32.
10. *L.* 1. *L.* 10. *D. ad* L. Cornel. *de Sicar. L.* 28. §. 12. *D. de pœn.*
11. Zie de soo even aengehaelde wetten.
12. Zie de soo even aengehaelde wetten.
13. *In prax. Criminal. libr.* 1. *quæst.* 39.
14. Gail 2. *Obs.* 22. *num.* 6. Coler. *p.* 1. *decis.* 66. schynende de reden van dese straffe gesogt te moeten worden in de swaerheid der misdaed, en om andere van dese gruwelyke daed door een gruwelyke straffe af te schrikken, doch geensints daer in als of niet selden door brandstichtinge menschen in de huisen om het leven raekten, en dus eene gelykheid van straffe hier plaets konde hebben, gelyk soo gevoelt Gos. Esbach. *ad* Carpzov. *p. m.* 630. *in fol.* dog wat te ver gesogt.

het lichaem op een rad gelegt met een pot betekenende brandstichtinge, [15.] en dien regul op de volgende wyse uitbreiden, eerstelyk tot allerhande soort en gesteltheit van menschen, soodanig, dat niet alleen mans, maer ook vrouwspersonen aen dese daed sich schuldig makende ten vuure verdoemt moeten worden, en dat niet slegts om de gelykheit van reden, welke een en het selve recht uitmaekt, [*15.] maer ook om de zwaer en gruwelykheit der misdaed hier voren [16.] omstandig aengetoont, in niemand, die onder de verpligtinge der wetten en straffen kan gebracht worden, hy zy dan van de mannelyke of vrouwelyke kunne, ongestraft voorby te gaen, of de gewone in een sachtere te veranderen: doet hier by, *dat de zwakheit* der vrouwen ten aensien van de straffe geen verschooninge verdient als in de gevallen, die by de wetten bepaelt syn [17.], nu wordt nergens gevonden, dat een vrouwspersoon, sich aen brandstichtinge schuldig makende, sachter moet gestraft, veel min van alle straffe ontheven worden.

VI. d'Edelen, Advocaten, en andere, die in hoge waerdigheit gestelt zyn, moeten, indien zich aen dese misdaed schuldig maken, aen de straffe des vuurs en der verbrandinge mede overgegeven worden, dewyl ook dese even swaer als geringere menschen misdoen: Het is wel soo, dat het Burgerlyke Recht aen Edelen in dese misdaed eenige verschooninge verleent, en hen ter dier sake ook eene mindere straffe oplegt, gelyk uit de wetten daer van voor handen kennelyk is [18.], doch het is ook teffens waer, dat van de schikkinge deses rechts reeds voor lange door een tegenstrydig gebruik is afgegaen; En schoon de bepalinge der Rechtsverstandigen [19.] doorga, dat Edele, Ryke, en hoge Stands-

 per-

15. Groenew. *ad L.* 28. §. 12. *D. de pœn.*
*15. *L.* 32. *D. ad L. Aquil.*
16. *Num.* 11.
17. Tiraquel *de pœn. temper. cauf.* 9. *num.* 5. Sfort Oddus *de restit. in integr. quæst.* 10. *art.* 6.
18. *L.* 28. §. 1. & 12. *D. de pœn. L. final.* §. 1. *D. de incend. ruin. naufrag.*
19. Tiraquel *de pœn. temper. cauf.* 31. *num.* 1. *Farinac. p.* 3. *quæst.* 98. *num.* 102.

persoonen sachter gestraft worden dan onedele, arme en laege, welk richtsnoer sich ook in het Roomsch wetboek voordoet [20], soo sal dat echter slechts aengaen in willekeurige en niet in gelykvormige straffen, welke door den Richter uit de hoedanigheit der personen moeten onderscheiden worden, doch geensints in sulke straffen, welke gelykvormig en door de wet of instellinge bepaelt vast en seker syn [21], en waer door dus geen onderscheit van Persoonen te houden is, terwyl het onwraekbaer voorkomt, dat eene gelykvormige straf in de misdaed van brandstichtinge bepaelt en benoemd is, welke soo wel tot Edele als andere Personen betrekkinge heeft.

VII. Ten anderen wordt desen regul uitgebreit in allerhande brandstichtinge, soo wel binnen als buiten de Stad in alle Plaetsen, sonder onderscheit ook, aen Huisen, Pakhuisen, Schuren, Wynperssen en diergelyk gebouw gepleegt, want hier niet op de plaets, maer veel eer op de schade, welke uit de brandstichtinge komt voortvloejen, en de zwaerheit der misdaed selve, welke de strengheit van straffe afvordert, gelet word. [22]

VIII. Ten derden, word dit Richtsnoer uitgebreit tot allerhande schade, dewelke door het brandstichten is toegebragt en veroorsaekt geworden: want in het straffen van dese misdaed voornamentlyk gelet word op de zwaerte en het gewigt van dien, gelyk ook voornamentlyk op de gevolgen en den uitslag, die een brandstichtinge kan hebben, en na sich slepen, moetende soo seer niet ingesien worden, wat 'er geschied is, maer wat 'er hadde kunnen gebeuren, en gevolgelyk moet ook de straffe des vuurs worden opgelegt, soo eene ligte ja selfs seer geringe schade door den brand toegebragt, en 't vuur op

dat

20. *in L.* 4. §. 1. *D. de incend. ruin. naufrag. L.* 28. §. 8. *D. de pœn.*
21. Tiraquel *dict. cap.* 31. *num.* 34.
22. Bartol. Cæpoll. *de servitut. rustic. præd. cap.* 44. *num.* 9. *vers. etiam in eo & vers. Et idèm tenet* Jul. Clarus *libr.* 5. *sent.* §. *fin. quæst.* 68. *num.* 20. *vers. facit tamen pro incendio. Prosp. Farinacius in prax. crimin. p.* 3. *q.* 110. *num.* 6. *sub fin. vers. & etiam ultimo supplicio.*

dat selve oogenblik, waer op het te branden en het gebouw aentesteken begonnen heeft, wederom uitgebluft zy.

IX. Uit dit hier voren bygebragte volgt mede, dat de straffe van dese misdaed niet word weggenomen door d'aenbiedinge van vergoedinge, aengesien een ieder, hy zy, wie hy zy, gaern tot behoudinge van zyn leven het verlies zyner goederen ondergaen en liever armoede, dan de dood, verkiesen soude, en dus de wet te leur kunnen stellen; Hier komt by, dat ook geen quytscheldinge door den beledigden aen den dader verleent, wat van de openbare wraeknemingе soude kunnen verminderen, of daer aen eenige d'allerminste veranderinge toebrengen.

X. Om die selve reden is het ook, dat hy, dewelke zyn eigen huis in brand steekt, en sich selven schade toebrengt, aen de gewone straffe des vuurs onderhevig word, aengesien de boosheit der menschen somwylen soo hoog steigert, dat deselve alles durft ondernemen [23], en dus ook wel eens tot hunne eigene schade andere soeken te benadelen, hunne huisen in brand stekende met geen ander oogemerk dan op dat daer door het vuur de woonplaets hunner buuren ook aen grype en verteere. Indien soo iemant tot die misdaed mogte vervallen en misdoen, schoon de brand aenstonds mogte worden uitgebluft, en geen ander dan des brandstichters huis door de vlammen verteert, en aen de huisen der nabuuren geen de minste schade word toegebragt, moet dien onvermindert den dader aen de straffe des vuurs worden overgegeven, want het aen hem niet heeft gestaen, dat de naburige huisen niet in volle vlammen geset, maer door Gods goedheit en bescherminge bewaert zyn.

XI. Ik hebbe hier voren al met een woord aengemerkt, dat het ganschelyk om het even was, of iemant in eigene persoon den brand heeft aengestoken, dan wel eenen anderen sulx te doen geboden, want beide, soo wel lastgever, als lastaennemer, soo wel huurder, als verhuurder, worden aen dese straffe niet t'onrecht onderhevig gemaekt, welke stellinge alhier een weinig verder sal daer doen, en dus ten vierden ten desen aentekenen, dat dit ten aensien van een lastaennemer en

23. Horat. *libr.* 1. *Od.* 3.

en verhuurder, die zynen dienst ter aenstekinge voor loon en gelt verhuurt, niet veel twyfels heeft, aengesien in misdaden niemant uit hoofde van last verschoont word, en ook de last van een schandelyke of onrechtmatige sake nooit verbindt, ja selfs niet door eedzweringe kan bekrachtigt worden [24], ja hy misdoet selfs zwaerder, die uit insigte van winst sich niet ontsiet eene soo gruwsame misdaed te plegen, dan soo iemant, die door haat of nyd gaende gemaekt zynde misdoet, behalven, dat het ook seker is, dat de tusschenkomst van gelt, schoon van die kracht, dat het alles verkracht [25], het wanbedryf verzwaert; De Lastgever en Huurder word ook geen mindere straffe aengedaen, de reden hier van is, dewyl de misdaed van lastaennemer en lastgever, van huurder of verhuurder, uit den aert der nauwe betrekkinge genoegsaem een en deselve is, waeromtrent het eene gestelt zynde, ook het andere noodsakelyk gestelt word. [26]

En het is ook om het even, of iemant die aenstekinge selve eigenhandig volbrenge, dan dat hy die door een ander laet uitvoeren en verrichten, want het gene iemant door een ander doet, word hy gehouden selve te doen [27]; schynende een lastgever drievoudiglyk te misdoen, soo wel tegen sich selven, als tegen den lastaennemer en verhuurder, die hy ter aenstekinge omkoopt, en ook tegen hem, wiens huis door het vuur verteert word, en dus om hier van afteстappen de lastgever moet in dit geval om de zwarigheit en het vermenigvuldigen der misdaed met de straffe des vuurs gestraft worden.

XII.

24. *L. 6. §. 3. & 7. D. 12. §. 11. L. 23. §. 6. D. mandat. C. non est obligatorium de Reg. Jur. in 6to.*

25. Waer over J. de Dekker met reden uitroept!

„ *O geltsugt boose prye,*
„ *Waer vindt men schelmerye,*
„ *Soo schandig, soo veracht;*
„ *Waer toe gy niet verkracht,*
„ *Het sterffelyk geslacht?*

26. *Per L. final. D. de Acceptilat.*

27. *C. qui facit 72. de Regul. Jur. in 6to L. 169. D. de Reg. Jur.*

XII. Ten vyfden word het bovengemelde Richtsnoer ook toegepast op sulke brandstichters, die door andere beledigt zynde, en sich daer over willende wreken, dese misdaed in het werk stellen, en haer daer door over het aengedaen ongelyk eenige voldoeninge tragten toetebrengen, dat is wel soo, dat hy, die aenstoot geleden hebbende, en uitgedaegt zynde sich te wreken, gesogt heeft, eenigermaten verschooninge vindt [28]; dat het ook seer moeijelyk valt de hitte der gramschap te beteugelen [29], en uit welke plaetsen iemant met schyn soude kunnen opmaken, dat in dit geval een brandstichter, soo niet van alle, echter van de gewone straffe des vuurs moet ontheven worden, doch het is ook teffens waer, dat de aengehaelde rechtsplaetsen handelen van de misdaed van doodslag en in het bysonder van sulk een doodslager, die uit een rechtmatige en schielyk opkomende toorn misdoet, het geen niet valt in een brandstichter, dewelke die daed niet onderneemt, als na een voorafgegaen beraed over het byeenbrengen van de brandstoffen, de manier hoe die daed in het werk te stellen, en wat dies meer is.

XIII. Hier doet sich een vrage voor, of niet een Richter in het geval, daer Brandstichters de misdaed meer als eens hervat hebben, de straffe des vuurs soude kunnen verzwaren, met byvoeginge van eene meer zware rechts-oeffeninge, namentlyk dat de daders op een horde gebonden zynde, na de strafplaets weggesleept, of even voor de uitvoeringe met gloejende tangen gebrand werden? En dat wel om dese reden, aengesien het een Richter na rechten vrystaet bykans alle de straffen om wettige redenen na goedvinden te verzwaren. [30] Welke vrage *Carpzovius* met neen beäntwoord, om redenen, dat nergens ten opsigte deses van het verzwaren der straffe iets gevonden word, en oversulx daer op niet ligt moet aengedrongen worden [31], te minder in desen daer de straffe pynelyk en zwaer genoeg is.

28. *L. 14. D. de bon. libert.*
29. *L. 38. §. 6. D. ad L. Jul. de adulter.*
30. *L. 3. C. ex quib. caus. infam. irrogat.*
31. *C. is qui in Eccles. 18. in fine prax. X. de sentent. excomm. in 6to*

XIV. Dat ook de hervattinge der misdaed toch nooit kan te wege brengen, dat een beklaegde het zy op een horde gebonden zynde na de strafplaets weggesleept, of even voor de uitvoeringe der straffe met gloejende tangen behoore gebrand te worden, want anderfints foude ook een overspeelder om hervat overspel, en een dief om meerder dan eens gepleegden diefstal, met gloejend yser moeten gebrand worden, het geen ongerymt is.

XV. Het is wel soo, dat de herhalinge der misdaed doorgaens een zwaerdere straffe eischt, doch moet dit echter verstaen worden slegts plaets te hebben in ligtere misdaden, of wel in sulke, welke met de dood niet strafbaer zyn, waerin een Richter een mindere of ligtere straffe kan verzwaren, of soo de klare en duidelyke wet in seer gruwsame misdaden de verzwaringe van straffe toelate, het geen sich in de misdaed van brandstichtinge, hoe gruwsaem deselve ook is, niet voordoet.

XVI. Doet hier by, dat na rechten [32] een Richter in het straffen altoos na de sagste zyde verplicht zynde overtehellen hy immers verkeert soude handelen door in dit geval, daer de wet zwygt de straffe te willen verzwaren, neen het recht en de billykheit pleiten hier voor het tegendeel.

XVII. Niemant kome echter hier door tot die verkeerde denkbeelden, als of andere misdaden teffens met die der brandstichtinge gepleegt, en hervat zynde, niet harder souden kunnen gestraft worden, neen in fulke gevallen soude een Richter bevoegt zyn de straffe des vuurs te verzwaren, door het toevoegen van een vergrotinge der zelve, want hier word de misdaed op sich selven niet herhaelt, maer word daer noch een zwaerdere misdaed bygevoegt, dus verre my bedient hebbende van het gevoelen van den vermaerden *Carpzovius* moet ik hier noch byvoegen, dat *Joh. Sam. Fred. Boehmer* [33] ten desen anders gevoelt, willende, dat wanneer de meergemelte misdaed

32. *L.* 4. §. 1. *D. de suspect. tutorib. L.* 32. & 42. *D. de poen. L.* 155. §. 2. *D. de Reg. Jur.*

33. *In Observat. Select. ad* Carpzovii *prax. Crimin. pag.* 89.

daed herhaelt is, al is het ſchoon, dat 'er geen verzwarende omſtandigheden zyn bygekomen den brandſtichter daer over zwaerder moet geſtraft worden, wederleggende het gevoelen van welgemelte Criminaliſt.

XVIII. Hier voren [34] merkte ik aen, dat deſe misdaed met liſt en opſet wierde ondernomen, of dat die quam voortevallen uit onachtſaemheid, en ſchult, van deſe laetſte ſoort over de brandſtichtingen, namentlyk die uit onachtſaemheit geſchieden, ſal ik nu voortvaren te handelen, en dien aengaende vooraf aentekenen, dat de ſtraffe des vuurs geen ſtand grypt, indien de brandſtichtinge door geen de minſte liſt, maer enkel en alleen, uit ſchult gepleegt word, het zy die ligt of ſeer ligt, *ook wel* groot of ſeer groot geweeſt zy; want dit ſeker is, dat in misdaden de ſchult nooit met liſt vergeleken word. [35]

XIX. Brandſtichtinge door ſchult ontſtaet op verſcheidene wyſen: ſoo word door *grote* ſchult brandſtichtinge geſegt te geſchieden, indien deſelve uit iemants hooggaend, dom en grof verſuim voortſpruite [36], door *ligte* ſchult, ſoo brand ontſtaet door de ſorgeloosheit der genen, die in het houden en bewaren van vuur niet gebruiken die voorſorge, welke by elken voorſigtigen Vader des huisgeſin tot die mate, welke de menſchelyke natuur afvordert, doorgaens in zyne zaken word aengewendt [37] neem eens, indien iemant op een winderigen dag tot zyn ſelfs gemak, het geen hy wel tot een andere dag konde uitſtellen, vuur aenſteke, of het ſelve niet wel gade ſlaet, op dat het door de kracht des winds niet verſpreide, want ſoo daer door in dat geval brand ontſtonde, word die wel meeſt door ſchult veroorſaekt, ſchoon in ſich ſelven toevallig en by onvoorſien geval opgekomen zynde; En dit is ook het voorbeeld waer van den Rechtsgeleerde Paulus [38] ſich be-

34. *Num. III.*
35. *L. 7. D. ad* L. Cornel. *de Sicar.*
36. *L. 1. §. 9. D. de Obligat. & Action. L. 29. D. mandat. L. 11. D. de incend. ruin. naufrag. L. 226. D. de Verb. Sign. Rauchbar p. 2. quæſt.* 10. *num. 9.*
37. *L. 11. D. de pericul. & commod. rei vend. L. 32. D. depoſit.*
38. *L.* 30. §. 3. *D. ad L. Aquil.* tot verſtand van welke wet zie Barboſa *Saer. Comm. in voce Incendium* §. 11.

bedient; Door *seer ligte* schult word brandstichtinge gesegt voorgevallen te zyn, wanneer iemant nagelaten of niet gedaen heeft, dat gene, het welk de voorsigtigste of meest oplettende Vader des huisgesin niet soude nagelaten of gedaen hebben, hoe seer hy ook in zyne eigene saken, als een ander goed en omsigtig Vader des huisgesin anders te handelen gewoon ware. [39]

XX. Omtrent de straffe van brandstichtinge, die door schult versuim en onachtsaemheit ontstaet, schynen het de Rechtsgeleerden niet eens te zyn; het aennemelykste is, dat de straffe van de door schult veroorsaekte brand willekeurig is, en aen het goedvinden van een Richter staet, die in desen op de grootheit der schult moet letten, en daer na de straffen bepalen, doch echter soo, dat hy de straffe alhier tot de dood niet moet uitbreiden [40]; moetende in dit geval door een Richter daerop ook gelet worden, dat hy de schade van de verbrande of verdorven goederen doe vergoeden. [41]

XXI. De Rechtsgeleerden stellen by dese gelegentheit een vrage voor, schoon tot dese stoffe, daer over straffelyke saken gehandelt word, niet gehorende, op wien, wanneer in iemants huis brand ontstaen zy, en den buurman vergoedinge van schade eischt, de last van te bewysen opgeleit zy, of namentlyk de bewoner van het huis, waerin de brand ontstaen is, te bewysen en aen te tonen gehouden zy, dat het by de schult van hem of zyne huisgenoten niet is toegekomen, dan wel of de buurman, die de schade geleden heeft, het tegendeel behoort te bewysen, en dus aen te tonen, dat de brand door de schult en versuim van hem en de zyne is voorgevallen? Op welke vrage om met weinige t'antwoorden, soo is het sulks, dat de Rechtsgeleerden [42] doorgaens [43] van gevoelen zyn,

39. *L.* 18. *D. commod. final. Inst. de Societat.*
40. *Prosp. Farinac. part.* 3. *quæst.* 110. *num.* 17, 18. Plotus *de in lit. jurand.* §. 45. *num.* 6. Rauchbar *p.* 2. *quæst.* 10. *n.* 10.
41. Volgens de L. 9. D. *de incend. ruin. naufrag. L.* 28. §. 2. *D. de pœn.* en de leere van Rauchbar, Berlichius, Carpzovius en andere meer.
42. Aldus gevoelen Rauchbar, Joseph, Ludovicus, Gail, Farrinacius, Aretimus, Berlichius by Harprecht *ad* §. 13—15. *Inst. de L. Aquil.*
43. Fachineus *libr.* 1. *controv. jur. cap.* 87. Vinnius *libr.* 1. *cap.* 33. en andere begrypen het anders.

n, dat een Vader des huisgesin enkelyk daer uit, dat de
and in zyn huis ontstaen is, met het bewysen zyner omsig-
heit niet belast, en noch minder tot vergoedinge der schade
n verwesen worden, ten zy de andere, die de schade of het
deel uit den brand geleden heeft, te voren bewesen hebbe,
e door versuim het zy van den Vader des huisgesins, of
n hem voor wiens schult hy moet instaen, voorgevallen te
yn. 44

XXII. *Carpzovius* merkt ook aen, offschoon het selve hier in
een dele te pas komt, dat soo mogelyk in den brand dese of
ne bescheiden van schult of betalinge gebleven zyn, d'inschul-
r of schuldenaer, die de schult of betalinge bezweeren wil,
ord toegelaten, op dat namentlyk de sodanige om het gebrek
n bewys niet zy genoodsaekt het verschuldigde buiten syn
doen te missen, of wel een en het selve tweemael te be-
len, dat hard en onrechtvaerdig soude syn, van dit gevoe-
n is ook *Andreas Gail* 45. schoon andere Rechtsgeleerden 46.
r en boven in desen noch vereisen, dat soo iemant eerst en
vorens aantone, dat die bescheiden van schult of betalinge
wesen zyn geweest en voor den brand voor handen.

XXIII. De vrage, hoe verre een Heer voor de daed van syn
egten of meiden in zyn dienst besig zynde moet instaen en
antwoorden, is ook niet ten eenenmael uitgemaekt, me-
nde sommige, dat het doen der selve altoos tot laste van
n Heer soude moeten komen, doch andere seggen, dat een
er in desen by het huren van zyn bediendens alle voorsorge
bbende gebruikt en sich van ordentelyke meiden en knegts
orsien, en naderhand eenig geval gebeurende, daer over
t kan worden aengesproken, en by nader gevolg ook niet
or den brand, die door haer schult voorvalt, behoeft te

Q q ver-

44. Zie de Heer Professor Joh: Voet *in Comment. ad Pand. tit. ad L. Aquil.* §. 20. die seer wytlopig is in het verhandelen van dese vrage.
45. *Libr.* 2. *Obs.* 37. *num.* 1. waer by gevoegt kan worden Hahn *ad* Wesenb. *tit. de fid. instrum. num.* 6.
46. *Vid. L. ult. C. de fid. instrum.* Lyncker. *cent.* 6. *decis.* 202. Wernher Sel *Obs. Forens. p.* 6. *Obs.* 252.

verantwoorden [47], ten ware nochtans, dat soo een Heer va d'onachtsaemheit van zyn dienstboden door de buuren of ar dere gewaerschouwt zynde op haer doen geen achtinge gesl gen, of haer hadde laten gaen. [48]

XXIV: Ter uitvoeringe van de straffe tegens een brandstic ter is het juist niet nodig, dat een huis, schuur, of iets a ders bereeds aen den brand is geraekt, neen, maer is het g noeg, dat hy brandende kolen, lonten, stroo of andere sto fen aen en by het gebouw, het geen hy in brand heeft wille steken, gelegt ende geplaetst heeft, en dan word soo ieman geseidt *ad actum proximum tot de aldernaeste daed* gekomen t zyn, doch is het huis, schuur, of iets anders al aen het bra den, dan word de daed gehouden voor volbragt. [49]

XXV: De straffe deser misdaed, hoe zwaer ook, word o dese en gene manieren vermindert en weggenomen, gelyk we gens minderjarigheit, in welk geval te meermalen van de straf des vuurs en der verbrandinge is afgegaen, als aentoont *Car zovius pract. crimin. p. 1. quaest. 39, n. 14, & seqq:* offschoo anders wegens minderjarigheit de gewone straffen niet vera dert worden, en ook wel wegens brandstichtinge in die jare begaen niet is nagelaten of daer van afgegaen, gelyk die selv Criminalist *dict. tract. p. 3. quaest. 143. num. 56. & seqq:* bewy verloop van twintig jaren [50], en ook door berouw, omtren welk laetste, het berouw namentlyk, aenvankelyk staet aen temerken, dat het selve niemant aen een misdaed schuldig n rechten onschuldig maekt [*50], voornamentlyk niet, wanne een misdaed volbragt is [51]; dat ook deselve in soo een geval dae

47. Zie seer wytlopig dit aentonende Philippus, Matthæus *de Re Jur. pag.* 181. *& seqq:* en Joh: Sam: Fred: Boehmer *Observ. Se lect. ad* Carpzovii *prax. crimin. pag.* 90.
48. *Arg. L.* 27. §. 9. *D. de L. Aquil.* Stryck. *in us. mod. pand. ti de Offic. Praef. Vigil.* §. 2. Struvius *Synt. Jur. Civ. Exercit.* 2 *thes.* 95.
49. Zie Berlichius *part.* 4. *concl.* 24. *num.* 19. & 41. Damhoud. *pra rer. criminal. cap.* 105. *num.* 10. Besoldus *p.* 2. *cons.* 74. *num.*
50. Zie Guazzinus *defens. reor. libr.* 2. *cap.* 2. *num.* 3.
*50. *L.* 17. §. 1. *D. de Ædil. Edict.* & *L.* 3. *in fin. C. de Apostat.*
51. Clarus V. *pract. crimin. quaest.* 16. *vers. item quaero & quaest.* 6 *vers. fui quandoque interrogatus* Fachineus *libr.* 9. *controv.* 8 *Treutel. vol.* 2. *disp.* 31. *thes.* 8. *litt. B.*

:r die namentlyk volbragt is, de straffe niet vermindert, al s ook een Beklaegde vaerdig en bereidwillig om de daed in ı geheel te herstellen, neem eens het gestolene wederom te 'en, of daer voor genoeg te doen [52], geheel anders is het :gen-in het geval, daer de misdaden niet volbragt en uitge- :rt zyn, want dan is 'er noch geen daed verricht, en komt ı daer door alles wederom in de voorgaende staet [53], en dt dit plaets in alle misdaden, zy zyn groot of klein, en ook in de misdaed van brandstichtinge, waeromtrent een ter soo verre zynde geavanceert, dat hy de brandstoffen in eetheit gebragt zynde, en die by het gebouw ter brandstichge nedergelegt hebbende, tot inkeer komende daer van be- :w krygt, en die wegneemt, als dan die misdaed daer door de weggenomen, of liever niet begonnen worden, den aloemden *Carpzovius* [54] breid dit soo verre uit, dat hy van oelen is, dat een dader selve, schoon de brand reets mog- ontstaen zyn, waerlyk berouw hebbende, neem eens met ıerdere schadens te willen voorkomen, menschen ter demge van den brand by een roept, in soo een geval niet met strenge straffe des vuurs, maer met het zwaerd ter dood de behoren gebragt te worden.

XVI. Nu noch een woord van de straffe der gene, die haer nmensch dreigen den brand in haer huisen te willen steken, :romtrent de Rechtsgeleerden onderscheit maken ten aensien ı die gene, die sulx met woorden komen te doen, als wan- :r soo iemant daer over niet met de gewonelyke straffe van ndstichtinge, maer met een sagtere soude kunnen gestraft rden [55], gelyk ook, wanneer iemant sulx by een brief doet :h dan soude hy iets zwaerder als in het soo even bygebragte al daer over moeten worden gestraft; Is het, dat hy brand- :ven ter nederlegt, soo soude hy daer over met de dood ge-

 straft

2. Wesenbec. *ad tit. D. eo quod met. caus. num.* 6. Fachineus *libr.* 7. *cont.* 2. 84. *in fin.*
3. Costalius *ad L. ult. D. de condict. fin. caus.*
4. *Part.* 1. *quæst.* 39. *num.* 3. *in prax. criminal.*
5. Wesenbec. *in* §. *item Lex Julia num.* 4. *Inst. de public. judic.*

straft kunnen worden [56], dit dreigen van den brand in iemants behuisinge te willen steken, word ook wel genaemt *den roden haen in iemants huis te laten krajen*, en betekent als dan *den roden haen* het vuur, gelyk ik vinde by *Joh. Carl. Henr. Dreijer* [57]; In Gelderland is by Placaat van den 10 April 1721. omtrent de brandbrieven het navolgende vastgestelt; dat niemant eenige brieven of biljetten, inhoudende dreigementen of tekenen van brand, sal versenden, plakken, dragen of strojen, by pœne van daer over als brandstichters aen een pael levendig te sullen werden verbrand. Dat ook niemant daer mede met opene of bedekte woorden sal mogen dreigen, of raed daer toe geven, noch ook kennisse daer van hebbende 't selve mogen *verzwygen*: maer gehouden sal zyn het selve ten eersten aentebrengen, by pœne van na exigentie en bevind van saken strafbaer te sullen zyn, sonder sich deswegen te mogen ontschuldigen onder voorgeven, dat hy selfs bevreest was voor afgebrandt of andersints beschadigt te sullen worden.

Ende nadien eene soodane quaedaerdigheit alle andere te boven gaet, ende de justitie ten uitersten daer by geinteresseert is, dat de daders daer van worden bekent en uitgevonden, soo sullen die gene, welke dusdanige moetwillige quaeddoenders weten te ontdekken, dat in handen van de justitie geraken een præmie genieten van hondert ducatons, met verzwyginge van hare naem, ende impuniteit, soo medepligtig waren: sonder dat ook in desen eenige præscriptie van tyd sal plaets hebben.

Ik vinde alhier onder andere bysondere saken in welgemelte Placaat voorkomende, dat de Heeren Staten des Furstendombs Gelre en Graafschap Zutphen willen dat die gene, die van een gedreigden brand kennisse dragen, het selve niet mogen verzwygen, maer ten eersten moeten aenbrengen by pœne van een willekeurige straffe, en leide daer uit af, dat iemant sulke dreigementen horende verplicht zynde daer van aenstonds kennis

56. Zie Feltman over den Articulbrief *pag.* 45. 46. en seer wytlopig de geleerde Heer Raadsheer Hamerster in desselfs weluitgewerkte verklaringe over de Statuten van Vriesland Tit. 20.

57. In desselfs versamelingen van verhandelingen II Deel I Vers in het Hoogduits.

nis te geven, dies te meer den soodanigen sulx gehouden is te doen, die werkelyk een brandbrief ontfangen heeft. 58.

In welgemelte Placaet word de straffe der gene, die brandbrieven of biljetten, versenden, plakken, dragen of strojen bepaelt tot het vuur (schoon by *de Rechten van Roermonde* 59. iemant daer over lyf en goed verbeurt) doch aengaende de dreigementen, die met woorden geschieden, vinde ik niet dat daer by eenige straffe gestelt is, en soude die dus tot een willekeurige kunnen bepalen, en aldus is het ook begrepen by de soo even bygebragte *Rechten van Roermonde* in de woorden: „ Item die iemant brandbrief schreef, sal zyn lyf en goed verbeuren, maer die alleen met woorden dreigt iemants Huis „ ofte Hof in brand te steken, sal arbitralyk na erkentenisse „ des Gerichts gestraft werden"; en dit komt overeen met het begrip der Rechtsgeleerden hier voren aengehaelt, ende met het Placaet het geen Hooggemelte Heeren Staten in den jare 1757. hebben vermeerdert en doen uitgaen, te vinden in de jaerboeken over geseiden jare pag. 519.

TWEEDE HOOFTDEEL.

Over de misdaed van Dievery, en hoe te straffen.

Korte Inhoudt.

I. *Over den oorsprong van dese misdaed.*
II. *Wat een diefstal is, hoe begaen word, en of iemant, die in het geval van noodsakelykheit steelt, een dief is.*
III. *Of men een gevonden goed behoudende een diefstal begaet, gelyk ook een gevonden schat; als mede gestolene goederen.*

58. Zie Feltman over den Articulbrief *pag.* 48.
59. VI Deel II Tit. VII §. van misdaden Art. V.

IV. *Wat tot het begaen van een diefstal word vereischt.*
V. *By de Joden, hoe dese misdaed gestraft wierde.*
VI. *Hoe by de Romeinen.*
VII. *Hoe by de Duitschers.*
VIII. *Hoe hier te Lande.*
IX. *Veele Rechtsgeleerden oordeelen, dat de straffe des doods op een diefstal niet en past, en dat gevoelen wederlegt.*
X. *Of de misdaed van dievery door berouw kan werden weggenomen.*
IX. *Of men in iemants huis na een gestolen goed mag ondersoek doen.*
XII. *Of die gene, by wie het gestolen goed in huis gevonden word, geächt word den dief te zyn.*

I. Die gene, gelyk den beroemden Criminalist *Carpzovius* en andere, dewelke over de misdaed van dievery handelen, laten die gemenelyk volgen op die van het vleesch *, en dus op die gene, dewelke aenstonds tegens het lichaem geschieden en ondernomen worden; En dan tekent seker Schryver [1] met onsicht tot de oorsaek van dese misdaed het navolgende aen, dat de schade soo lichtbaer het lichaem in de heldere stralen van de zon op een schonen dag en klaerheit des luchts staende, niet volgt, als d'armoedè bykomt, èn op de hielen navolgt de hoerery en onkuisheit, en de gruwelyke oeffeningen van soodanige onbehoorlyke daden, die het lichaem en de ziel besmetten, voor altoos verderven, en, indien sich niet bekeeren, in een eindelose rampzaligheit, alwaer haer voedsel na den woorde Gods, en dus vast en seker, een bitter weenen der oogen, en een eeuwig geknars der tanden, ô nare staet! zyn sal, doet neêrstorten; Het eerste, dat op dese tomelose levenswyse, en het onredelyk gedrag van een redenmatig schepsel volgt, is armoede aen ziel en lichaam; aen de ziel, mits die ontbloot is van de gunst des Almachtigen, aen het lichaem, alsoo het selve alle ongenadens van den hemel moetende

* *Delicta carnis.*
1. Le Brun de la Rochette in zyn Proces-Crimineel door van Aller, uit het Fransch vertaelt *tit. diefte.*

dan ook alle schepselen tot voedsel en deksel sal
ch daer door in een staet van armoede en gebrek,
ıandelyk, wanneerse iemant, gelyk alhier, met
mt 2., gestelt sien, waer van het uitwerksel moet
lige bedelarye, welke om t'ontgaen, na dat zy in
ige staet hebben bedorven, verquist en doorge-
hebben en houden; haer ziel, haer lichaem en al
n, veeltyds sich aen de misdaed van dievery ten
ergeven; De armoede, die op soo een slegte le-
aer in men het soo aengenaem na zyn verdorven
dt is geweest, is dan veeltyds oorsaek van dese
daerom mogt *Agur* twee dingen van den Heere,
t leven scheide, begeeren, wanneer hy badt, y-
gentaal doet verre van my, armoede nochte ryk-
y niet; voedt my met het brood mynes bescheiden
t ik sat zynde U dan niet en verlochene ende seg-
Heere? Ofte dat ik verarmt zynde dan niet en
oon het ook teffens waer is, dat de gierigheit,
wortel van alle quaed is, mede de dievery voort-
den gierigaert ook meer als eens daer toe brengt;
zyn alhier de woorden van *le Brun de la Rochette*,
nede aengehaelt dus luidende: „ Dit Crimen (dat
ocedeert, als uit de uiterste gierigheit, ofte uit een
ge inclinatie tot stelen) is uitdrukkelyk verboden by
ds in de twede tafel van de tien geboden, onder dese
Gy en sult niet stelen. Niet alleen dat God de ontne-
een anders goed verbied, maer ook selfs by het laeste
simpele begeerlykheit. De wet der nature verwerpt
, als willende, dat wy een ander niet sullen doen,
elfs aen ons niet gedaen willen hebben. De titlen
Furtis vertonen in wat voegen de civile wetten de
erfoecjen en de straffen hebben gestelt, selfs de Ca-
no-

neccius *in element. juris nat. & gent. lib.* 1. *cap.* 4. ende
le bygebragte plaets uit de Fabelschryver Phædrus,
quid fortunæ stulte delictum arguis?
demum est homini turpe, quod meruit pati.
. 30: 7, 8, 9.

„ nonicque wetten, in geheel den titel *de furtis*, met de
„ geniffen, ende gemein gebruik van de Theologanten
„ *non remittitur peccatum hoc nisi restituatur ablatum.* De
„ ten (fegt Juftinianus) die geen gefchreven recht hebbe
„ den het daer voor, dat geen crimen foo verfoeijelyk
„ de diefte, hierom is 't, dat zy het met de dood ft
„ De Oude Romeinen hebben dit crimen te milt geftraf
„ de daer in te veel circumftantien geconfidereert, als d
„ fonen, haer qualiteit, noodfakelykheit, de qualite
„ het geftolen goed, ende van den genen, waer aen d
„ te was gecommitteert, felfs zyn, zy te geniger tyd
„ opinie gekomen, dat de domeftycque dieften met de
„ behoorden geftraft te worden: Maer *jure novo* zyn d
„ ftinctien weggenomen, gelyk in Vrankryk, alwaer d
„ ven werden geftraft, na de qualiteit van het fait, t
„ ten de fimpele dieften, volkomentlyk bewefen, vo
„ eerftemaal met geeffeling, de twede reife mede met
„ ling, met indrukkinge van de Lely, 't gunt den S
„ rechter doet met een heet yfer op de fchouder van de
„ en indien hy voor de derdemaal daer toe vervalt, n
„ koorde dat 'er de dood navolgt. Hier af zyn tien d
„ gewysdens by de Souveraine Hoven geconfirmeert.

II. De Diefftal is niet anders dan een wegneminge va anders goed, met een quaed voornemen, om fich daer te verryken ondernomen; onder het woord *goed* of *g* worden hier mede gerekent perfonen, die in de macht v ander ftaen [4]; Ik fegge een anders goed, doch het felve altyd nodig, aengefien, dat het genoeg is, dat maer i recht van vruchtgebruik of fimpel gebruik of het befit de ftolene goederen hadde [5], ofte indien iemant op het gef goed recht van pand heeft [6], ofte hem eenigfints daer a legen is, dat het niet geftolen ware [7], en om ten defe te zyn, fegge ik met den Vriefchen Rechtsgeleerden

4. §. 9. *Inft. de Obligat. quæ ex delict.*
5. *L.* 14. §. 2. *L.* 15. §. 1. *L.* 20. §. 1. *L.* 82. §. 1. *D. de Fur*
6. *L.* 12. §. 2. *L.* 30. §. 1. *D. ad L. Aquil. L.* 48. §. 4. *D.* *d* §. 14. *Inft. de Obligat. quæ ex delict.*
7. §. 13, 14, 15, 16. *Inft. dict. loc.*

Beuricius, Tam variis modis furtum committi, ut vix scripto comprendendi queant [8]. *dat een diefstal op soo veelerbande wyzen geschieden kan, dat sulx nauwelyks by geschrift kan vervat worden.*

Ik hebbe in de beschryvinge hier voren 'er by gedaen, dat een diefstal een wegneminge was van een anders goed, met een quaad voornemen om zig daar mede te verryken ondernomen, sonder 'er bytevoegen, het geen egter doorgaens geschied, dat soo een doen volgens het recht der natuur verboden was, ik agtede dit overtollig, want immers tot het bestaen van een misdaed het evenveel is, of de deselve door het natuurlyk, of burgerlyk Recht, verboden is, offschoon ik anders meer als eene plaets om te bewyzen, dat de diefstallen wegens het Recht der natuur voor ongeoorlooft gehouden worden, by de hand hebbe; één plaats uit *Cicero* [9]. zal ik daer toe hier maer byvoegen, wanneer hy seid, *dat lyd de natuur niet, dat wy door den roof van andere onze rykdommen vermeerderen*, meer plaetsen kan men by de oude Rechtsgeleerden en by de vermaerde *Hugo de Groot* hier van vinden [10]. ; de schandelykheit en de strafbaerheit van deze misdaed dan voornamentlyk gelegen zynde in het wegnemen van het goed van zyn evenmensch, om sich daer mede te verryken, doet sich hier de vrage van zelve voor, of iemant die iets wegneemt in de hoogste nood om syn lichaem te beschermen, een diefstal begaet, dan of in soo een geval de gemeenschap van goederen, die in den beginne plaats heeft gehad, wederom begint te herleven? men soude dese vrage ontkennender en bevestigender wyse kunnen beantwoorden; ontkennender wyse, doordien de menschen van die gemeenschap door een onderlinge overeenkomst zyn afgegaen; bevestigender wyze, door toetegeven, dat dat wel waar is, dat de menschen van die gemeenschap door een onderlinge overeenkomst afgegaen zyn, dog dat het ook teffens waer zynde, dat de noodsakelykheit de wetten brekende, ook daar door in

8. *In libr. singulari ad Pandectas p. m.* 62.
9. *Libr.* 3. *de Offic. cap.* 15.
10. *L.* 1. §. *ult. D. de Furt. L.* 42. *D. de V. S. de Jure Bell. & Pac. cap.* 1. §. 10. *n.* 4.

het geval van de hoogste nood geagt moet worden, dat de menschen die onderlinge overeenkomst verbroken hebben, dewyl dit zeker is, dat in alle overeenkomsten het geval van de hoogste nood schynt uitgesloten te zyn; om dan nader ter beantwoordinge van de voorgestelde vrage te treden, segge ik, dat soo iemant, die iets steelt om sich selven daer door te behouden geen diefstal begaet; dese gevallen daer dit plaets kan hebben, kunnen vele en van verscheiden soorten zyn, soo kan het gebeuren, dat struikrovers my op de weg aenranden en vervolgen, welke ik niet kan ontkomen dan my te werpen op een paerd, het geen by geval daer van een ander aen een boom gebonden staat, of soo 'er een rivier is en daer op een schuit van een ander gevonden word, vare ik daer mede over; In dit geval kan en mag ik een anders paerd of schuit tot myn gebruik wegnemen, en myn leven daer mede redden, sonder dat ik geacht worde daer door my aen eenigen diefstal schult te maken; de gene, die het gemene Lheenrecht achter het *Corpus Juris* gevoegt, opgestelt hebben, laten toe aen een reisiger syn paerd in de weidens aan de wegen gelegen te mogen weiden, sonder dat zulx voor een diefstal word gehouden, soo daer maer opgelet word, dat 'er geen schade word toegebragt, het geen overeenkomt met de Wet van God voorkomende *Deut.* 23: 24, 25. dit blyft dan seker dat men in cas van nood sich van het goed van syn evenmensch gerust mag bedienen sonder sich daer door aen eenige misdaed schuldig te maken, mits dat men sich daer mede niet verryke, en verderook, dat men verplicht blyft, wanneer men het gevaer te boven is, of in cas van de uitterste armoede tot een beter staat geraekt, het weggenomene wederom te geven; soo spreken en gevoelen over dit stuk de meeste Regtsgeleerden als *Covarruvias*, *Grotius*, *van der Meulen*, *Thomasius*, *Huberus*, *Heineccius*, schoon *P. Voet*, *Seldenus*, *Zieglerus ad Grotium* en *Ant. Matthæus* en meer andere hier van verschillen;

III. Dat men verplicht is, wanneer men een goed gevonden heeft, het selve aan den rechten eigenaar wederom te doen geworden, is een saek, die van selve spreekt, en doet men dit niet, soo is het seker, dat 'er een diefstal [11]. omtrent soo

11. L. 43. §. 4. *D. de furt.*

soo een saak begaen word; En is men tot dat einde verplicht volgens den raed van den Rechtsgeleerde *Ulpianus* [12] het gevondene in het openbaer te doen omroepen, ten einde den eigenaer in staet gestelt worde de bewysen van eigendom optegeven, en dus syn goed wederom te eischen, en te bekomen, want iemant, die ter kwader trouw besit, is een dief [13], en dit komt ook over een met de hedendaegse Rechten voornamentlyk met die van de Provincie van Gelderland [14]; En wanneer sich geen eigenaer van het gevondene en omgeroepene goed opdoet, dan word het een goed, dat niemant toekomt, en vervalt als dan in den eigendom van die gene, dewelke het gevonden heeft, doch dewyl op de meeste plaetsen die saken, dewelke geen eigenaer hebben (*Herenlose goederen* doorgaans genoemt) aan den Souverein van den Lande vervallen, spreekt het van selve, dat alwaer sodanig een recht stand grypt, soo iemant dat gevonden goed soude moeten overgeven aan die gene, dewelke Rekenmeesters zyn, en het bewind van de goederen van den Souverein is aanbevolen, en daer voor een beloninge voor het ontdekken en aenwysen van het gevondene kan versoeken en afwagten [15], invoegen, dat uit het geen voorschreven is, ten klaersten komt te blyken, dat die gene den bal geheel niet raken, dewelke willen, dat iemant, die een goed vind, waar van sich geen eigenaer opdoet, niet soude vermogen het selve na sich te nemen ende te behouden, maar verpligt het zelve aen den Armen overtegeven, want wat recht heeft den Armen tot soo een goed mag ik met recht vragen? [16] En heeft dit vorenstaende niet alleen plaets in goederen by onvoorsien geval verloren, maer ook in het ontdekken van den eenen of den anderen schat, soo namentlyk den vinder den schat by hem op een vreemde

 plaets

12. *In d. l.* 43. §. 8. *D. de Furt.*
13. *Deuteron.* 22: 1. en *d. l. L.* 43. §. 4. *D. de Furt.*
14. Goris *ad conf. velav. pag.* 94.
15. H. Grotius *de Jur. Bell. & Pac.* II. 10, 11. en vergelykt het geen hier over heeft aengetekent Joh. Brunneman *ad* §. 6. *Inst. de Obligat. quæ ex delict. num* 2.
16. Heineccius *in elem. jur. nat. & Gent. libr.* §. CCCXXIV. en aldaer Burgundus *ad Consuet. Flandr. lib.* II. *num.* 1.

plaets gevonden verduistere, soodanig dat soo iemant dit nalatende hier over na goeddunken van den Rechter soude kunnen gestraft worden [17]; doch dit zy genoeg omtrent het Recht van gevondene goederen, en hoe sich een ieder daer omtrent te gedragen hebbe; hier dient verder aangemerkt, dat het hier voren vastgestelde ook plaets heeft omtrent gestolene goederen, die iemant, het sy wetentlyk of onwetentlyk gekogt hebbende, aan den eigenaer moet wederom geven, selfs sonder dat hy de prys daer voor uitgeschoten, kan te rug eischen [18], uitgesondert, soo het schynt het geval, daer iemant het gestolene goed op een vrye markt gekogt hadde; maer dit is een verschil, in welk ik my als tot dese stoffe soo seer niet gehorende, niet sal inlaten, die het ondertussen soude mogen lusten hier van iets te willen lesen, die kan daer over nasien den beroemden Geldersen Rechtsgeleerde *Lambert Goris*, [19].

IV. Zal iemant gesegt worden een diefstal begaen hebben dan worden 'er dese vyf nootsakelykheden vereist.

Eerstelyk, dat hy het goed uit syn plaets vervoere, ende medeneme, [20].

Ten tweden, dat sulx geschiede met opset en voorbedagt bedrog, [21].

Ten derden, dat het ondernomen worde om profyt daer mede te doen, [22].

Ten vierden, dat het tegen den sin en wil des eigenaars medegenomen word, [23].

En laestelyk ten vyfden, dat het geschiede met genegentheit van steelen, [24].

V. By de Joden wierd dese misdaed niet met de dood gestraft,

17. Carpzovius *in prax. criminal. part.* 2. *quæst.* 86. *num.* 24.
18. *Textus in L.* 2. *C. de Furt. L.* 23. *C. de reivind. L.* 16. *C. de evictionibus Modest. Pistor. quæst.* 156.
19. *Ad consf. Velav. pag.* 97. *num.* 3.
20. §. 7. *Inst. de usucap.*
21. §. *ult. Inst. de Oblig. quæ ex delict.*
22. *L.* 1. §. *ult. D. de furt.*
23. *L.* 6. *C. de furt.*
24. §. 7. *Inst. de Oblig. quæ ex delict.*
25. Zie *Exod.* 20: 15. *Levit.* 19: 11. *Exod.* 20. in het begin *Exod.* 22.

straft, maer konde een dief voor een Os, die hy gestolen hadde vyf Ossen wederom geven, en voor een Schaep vier Schapen, was het dat hy niet hadde om weder te geven, dan konde men soo iemant verkopen, [25].

VI. By de Romeinen ingevolge de Wet der twaelf Tafelen konde een dief, die des snagts kwam, gedood, en een dief, die des daegs steelde, en sich te weer stelde, insgelyks van het leven berooft worden, indien hy noch des snagts kwam nog sich te weer stelde, wierd hy, indien een vrygeboorne was, met roeden gegeselt, en aen die gene, dewelke hy bestolen hadde, in slavernie overgegeven, en indien het een slaef was, wierd hy ook gegeselt en dan van den rots op den berg Tarpejus afgesmeten [26]; de straffe der heimelyke dievery was ingevolge de soo even bygebragte Wet der twaelf Tafelen het tweevout en volgens het recht, naderhand door de Prætores of Schouten ingevoert, het viervout wederom te geven [27]; daer heeft ook wegens dievery tot lyfsstraffe eisch gedaen konnen worden, in welk geval den aenlegger gehouden was in de misdaed inteschryven [28], dat is sich selven, indien hy iemant valschelyk beschuldigde, tot deselve straffe te verbinden, naderhand heeft Keiser *Justinianus* verboden iemant om diefstal aan lyf of leven te straffen; [29].

VII. De gewoonte der oude Duitsers in het straffen van dese misdaed is seer verschillende geweest, gelyk de geleerde *Heineccius* wytlopig komt aentetonen [30]; de meeste hebben sich ten desen met een voldoeninge in gelde vergenoegt, gelyk de *Salische* en andere wetten daer van overvloedig bewys komen optegeven; by d'oude Saxen wierd een dief, dewelke de

waer-

26. Gellius *noct. attic. libr.* 11. Matthæus *de criminib. libr.* 47. *tit.* 1. *cap.* 2. vergelykt hier by Otto *ad Tom.* 1. *O. J. R. p.* 31. aentekent; gelyk ook de *L.* 4. §. 1. *D. ad L. Aquil. L.* 54. §. 2. *D. de furt. L.* 9. *D. ad* L. Cornel. *de sicar.*
27. §. 5. *Inst. de Obligat. quæ ex delict.*
28. *L. ult. D. de furt. L. ult. D. de privat delict.*
29. *Novella* 134. *cap. final. authent. sed novo Cod. de serv. fugitiv.* Matth: Coler: *dec.* 144. Schneidew. *ad* §. *final. Inst. de Obligat. quæ ex delict.*
30. In syn werk *de jure German. Tom.* II. *Libr.* II. *Tit. XIX.*

waerdy van drie solidi gestolen, en daer toe geweld gebruikt hadde, met de dood gestraft, het geen naderhand omtrent alle grote diefstallen schynt stand gegrepen te hebben [31], Keiser *Ferdinandus* de I. of soo andere willen de II. [32], heeft in vervolg van tyd een algemeene wet gemaekt, en daer by vastgestelt, dat een dief, dewelke vyf solidi hadde gestolen, de straffe des doods en wel de galge daer over soude moeten ondergaen [33]; *Paris de Puteo* en *Johannis Nevizanus*, hebben sich wegens dese wet van den Keiser *Fredericus*, en de opgevolgde Keiseren, die deselve in het straffen gevolgt hebben, hele slegte gedagten gemaekt, seggende den eenen, dat hoogmelde Keiser wegens het invoeren van dese wet in de helle gepynigt wierde, en d'andere dat die gene, dewelke sich van die wet in het straffen kwamen te bedienen, haer leven slegt souden eindigen en der selver geboorte niet tot het derde geslagt soude komen, daar op toepassende de woorden van den *Koninglyken Propheet David* [34], seggende: „ Ik hebbe gesien „ eenen geweltdryvenden godlosen, die sich uitbreidde als een „ groenen inlandsche boom; maar hy ging door, ende siet hy „ en was 'er niet meer; ende ik sogte hem, maer hy en werd „ niet gevonden"; daer zyn 'er eenige, die meenen, dat dese straffe dan eerst soude plaets hebben, wanneer soo een dief ook met eenen de Landvrede zoude komen te schenden, doch ten eenenmael verkeert, want die misdaed word op sich selven met de dood gestraft [35]; dese wet is vervolgens mede door andere woordelyk aen en overgenomen, en naderhand ook door Keiser *Carel de V.* in syne criminele ordonnantie [36] geplaets, in welke het woord *solidus* door *guldens* is over-

31. Zie Joh: Sam: Fred: Boehmer *elem. Jurispr. Criminal. p.* 390.
32. Leyf. *in medit. ad Pand. vol.* 8. *spec.* DXXXV.
33. *Libr.* 2. *Feud.* §. 8. welke plaets eenige verbeteringe soude nodig hebben; Zie den Præsident Bynckershoek, *libr.* 3. *Observat. cap.* 16. *in fin.*
34. In den 37 *Psalm vs.* 35, 36.
35. Bacchovius *ad Treutel. vol.* 2. *disp.* 30. *thes.* 3. *litt. G.* en Schilter. *ad Pand. exerc. LXIX. thes. VI.*
36. Art. 158.

overgeset, waer over verscheidene Rechtsgeleerden vele en verscheidene aenmerkingen gemaekt hebben, doch de gewone uitlegginge, volgens welke het woord *solidus* of *gulden* alhier voor een Hongarischen ducaet genomen word [37], schynt de aennemelykste; seker iemant heeft gewilt, dat de straffe van de strop, waer van in de wet van Keiser *Fredericus*, hier voren aengehaelt, word gehandelt, een Longobardische straffe zoude zyn, en dat die behoord verstaen te worden van de *Stappada* of *Stapacordo*, maer seidt *Pappus* [38] hier tegens, dewyl alle Rechtsgeleerden, die ik gesien hebbe, en insonderheit *Jacob de Bellovisu* en ook *Farinacius pœnam laquei* verstaen *pro pœna mortis naturalis*, en in specie van de galge, kan ik ook, tot dat ik beter geinformeert worde, geen andere interpretatie daer van maken; soude nu de straffe des doods ingevolge de Criminele Ordonnantie van Keiser *Carel de V.* plaets hebben, soo moesten 'er verscheidene omstandigheden by soo een diefstal samenlopen, waer over die gene, dewelke over die Ordonnantie uitbreidinge gemaekt hebben, kunnen worden nagesien; in het kort komen die hier op uit, dat de straffe des doods volgens die wet in drie gevallen plaets heeft, als eerstelyk wanneer iemant meer als vyf ducaten gestolen hadde, en daer by verswaerde omstandigheden, waer uit de kwaedaerdigheid van den dader optemaken was, sich kwamen voortedoen [39]; Ten tweeden indien den diefstal al so groot niet en was, echter deselve met gewelt, inbreuk, beklimminge of gewapender hand, was geschied [40]; of dat ten derden, soo een diefstal drie en meermalen was ondernomen [41]; In dese gevallen hadde de doodstraffe volgens de meeraangehaalde wet van Keiser *Carel* plaets, en wel met opsicht tot de Manspersonen de galge; en omtrent de vrouwspersonen versmoringe in het

37. Zie Pappus over den Articulbrief *pag. mib.* 59. A. A. Pagenstecher *in apbor. pag. mib.* 367. *num.* 9
38. *Dict. loc. pag.* 68.
39. Criminele Ordonnantie Art. 160. en Carpzov. *in prax. Crimin. p.* 2. *q.* 78. *n.* 73.
40. *Art.* 159. *ibid.*
41. *Art.* 162. *ibid.*

het water of een andere doodstraffe [42]; was het dat de dief-stallen gering waren, of waer in sig soo een grote kwaedaerdig-heit niet voordede, soo was die straffe ook volgens die wet sagter.

VIII. In het straffen van dese misdaed hier te Lande schynt men, soo niet in het geheel, immers ten dele, de Criminele Ordonnantie van meerhooggem: Keiser gevolgt te hebben, na welkers inhoud, gelyk soo even gesien, voornamentlyk eenvou-dige diefstallen van geringe saken, en die voor d'eerste reise geschied waren, sagter en ten derdenmale ondernomen swaer-der en met de dood gestraft wierden; want het doorgaens in de Nederlauden de gewoonte is, de dieven voor d'eerstemael met roeden eenigsints, en dat kwaed wederom bedryvende, swaerder, te doen geselen, en op den rugge het wapen van de Provincie of van de Stad, en by den volke van oorlog een galg, met een gloejend yser tot een gedenkteken te laten setten, en eindelyk ten derdenmale dat kwaed wederom uit-voerende, en daer van overtuigt wordende, aen de dood overtegeven en tot de galge te verwysen, gelyk daer van te sien *Joh. Voet* [43] en *Sim. van Groenewegen* [44] En is hier van met opsicht tot de Provincie van Holland een *Placaet* [45] voor handen, waer by nadrukkelyk is vastgestelt, dat „ soo wie „ bevonden sal worden eenige dievery gepleegt te hebben, „ sal voor de eerste reise in het openbaer strengelyk wor-„ den gegeesselt ende gebrandteikent, voor de twede reise „ gegeesselt ende gebrandmerkt ende gebannen uit den Lan-„ de van Holland en West-Vriesland &c. en voor de derde „ reise sal den Delinquant sonder eenige conniventie mette „ koorde, sulx dat 'er de dood navolgt, gestraft worden"; welke voet en manier van straffen om redenen een Richter daer toe bewegende wel eens kan verandert worden, als te sien by *Vinnius* [46], *Perezius* [47], *Gudelinus* [48], *Groenewegen* [49], ge-

42. Den aengehaelden Art. 162.
43. *In Comment. Pand. ad Tit. de Furtis num.* 17.
44. *De Legib. abrogat. ad* §. 5. *Inst. de Oblig. quæ ex delict.*
45. Van den 16 December 1595.
46. *Ad* §. 5. *Inst. de Oblig. quæ ex del.*
47. *In Cod. ad Tit. de Furt. num.* 15, 16.
48. *De jure Noviss. libr.* 5. *cap.* 19.
49. *Ad dict.* §. 5. *Inst.*

gelyk ook over dit een ander met opsicht tot de straffe en desselfs veranderinge sich omstandig uitlaat den Rechtsgeleerde *Cornelius Ortwyn in zyn hedendaegsche Rechten* 50., wanneer hy zeidt, dat het onderscheit tussen openbare en geen openbare diefstallen, en de straffen van die dubbelt of vierdubbelt den eigenaer te vergoeden, hebben uitgedient, sich beroepende op *Groenewegen*, soo even aengehaelt; de dieven, die gevat zyn doet hy 'er verder by, worden thans voor d'eerstemael gegeesselt en gebannen, somwylen ook wel gebrandmerkt, dat meest plaets heeft, wanneer zy ten twedenmale worden gekregen, en ten derdenmale tot belydenis gebragt zynde, worden zy gehangen ter straffe van hare hartnekkige boosheit, doch soo zy openbaer geweld met dieverye te gelyk hebben gepleegt, worden zy wel voor d'eerstemael met de dood gestraft, ter bevestiginge van syn gesegdens bybrengende het *Placaet van de Staten van Holland*, soo even aengehaelt, en een *Placaet* van die selve Staten 51.; Ten zy, seidt hy verder, de Rechters, door gunstige omstandigheden daer toe gebragt, de straffe quamen te versagten; aldaer sich gedragende tot de *Hollandse Advysen* 52., als mede tot de leere van *Dambouder* 53. En is dese straffe niet raer of seltsaem, maer de geheele wereld door in gebruik, gelyk by verscheidene Rechtsgeleerden aengetekent staet; En dat dit met betrekkinge tot een diefstal, die voor de derde reise geschied, moet plaets hebben, is te sien by *Grivellus* 54., *Menochius* 55., *Giurba* 56., *Mascardus* 57., *Clarus* 58., en andere meer, voornamentlyk by *Claudius de Brun de la Rochette.*

IX. Daer worden 'er ondertussen vele gevonden, die dese straffe, en voornamentlyk die van de dood, als al te hard, en

S s met

50. Over den 5. Paragraaf soo even bygebragt.
51. Van den 19 Maert 1614. Art. 2.
52. 1. *Deel Adv.* 321.
53. *In zyn Pract. Crim. cap.* 110.
54. *Decis.* 94. *num.* 4.
55. *Arbitr. cas.* 295.
56. *Cons. crimin.* 93. *num.* 1 & 9.
57. *De Probat. concl.* 838. *vol.* 2. *num.* 6.
58. §. *Furtum vers. scias tamen & ibi Bajara.*

met de hoe grootheit van de misdaed niet overeenkomende, ten eenenmaal verwerpen, en ontkennen, dat de reden van de toerekenende gerechtigheit kan lyden, dat met de dood gestraft werd die gene, dewelke zyn evenmensch aen zyn goederen schade heeft toegebragt, om dat, seggen deselve, alle straffe met de misdaed evenredig behoorde te zyn, of dat anders die straffe onrechtvaerdig word; dat 'er nu geen evenredigheit tussen het leven van den mensch en het goed, dat gestolen is, sich voordoet, want dat het leven van den mensch alle prys te boven gaet; dat daerenboven den diefstal by de Joden niet anders als met een geltboete wierde gestraft, en daerom soude men dese straffe tegen het gebod van God niet mogen verzwaren, offschoon David de Koning der Joden, om dit alhier in het voorbygaen aantetekenen, die ryke man, die één Ooilam van zyn evenmensch, dewelke arm en behoeftig was, hadde ontnomen, een kind des doods oordeelde te zyn [59], maer, om dese saek wat nader intesien, sal men de wetten van *Moses* vooraf moeten onderscheiden in ceremoniele, politycque en morele, en daer by aenmerken, dat de ceremoniele wetten een afbeeldsel waren van den Heere *Christus*, die soude komen en lyden, en die door zyn komste en dood een einde genomen hebben; de politycque wetten waren die gene, dewelke *God* door *Moses* aen het Joodsche Volk heeft gegeven niet als den Schepper van het menschelyk geslacht, maer als Wetgever en Koning van het Joodsche Volk, en welke hebben opgehouden met de verwoestinge van Jerusalem [60]; de morele of natuurlyke wetten zyn die gene, die haren grondslag hebben in de natuurlyke reden, en tot dese of gene Regeringe niet en gehoren, maer tot het gehele menschelyk geslacht, en wanneer deselve door Moses aen het Joodsche volk zyn gegeven, zyn deselve aen haer niet gegeven als Joden, maer als menschen; indien nu iemant vraegt de wet omtrent den diefstal is die moreel of politycq? Soo sal daer op dienen geantwoord te worden, dat deselve gedeeltelyk politycq en gedeeltelyk moreel is, want deselve is moreel voor soo verre het ver-

59. 2 *Samuël* 12: 1--5.
60. Calvinus *libr.* 4. *Inst. cap.* 20. *en Psalm* 147: 19, 20.

verbodt luidt: *Gy sult niet stelen*, en politycq voor soo verre de straffe bepaelt word; want het recht der natuur bepaelt de straffe niet, maer laet die over aen de Richters, om die na omstandigheden van de daed de misdadigers te doen opleggen [61], en van dit gevoelen is *Melanchton* [62] en *Chemnitius* [63] geweest, welke laeste hier over waerdig is nagelesen te worden; Ik bekenne, dat de straffe des doods wegens een diefstal zwaer genoeg en hard is, maer deselve onrechtvaerdig, als tegens de billykheit, de Heilige Schrifture, en de natuurlyke reden strydende, te noemen, kan ik van my niet verkrygen, want dese misdaed stryd immers tegens het recht der natuur, en moet het dus met het recht der natuur overeenkomen, dat een diefstal ten allerstrengsten tot afschrik van anderen gestraft worde; de straffe is by dat recht niet bepaelt, en verblyft dus aen het goedvinden van den Souverein, aen wie het in desen staet om een straffe vastestellen, die hy tot weringe van dat quaed nodig oordeelt, en is het dan, dat hy vermeent, dat hy de diefstallen niet beletten kan dan door die gene, die sich daer aen schuldig maken, met de dood te straffen, dan sal immers de straffe des doods ook billyk en rechtvaerdig moeten zyn, en dit is het geen den Roomschen Rechtsgeleerden *Claudius Saturninus* [64] dede seggen, dat de straffen verswaert moesten worden in het geval, daer sich vele misdadigers quamen voor te doen, en tot afschrik van dien een voorbeeld gestelt, en *Sextus Cecilius* by *Gellius* [65] heeft het ook soo begrepen, wanneer hy wil, dat de scherpheit van de straffe gemeenelyk een les is om wel te leven; doet hier by, dat *Carpzovius* aentekent, dat het aen de overigheit staet om de straffe van een misdaed, die by het Góddelyk Recht verboden is, te bepalen [66]; de Wet van *Moses* een dief met de dood geensints straffende geeft of neemt ten desen niet, aengesien die wet niet algemeen was, maer

61. *L.* 13. *D. de Pœn.*
62. *In loc. communib. theolog. cap. de Magistratibus.*
63. *In secunda parte loc. theol. in* 7. *præcept.*
64. *In L.* 16. §. *ult. D. de Pœn.*
65. *Noct. Attic. libr.* 20. *cap.* 1.
66. *In prax. crimin. part.* 2. *quæst.* 77. *num.* 19.

maer een wet, die tot de Regeringe van het Joodſche volk gehoorde; van meer aenbelang ſchynt de tegenwerpinge te zyn, dat de ſtraffen evenredig met de misdaed behóren te zyn [67], dat nu het leven van een menſch veel dierbaerder zynde dan eenig goed, immers wegens het ſtelen van dien geen ſtraffe des doods kan worden opgelegt, dit ſchynt in den eerſten opſlag eenige zwarigheit te hebben, doch men beſchouwt hier de zwaerheit en het gewigt van de misdaed van een verkeerde kant, want die niet afteleiden is van de waerdye van het geſtolene, maer van het behoud en ſekerheit van een Regeringe, die altyd de eenigſte ſorge en hoogſte wet van een Souverein moet zyn, en dus ſtraft een Souverein een misdadiger niet ſoo ſeer om het quaed, het geen hy misdreven heeft, maer om daer door voortekomen en te beletten, dat hy in het toekomende geen quaed meer bedryve, want een uitgevoerde misdaed kan niet weggenomen worden: En ben ik verpligt alhier in het voorbygaen tot meerder verſtand deſer ſtoffe aantemerken, dat een Souverein in het ſtraffen driederhande oogmerk heeft, waer van d'eerſte is, dat een misdadiger daer door verbetert word, als gevoelende, dat de ſmerte, die hem wegens de uitgevoerde misdaed word aengedaen noch nuttig noch aengenaam is, [68] hy daer door een voornemen verkrygt om ſich te beteren en het quade natelaten; de twede toeleg, die een Souverein in het ſtraffen heeft, is om andere van het quaed afteſchrikken [69]; en eindelyk de derde, dat hy daer door de ruſte in een Staet beware, en daer uit door middel van de dood wegneme, die gene, die hy bevindt, dat niet te verbeteren zyn, maer die dagelyks met quaed te doen voortvarende, voor een Staet ten uiterſten ſchadelyk zyn, ten einde dus de medeleden in het toekomende daer in ſtil en geruſt kunnen leven, en ſonder overlaſt van andere haer leven en goed veilig beſitten [70]; de Heer Profeſſor *Huber* is tegen deſe ſtraffe

67. *L.* 11. *pr. D. de Pœn.*
68. *L.* 1. §. 1. *D. de juſt. & jur.* L. 20. *D. de Pœn.*
69. *L.* 31. *D. deſpoſit.* L. 1. *C. ad* L. *Jul. repetund.*
70. Zoeſius *ad pand. tit. de Pœnis num.* 22.

straffe en noemt „ die al te streng en verre boven de Godde-
„ lyke en oude volkeren wetten te gaen [71], en den groten Cancelier van Engeland *Thomas Morus* [72] vergelykt de Overigheit, die de dieven aen den hals straffen, by quade Schoolmeesters, die haer schoolkinderen liever willen slaen, als leeren; *Mr. Carel van Aller* [73], kan sich omtrent dese straffe ook niet voldoen, en meent een betere uitgevonden te hebben, wanneer hy, offschoon wat al te sterk, sich daer over dus uitlaet; „ Doch iemant verscheidenmalen gestolen hebbende (al
„ schoon daer over t'elkens gestraft zynde) werd na de gene-
„ rale gewoonte volgens het getuigenis van *Chassaneus* [74] met
„ de koorde gestraft, dat 'er de dood op volgt.

„ Alhoewel het selve geen gewoonte, noch gebruik, maer
„ liever een misbruik is en genoemt moet worden, als strydig
„ niet alleen, myns oordeels, tegens de billyke billykheit,
„ maer ook tegens de Heilige Schriftuur en natuurlyke reden.
„ Want wie sal my uit de heilige bladeren bewysen konnen,
„ dat een dief om simpele dievery, alhoewel dikmaels begaen,
„ van het leven vermag berooft te worden, selfs zyn geen
„ Schryvers, soo over het Oude als Nieuwe Testament, ooit
„ van die opinie geweest; waerlyk niet sonder reden, vermits
„ men niet tot buiten gemene en hatelyke middelen zyn toe-
„ vlugt nemen moet, als 'er gemene en minder hatelyk zyn [75];
„ hoe veel te redelyker en Christelyker sal uit desen regul ge-
„ redekavelt konnen worden, dat men niet en moet met een
„ medemensch ter dood haesten als 'er andere sagtere en niet
„ min suffiçante middelen zyn om het begane quaed te
„ straffen.

„ Niet dat ik soude willen staende houden, dat huisbrekers,
„ doodslagers, moordenaers, veedieven, geweldenaers op
„ 's Heeren wegen, Maegden of Vrouwenschakers en dierge-
„ lyke (ongetwyfelt aen de dood schuldig) deselve sagte mid-

71. In zyn hedendaegsche Rechtsgeleertheit VI. Boek V. Kap. *num.* 31.
72. *In utopia.*
73. In zyn definitien van beschreven Rechten.
74. *Ad Consf. Burg. fol.* 47. *num.* 5.
75. *Per Regul. Jur.*

„ delen-souden genieten van in een Tucht- of Rasphuis, voor
„ eenige lange jaren, ofte het gehele leven gesct te worden;
„ ten aensien de zodanige om het zwaer gevolg de dood
„ rechtvaerdig verdienen, en alhoewel de privative Joodsche
„ wetten, noch de Heilige Schrifture doorgaens de gewelde-
„ naers en huisbrekers of maegdenschakers niet ter dood wyst,
„ soo vindt mense nochtans nergens binnen deselve bladeren
„ verschoont met het uitkeeren van eenig gelt, gelyk men
„ wel de dieven vindt, en behalven dien zodanige schelmstuk-
„ ken in dese Landen niet wel anders gestraft kunnen worden,
„ alsoo andersints den soortgelyken door een sagter straf voet
„ gestelt soude worden om sulke gruwelyke schelmstukken da-
„ gelyks uitterechten, om het welk voortekomen, de Repu-
„ blycque ofte gemene saek op ontallyke manieren meer als
„ aen simpele diefstal gelegen is.

„ Immers is myn vertrouwen, dat gesonde hersfenen my
„ toe sullen vallen in het stemmen, dat een gestraften om be-
„ gane misdaed, door het lyden van zodanigen straffe, voor
„ soo veel de justitie belangt, gesuivert, en deselve allerma-
„ ten voldaen is.

„ Hier uit volgt, dat iemant betaelt hebbende, bevryd is
„ van de schult: soo dan nu iemant (de justitie t'elkens vol-
„ daen hebbende over vorens begane diefte) wederom op die-
„ very behipt, daer over in de gevangenis geworpen, ende
„ zyne sake ter vierschare overwogen werd, soo is den Rechter
„ aldereerst verfekert, of hy gegeesselt of gebrandmerkt is
„ ofte niet, dit werd hem aengedient door de Dienaers van het
„ Gerecht, en soo men merk of merken bevindt, is den pa-
„ tient terstond soldaat onder het vaendel van præsumptie;
„ *Qui enim semel malus semper malus præsumitur in eodem gene-
„ re delicti;* want wie eens diefte begaen heeft, wierd altyd
„ gepræsumeert (soo hem sulx wederom ten laste gelegt word)
„ dievery begaen te hebben, en dit werd gemenelyk als een
„ sonderlinge beswaernisse, aengetekent, alhoewel de zodani-
„ ge præsumptien na rechten of liever d'opinie der Rechtsge-
„ leerden plaets hebben en gebruikt moeten worden, als 'er
„ niet sonderlings aen een volle preuve ontbreekt.

„ Im-

„ Immers hier is het alles aengelegen de patient heeft drie
„ brandmerken, de Oude, viride coustume, de ordinaris cri-
„ minele Schryvers gebieden het ons, hy heeft voor de vier-
„ demael (alsoo en seggense geen apparentie van verbeteren
„ is, maer eerder dat hy verergen sal) de dood verdient, en
„ men veldt hier den dief zyn vonnis des doods, en straft hem
„ noch eens met de dood om het gene, daerom hy voorma-
„ len alreets straffe hadde geleden: Ik segge met de dood,
„ want soo 't met een seer strenge geesseling, en dubbelt brand-
„ merk ware, het soude te verschonen zyn, maer de dood en
„ de ontkerkerde ziel, als onrechtmatig, (myns bedunkens)
„ geleden konnen voorwaer den Rechter een beschroomt ge-
„ wisse aensetten.

„ Hier is waerdig te verhalen 't gene my eens by seker Rech-
„ ter van de voorgaende slag van Dryvers te gemoet gevoert
„ is, waerom men soo een dief tot driemalen gestraft zynde,
„ vermogt te dooden. Desen kiekenmurwen (menende, dat ik
„ een al te sagt gemoet hadde, en derhalven niet soo wel na
„ recht en redelykheit, als naar myn altebarmhertige ontfer-
„ minge in dese soorten van criminele saken begeerde te oor-
„ delen) ving zyn reden (na dat ik hem versekert hadde, dat
„ ik nooit liever, als de handhavinge en uitvoeringe van
„ rechtvaerdige criminele justitie, en derselver hoog, heilig,
„ noodsakelyk en heerlyk gesach, hadde gewenst te sien,
„ gelyk ik als noch al te laf gesoute Rechters aen een zyde
„ stellende, het met een Rechter houde die strengelyk uit-
„ voert, voor soo veel hem geoorloft is, die straffen, die de
„ misdadigen, of quaeddoenders na de redelyke wetten opge-
„ legt en op hen lieden quaed gepast zyn) aldus aen

„ Eerstelyk, dat in Rechten een bekenden regul was, dat
„ de Republycque, ofte gemene sake ten hoogsten daer aenge-
„ legen was, dat de quade daden gestraft wierden, daer by-
„ voegende, dat wel waer was, dat Dieven verscheidenmalen
„ om dievery gegeesselt zynde, eenigsints gestraft waaren,
„ maer niet naar verdiensten, gelyk sulx bleek uit alle de sen-
„ tentien, inhoudende dat den Rechter (præfererende gratie
„ voor rigeur van justitie) alleen Recht gedaen hadde, over-
„ sulx

„ ſulks indienſe daer naar wederom dievery quamen te begaen,
„ de gratie als geretorqueert, immers ten minſten ingetrokken
„ wierd, en bygevolg den Patient geſtelt in dien ſtaet, als of
„ hy nooit naar verdienſten geſtraft, maer de uiterſte ſtraffe
„ gereſerveert was (om of hy noch ſoude mogen komen te
„ vervallen) tot zodanigen tyd, op welke hy wederom eeni-
„ ge ſtraffe ſoude verdienen, als wanneer dan de laeſte ver-
„ diende ſtraffe by het geen aen de voorgaende ſtraffen ont-
„ broken hebbende, gereſerveert was, gevoegt, en den dief
„ alſoo aen de dood ſchuldig gehouden werd: Waer op myn
„ kort antwoord was, dat ik wel wiſte, dat 'er de gemene
„ ſake ten hoogſten aen gelegen was de quaeddoenders te
„ ſtraffen, te meer alſoo ſeker is, dat het ſoo wel zonden
„ is een ſchuldenaer los en ongeſtraft te laten, als een on-
„ noſelen ſonder ſchult te dooden, en overſulx de conſcien-
„ tie des Rechters tot het ſtraffen des Misdadigers, ſoo wel
„ als tot het vryſpreken der ontſchuldigen verbonden was.
„ Doch om dat eerſt het quaed moeſt ſeker zyn, en dat wy
„ nu niet in diſput trokken, of een misdadigen geſtraft, maer
„ hoe hy om ſimpele dievery voor de derde, ofte vierdemael
„ behoorde geſtraft te worden? Hier op volgde, dat ik zyn
„ opinie vreemd vondt, als zynde gegrondveſt op een looſe
„ clauſule, die niet altyd te pas komt, (want niemant die van
„ redelyk oordeel is ſal derven gevoelen, dat die clauſul be-
„ hoort in een ſententie te ſtaen, als den Patient ſekerlyk
„ naar verdienſten geſtraft word) en dat men ſich vooreerſt
„ naar die clauſule, als meer op gewoonte, dan op Recht
„ ſteunende, niet rouwelyk behoorde te reguleren, want ſoo
„ deſelve al mogte te pas komen (ſchoon wy van tegendelig
„ gevoelen zyn) ſoo ſoude vooreerſt en vooral wel nauwkeu-
„ rig te onderſoeken ſtaen, of den Patient niet t'elkens naar
„ meriten geſtraft, dan of hem gratie vergunt was.

„ Ten tweden, dat als dan moeſte conſteren en blyken,
„ dat de gedane gratie ingetrokken zynde, het ontbreken aan
„ zyn voorgaende ſtraffe, gevoegt zynde by de laaſte verdien-
„ ſten, hem aan de dood konde ſchuldig maken.

„ Behalven dat hy ſoude bevinden, indien hy in gelegent-

„ he-

„ heden, die zyn ampt hem nu soude konnen beschaffen, de
„ Boeken, daer de criminele sententien in vervattet staen,
„ quame te doorsien, dat hy geen sententie met vaster en se-
„ kerder clausule voorsien en versiert soude vinden, als met
„ de voorgaende, en dat sulx altyd in gewoonte was geweest.
„ Doch indien nu al vast stond, dat het altyd, ten opsichte
„ van sekere vergunde gratie, in de sententien gestelt wierd,
„ dat hy geliefde in acht te nemen, dat selfs den Prince van
„ den Lande niet geoorloft, of ooit toegestaen is, zyn ver-
„ gunde gratie te revoceren, en dat de ontallyke legitimatien
„ van Bastarden, of natuurlyke kinderen, remissie van dood-
„ slagen, overspelen en andere quade feiten daer overvloedi-
„ ge getuigen toe waren: Behalven dat het een vasten regul
„ is, eensdeels op de Civiele Rechten, anderdeels, op de Po-
„ licie gefundeert, dat een gratie, die alreets tot effect geko-
„ men is, nooit by den Prince vermag herroepen te worden,
„ want andersints een Prince den doodslager (remissie of
„ vergiffenisse vergunt zynde) evenwel daar naar om densel-
„ ven doodslag soude konnen straffen, 't geen tegen alle bil-
„ lykheit, natuurlyk, volkeren en Burgerrecht soude strydig
„ zyn.

„ Anderen van besadigder wetenschap en kennisse, gebrui-
„ ken insonderheit distinctie tussen grote en kleine dievery,
„ om kleine van weinige importantie, iemant metter dood te
„ straffen, alhoewel tot verscheidenmalen gepleegt, en daer-
„ om gestraft, seggense, niet soo seer pryselyk te zyn, doch
„ in grote, daer iets merkelyks gestolen is, behoort sekerlyk
„ de dood zyn loon te wesen, alsoo het dikwils gebeurt, dat
„ iemant door soo een merkelyk geleden dievery tot de ar-
„ moede en verval gebragt wierd, en de Dieven de gestolen
„ goederen verbergende, en met geesselen vry rakende, met
„ het gestolen sonderling werden verrykt.

„ Doch de antwoord is vaerdig, en werd ontkent, dat in
„ simpele dieveryen dit onderscheit plaats heeft, immers tot
„ soo een uitwerkinge, namentlyk de dood van den dief, want
„ alwaer een ende deselve finale en dispositive reden is, daer
„ is ook een en 't selve recht, gelyk in dit subject, vermits

„ alhier de quæstie valt over simpele dievery, welke dievery
„ nooit by eenige Rechtsgeleerden ofte na rechten is bepaelt,
„ tot een sekere somme ofte waerde, en oversulx dit onder-
„ scheit eerst soude moeten bewesen werden plaets te hebben,
„ en dan tot hoedanigen somme of waerde, simpele dievery
„ ende welke somme in grote dievery werd gestelt, eer men
„ op 't onderscheid van Corporele of Capitale straffe soude
„ moge staan: niet dat ik staande wil houden, dat impor-
„ tante dievery niet swaerder als die van geringen gewigt be-
„ hoorde gestraft te worden, maer in tegendeel, dat deselve
„ een strenger gevangenisse, strenger of dubbele geesselinge,
„ en dubbelde brandmerken, bannissement, het afkappen
„ van een hand, en andere dergelyke straffen, behoudens
„ 't leven, toekomt.

„ Doch voor soo veel belangt, dat soo een grote dievery
„ oorsaek kan wesen van iemands ruine, werd gaerne toege-
„ staen, en daerom seggen wy dat hy met swaerder straffe,
„ sonder krenking van 't leven, moet gestraft werden, en
„ wat aengaet, dat hy sich met het gestolen goed, 't selve
„ verbergende, verryken soude, komt niet te pas, want
„ indien men kan bevinden, dat hy het goed nog besit, soo
„ kan men hem tot wederomgevinge dwingen, en soo men
„ sulx niet kan komen te weten, wie sal dan seggen dat hy
„ het noch heeft, en sich daar mede verrykt? Immers is ons
„ gevoelen, dat een gestolen penning of eenig gestolen goed,
„ alwaer 't tot verscheiden malen, niet soo swaer als eens
„ menschen leven behoort te wegen, te meer alsoo God de
„ opperste Richter, door Moses (welkers wetten nogtans
„ voor streng gehouden werden) den Dieven tot straffe geen
„ dood, maer een vergoedinge van vyf, vier, en drie dub-
„ belt opgelegt heeft *Exod.* cap. 22.

„ Maer liever dat men den sodanigen (in plaats dat de Ro-
„ meinen, die in de Metaal werken doemden, voor eeuwig
„ of sekeren tyd na gelegentheid van de diefte) in gemeene
„ Tucht-huisen des Lands, (na dat sy Lieden hun straffe ont-
„ fangen hadden) behoorden te bannen; insgelyks voor al-
„ tyd, of sekere jaren na gewichte van het begane kwaed,

'tewelk

„ 't welk den Rechter geen onruste, maer een wel vergenoegde gewisse soude bybrengen, en den dieven groter afschrik geven van stelen, als de wreedste dood, alsoo de zodanigen gemeenlyk menschen zyn, die door buiten gemeene luyigheit om te werken vervoert, en onsterfelyke vyanden van neerstigheit zynde, dese sonde voor een vermakelyk ambacht keuren, en sonder veel moeiten plegen, en dat een luy, ledig mensche geen groter straffe kan opgelegt werden, als een strenge naerstigheit, gedwongen werk voor een grote reeks jaren en sober levens onderhoud.

„ Geen Rechter noch redelyk gevoelig mensch sal anders oordelen, of de straffen werden den misdadiger opgelegt, om daer door tot beternisse gebragt te werden, en dat over sulks altyd het oogmerk van den Rechter moet zyn, om door straffe iemand tot beter leven te brengen, 't welk vaststaende is onwedersprekelyk, dat 'er geen beter, noch Christelyker middel, als de tucht, kan uitgevonden werden; want

„ Ten eersten: Een gedurig gedwongen en onvermydelyk werk vaststaet, waer doorse dan bevryd zyn van de ledigheit en luiheit, die men waerlyk by een oorkussen des Duivels vergelykt, als een oorsaek zynde, en gelegentheit verschaffende om alle bose gedagten te koesteren, voeden, en ten laetsten in het werk te stellen; hier van werd dan de gelegentheid benomen, en in tegendeel door 't werken een geschikte betamelyke sorge voor haar leven verschaft, alsoose niet werkende, ook geen spyse noch drank souden mogen nuttigen.

„ Ten tweden in plaetse dat het doden der dieven hunne zielen (als kort na het begaen hunner dieverien stervende, en alleen met een dag twee a drie berouw beseten zynde) in perikel van verdoemenisse soude konnen stellen, (alhoewel men die veeltyds paait met het exempel des gekruysten Moordenaers, aan welken onsen Saligmaker de geluksaligheit op 't laetste oogenblik des levens schonk:) soo soude door dit gedurig en noodsakelyk werken, hen tyd en ge-

„ legentheid gegeven werden om hunne fonden te overden-
„ ken en fich te bekeeren.

„ Ten derden fouden defelve in plaats van in alle weelde,
„ wellust, ongebondentheit, en overdaed te leven, nu ge-
„ bragt kunnen werden tot een befadigt, goed gefchikt, en
„ fpaerfaem leven, 't fy met hun wil, 't fy tegen hunnen
„ dank, en fouden de Steden, noch 't gemeene Land geen
„ onkoften of laften, maer veel eer profyt en nuttigheit
„ van hen trekken, alfoo defelve voor, ende ten behoeve
„ van de Stad, ieder in het zyne arbeidende, meer van der
„ felver handenwerk gemaekt foude werden, als fy heden tot
„ hun fober onderhoud van noden fouden hebben, ende,
„ haar gefetten tyd, (foo der eenige gefet was) ten einde
„ zynde, fouden indienfe te voren geen handwerk en ken-
„ den nu door flagen, of andere middelen daer toe gedwon-
„ gen geweeft zynde, een feker Ambacht kennen, door ge-
„ brek van het welke zy voormaels te lichter tot foo een luy
„ ledig leven vervallen waren, en nu het felve kennende een
„ fekere oorfaak foude konnen geven om hen daer mede te
„ behelpen, en veeljarigen gedwongen arbeid van fodanigen
„ pynbank afgefchrikt zynde met genegentheit en in ernft hen
„ fouden wachten van in gelyke misdaed te vervallen, op
„ datfe anders geen harder en onlydelyker ftraffe komen te
„ fmaken.

„ En dit foude (onfes gevoelens) een middel wefen om de
„ Landen van vele dieven te fuiveren, niet alleen tot voor-
„ deel van den gemeenen ftaet van Juftitie en handhoudinge
„ der zelver, maer ook van de ingefetenen des Lands, en meer-
„ der geruftheit van des Rechters geweten, en alfchoon de
„ oprechte ftrengheid der wetten niet gevolgt en waere,
„ foudenfe door den gemeenen regel vry gefproken werden,
„ dat het beter en voorfichtiger is, te fagt, als te hart te
„ ftraffen, en daar door betonen, dat de Juftitie wel heilig,
„ ftreng, en rechtvaerdig is, maer datfe nu en dan, naer
„ gelegentheid, wel eenige genade toelaet, en de Chriftely-
„ ke barmhertigheid eenigfints lyden wil;"

Hier

Hier dient verder aengemerkt, dat sommige dier gene, dewelke in desen voor de straffe des doods pleiten, die niet willen hebben uitgevoert door de koorde en strop, maer op een andere manniere; want seggen sy het wurgen en het toebinden der kele is een verkeerde straffe, om dat men door dat middel de geest in den mensch insluit, die men wil dat 'er uit sal gaan [76], dog wat al te verre gesogt.

X. Ik sal, bevorens dit Hooftdeel sluite, noch een vrage beandwoorden, namentlyk, of iemand over dese misdaad berouw krygende en aan den eigenaer het gestolen goed of de waerdie van dien wederom willende geven, de straffe daer door soude kunnen ontgaen; slaat men hier over na het Roomsch Recht, dan soude het antwoord op dese vraag zyn, neen, het wederom geven van het gestolene neemt de straffe niet weg, en hier van doet sich ook een clare wet voor [77], en dat is ook waer voor soo verre men handelt van geldstraffen die volgens het selve in dese misdaed ingevolge het Roomsch Recht plaets hadden, gelyk hier voren wytlopig aengetoont, dog komt 'er een lyfstraffe en wel de dood in aenmerkinge, en is het dat iemand van zyn misdaed een tydig berouw heeft, dat is soo een berouw, die sig voordoet, eer soo iemand gevangen is, dan soude volgens de Criminele ordonnantie van Keiser Carel niet de straffe des doods, maer een mindere moeten plaets hebben [78], waer mede overeenkomt de lere van seer voorname Rechtsgeleerden en Criminalisten, als *Tiraquel* [79], *Farinacius* [80], *Bellichbius* [81], en andere.

XI. In hoe verre iemand na een gestolen goed in de behuisinge van een ander ondersoek mag doen is thans een uitgemaakte saek, dat sulx namentlyk mag ondernomen worden in het geval, daer sich gegronde gedagten tegens iemand opdoen,

 dat

76. Plin. *L.* 2. *C.* 35. Schonborn *politic. libr.* 3. *cap.* 20.
77. Namentlyk *L.* 65. *D. de Furt.*
78. Art. 160. in de woorden aldaer wie schädlich den beschädigten diebstall seyn mag.
79. *De pœn. temperand. caus.* 28. *num.* 1.
80. *In pract. crimin. libr.* 3. *tit.* 14. *quæst.* 124. *num.* 168.
81. *Part.* 5. *concl.* 44. *num.* 70.

dat hy den diefstal heeft begaan, en soo een huisfoekinge word gedaen op het gesag en toestemminge van den Rechter; en dit is in de gemene Rechten gegrond [82], en komt hier mede ook overeen de lere der voornaemste Criminalisten en Rechtsgeleerden, als *Clarus* [83], *Boerius* [84], *Papon* [85], *Gregorius Tholosanus* [86], *Schneidewyn* [87], *Chassaneus* [88], en andere meer, en is dit ook eenstemmig met de *Wetten van Gelderland* [89], in welk geval hy dan ook geen eisch of aenklagte wegens hoon te vresen heeft, gelyk hy anders sekerlyk te vresen hadde [90].

XII. Hier is mede de vraeg of den genen, by dewelke ofte in wiens huis het gestolene goed gevonden wort, geagt wort te wesen een dief, soo, dat tegens soo iemand tot de pynbank kan worden voortgevaren? Welke vrage met onderscheid moet beantwoort worden, namentlyk of den genen, by dewelke of in wiens huis het gestolen goed gevonden wort, is van een goed gedrag, handel, staende ter goeder name en fame, en als dan heeft omtrent den selven geen argwaen van dievery plaets, soo dat den selven daer over niet mag gepynigt worden of ter scherper ondersoek gebragt; of den gene, by dewelke het gestolene goed gevonden wort is van een slegt leven en kwaed gerugte, alsoo hy gewoon is te stelen, en als dan wort den selven gehouden voor verdagt van diefstal, en als dan kan tegens den sodanigen tot de pynpank eisch gemaekt worden, ten ware hy konde, bewysen van wie hy het goed gekogt heeft [91]; of dat hy in het gemeen aentone, dat hy

82. *Arg. L.* 3. *D. de fugitiv. L.* 2. *C. de serv. fugitiv. L.* 176. *D. de Reg. jur.*
83. *Pract. crimin.* §. *furtum. num.* 3.
84. *Decis.* 174.
85. *Libr.* 2. *tit.* 6. *arrest.* 3.
86. *In Syntagm. libr.* 37. *p.* 3. *c.* 1. *n.* 10.
87. *Ad* §. *conceptum Inst. de oblig. quæ ex delict.*
88. *De glor. mund. p.* 12. *conf.* 72. *vs. Octavum est.*
89. Goris *ad Conf. Velav. pag.* 94.
90. *L.* 13. §. *ult. D. de injur.*
91. B. van Zutphen *Nederl. Pract. Tit. dieste num.* 11. Goris *ad Conf. Velav. pag.* 95. *num.* 5, 6.

by het goed op een mark gekogt heeft; zynde hier niet genoeg, dat hy seid soo een gestolen goed van een voorbygaende en onbekent persoon gekogt te hebben, want sulx dies te meer een soo iemand in verdenken soude brengen [92], soo geeft het ook eenige gedagten en argwaan van diefstal, dat wanneer men des snagts iemand iets siet onder zyn mantel dragen, dog die gedagten moeten aanstonds ophouden en verdwynen, wanneer 'er komt te blyken, dat soo ymand een ordentelyk man is; Ende hier mede ga ik over tot de bysondere soorten van Diefstallen.

DERDE HOOFTDEEL.

Over de verscheiden soorten der Diefstallen.

Korte Inhoudt.

I. *Over Kerkroof.*
II. *Over Huisdievery, die door dienstboden wort gepleegt, als mede die van Waerden, Herbergiers, Schippers en andere, als ook van Kinderen Ouders of andere bloedverwanten.*
III. *Over het Beursesnyden.*
IV. *Over Menschendievery.*
V. *Over Landsdievery en de misdaed de residuis ofte agterhoudinge van vertrouwde gelden.*
VI. *Over Veedievery.*
VII. *Over Visdievery.*
VIII. *Over Wilddievery.*
IX. *Over Houtdievery.*
X. *Over het stelen van vrugten.*
XI. *Over Raroof.*
XII. *Over het stelen, het geen by gelegentheit van Schipbreuk, brand en ruine geschied.*

XIII. Over

92. *L. 5. C. de Furt.*

XIII. *Over het schenden van de Gravens en het bestelen van dode lichamen.*

XIV. *Over het verdonkeren, versetten en wegnemen van Landpalen.*

I. De boosheit der menschen gaet somwylen soo verre, dat deselve nog tyd nog plaets ter uitvoeringe harer euveldaden ontsien, gelyk dit openbaer wort uit de daden dier gene, die van sich kunnen verkrygen kerken te bestelen, en sich aen Kerkroof schuldig te maken; Een misdaed; die ingevolge het Canonycq of Pauselyk Recht, by Keiser *Carel* in zyn Criminele Ordonnantie mede aengenomen, op driederhande wyse wort begaen, als eerstelyk, wanneer een geheiligde saek van een geheiligde plaets, ten tweden wanneer een geheiligde saek van geen geheiligde maer van een andere plaets, en dan eindelyk ten derden wanneeer geen geheiligde saek van een geheiligde plaets wort gerooft en weggenomen; men twist, of na inhoud van het Roomsch Recht wel een Kerkroof wort begaen in het geval, daer geen geheiligde saek uit een geheiligde plaets of een geheiligde saek uit geen geheiligde plaets wort gestolen, willende de meeste Rechtsgeleerden, dat volgens het aangehaalde Recht dan eerst Kerkendievery begaen wort, wanneer een geheiligde saek uit een geheiligde plaets wort gerooft, en dat soo een daed anders maer een simpele dievery komt uitteleveren; het lust my niet dit dispuut het myne te maken, te minder daar na onse, dat is der gereformeerde wetten, aen de kerkelyke saken buiten een Godsdienstig gebruik geen heiligheid wort toegeëigent, en oversulx dan ook die gene, dewelke sulke dingen stelen, niet harder of swaerder, dan andere dieven worden gestraft; gelyk sulx by *Simon van Groenewegen* [1.] en *Simon van Leuwen* [2.] te sien is; of schoon Professor *Voet* ten desen verschilt als hier voren * bereeds is aengewesen.

II. Huis-

1. *De Legib. Abrogat. ad* §. 9. *Inst. de public. judic. n.* 9.
2. *In cens. forens. libr.* 5. *cap.* 5.
* I. Boek VII. Hooftdeelen.

II. Huisdievery door dienstboden gepleegt wierd by de Romeinen voor geen grote misdaed gehouden, en wierd de straffe daer van aen de bestierders der huisgesinnen gelaten [3], doch in de Nederlanden, gelyk ook in Vrankryk, wort dese misdaed voor een sware misdaed gehouden, en doorgaens, al is die voor d'eerste reise geschied, met de dood gestraft, doch moet dit soo begrepen worden, dat dese straffe plaets heeft, wanneer een saak van prys en aenbelang door de dienstboden in het huis, waer in sy dienen, wort gestolen; En dat in dit geval sulke dienstboden sodanig swaer en wel met de galg gestraft worden, moet niemant vreemd dunken, aengesien soo een diefstal soo ligt niet kan worden voorgekomen, noch belet [4]; En merkt ten desen te recht aen den uitmuntenden Rechtsgeleerde en Hoogleraer *Anton. Matthæus* [5], dat hoe gemakkelyker en groter de gelegentheit tot stelen is, hoe de dieffstallen door swaerdere straffen moeten belet en tegengegaen worden; En daerom is het dan ook, dat den Rechtsgeleerde *Claudius de Brun de la Rochette* in zyn proces Crimineel [6] segt; „ men heeft voor een generale Maxime in Vrank-
„ ryk aengenomen, dat die eenige domestycque diefte begaet;
„ metter dood werd gestraft, hoewel dat het d'eerste en ee-
„ nigste diefte is, die den domestycqen knegt of dienstmeit
„ begaen heeft"; sich aldaer beroepende op de lere van *Faber* en een arrest gerapporteert by *Papon;* gelyk ook by de *constumen en usantien der Stad Utrecht* [7], de huisdieverien met de dieffstallen, die in tyden van brand geschieden, somwylen egaal werden gestelt, en op een en deselve manier, met de straffe van de galge namentlyk, gestraft; gelyk de woorden dien aengaende nadrukkelyk luiden; *Soo wie steelt in het huis, daar hy woont, of in tyde van brande, sal hangen voor d'eerste reyse, of anderssints gepunieert worden, naer gelegentheid van den sake;* En dit

3. *L.* 11. §. 1. *D. de pœn. L.* 17. *L.* 36. §. 1. *L.* 52. *L.* 89. *D. de Furt. L.* 4. *C. de part. potest.*
4. Zie Boer. *dec.* 315. *Roman. cons.* 295.
5. *De Criminib. lib.* 47. *tit.* 1. *cap.* 3.
6. Door W. van Aller overgeset *tit. diefte.*
7. *Rubric:* 39. *Art. IV.*

dit komt verder over een met de gevoelens van de vermaardste Rechtsgeleerden gelyk daer van in het brede te sien *Johan Philippus* [8.]; * Ik sal hier tussen beiden noch met een woord aenmerken, alsoo het eenigsints tot dese stoffe gehoort, dat de Waerden, Herbergiers, Schippers en diergelyke verplicht zyn wederom te leveren het gene haer lieden in bewaringe is gegeven, en tot dien einde in hare huisen en schepen gebragt, of zyn anders gehouden, indien de goederen wegraken, de schade van deselve te vergoeden; Soo verhaelt *Papon* [9.], dat op vervolg van een *Gerhard Marque* Koopman te Lyon tegens sekeren Waerd om te hebben te ruggevinge van een Male hem te bewaren gegeven, verstaen is, by arrest van den 10 Juny 1575; indien nogtans soo iets, het geen in bewaringe is gegeven komt te vergaen door een onvoorsien geval, waer van verscheidene by den Rechtsgeleerde *Ulpianus* [10.] worden opgetelt, soo zyn de opgemelde menschen niet gehouden het selve weder tegeven [11.], en dus ook niet, wanneer een knegt of meid soo een goed mogte gestolen hebben en daar mede weg zyn, gelyk den gemelt *Papon* [12.], daer van mede een geval verhaalt;

Daer is noch een soort van een huislyke diefstal, wanneer namentlyk Kinderen, Ouders, Egtgenoten, of andere bloedverwante personen, den anderen wat ontnemen; zynde het bekend, dat dese alle ook diefstal plegen, echter worden desulke niet aan de straffe van diefstal onderhevig, maer zyn tot wedergevinge van de weggedragen goederen gehouden [13.], want behalven dat de Vader eene huiselyke tucht tegen zyne kinderen kan invoeren, en met hen niet nodig heeft in geding te treden, gelyk *Ulpianus* den Rechtsgeleerde sulx teken-

8. *In us. pract. Inst. libr.* 4. *tit.* 1. *ecclog.* 5. Ant: Matthæus *de crim. cap.* 2 & 3. *de Leg. Jul. pecul.* Damhoud. *prax. crimin. cap.* 3.
* Hier verschilt Huber *in prælect. ad tit. D. de Furtis num.* 3.
9. *Lib.* 23. *tit.* 6. *arrest.* 4,
10. Op het einde van de *L.* 23. *D. de Reg. Jur.*
11. *de L.* 3. §. 1. *vers. inde Labeo scribit D. naut. caup. stabul.*
12. *dict. libr. arrest.* 4.
13. *L.* 5. & *seqq.* & *tot. titul. D. de Act. rer. Amot.*

kennen geeft[14], het geen ook de reden is, dat de Keiseren *Valerianus* en *Gallienus* seggen, het betamelyker te zyn, dat de tusschen Ouders en Kinderen ontstane geschillen binnen 's huis geëindigt worden[15]; En dewyl Vader en Soon voor eenen en den selven persoon gehouden worden[16], de Vader tegens de Soon geen eisch van diefstal kan aenleggen, om dat niemand met sich selven rechten kan[17], heeft de wet ter begunstiginge van het huwelyk en bloetverwantschap sich selve geschaamt soo een schandelyk en swaren eisch te verlenen tegens personen, den anderen in bloedverwantschap soo naa verknocht zynde[18], welke reden algemeen is, en niet slegts Echtgenoten, maer ook andere nabestaene personen, begrypt, dies (na d'eenstemmige gedagten der Rechtsgeleerden) behore gestelt te worden, dat ook in desen de gewone straffe van diefstal ophoud; En dit is ook soo seker, dat selfs geen Richter Amptshalven de voorgem: personen over diefstal lyfstraffelyk behandelen kan; *Carpzovius*[19] heeft dit verder uitgebreid, waer toe ik my gedrage.

III. Daer is een soort van dieven, die men veel in grote Steden pleegt aentetreffen, en die siig voornamentlyk op en besig houden met iemant op een behendige wyse de beurs te lichten, en daer van daen doorgaans *Beursesnyders* genoemt; dit soort van menschen worden als simpele dieven gestraft, ten ware de straffe na de gelegentheid van de plaets behoorde verswaert te worden, gelyk dit omstandig wort opgegeven van den meergemelten *Claudius de Brun de la Rochette* seggende"; hoewel dat den Beurssnyder niet anders als een simpele „ diefte begaet, wert des niettegenstaende de straffe verswaert „ na de gelegentheit of de qualificatie van de plaetse"; Tot ophelderinge van dese syne gesegdens 'er bydoende; „ In„ dien het in des Konings Paleis is gedaen, ofte in een Paleis van

14. *In de L.* 17. *D. de Furt.*
15. *L.* 4. *C. de patr. potestat.*
16. *L. final. C. de Impub. & al. subst.*
17. *L.* 16. *D. de Furt.*
18. *L.* 2. *D. de act. rer. amot. L. ult. final. D. de Furt.*
19. *In Pract. Crimin. part.* 2. *quaest.* 82. *num.* 42. *& seqq.*

„ van een Souverain Hof van Justitie, soo en kan hy d'ordi-
„ naris straffe des doods niet ontgaen: Ende sodanig, schryft
„ hy verder, hebbe ik gesien in myne jonge jaren, in den
„ jare 1579., dat op de Kaeye binnen Louvren een is opge-
„ hangen, dewelke dien selfden dag des smorgen omtrent tien
„ uuren in de Sale van Louvren de beurse van een Juffrouw
„ hadde afgesneden, die by hem wierde gevonden, daer in
„ niet meerder was, als drie kroonen, en een goude bagge";
gem: Aucteur tekent 'er verder over aan; „ dat eenen *De*
„ *Luca*, dewelke eenige Arrest en gewysdens van het Hof by
„ een vergadert hadde, een Arrest bybrengt van den 22. Jan-
„ nuary 1549. waer by een, dewelke des smorgens op de
„ tyd, dat gepleit wierde, in de verguIde Camer van het Pa-
„ leis te Parys, een beurs hadde gesneden, daar in niet meer-
„ der wierde gevonden als dertig stuivers, met 'er daed wier-
„ de gecondemneert, gehangen ende geworgt te worden"; hy
brengt al verder by, „ dat eenen Monsr: Chenu twee Ar-
„ resten rapporteert, die hy selfs heeft sien executeren, het
„ eene te Bourdeaux in den jare 1582. by het welke sekeren
„ jongman, die een beurse in het Paleis hadde gesneden, ge-
„ condemneert wierde in de grote Sale van 't Paleis opgehan-
„ gen te werden, 't gunt ook wierde geëxecuteert; hoewel
„ niet ouder zynde als agtien jaren; Het ander van Parys
„ van den 3. Maert 1588. tegens een, die een Horologie
„ hadde gesneden, 't gunt hy (vlugtende uit de verguIde
„ Camer) hadde laten vallen, is by de conclusie van de Pro-
„ cureur van de Koning by Arrest gepronuntieert by Monsr:
„ den Præsident *Harley*, gecondemneert gehangen ende ge-
„ worgt te werden, dat ten selven dage binnen het Paleis
„ wierde volbragt"; Ik hebbe gemeent gehadt dit met d'eige-
ne woorden van den Schryver, hier voren aengehaelt te moe-
ten bybrengen, om dat het waerlyk seltsame gevallen zyn,
dat men iemant in het Paleis van een Furst doet ophangen en
worgen, gelyk ook, dat men de doodstraffe doet uitvoeren
in een geval, daer geen haast tot het uitvoeren der straffe
nodig was, op deselve dag, op welke iemant ter dood ver-

wesen

wesen is, doch dit is in Vrankryk altoos het gebruik, dat men namentlyk in het uitvoeren van de doodvonissen wat al te schielyk voortvaert. Gelyk ik wytlopig aentoone *in myne verhandelinge de Judicio Militairi in Præsidiis Belgicis Formando of onderrigt over het houden van Krygsraad in de Guarnisoenen van den Staat.* [20]

IV. Die een anders Vrouw, Dochter, Soon of slaef tegens zyn wil in zyn huis ophielt, verkogt, weggaf of in zyn dienst gebruikte, maakte sich volgens het Roomsch Recht [21], schuldig aan Menschen-dievery, en die dese euveldaad begaen, dragen de naem van menschen dieven [22]; welke by de Joden met de dood gestraft moesten worden, luidende het verbod [23], desen aengaende aldus:

„ Vorder, soo wie eenen mensche steelt, het zy, dat hy „ dien verkogt heeft, ofte dat hy in zyne hand gevonden „ wort, die sal sekerlyk gedood worden": En; „ wanneer „ iemant gevonden sal worden, die eene ziele steelt uit syne „ broederen, uit de kinderen Israëls, en dryft gewin met „ hem en verkoopt hem, soo sal dese dief sterven"; By de Grieken wierden die gene, die sig aen dese misdaden hadden schuldig gemaakt de handen afgekapt [24]: By de Romeinen volgens de *Lex Fabia* of soo andere lesen *Favia* of *Flavia* ook *Faunia* wierd dese misdaet in den beginne met een geldboete [25]. naderhand met de straffe van in de Mynen te moeten werken of van bannissement gestraft, en ten laesten is die straffe; dewyl sich aen die misdaed dagelyks vele schuldig maakten tot de dood gebragt, voornamentlyk soo de Ouders daer door kinderloosheit wierde toegebragt [26]; Men moet omtrent het

 het

20. *Pag.* 164.
21. *L.* 1. *L.* 3. *L.* 4. *L.* 5. *L.* 6. *D. de Lege Fabia de plagiar. L.* 1. *L.* 2. *L.* 9. *C. ad Lege Fabiam de plagiar.*
22. *Exod.* 21: 16. 1 *Timoth.* 1: 10.
23. *Exod.* 21: 16. *Deuteron.* 24: 7.
24. Dit toont met verscheiden Aucteuren aan Althusius *in dicæalogica pag.* 431. *num.* 13.
25. *L. penult* §. 2. *L. final. D. de Lege Fabiam de Plagiar.*
26. §. 10. *Inst. de Publ. Judic. L.* 1. *en ult. D. de Lege Fab. de Plagiar. Lult. C. eod.* Joh. Philippus *us. practic. Inst. lib.* 4. *ecl.* 92. *num.* 4.

ſtraffen van deſe misdaed met de dood voornamentlyk letten op het voornemen van ſoo iemant, die deze daed pleege, want onderneement hy die om winſt met ſoo een geſtolen menſch te doen, dan ſoude hy daer door het leven verwerkt hebben, doch ſteelt hy ſoo een menſch om ſich van zyn arbeid te bedienen, en door zyn dienſt zyn brood te winnen, dan ſoude geen doodſtraffe, maer een andere willekeurige moeten plaets hebben, en opgelegt behoren te worden; Na het Canonycq of Pauſelyk Recht wort deſe misdaed ook met de dood geſtraft, en is het Goddelyk Recht hier voren aengehaelt in de decretalen van den Paus *Gregorius* overgenomen [27]; By d'oude Duitſers was deſe misdaed ſeer gemeen, en wierd in den beginne ook met een geltboete, en naderhand met de ſtraffe des doods afgedaan [28]; de Criminele Ordonnantie van Keiſer *Carel* maakt in het geheel geen gewag van deſe misdaed; In de Nederlanden ſoude deſe misdaed, indien die wierde ondernomen om een menſch te verkopen met de dood moeten geſtraft worden, en indien het om andere reden geſchiede met een geſeling [29], en ſoo verhaelt *Boehmer* hier voren op de kant aengehaelt, dat de ſtraffe van geſeling een Vrouw, die een Kind geſtolen hadde, en daer mede gebedelt om de menſchen daer door tot medelyden te bewegen, is opgelegt geworden; Ik moet hier noch met een woord aentekenen, dat Menſchen-dievery en Boeken-dievery met een en het ſelve latynſe woord *plagium* wort uitgedrukt; van welke laaſte misdaed *Jac. Thomaſius* [30], *Franc. Duarenus* [31] en *Thom. Crenius* [32] met opſet geſchreven hebben; deſelve beſtaet daer in, dat men eens anders werken, die nog niet in druk zyn, zynde magtig geworden, op zyn naem doet uitgaen; hier over ſoude

27. *C.* 1. *de Furt.*
28. Sam. Freder. Boehmer *elem. juriſpr. Crimin. Sect.* 2. *cap.* 15. §. 197.
29. Voet *in Comment. Pandect. ad Tit. de Lege Favia de Plagiariis* 48--51. *in fin. Berger. elect. Crimin. pag.* 64. Carpzovius *quæſt.* 83. *num.* 89.
30. *De Plagio Litterario.*
31. *De Plagiariis.*
32. *De Furibus Librariis.*

de soo iemant wegens schade aengesproken en daer over na goedvieden van een Richter kunnen gestraft worden; Is het, dat iemant een anders Boeken reeds in het licht gegeven met verswyginge van dès Schryvers naem uitschryft ende het licht doet sien, dan is het niet nodig hem daer over eenige straffe aantedoen, dewyl hy daer over by een ieder genoeg sal veragt worden; sie de *Aucteuren* soo even aengehaelt.

V. Daer is noch een dievery, gemeene Landsdieverie, in het latyn *Crimen peculatus* genoemt, dewelke omtrent de gelden van den Souverein of het gemene Land wort begaen door die gene, die de bedieningen der penningen onderhanden hebben; van dese misdaed wierde *Verres* door de Vader van de Romeinsche welsprekentheit beschuldigt wegens de diefstal by hem aen penningen van het gemeen, en de berovingen van de Tempelen Rykdommen, en verçieringen de Goden toegewyd, begaen; de Rechtsgeleerden hebben dese misdaed ook met de naem van *Sacrilegium* of Kerkroof bestempelt [33], verschillende dese misdaed van Lansdievery niet van die van Kerkroof, als dat het eene zyn opsicht heeft tot het wegroven van eenig gemeen en het andere tot het stelen van een geheiligde sack; deselve naam wort ook met recht gegeven, wanneer iemant tot zyn bysonder voordeel na sich neemt en gebruikt die penningen, die tot eenige werken van barmhertigheit en Godsdienstige uitwerkingen geschikt zyn [34]; Thesauriers en Ontfangers Generaals kunnen wegens dese misdaed niet worden aengesproken, offschoon deselve aan den Souverein of het gemene Land gehouden zyn rekening te doen, maer indien na het afhoren en sluiten der rekeningen ontdekt wort, dat deselve sich omtrent den ontfank kwalyk en ontrouwelyk mogten hebben gedragen en d'onkosten dien aengaende ter kwader trouwe vergroot en ingebragt om maer haer beurs te maken en het Land te kort te doen, soo souden deselve dien aengaende wegens Landsdievery beschuldigt kunnen worden [35]; De twede soort

33. Waar van te zien de L. final *D. ad Leg. Jul. peculat.*
34 *L.* 1. *L.* 4. *L.* 8. *D. ad Leg. Jul. peculat.*
35. *L.* 1. *L.* 10. *D. eod. Tit.*

soort van dese misdaed geschiet by gelegentheit van het munten van geld, wanneer namentlyk iemant last en order ontfangen hebbende om geld te slaen en te munten, als dan door middel van de Officiers van de munt het goud en silver met metael van minder prys doet vermengen; of wanneer hy sonder iets te mengen op deselve keur en deselve stof het geld buiten de vastgestelde plaets doet slaen tot zyn eigen nut en bysonder gewin, sullende in desen niet ingetrokken worden, als een valsche munter, maar als iemant, die sich schuldig maekt aen Landsdievery [36]; Die met een valsche quitantie of ordonnantie uit handen van de generale of particuliere ontfangers eenig geld trekt, deselve begaet hier door mede dese misdaed [37]; de straffe van dese misdaed wort ingevolge het Roomsch Recht na de hoedanigheid van die gene, die de misdaed begaen hebben, opgemaekt; soo wort het selve tegens d'Officiers, die sich daer aen schuldig maken met de dood, bannissement tegens andere personen, en met eerloosheit tegens die geene, die hulpe hebben toegebragt, gestraft [38]: *Everhardt van Reidt in de beschryvinge der Nederlanden* [39] verhaelt, dat anno 1598. een Ontfanger in Friesland, die het gemene Land hadde bestolen, is gegeselt en gebannen, *Groenewegen* [40] tekent aan, dat by zyn geheugen ook iemant in den Haag, die schuldig was aen Landdievery en valsheid deselve straffe heeft uitgestaen, dat by na opdeselve tyd eenige Admiraliteits Heeren om Landdieverie door Commissarissen of gedelegeerde Rechters van hun Eerampt afgeset en verwesen zyn, het gestolene vierdubbelt weertegeven, dat soo ook gewesen is van de Admiraliteit te Rotterdam anno 1646. het selve segt ook *Dambouder* [41], By dese misdaed komt seer naby die gene, dewelke men noemt de *Residuis* of *agterhoudinge*, wanneer de overheden het gemeene geld tot eenig gebruik geschikt agterhou-

36. *L.* 6. §. 1. & 2. *D. ad Leg. Jul. Peculat.*
37. *L.* 9. §. 3. *D. ad Leg. Jul. Peculat.*
38. *L. Unic. C. de Crimin. peculat. & ibi. DD.*
39. XV. Boek.
40. *De legib. abrog. ad* §. 9. *Inst. de public. judic.*
41. *Pract. Crimin. Cap.* 115. *num.* 2, 6,

houden, en niet tot dat gebruik hebben aengewend, welke straffe ingevolge de *Lex Julia de residuis* is, dat het agtergehoudene geld met een derde deel daer en boven in 's Vorsten Schatkist moet gebragt worden [42], *Vinnius* en *Groenewegen* seggen dat dese misdaed heden ten dage na goedvinden van een Richter wort gestraft [43], waer mede eenstemmig is de lere van *Berlicbius* [44], doch hier voren [45] over dese misdaed bereeds wytlopig gehandelt zynde, sal ik het hier by laten verblyven.

VI. Die sich met de misdaed van Veedievery, in het latyn *Crimen abigeatus* genoemt, ophouden, gelyk oudtyds de *Iberi* of *Spanjaerden* daer in gesegt worden basen te zyn geweest [46], moeten swaerder als andere dieven gestraft worden; Ingevolge het Roomsch recht wierden die voor Veedieven gehouden, dewelke tien Schapen, vier of vyf Verkens, een Paerd, een Koey of Os steeld [47], indien deselve soo veel Schapen niet en steelden, wierdense voor simpele dieven gehouden en als de sodanige gestraft [48]; vele menen, dat de plaets waer uit gestolen word, hier het onderscheid tussen diefstal en diefstal soude uitmaken, en dat dus die het Vee uit het Land of de Weiden steelt een Veedief, maer van andere plaetsen, geen Weiden zynde, een simpele dief soude zyn, volgens de bepalinge van den Rechtsgeleerde *Ulpianus* [49], het geen in de voorbeelden, die gemlt: Rechtgeleerde aengaende het geval, daer iemant een afgedwaelden Os of Paerden in het eensame gelaten, heeft vervoert, bybrengt, kan aengaen, doch niet ten aensien van Vee, het geen uit de stallen wort gestolen,

X x want

42. *L.* 4. §. 3, 4, 5. *D. ad Leg. Jul. peculat.*
43. Zie die Auteuren *ad* §. 11. *Inst. de publ. judic.*
44. *Part* 5. *concl.* 57. *num.* 1, 2.
45. I. Boek VIII. Hoofdeel.
46. Servius *ad virgilium georgic. libr.* 3. *adversus aut.: Impacatos a tergo horrebit. Iberos.* Gothofred. *ad L.* 1. *D. de abig. litt. R.*
47. *L.* 3. *in pr. D. de abig. Paulus libr.* 5. *Sentent. tit.* 18. §. 1. & *ibi Cujac.* Damhouder *in Pract. crimin. cap.* 115. *de abigeatu num.* 1.
48. *L.* 3. *pr. D. de abig.* & *L.* 16. §. 7. *D. de poen.*
49. *In L.* 1. §. 1. *D. de abig.*

want die dit doen en ondernemen, moeten sekerlyk swaerder gestraft worden, ingevolge het geene daer van by de Rechtsgeleerde *Calistratus* [50] gevonden wort; offschoon *Cujacius* [51] en andere [52] die wet anders willen begrepen en gelesen hebben, dog verkeert; want dat iemant, die een Paerd, Koei of Os uit een stal steelt, daer over swaerder en als een Veedief wort gestraft, daer van is de reden dese, om dat diergelyken diefstal doorgaens niet wel anders, als met het opbreken van de stallen geschieden kan, nu is het bekend, dat niet alleen volgens het Roomsch Recht [53], maer ook ingevolge de Criminele Ordonnantie van *Keiser Carel* [54], een diefstal, die met gewelt en huisbraek geschied, swaerder wort gestraft; Na het Roomsch Recht wierden veedieven *pœna Metalli* met de straffe van in de bergwerken te moeten arbeiden gestraft [55], die niet meer in gebruik zyn, doch waar mede onse hedendaagse Tucht- en Spinhuisen souden kunnen vergeleken worden; Na constumen wierde in vroegere tyden in dese Landen, die eenig Vee steelde, genoegsaem altoos daer over als een gequalificeerde dief met de koorde gestraft [56], doch thans in onse dagen hebbe ik opgemerkt, dat men een Veedief, die voor d'eerste reise een Paerd hadde gestolen van de straffe des doods heeft verschoont gehadt, het geen ik ook soude kunnen navolgen, voornamentlyk in het geval, daer komt te blyken, dat soo een beklaegde dese misdaed als geen kunst geoeffent, dat is, dat hy die niet dikwils gedaen, heeft, en hier na toe schynt ook stilswygende te hellen den Raedsheer *van de Sande* [57], en daer toe leid ook het geadviseerde van de Rechtsge-

50. *In L. ult.* §. 1. *D. de abig.*
51. *Libr.* 6. *Observat. cap.* 8.
52. Gothofred. *ad L. ult.* § 1. *litt. A. D. de abig.*
53. *L.* 1. *D. de effractor.*
54. *Art.* 157, 159.
55. *L.* 1. *in pr.* & §. 3. & *L.* 3. §. *final. de D. abigeis.*
56. Damhouder *in pract. crimin. cap.* 115. *de abigeat. num* 1. Carpzov. *prax. crimin. quæst.* 86. *num.* 39. Groot Placaetb. *libr.* 1. *tit.* 22. *part.* 2. *num.* 3.
57. *In decis. Frisic. libr.* 5. *tit.* 9. *def.* 9.

geleerden *Gos. van Steenler* en *Rein. Buys* [58.]; * Sonder hier echter van uit het volk van Oorlog; die altoos swaerder gestraft worden, en oversulx die sulk Vee of eenig Beest steelen worden by deselve met de dood gestraft ende gehangen [59.];

Die gene (buiten den volke van Oorlog) die eenig gevleugelt Vee als Hoenders, Gansen, Eenden, Pauwen en diergelyke tam gevogelte stelen, worden na de grootheit van den diefstal, hoedanigheit der personen en omstandigheden van de daed gestraft [60.]; Ik segge *buiten den volke van Oorlog*, waer door ik versta de Militie van den Staet, wordende die over het stelen van de soo even gemelte dieren volgens den *Articulbrief* [61.] gehangen; onder dit gevleugelt Vee wil de Heer *Feltman* [62.] dat ook de Byen souden behoren, waer omtrent hy het navolgende aentekent; deselve straffe, namentlyk van de koorde, mag ook wel gaen over Soldaten, die Byen stelen, ofte de ploegen en andere tot den Landsbouw in het veld staende gereetschap beroven; ofte wel andere luiden daerom met mindere straffe gestraft worden, * sich aldaer ten desen gedragende tot de lere van *Berlichius*, *Heigius*, en *Carpzovius*;

VII. Tegens de Visdieven heeft *Keiser Carel* voorsien in zyn Criminele Ordonnantie [63.], daer by vaststellende, dat die gene, die uit houwers, meyren, of vyvers, visch vangen, daer over niet minder, als andere dieven, sullen gestraft worden, en dat niet t'onrecht, aengesien sodane visschen, dewelke in een waal, vyver, of andere opgesloten plaets gehouden worden, door ons beseten wordende [64.] daer aen ook diefstal wort

 be-

58. In het Nederlands Advysboek, IV. deel *cons.* 113.
* En hier mede komen ook overeen de Vonnissen by het Hof van Vriesland ergaan by Huber in zyn Hedend. Rechtsgel. *pag.* 894 *num.* 33.
59. Zie Articulbrief van de Heeren Staten General Art. 23.
60. Damhouder *pract. crimin. cap.* 115. *num.* 4.
61. *Art.* 23.
62. In zyn aenmerkinge over den Articulbrief, Art. 23.
* Schoon Berlichius *part.* 5. *concl.* 50. *num.* 5. wil, dat die gene, die meer als eens Byen gestolen hebben, met de dood souden kunnen gestraft worden.
63. *Art.* 196.
64. *L.* 3. §. 14. *D. acq. possess.*

begaen [65], en by nader gevolg de ſtraffe van dieffſtal hier ook moet plaets vinden, die willekeurig ſchynt te zyn en na omſtandigheden kan verſwaart worden [66]; Betreffende die gene, dewelke vis ſtelen uit een onbeſloten Rivier iemant in het byſonder toebehorende, den ſulken wil hoggem: *Keiſer Carel*, dat aen den lichame of met een geltboete daer over ſal geſtraft worden; omtrent de ſodanige viel meer bedenken, want ſchoon na het Roomſch Recht elk in de Rivieren na goeddunken mogte viſſen [67] (waer mede het Goddelyk Recht ook ſchynt overeenteſtemmen [68]) in ſoo verre, dat hy, die het viſſen wort verboden, den verbieder over aangedaen ongelyk en hoon kan beklagen [69], kan het echter op velerhande wyſe gebeuren, dat het recht van viſſen, ſoo wel als het recht van jagen in deſe en gene wateren, meyren, waelen, en rivieren, wort een byſonder recht, en ſeker eigenaer toebehoort, gelyk ook na het hedendaags gebruik dat recht van te viſſen met netten doorgaens overal vernietigt is, ſoo dat men ſelve in geen openbare Rivieren viſſen moge; En over ſulx ſchynen ſy, die in een anders waelen en rivieren tegen verbod vis-vangen, dieffſtal te plegen, en worden dieswegens aen de ſtraffe van dien onderhevig. Schoon in dit geval de gewone ſtraffe van dieffſtal ophoudt, en de dief ſlechts willekeuriglyk geſtraft wordt, * om dat de viſſchen in een waale of Riviere aen hunne natuurlyke vryheit zyn overgelaten [70], wort eigentlyk van deſelve, als van niet beſetene goederen geen dieffſtal gepleegt [71], waerom ook den dader de gewone ſtraf-

65. Volgens de *L.* 8. §. 1. *D. famil. erciſcund.*
66. Berlichius *part.* 5. *concl.* 51. Bocerus *de Furtis cap.* 2. *num.* 76. & *in ſpecie num.* 93. Stryckius *in uſ. modern. Pand. ad tit. de Furtis* §. 13.
67. §. 2. *Inſt. de rer. div. & acq. ear. domin. L.* 4. §. *ult. L.* 5. §. *fin. D. de rer. diviſ. L.* 13. *D. commun. præd.*
68. *Geneſ.* 1: 20. en volgende.
69. *L.* 13. §. 7. *D. de injur. L.* 2. §. 9. *D. ne quid in loc. publ.*
* Onder het woord Viſch ſchynen om de gelykheit van reden hier ook Creeſten te moeten verſtaen worden Carpzovius *prax. crim. p.* 2. *q.* 84. *n.* 92.
70. *L.* 3. §. 14. *D. de acquir. poſſeſſ.*
71. *L.* 1. §. 15. *D. Si quis in teſtam. lib.*

straffe niet kan worden opgelegt, schoon die ontelbare reisen in eens anders rivieren gevist hebbe. En mitsdien is de straffe van hun, die in eens anders waelen en rievieren vissen, willekeurig; wordende by *Vinius* en andere te recht aengemerkt, dat alle de bevaerbare rivieren, en die, uit dewelke deselve bevaerbaer worden, al over langen tyd door den *Keiser Frederik* onder de Koninglyke Rechten [72] gebracht zyn; En dat derselver eigendom geworden is die van den Vorst of van het volk, in het gebied van welke deselve worden bevat [73]; het welk nochtans niet verhindert, dat het gebruik der Rivieren tot noch toe openbaer is gebleven; want het is bekent, dat het gebruik van d'Oevers openbaer is, van welke nochtans den eigendom bysonder is, dat het volgens de gewoonte verder stand heeft gegrepen, dat het niemant in de Rivieren te vissen toegelaten is, ten sy den genen, dewelke dat recht of gekogt of gehuurt of door een anderen titul van den Vorst verkregen heeft [74], dat in dese Landen alle de rivieren, voor soo verre die binnen onse palen besloten worden, als mede de poelen en andere bevaerbare wateren insgelyks derselver boesem, dat is de ruimte, door welke deselve vloejen ofte dewelke sy bevatten, als mede den Oever, voor soo verre den selven het grootste gedeelte van het jaer met de wateren bedekt wort, des volks eigen zyn; dat oversulx de Staten van Holland en Westvriesland het recht hebben om voor bevaeringe der rivieren, daer op tollen en chynsen te leggen, voor soo verre het gebruik der selve aan den vreemdeling mede toegestaen is; Dat het recht van te vissen in den beginne by het volk geweest is, van waer het tot de Vorsten is overgebragt, soo dat niemant nu dat recht heeft als door vergunninge van de Vorst en door sekere bepalingen en wetten omschreven, dat in Waterland en sommige stromen van Kennemerland de visch-vangst altyd vry geweest en dat alle bysondere nu noch het

72. *C. un. quae sunt regal. in usib. Feudor.*
73. Bartolus, Jason en andere *in L. quominus de flumin.*
74. Cæpolla *de servitut. rustic. praed. cap.* 42. Schneidew. *ad* §. 2. *de rer. divis.*

recht hebben van in de bevaerbare rivieren en poelen met de angel-roede te viſſen. [75]

VIII. Het ſal bekend moeten zyn, dat de gene, die Wilt-dievery begaen, daer over na goedvinden van den Richter geſtraft kunnen worden [76]; over welke ſtraffe de geleerde *Carpzovius* ſeer net en klaer gehandelt hebbende, oordele ik dienſt te ſullen doen, dat ik by deſen hier over zyn gedagten volge en opgeve; Hy ſtelt dan aenvankelyk vaſt, dat de ſtraffe van de koorde of galge omtrent de diefſtallen, die aen wilde beeſten worden gepleegt, geen plaets heeft, de Vorſten, doet hy 'er by, alleen het recht om te jagen ſich toeëigenende: voor de billykheit van het ophouden dier ſtraffe dus pleitende; dat te recht die ſtraffe tegens de Wildieven geen plaets moet hebben, aengeſien, dat God de beheringe der wilde dieren niet ſlechts den Vorſten, maer ook aen het gantſche menſchelyke geſlagt, onderworpen, en het gebruik van de door Hem geſchapen dingen onder alle menſchen gemeen heeft gemaekt, is kennelyk genoeg uit het eerſte Boek Moſes Geneſis genaamt. [77] Dat daer uit het recht der volken is voortgevloeid, na het welke de wilde dieren gemeen zyn, en aen die gene, die deſelve vangen, eigen worden [78], dies iemant ſchoon tegen verbod op eens anders veld om te jagen gekomen, door opſprake van hoon moge worden aengeſproken [79], echter, alwat hy zo van wilde vogelen of van wilde dieren vangt, ſich eigen maekt, en niet gehouden zy, 't ſelve den eigenaer des gronds in handen te ſtellen [80], om dat niet de vangſt maer ſlegts de komſt op een anders veld verboden is, en ook niet het Wilde dier, het welk op een anders veld quam, daer-

om

75. Grotius Inleid. I. Boek eerſte en vierde Deel, Groenewegen *de Legib. abrogat. ad* §. 2. *Inſt. de rer. diviſ.*
76. Berlichius *part.* 5. *concl.* 51. Harprecht *reſp.* 56. *num.* 75.
77. En aldaer *Capittel* 1: 26--28.
78. §. 12. & *ſeqq: Inſt. de rer. diviſ.* L. 1. L. 14. *De de acquir. rer. domin.* L. 1. §. 1. *De acquir. poſſeſſ.*
79. *L.* 13. §. *ult. D. de injur.*
80. *L.* 3. *in pr.* & §. 1. *D. de acquir. rer. domin.* §. 12. *Inſt. eod. tit.*

om den genen eigen wort, aen welke het veld toebehoort [81], en dus soude men mogen seggen, dat de Vorsten mogelyk ten onrechte na het recht der volken, om dat de jagt vry is, die sich selven alleen aenmatigen; aengesien het sulx is, dat het geen uit het recht der volken aenkomt, kan sonder onrecht door de Vorst niet opgeheven worden [82], welke reden vele Rechtsgeleerden van geen geringe naem bewogen heeft om te denken, dat jagen, vogelvangen en vissen, waer over genoegsaem het selve oordeel geveld word [83], den onderdanen sonder onrecht niet kan verboden worden; Welk onrecht noch groter schynt gemaekt te worden daer uit, dat de Vorsten ter liefde van de jagt hunne voeten straffeloos setten op de velden van hunne onderdanen [84], en de onderdanen verhindert worden, hun eigen goed vryelyk te gebruiken, en de gretige wilde dieren, die het koren te velde vernielen, en verwoesten, te weeren en optevangen tegens het gemeene Recht en verbod van dien [85]; Men ziet egter niet te min, dat bykans alle de Vorsten het recht om te jagen, den onderdanen selfs op hun eigen land benomen en tot sich hebben overgebragt: zal men dan seggen, dat dit tot verkortinge der onderdanen geschied is? Het welk tegen de Overheit en Vorsten te willen staende houden gewisselyk ongerymd en lasterlyk zyn soude, tegen wie het gemeen gebied, het welk den menschen door God over de wilde dieren verleend is, weinig kragts te hebben schynd, om dat ook andere geschapen dingen gemeen zyn [86], die echter door het opgevolgd recht der volken ingenomen, en in zekere beheeringen onderscheiden zyn [87], de gemeenschap der goederen na den val opgeheven zynde. Hier van zyn tot voorbeelden soo vele tam-

81. *L.* 39. §. 1. *D. ad L. Aquil.*
82. Volgens de §. 1. *Inst. de jur. natur. Gent. & Civ. C.* 1. *Dist.* 5. *& C. ult.* §. *bis itaque Dist.* 6.
83. *L.* 9. §. 5. *D. de usufr. & quemadm. C.* 1. §. *nemo retia de Pac. tenend.*
84. *Arg. L.* 16. *D. de servit. præd. L.* 13. *in fin. D. de injur.*
85. *In L. unic. C. de Venat. Ferar. L.* 28. *D. ad Leg. Aquil.*
86. *C. jus naturale Dist.* 1.
87. *L.* 5. *D. de justit. & jur.*

tamme dieren, die buiten allen kyf van de beginne af gemeen waren, ten nutte van alle menschen sekerlyk geschapen, sullen die dan nog hedendaegs konnen aenvaerd worden? het welk de onderscheidinge der beheeringen verbied. Ook is het strand der Zee gemeen [88], en word echter eigen aen hem die het inneemt [89], en het gebruik der Riviere is openbaer, 't welk echter verjaerd word, selfs van eenigen bysonderen persoon, die daer inne te vissen dikwerf anderen verboden heeft. En wat is 'er in het gantsche werelds-rond, 't welk niet met alle volken gemeen is geweest? Echter zyn door het recht der volken, ieder volk onderscheiden zynde, de beheeringen van alle dingen onderscheiden gemaakt [90]; Waerom souden dan ook niet de Vorsten en andere Groten het recht van jagen, 't welk insgelyx van den beginne af met alle volken gemeen was, door aenvaerdinge op eigene gronden tot hunne beheringe hebben kunnen toevoegen? Hoewel ook met de Godsgeleerden kon gesegt worden, dat de heerschappy, welke in het woord van God [91] aen alle menschen verleend is, niet anders soude willen seggen, dan, dat alle beesten, hoe wild ze ook zyn mogen, den mensch nochtans vresen en ontsien, en hem als hunnen Heer eerbiedigen, het welk bewesen wort uit *Genes.* 9: 2. *En uw' lieden vrees en uw' lieden verschrikkinge zy over al het gedierte der aerde, en over al het gevogelte des Hemels: en al wat sig op den Aardbodem roert; en in alle visschen der Zee: zy zyn in uwe hand overgegeven.* En worden na het recht der volken wilde beesten, vogelen, en andere dieren derwyse gesegt met ander menschen gemeen te zyn, dat ze in de gemeene beheeringe van allen gesteld te zyn gehouden worden, maer aen niemands beheeringe onderworpen zyn. En schoon de Vorst in het gemeen de macht hebbe, het recht der volken opteheffen, en gantschelyk te vernietigen, is 't echter kennelyk, dat hy van het recht

88. *L.* 2. *D. de rer. divis.*
89. *L.* 14. *D. de acquir. rer. domin.*
90. *L.* 5. *D. de just. & jur.*
91. *Genesis* 1: 26--28.

recht der volken voor een gedeelte afgaen, het selve nu eens vermeerderen, dan eens verminderen, of ook wel uit wettige en redelyke oorsaken matigen en bepalen kan [92], en gevolgelyk sal men geensints moeten denken, dat het recht om wilde beesten op zyn eigen land te jagen den bysonderen menschen met onrecht benomen wierd, als van welke het den Vorst vrystaet hun recht uit redelyke oorsaken tot sich te nemen [93], men twyfelt toch niet, of seer rechtmatige redenen hebben tot het verbieden der jagt aenleidinge gegeven; het welk iemant willende weten, soo denke hy eerstelyk, dat de jagt soo vele werktuigen, netten, strikken, honden, soo vele bedienden nodig heeft, dat nauwelyks iemant uit de gemeente sonder sware kosten en het uiterste nadeel, die soude konnen goedmaken; Hier van daan is het, dat de Bisschoppen het jagen verboden is, op datse de goederen der Armen niet tot het houden van jagers en het bekomen dier werktuigen, waer van ter oeffeninge van de jagt, een groot toestel nodig is, gebruiken souden; Ten anderen kan nauwelyks ontkent worden, dat de toelatinge der jagt is een afroepinge van de noodwendige en dagelykse besigheden van Landbouw en Wynoogst, en mitsdien van het gantsche boeren leven, waer van afgeleid te worden met de nuttigheit van het Gemeenebest gantsch niet overeenkomt. Waer van daan ook de sulke, die voor de gemene jagt der wilde beesten uitkomen, van gedachten zyn, dat die geensints aen de boeren behoort vrygelaten te worden, om datse die tot hun eigen voordeel souden gebruiken, en daer door den Landbouw geen gering nadeel toebrengen [94]. Doch soo het jagen den bouwlieden met recht konde benomen worden, waerom sou men dan niet uit even soo aennemelyke reden 't selve aen alle bysondere menschen konnen verbieden? Ten derden staet ook wel aen te merken, dat menschen, die sich te sterk aen 't jagen verslaaft hebben, ten uitersten verwildert worden, en niet selden met

 het

92. *Arg.* L. 6. D. *de Just. & jur.*
93. *L.* 15. §. 2. D. *de reivind.* L. 11. *D. de evictione.*
94. *Auth. agri Cultores C. quæ res pignor.* L. 1 & 2. *D. de Fer.*

het jagen te gelyk verwoesting aenrechten, dewyl beide dese liefhebberyen met elkanderen veel gemeenschaps hebben. Waerom in de heilige bladen den dwingelanden de naam van jagers word toegevoegt, als aen Nimrod 95., aen Esau 96., waer tegen overgestelt word de eenvoudigheit van Jacob, die aen het jagen niet was overgegeven. En *Psalm* 91. segt de Propheet: *Hy sal u redden van den strik des vogelvangers.* Ook by *Jerem.* 16. dreigt God: *Ik sal senden tot vele jagers, die sullen se jagen van op alle berge, en van op allen heuvel, ja uit de kloven der Steenrotsen.* Wie sal gevoegelyk kunnen ontkennen, dat om dese reden alleen het jagen, 't welk ook andersints sonder gebruik van wapenen en schietgeweer beswaerlyk kan geoeffent worden, met het grootste recht den bysonderen menschen benomen is. Ik zwyge, ten vierden, dat, indien het gebruik van de jagt aen alle menschen sonder onderscheit was toegelaten, als dan binnen korten tyd allerhande soorten van wilde beesten souden vernielt worden, aen wier behoudenis echter de gemene nuttigheit ten hoogsten gelegen legt. Hier by komt noch ten vyfden, dat de Vorsten nacht en dag voor het welzyn hunner onderdanen allerhande moejelykheden moeten ondergaen, waer van daan ook de heilige bladen Moses den elendigsten aller stervelingen noemen, om dat de zwaerte des gantschen bestuurs op hem alleen rustede. Wie sou dan aen de Vorsten dat gering vermaek der jagt willen misgunnen, het welk hen tot vergeldinge toetestaen, met de hoogste billykheit overeenstemt, op dat, gelyk se alleen aen moejelykheden en gevaren zyn bloot gestelt, se dan ook boven anderen gebruik maken van 't vermogen om wat tot hunne verquikkinge toetebrengen. Vooral dewyl het jagen met de genegentheit der Vorsten wel meest overeenkomt, geen geringe blyk van dapperheit uitlevert, en sekere gelykheit met het oorlogen in sich behelst. Om dese en andere redenen, doet *Carpzovius* 'er verder by, konnen de Vorsten (mynes oordeels) sich alleen het recht om te jagen op de recht.

95. *Genesis* 10.
96. *Genesis* 25.

rechtmatigste wyse toeëigenen, vooral, dewyl ook 't algemeen gebruik hen sulx toelaet, en se tegen hunne onderdanen van sulken tyd af, van welks begin geen geheugenis te vinden is, door het verbod en de oeffeninge der jagthandelingen eene besitting verkregen hebben. Men bekommere sich ook niet over de wettige oorsaek en goede trouwe deser verjaringe, dewyl diergelyke wettige oorsaek in de verjaringe, welke buiten geheugen stand greep, niet gevordert wordt [97]. En ook het bewys dier goede trouwe niet nodig is, 't en zy van de quade trouwe blyke: in het onsekere wordt toch de goede trouwe onderstelt. [98]. Ja wordt ook niet in dit ondersoek de bepalingen en richtsnoeren des Burgerlyken Rechts gevolgt, maer moeten de grondigste bewysredenen uit de gedenkstukken van staat en geschiedkunde gehaelt worden. Dit dan alsoo zynde, sullen bysondere menschen en onderdanen, het jagen oeffenende en wilde beesten vangende, geensints van straffe ontheven zyn. Welke of in doodstraffe soude moeten bestaen, by de Rechtsgeleerden niet even eens wordt opgenomen, die doorgaens dese twee saken onder een mengen: of namentlyk geen bepaelde straf tegen de verkragters der Vorstelyke Rechten met betrekkinge tot de jagt vastgestelt zynde, de sulke de doodstraffe moeten worden aengedaen, en of de Vorsten de macht hebben hun Jagtrecht met de doodstraffe te wreeken, dat is, de straf des doods by sekere wet te bepalen, en die naderhand den Jagers en den Overtreders opteleggen? Welke twee saken echter met alle stiptheit van elkanderen moeten onderscheiden worden. Want wat het eerste aengaet, indien geen sekere soort van straffe in diefstal van wilde beesten ingevoert zy, kan ik het met de sulken wel houden, die doorgaens beweeren, dat zy, die verboden jagt oeffenen, enkelyk met geltboete of lyfstraffe moeten beteugelt worden; Trouwens dese en gene Rechtsgeleerden houden het voor onwaerdig en onredelyk, dat de mensch om het doden van een wild beest aen het leven soude gestraft worden.

97. *C. 1. C. si diligenti de Præscript. in 6to.*
98. *C. si diligenti C. Sanctorum C. fin. de Præscript.*

Eerstelyk, want schoon de sulke, die tegen verbod de jagt oeffenen, en wilde beesten vangen, doorgaens dieven genoemt worden, is het echter een sekere waerheit, dat eigentlyk geen diefstal door hen gepleegt wordt: Diefstal is toch een bedriegelyke ontrekkinge van een anders goed. 99. Doch wilde beesten in eens anders bosch, of op den nabuurlyken grond in vryheit omzwervende, behoren noch aen de Vorst, als Heer van het bosch, noch aen eenen anderen bysonderen mensch, maer worden aen niemants beheringe onderworpen de zyn gehouden. En daerom wordt ook aen deselve geen diefstal gepleegt. 1. Want hier valt geen bedenken op de sulken, die wilde beesten in een diergaende opgesloten, vangen, hoedanige sekerlyk diefstal plegen, en in de straffe van dien vervallen: dewyl dusdanige wilde dieren door hem, die se opsluit, beseten, en syner beheringe onderworpen te zyn verstaen worden 2., maer van de soodanige wordt hier enkelyk gehandelt, die wilde beesten, in bosschen en bergen omzwervende, jagen en vangen: die buiten voorseide reden noch diefstal plegen, noch tot wedergevinge der gevangen wilde beesten konnen verpligt worden. Indien dan door dese jagers geen diefstal gepleegt zy, soo volgt noodsakelyk, dat hen ook geen straffe in het geheel het zy van die van de galge of eenige andere kan werden opgelegt. Ten anderen, om dat nergens tegens de verkragters der jagt een doodstraf ingevoert te zyn bevonden wordt, en mitsdien sal het geensints vrystaen, den dader soo een zware straf ligtvaerdiglyk en sonder eenig rechts gesag opteleggen. En schoon men tegens jagers tot opspraek van hoon gerechtigt zy 3., moet dit echter daerom niet tot de dood worden uitgestrekt. 4. En schynt ook dese mis-

99. §. 1. *Inst. de Obligat. quæ ex delict. nasc.* L. 1. §. *ult. D. de Furt.*
1. L. 1. §. 1. L. 3. §. 14. *D. de acquir. possess.* L. 1. 3. & 5. §. 1. *D. de acquir. rer. domin.*
2. L. 5. §. 1. *D. de acq. rer. domin.* L. 3. §. 14. *De de acq. possess.* L. 62. §. 1. *de usufruct.*
3. L. 13. §. *ult. D. de injur.*
4. L. 13. *D. de pœn.*

misdaed geensints soo groot en de soodanige te zyn, dat het sou vrystaen een willekeurige straffe tot de dood uittestrekken. Ja het soude onrechtmatig en met de reden gantsch niet overeenkomstig zyn, dat voor het vangen van een onredelyk dier den mensch dat pronkjuweel van Gods werken, soo maar geslagt en met de dood gestraft wierde.

En dit is wel seer seker, soo, geen bepaelde straffe tegens dieven van wilde dieren vastgestelt is, het aen 's Rechters willekeure als dan gelaten zy, met wat straffe hy tegens de soodanige, die sich aen soo een misdaed schuldig maken wil vervaren; Maer het volgende schynt meerder zwarigheit te hebben, *of het namentlyk in de macht van een Vorst zy, de doodstraffe tegens de verkragters der jagt by sekere wet vastestellen, en die naderhand den Overtreders opteleggen?* Wien aengaende by de Rechtsgeleerden wordt aengemerkt, dat een Vorst zyn jagt geensints met de doodstraffe wreken kan, en het een Richter nooit vrystaet dese misdaed zwaerder dan met bannissement te straffen. En om de waerheit te belyden is dese saek niet buiten alle bedenken. Want, ei lieve! wat evenredigheit is 'er tussen een wild beest en tussen het leven van een mensch? Wie sal een beest soo hoog schatten, dat hy sou durven denken, dat een mensch om het doden van het selve sou moeten van het leven beroofd worden? Zynde even dat selfde, het welk de bedelende gerechtigheit geensints toelaet, welke de zonde met evengelyke straffe wil beteugelt hebben, en sekere evenredigheit tussen misdaed en tussen straffe afvordert. [5] Dus verre het betoog van den uitmuntenden Rechtsgeleerden *Carpzovius*, lust het iemant een inlandsch Rechtsgeleerde zyn gevoelen hier over met inmenginge van het jagtrecht in Holland gebruikelyk, te weten, die kan *Vinnius* nasien [6], wanneer hy ten desen schryft; volgens onse Rechten worden de wilde dieren mede wel den aenvaerderen eigen: maer het jagen is aen een ygelyk sonder onderscheit niet toegelaten: want de Vor-

5. *L.* 8. *C. ad Leg. Jul. de vi publ. L.* 3. *C. de episcop. audient. L.* 28. *L.* 3. *D. de pœn. C. non afferamus* 24. *quæst.*
6. *Ad* §. 3. *Inst. de rer. divis. num.* 3, 4, 5.

ſten hebben dat recht byna geheel hun ſelven toegeëigent; ten minſten voor ſoo veel ſeker ſoort van dieren en ſekere manieren van vangen betreft. Het klein wild, als Haſen en en Konynen is ook den Edellieden op ſekere tyden des jaers te vangen toegelaten, mits datſe die niet vangen op plaetſen den Vorſten byſonderlyk voorbehouden, 't welk ook ſommige anderen ter oorſaek hunner bedieningen is toegeſtaen, dewelke in de wetten van de wilderniſſen begrepen zyn. Van de Vogelvangſt is een ruimer vryheit, uitgenomen, dat de Vorſt alleen het recht heeft van het vangen met de lange lyn. —— Daer is niet alleen door onſe wetten, maer door die van meeſt alle Ryken en Landen een regel en wyſe op het jagen geſtelt. Door de Wet van Keiſer Frederik worden de boeren verboden netten, ſtrikken, of ander tuig tot het vangen van wild te ſpannen, ten zy om beeren, wolven, of wilde zwynen te vangen, welke beeſten het gelovelyk is daerom uitgeſondert te zyn, dat 'er het gemeen aengelegen is, dat ſoodanige om hunne wreedheit en ſchadelykheit van een iegelyk gedood te worden [7], volgens het Pauſſelyk recht is de Geeſtelyken het jagen verboden, op datſe door dat vermaek den Godsdienſt niet ſouden verlaten. [8]

Daer zyn 'er, die menen, dat niet dan met onrecht aen iemant door de burger wet het vangen van wild, en het gevangene het zyne te maken, ſoude kunnen belet worden, om dat ſulx door het natuurlyk recht, het geen onveranderlyk is, alle menſchen toegelaten wordt [9]; doch het is waerder, dat het ſelve wel vermag te geſchieden, en dit verbod geenſints onrechtmatig is. Want dit recht is uit het toelatende, en niet uit het gebiedende recht der natuur, maer al is het nu, dat de burger wet niets kan gebieden het geen het recht der natuur verbiedt, of verbieden het geen het ſelve gebiedt, ſoo kan deſelve nochtans de natuurlyke vryheit inbinden en verbieden, dat iets, het geen natuurlyker wyſe geoorlooft

7. *Lib.* 2. *feudor. tit. de pace tenend.* §. *ſi quis.*
8. *C.* 1 & 2 *de Cler. Venat. lib.* 5. *decretal.*
9. *Tiraquel de Nobil. cap.* 37. *num.* 144. Menoch. *conſ.* 298. *num.* 18. *lib.* 3. en andere by Fachineus *lib.* 1. *controv.* 3.

looft was, niet geschiede, en ook den eigendom natuurlyker wyse te verkrygen, selfs door zyne kracht voorkomen *Grotius* [10], het welk mede het gevoelen is van *Covarruvias* [11], wanneer hy seidt, het wild, de vogelen en verdere dieren door het recht der natuur stellender en bevestigender wyse niet gemeen te zyn, om datse aller menschen eigen zyn; maer onkennender wyse, om datse niemants zyn, en door het recht der natuur aen niemant toegeëigent zyn: en oversulx door de menschelyke wet den eenen veel eer, als den anderen uit een rechtvaerdige oorsaek te konnen toegestaen worden. Soo stryd dan niet, het geen wy menigmael in onse boeken lesen, door het recht der natuur, soodanige dieren te jagen, vry te zyn. Want dat is waer, soo lang 'er geen burger wet tussen komt, soo als de Roomsche wetten veel saken in hunnen eersten en oorspronkelyken Staet gelaten hebben, aengaende dewelke andere volkeren iets anders hebben vastgestelt. Maer soo wanneer de burger wet iets anders vastgestelt heeft, geeft ons het recht der natuur selfs in, deselve te moeten onderhouden worden. Maer waer is dan soo een groten verandering van het eertyds gemene recht van daan gekomen? Ik achte ten deele door de overeenstemminge der volkeren, dewelke het recht van te jagen den Vorsten in vergelding hunner sorgen en bestieringe van selfs overgelaten hebben: Ten deele uit de macht der selver Vorsten, denwelken het goed gedacht heeft de gemene toelatinge ingetoomt te moeten worden, soo om dat niet eindelyk het gehele soort door de veelheit der jageren uitgeroeit soude worden, als mede om dat de boeren en andere gemene luiden door genegentheit tot de jagt van den akkerbouw en andere handwerken niet souden afgetrokken worden, en mogelyk ook om andere oorsaken te sien by *Wesenbecius* [12], *Covarruvias* [13], *Fachineus* [14], *Cardinalis Tuscus* [15], *Christineus.*

10. *De Jur. Bell. & Pac. lib.* 2. *cap.* 2. *n.* 5. & *cap.* 3. *num.* 3.
11. *In relect. C. peccatum de reg. jur. in* 6. *p.* 2, §. 8.
12. *Parat. de acquir. rer. domin.*
13. *Prædict. loc.*
14. *I. Controv. I.*
15. *Pract. concl. jur. vol.* 8. *litt. V. concl.* 41.

neus. [16] Maer dit is nodig te weten, dat niet aen de verkryginge van het gevangen dier, maer aen het recht van te jagen vermindering toegebragt is. Van waer soo een gemeen mensch, ofte iemant anders, die geen recht van te jagen heeft, al of hy schoon in de straf door de wet vastgestelt vervallen is, soo wordt het dier nochtans het zyne, en al is het dat 'er geboden wordt het gevangene den vanger afgenomen te worden, geschiedt het niet soo seer, om dat het des vangers eigen niet is geworden, als wel dat het als aen eenen onwaerdigen en tot straffe geschiede, t'eenemael om deselve redenen waerom soodanigen luiden de netten en andere jagtgereedschappen afgenomen worden. Dat soo wanneer dat gene, 't welk op soodanigen wyse gevangen is, eenen anderen ter goeder trouwe aennemende uit een rechtmatige oorsaek overgelevert is, soo sal het selve niet konnen afgenomen worden: Want hy besit geen gestolen of eens anders goed, dat 'er aental op gedaen kan worden; noch daer kan niet gesegt worden, hy straffe te verdienen, die niet misdaen, noch tegens de wet gesondigt heeft. [17] Hier aen is niet ongelyk het geen wy van een wild op eens anders land gevangen gesegt hebben, het selve des vangers te worden, alhoewel op eens anders goed tegens dank van den eigenaer te jagen niet toegelaten is. [18] Volgens de Coustumen der Franschen laten de dieren, dewelke uit gewoonte plagten af te gaen en weder te keren, niet na, den Eigenaren te blyven, noch worden der aenvaerderen, alhoewelse onse bewaringe ontkomen zyn, en de wil van wederkeren verlaten hebben, het welk meest in de Valken en Sperwers onderhouden wordt. [19] Het selve getuigt mede van onse Coustumen *Groenewegen* [20].

IX.

16. *Vol.* 5. *dec.* 84. *n.* 37.
17. *L.* 131. *D. de Verb. Signif.*
18. Covarruv. *d. l.* §. 8. *num.* 5. *& seqq. Christineus ubi supra n.* 17. Gudelinus 2. *de jur. noviss. cap.* 2. Zypæus *notit. jur. Belg. de jure fidei & tit. de venat. ferar.*
19. Joh: Faber *ad* §. 13. *Inst. de rer. divis. Autumnis Colleg. Jur. Gall. ad L.* 5. *eod.*
20. *De Legib. Abrog. ad* §. 13. *Inst. de rer. divis.*

IX. De Houtdieven zyn voor de Societeit mede ten uitersten nadelig en kunnen van die misdaed overtuigt zynde gegeesselt, of na omstandigheden van saken met een willekeurige straffe, gestraft worden. [21] By de Roomsche rechten was het volgende ten desen gestatueert, dat indien iemant een anders bomen dieffelyk, dat is, by ontyde, sonder weten van den eigenaer, quam afthouwen, of de basten aftrekkende deselve deed uitgaen, indien hy deselve alsoo afgehouwen, ofte geschelt leggen liet, was hy uit kragte van de wet van *Aquilius* in alle schade en intressen, die den Eigenaer daer door quam te lyden, gehouden *L.* 1. *D. arbor. furt. cæsar. L.* 5. §. 1. *D. eod.* maer waer het, dat hy niet alleen deselve afhieuw, maer ook het hout om zyn profyt daer mede te doen, na sich nam, soude sulx een openbare diefstal uitleveren, en soo iemant als een dief gestraft kunnen werden, *per L.* 8. §. 2. *D. eod.* de Heer *Groenewegen in zyn Tractaet de Legib. abrogat. ad dict. tit.* verhaalt, dat hy een Boer in den Haag om het afhouwen van eenige bomen in het openbaar heeft sien geesselen met een stuk houts boven zyn hoofd vastgebonden; En niet alleen, dat dit plaets heeft in bomen, maer ook in jonge boomplanten of poten of ingestoken telgen, soo wanneer men niet alleen deselve afhouwt, maer ook soo men deselve slaat of stoot, datse ontwortelen, ofte op een andere manier handelt of uittrekt, dat deselve dood of verloren gaan *dict. L.* 5. & *tot tit.* Ik moet hier in het voorbygaen aenmerken, dat de Romeinen seer veel achting voor de wyngaarden gehad hebben, en deselve door sterke straffen voor alle mishandelingen bewaart, soodanig, dat iemant, die een wynstok quam aftehouwen, niet als een dief, maer als een moordenaer gestraft wierde, als te sien *in L.* 2. *D. arbor. furt. cæsar.* doch men heeft dese straffe in de practycq niet aengenomen; zie Jul. Clar. *lib.* 5. *sent.* §. *fin. quæst.* 68. *n.* 43. Berlich. *p.* 5. *quæst.* 21. *num.* 42, 43.

X. Die gene, dewelke vruchten stelen, worden volgens Placaat van Keiser *Carel* [22] met de dood gestraft, offschoon

21. Voet *in Comment. ad Pand. lib.* 46. *Tit. VII. num.* 5.
22. Zie de Hollandse Consultatien VI Deel pag. 317. aen het begin.

Carpzovius [23] hier een willekeurige straffe stelt; Latende sich over *boutdieven*, en die gene, dewelke *vruchten* steelen, aldus uit; wie eenige *bomen* buiten kennisse en weten des eigenaers gehakt, met insicht tot gewin steelt, maekt sich aen de straffe van dieftal onderhevig, en dat om die reden ook de soodanige, die dese of gene kruiden tot opcieringe of verfrissinge of ook wel tot genesinge strekkende uit eens anders tuinen wegdragen, na 's Richters goedvinden met geldboete gevankenisse, of wel naar mate der misdaed, met bannissement gestraft worden, en dat wel om de gelykheid van reden, die een en deselve rechtsschikkinge uitmaekt [24], terwyl men ook doorgaans siet, dat voor diergelyke kleinen dieftal niet dan een willekeurige straffe opgeleidt wordt; Want doet 'er gem: Schryver verder by, schoon hier tegen soude kunnen in bedenken komen, of niet de dief, die dese misdaed meer dan eens hervat, en diergelyke planten en kruiden, wier waerdye een grote somme te boven gaet, wegdraagt, met de straffe der galge sou moeten beteugelt worden, twyffel ik echter, of dit wel zy uittevoeren; dewyl van de hoeveelheit der weggedragen planten en kruiden genoegsaem nooit in het seker sal konnen blyken, dies de Richter, seidt hy verder, (myns oordeels) bezwaerlyk in dit geval verder, dan tot de straffe van geesseling met veiligheit sal kunnen overgaen, maer wat, vraagt dien Autheur verder, soo iemant diergelyke spruiten en planten niet roofshalven wegdrage, maer slegts uit insicht om te benadelen in het heimelyk uitrukke, verbreke, of op een andere wyse quetse? In dit geval is het te raden, segt hy, dat de dader, boven de waerdye der planten, tot een geldboete verwesen wordt; Hier kan men, segt hy alverder, ook ondersoeken, met wat straffe de sulke, die vruchten van bomen of velden, granen, erweten, appelen, peeren, kerssen, druiven, noten, en diergelyke vruchten uit eens anders tuinen of velden stelen, moeten wor-

23. *In Pract. Crimin. part. 2. quaest. 83.*
24. *L. 23. D. de usurp. & usucap. L. 1. D. de rer. permut. C. Cognovimus* 13. *quaest.* 2. *C. cùm ex tua* 30. *extr. de decim.*

worden aengedaen? en antwoord daer op aldus, dat na zyn gedachten ter beslissinge deses ondersoeks onderscheiden moet worden, of iemant matiglyk vruchten afgeplukt heeft, om die van stonden aen in den wyngaert, op het veld, of wel op den weg selven te nuttigen, doch geensints die gewinshalven elders henen te brengen [25], dan wel of iemant diergelyke vruchten roofs en gewinshalven met sich hebbe weggedragen, en dese wordt sekerlyk voor een dief gehouden en willekeurig gestraft.

XI. Wanneer iemant tot Executeur Testamentair gestelt zynde goederen uit het sterfhuis vervoert, wegneemt, ende ter quader trouwe verduistert, om daer door de Erfgenamen te verkorten, die begaet sekere soorte van diefstal, die men *Raroof* noemt, en welke na goedvinden van een Richter met eeuwig bannissement of andersints ter discretie, na de aengelegentheit van de persoon en het goed of goederen, die weggenomen zyn [26], ja selve aen den lyve gestraft mogen worden [27], strekkende in desen tot geen verschoninge, dat somwylen soo een Executeur soude kunnen voorwerpen, dat de goederen noch niet verdeelt zyn, en dus niet kenbaar, wie dit of dat soude toebehoren, aengesien soo iemant behoorde te denken, dat het hem alleen niet toebehoorde [28].

XII. Het stelen, het geen by een ongeluk van schipbreuk geschiedt, wierdt by de Romeinen met een willekeurige straffe, na dat de saek die gestolen was, en de personen, die sulx ondernomen hadden, waren, gestraft. [29] Volgens onse wetten worden die gene, dewelke by gelegentheit van een schipbreuk iets stelen, seer zwaer gestraft, want indien de Schippers of het Scheepsvolk sulx doen, worden deselve levendig verbrand, en andere daer over met de koorde gestraft.

25. *Deuteron.* 23: 24. *C.* 1. §. *transire peragrum dist.* 1. *C. discipulos de consecrat. dist.* 5.
26. *L.* 1. *& tot. tit. D. de expil. hæred.* Carpzovius *pract. crimin. p.* 2. *quæst.* 83. *num.* 79.
27. Ant: Matthæus *de Criminib. tit.* 12. *cap.* 2. *de pœna.*
28. Damhoud. *de crimin. expil. heredit. in prax. crim. cap.* 14.
29. *de L.* 4. §. 1. *D. de incend. ruin. naufrag.*

ftraft. [30] En in het generaal worden in de Provinciën van Holland en Zeeland, die gene, dewelke of by een schipbreuk ruine * of brand iets roven, voor de eerste reise met de dood gestraft en hare goederen verbeurt verklaart. [31]

XIII. De hebbesugt der menschen gaet somwylen soo verre, dat men de dode lichamen noch de begraafplaatsen daer in niet verschoont, van welke misdaed en derselver straffen bevorens ik handele, moet ik vooraf aanmerken, dat men naderhand van die gewoonte, die in den beginne by het Roomsche volk plaats hadde, van namentlyk de dode lichamen op een houtstapel te plaatsen en te verbannen [32], is afgegaan, en deselve gelyk alnoch by de Christenen gebruikelyk in plaats van dien, aen de aarde heeft overgegeven, en begraven; Veel min volgt men hedendaags het buitensporige doen van de Koningin *Artemisia* na, die uit een verregaende drift van liefde jegens haer overledene Man *Mausolus* desselfs assche met wyn gemengt tot sich nam en opdronk [33]: Het lust my hier met andere, en voornamentlyk met den geleerden *Cornelis van Alkemade*, wat breder over den oorsprong der begravenissen te handelen; wien aengaende het seker is, dat onder alle gebruiken en plechtigheden, welke van de oudste tyden, en de eerste volkeren tot ons zyn overgebragt, en noch onderhouden worden, wel voornamentlyk zyn de plechtigheden der begravingen, omme welke met eenige ordre te beschouwen en te verhandelen is vooral nodig de allereerste oorspronkelykheit in te sien, en vooraf bevorens ik ter verhandelinge van het schenden ende besteelen der graven trede, t'ondersoeken de redenen, waerom de begravenissen nodig geacht en ingevoert zyn geworden.

Soo haast den mensch thans ter wereld inkomt is hy aenstonds de sterflykheit onderworpen; Het is wel soo, dat d'eerste menschen

30. Placaet van Koning Philips van de Zeeregten van den laetsten October 1563. Tit. 4. van Schipbrekinge Art. 13. I. Deel van de Placaten van Holland pag. 816.
31. Zie Placaten by den Professor J. Voet *ad Tit. D. de incend. ruin. naufr.*
* Wat dit is, is te zien *in L.* 1. §. 3. *D. de incend. ruin. naufrag.*
32. Waer van wytlopig handelt Cicero *cap.* 2. *de Legib.*
33. Gelyk sulx verhaalt A. Gellius *Noct. Attic. lib.* 10. *cap.* 18.

schen gehele eeuwen langer geleeft hebben, dan hunne nakomelingen, maer echter hoe hoge jaren zy ook mogen bereikt hebben, hun einde heeft doen sien, dat zy het algemene lot der sterffelykheit onderworpen waren; Dit was een *Seneca*[34] bekent, wanneer hy schryft, *omnes eadem conditio divinxit, cui nasci contingit, mori restat, intervallis distinguimur, exitu aequamur*, en hier op doelt seker Dichter, wanneer hy segt:

Ons valt op 's Werelds Speeltoneel
Een groot, of klene rol ten deel.
Den eenen is een langer leven
En meer gewoels, en werks in 't spel,
Als aan den anderen gegeven,
Dan gaat het qualyk, dan weer wel.
Al klimt men tot wat hoger jaren,
Men moet in 't eind ten grave varen.

Het menschelyk geslacht was in d'eerste tyden aen geen menschelyke wetten, instellingen, of burgerlyke gebruikelykheden onderworpen, en dus was 'er niets dat den mensch verplichte om de lichamen der gestorvene te begraven; Echter heeft en de natuur en de gesonde reden aen allen ingedrukt een sekere eerbied en achtinge voor de gestorvenen; oordelende het onbetamelyk en schandelyk, dat de lichamen der menschen ten proye der verscheurende dieren en vogelen soude werden overgegeven, en op het veld blyven leggen, als in het brede bewesen werd by den geleerden Heer *Hugo de Groot* in zyn voortreffelyk boek van het recht des Oorlogs en Vredes[35]; alwaer hy van dese begravingen en toestemminge aller volkeren in een bysonder Hoofdeel handelt; Daer-en-boven nadien de Lyken, gelyk een uitgebluste kaers of lampe niet dan stank en een sekere afkerigheit veroorsaken, soo heeft de reden en de noodsakelykheit gewilt, datse souden worden weggenomen door het verbergen onder d'aerde of door de ver-

34. *Epist.* 99.
35. *Lib.* II. *cap.* 19.

brandinge. De oudste der Schryveren de Goddelyke *Moses* verhaelt ons wel het afsterven van Adam en van zyne Sonen en Soonssonen, maer spreekt niets van het begraven hunner gestorvene lichamen, selfs niet tot de Sondvloed, ja tot Abraham toe, echter is het seker en uit de gevolgen en gebruiken, die in Abrahams tyden plaats hebben gehad, ontwyffelbaer, datse de dode lyken in d'aerde begraven hebben, en dat niet in het wilde of op onsekere plaatsen, maer in hunne eigene graven en akkeren, diese in eigendom besaten, of tot dien einde aenkoften, als blykt uit de begravinge van Sara, de huisvrouw van Abraham, begeerende, als in een vreemd land een vreemdeling zynde, een erf-begraafplaats voor dese zyne echtgenoot Sara. [36] Dan nademael het menschelyk noch geen doodvaten of kisten had uitgevonden, soo waren de lyken onderworpen om van het ongedierte in d'aerde levende, en voor al van de wormen geschonden en verteert te worden. Om het welk voortekomen, hebbense in plaats van deselve onder de aerde te verbergen, uitgevonden sekere uitgeholde plaatsen in bergen en steenrotsen, alwaer de lyken het gewormte minder onderworpen te zyn, geoordeelt wierden. De reden, die hen hier toe bewogen heeft, schynt geweest te zyn de liefde tot hunne afgestorvene vrienden: want gelyk men de menschen soo lange in gesontheit en in leven tragtte te houden, als doenlyk was, soo hebbense ook willen bevorderen sodanige middelen, die deselve na de dood ongeschonden en in wesen mogten bewaren. Derhalven om de lichamen voor het verderf te versekeren, hebbense daer-en-boven uitgevonden en gebruikt sekere sterkruikende kruiden, speceryen en oliën, welke in fyn lynwaat doordrenkt, en tot omwindselen gebruikt, deselve voor een haastig bederf en verrotting bewaerden. In latere tyden het menschelyk geslacht in twee deelen zynde verdeelt, namentlyk in Joden en in Heidenen, hebben de Joden sich soo omtrent de begravingen, als alle andere dingen, moeten schikken na de wetten, hen van Moses voorgeschreven, die onder anderen ook op de begravingen vaste regulen gegeven

36. *Genesis* 23.

ı heeft, welke zy hadden optevolgen, als in zyn boeken het brede beſchreven is. De Heidenen zyn ten deele geven by het oude gebruik van begraven, ſalven en balſemen, ten deele hebbenſe uitgevonden het verbranden der lichan, en de overgeblevene aſſche te bewaren, achtende datſe r door met een meerder beſtendigheit en onverderflykheit overſchot van hunne waerde bloedvrienden ſouden kunnen varen. Doch de latere tyden meerder tot ſagtigheit geneı en afkeriger van de oude wreetheit, en inſonderheit de omſt van den Chriſtelyken Godsdienſt, heeft de lykverbrangen afgeſchaft en goedgevonden deſelve dode lichamen aen erde te beveelen en daer door deſelve wederom tot ſtof te en komen; En dit zy genoeg van d'oorſprong der begraveen; De Romeinen en andere volkeren hadden de gewoondatſe met de dode lichamen, armbanden, ringen en andere raden by den overledenen gedragen, plagten te begraven [37]., die eerſtgenoemde volkeren plagt men met de doden geld te raven, en in derſelver gravens te plaatſen, welke gewoonſoo verre gong, dat ſulx heeft moeten tegen gegaen ende r wetten belet worden [38].; en dat de Romeinen, voornantlyk de grote en aenſienelyken, ſeer fraei en koſtbaer opchikt begraven wierden, daer van vinde ik een doorſlaenbewys in een verſamelinge van brieven in den jare 1729. Frankfort en Leipſich met een voorreden van de geleerde *rmannus Conringius* uitgegeven, alwaer *Bullingerus* aen *Vanus* by een brief ſeer omſtandig mededeelt, dat 'er te Romen den jare 1544. door de arbeiders, dewelke de grond tot het gen van het fundament van de nieuwe Kerk van St. Peter aldaer afden een marmeren Grafſtede was gevonden, dat de Sark rop ook van marmer lang was tien voeten, breed ſes, hoog ı en een half; dat de kiſt van een ſekere grote of wytte van iten vierkant was, doch van binnen ronde hoeken hadde, dat

37. Zie hier over in het brede handelende den Profeſſor Nicolai *de ſepulcbris bebræorum lib.* 11. *cap.* 13. *num.* 13. *ex cap.* 14. *per tot.* L. 40. *D. de aur. & argent. Legat.*

38. Zie daer van de L. 4. §. 6. *D. ad L. Jul. peculat.*

dat den dekſel zynde opgenomen daer in gevonden waren de botten van twee lichamen; dat eene dier lyken was geweeſt het lichaem van de dochter van eenen *Flaminius Stilicon*, *Maria* genaemt, de bruid van den Keiſer *Honorius*, en het ander het lichaem van een twede dochter van dien ſelven *Stilico Thermantia* genaemt, en die ook de bruid was geweeſt van gem: Keiſer *Honorius*, dat deſe lichamen begraven waren met al de ſchatten, die haer op trouw gegeven waren, dewelke ook aldaer gevonden zyn, dat de lichamen in goudene mantels waren gewonden, en dat de hairen met goude kronen verçiert waren, dat de draden van de mantels door de oudheit vergaen waren, dat de zomen en de kronen van geſlagen goud waren, dat het goud, het welk uit de klederen gekomen was, gewogen hadde by de tachentig pond, dat op de borſt van een derſelver hadde gehangen een grote klomp onder de gedaente van een tros * uit goud, diamant ſmaragd en andere geſteentens, dat 'er ook byſtonden eenige doorgeboorde vaten, de gedaente hebbende van een Sandloper, om reuk te geven gemaekt, dat 'er drieenvyftig grotere edele geſteentens waren, doch door de vuiligheit ſoo vergaen, datſe door de vingers vermorſelt wierden, dat 'er meerder als hondert goude ringen, dewelke rontom met edele geſteentens omſet waren, jaspis, karbonkelſtenen, diamanten en andere; eenige goude lepels, goude krul-yſers, een ſekere ſilvere lotbuſch, eenige kriſtallyne vaten van een wonderlyke kunſt, een ſeker vat ſonder dekſel, uit een agaatſteen, insgelyx een ſeker çieraat, het geen de gedaente van een brood hadde, beſtaende uit twee edele geſteentens, waer van het eene een ſteen van *Cornelius*, en het andere een *Topaats* †, welke een hoep of een goude band met verſcheidene edele geſteentens verçiert ſamenvoegde; Dit zy genoeg van de koſtbaerheden, die in de graven van de Romeinen gevonden wierden, dit dan ſoo zynde is het niet te verwon-

* *Racemi Specie.*

† *Quarum altera* Cornelius, *altera* Topazius, ſoo lees ik daer, blyvende my onbekent wat een *lapis Cornelius* is, en hebbe ik daer van ook niets by andere Schryvers kunnen vinden, nog door vragen eenig naricht bekomen.

wonderen, dat daer sulke schatten in de gravens waren, de begeerte der menschen daer toe wel eens sal gestrekt hebben om deselve te schenden en te bestellen; het geen door billyke wetten heeft moeten voorgekomen en belet worden; de misdaed van gravenschendinge bestond dan daerin niet alleen, dat iemant de dode lichamen of de overblyfselen uit de gravens uithaelde en steelde, maer ook die met eén quaed opset soo iets tegens de gravens ondernamen, waer door het aensien van deselve wierd geschonden, by voorbeeld, wanneer men de stenen beelden of opschriften daer van daan nam om iets anders daer van te maken, of die te verkopen of tot verachtinge die verwierp, die maekte sich aen de geseide misdaed schuldig. 39.

De straffe tegens dese misdaed by het Roomsch recht gestelt was na de verscheidentheid van de daed en de omstandigheden, die deselve verselden, niet eenerhande; daer hadde een eisch van schade plaats voor die gene, die sich sulx wilde aentrekken, dan was een ieder bevoegt om daer over eisch te doen tot hondert Ducaten; En waren 'er vele, die in soo een geval eisch wilden doen, dan wierde voorgetrokken, die de gerechtigste saek hadde, was het, dat soo iemant in soo een grave gewoont hadde, daer tegens konde men eisch maken tot tweehondert Ducaten; De wetten hier van zyn te vinden in het Wetboek van den Keiser *Justinianus* onder den *Titul de sepulchro violato*; dit was een civiele boete, doch de criminele straffe benam soo een misdadiger het leven, in het geval namentlyk, daer men met geweld en gewapender hand de dode lichamen quam te beroven 40.; Indien het sonder geweld en sonder wapenen geschied was, dan moest 'er onderscheit gemaekt worden tussen die misdadigers, die de lyken of botten selve uit de gravens getogen, en tussen die gene, die de gravens alleenig vernielt hadden, in het eerste geval wierden geringe lieden ter dood gebragt, en de aensienelyke daer over op een eiland verbannen of tot eenig publycq werk verwesen 41.; En indien den Richter diergelyke misdadigers niet straf-

39. *de L. 4. D. de sepulchr. violat.*
40. *L. 3. §. 7. D. de sepulchr. violat.*
41. *L. ult. D. dict. tit.*

ftrafte, wierde hy in een fekere geltboete geflagen. [42] In het twede geval moeften fulke daders een fekere boete aen het Land betalen; Vervolgens indien een Slaaf dit uit zyn eigen felfs dede wierde hy tot een publycq werk verwefen, dede hy het op order van zyn Heer, dan wierde hy gebannen [43], waer uit aftenemen feidt *Perezius* [44], dat iemant, die iets uit order doet, foo zwaer niet moet geftraft worden, als die gene, die fulx uit fich felve doet; En was het verder, dat men eenige materialen van die gravens aen zyn behuifingen in het timmeren en metfelen hadde gebruikt, foo wierden defelve verbeurt verklaert [45], dit uit het Roomfch recht omtrent de ftraffe der genen, die de begrafplaatfen der overledenen quamen te fchenden, hebbende aengevoert, fal ten defen met opficht tot het Pauffelyk recht noch met een woord dienen; dat volgens het felve de Graffteden gewydt zynde, die gene, die fich aen defe misdaed fchuldig maken, heiligfchennis begaen, en indien fich onderftaen de lyken uit de gravens te halen, worden zy daer over met de dood geftraft [46]; Ingevolge de hedendaegfche rechten, fchoon defe misdaed alnu, daer openbare begrafplaatfen in de Kerken en op Kerkhoven zyn, niet ligt fal voorvallen, wordt de gefeide misdaed van gravenfchenderye en befteelinge met een willekeurige ftraffe geftraft, ten ware iemant met geweld en gewapender hand dit fait quam t'ondernemen, als wanneer de ftraffe des zwaerds foude kunnen worden opgelegt. [47] Andere vermenen, dat niet de gefeide ftraffe des zwaerds, maer die van de galge, gelyk omtrent andere dievery, alhier behoorde plaats te hebben, en dat men moet onderfcheit maken tuffen het geval, wanneer namentlyk defe misdaed gefchied van de lichamen der gene, die gericht zyn, of ten aenfien van de lichamen der gene, die begraven zyn, van welke beide *Carpzo-*

vi-

42. *L.* 3. *D. eod.*
43. *L.* 2. *D. eod.*
44. *In Cod. tit. de fepulchr. violat. num.* 5.
45. *L.* 2. *in fin. D. eod.*
46. Perezius *in Cod. dict. tit. num.* 6.
47. Carpzovius *in prax. crimin. p.* 2. *quæft.* 83. *num.* 53.

vius 48. handelt, en wil dat ten aensien van deselve geen straf-fe van de galge sal plaats hebben, want dat met opsicht van die gene, dewelke gericht zyn, een mindere straffe plaats hebbe, daer van kan dese reden worden gegeven, om dat derselver klederen en andere saken selden van eenig aenbelang en prys zyn, en daer-en-boven ook voor saken, die geen eigenaer meer hebben, gehouden worden; dus dat het in desen daer voortehouden is, dat niet soo seer het wegnemen van de goederen, maer de moedwillig en stoutheit, die aen soo een openbare gerichtsplaats geschied, gestraft wordt; doch dat den diefstal der gene, die de begrafplaatsen besteelen, gelyk als alle andere dieven met de galge moet gestraft worden, om dat de gravens nooit als met gewelt opgebroken en bestolen kunnen worden; en dat de reden, daer men sich van bedient, om het tegendeel van kragt te doen zyn, en de berovers der Graven willekeurig te straffen, en niet optehangen (dat namentlyk een dode niets besit) ten eenenmael berust in een fynheit van het burgerlyk recht, doch die de grootheit van het quaed niet wegneemt; Andere oordelen, dat de omstandigheden, die by het beroven van de gravens kunnen voorvallen, soo zwaer niet kunnende zyn, als wel omtrent diefstallen, die aan levendigen geschieden, want die gepaert kunnen gaen met moord en doodslag, die beide misdaden, het besteelen van gravens en andere diefstallen, die aen levendigen geschieden, om die reden, ook niet egaal gestraft behoren te worden;

XIV. Die gene, dewelke met een quaed opset de grenssteenen of palen verdonkeren en wegnemen, het zy dan, dat sulx met graven, ploegen, of op een andere wyse geschied, maken sich schuldig aen de misdaed van versette en weggenomene landpalen en grenssteenen; By de meeste volkeren wierden de landpalen voor heilig gehouden, en was het een grote euveldaed, die uitterukken; waerom by de Joden, die gene, die zyns naasten landpale versettede in het openbaer vervloekt wierde 49., vervloekt segt *Moses*, zy, die zyns naasten land-

48. *Ditto loco.*
49. *Zie Deuteron.* 27: 17.

pale verrukt: ende al het volk sal seggen, Amen. De Tienmannen by de Romeinen hebben by de wetten der twaalf tafelen vastgestelt, dat die gene, die de landpaal om verre ploegde met de ossen vervloekt soude zyn. [50] Want *Numa* hadde zyne Romeinen overtuigt en wysgemaekt, dat de landpaal een God was, en dat die deselve om ver rukte, sich aen heiligschennis schuldig maekte [51], naderhand heeft men die gene, die de grenspalen met geweld uitrukten, willekeurig gestraft. [52] By de oude Duitschers wierd dese misdaed by sommige met een geltboete by andere met het afhouwen van de handen aen vrye luiden en met het afhouwen van het hoofd aen de slaven, en by een derde met een sonderlinge straffe, waer by het hoofd van die daders met den ploeg wierde beplaegt, gestraft [53]. By de Criminele Ordonnantie van Keiser Carel [54], word dese misdaed na het goedvinden van den Richter gestraft, gelyk ook hedendaegs met een geesseling bannissement of gevankenis. [55] Indien de grenspalen van een publycq territoir worden weggenomen, en daer uit tumult en oproer ontstaet, soude soo iemant als een Majesteitschender met de dood kunnen gestraft worden. [56] In de Provincie van Utrecht is ten desen vastgestelt, dat de bouwlieden, die de grensscheidingen van hare gehuurde Landeryen verdonkeren voor de eerste reise verwesen worden in de waerde van dat gedeelte Lands, het geen deselve door de verdonkerde grensscheidingen hebben getragt machtig te worden, dit wederom doende worden zy boven en behalven het voldoen van die waerde voor altoos ge-

50. *Sacros diis* staet aldaer, welke plaats wordt opgeheldert door Landus by Otto in zyn *Thesaur. Jur. Rom. Tom. III. pag.* 1358. vergelykt ook de aentekeningen van Gothofredus *ad L.* 2. *D. de termin. mot. & ad L.* 3. *D. eod. litt. T.*
51. Dion. Halicarn. *Antiq. Rom. II. cap.* 86.
52. Paul. *Libr.* 1. *tit.* 16. §. 1. *L.* 2. *D. de termin. mot.*
53. Joh: Sam: Fred: Boehmer *elem. jurispr. crim. pag.* 535.
54. *Artic. CXIV.*
55. Berger. *elem. crimin. cap.* 11. §. 25.
56. Leyser. *ad D. Spec. CXIV. num.* 6. & *Spec. DLVIII.*

gebannen en ook wel met de dood gestraft. 57. In de Provincie van Zeeland zyn gelykluidende straffen ingevoert 58.

57. Anth: Matthæus *de crimin. libr.* 47. *tit.* 14. *cap.* 2. *in fin.*
58. By Placaat van den 16 February 1618.

VIERDE HOOFTDEEL.

Over Helers.

Korte Inhoudt.

I. *Wat een Heler is.*
II. *Of iemant gestraft kan worden, daer over, dat hy weet, dat 'er een misdaed is geschied en die niet heeft geopenbaert en aengegeven.*
III. *Hoe veelerbande soort van Helers 'er zyn?*
IV. *Over het spreekwoord, den Heler is soo goed als den Steler.*
V. *Of waerden van dese straffe vry zyn.*
VI. *De straffe deser misdaed is willekeurig, en hoe om die reden nabestaende Vrienden, Vrouw, Kinderen, en die iemant gedwongen innemen, te straffen.*

I. Een *Heler* van het woord *helen*, het geen *verbergen* betekent 1., in het Latyn *Recepsor* of *Receptator*, is soo iemant, die gestolene goederen bergt, of een quaeddoender inneemt, of die door een beloninge of een gedeelte van gestolene goederen t'ontfangen, een dief weg helpt en laet lopen, die sich daer mede ophouden mogen te recht voor een slegt soort van volk gehouden worden, alsoo de soodanige oorsaek zyn, dat een menigte boosdoenders de handen van de justitie ont-

1. Halthaus *Glossar. in voce* Helen.

ontkomen 2.; iemant dit doende handelt tegens zyne verplichtinge, want een ieder verbonden is het quaed uit de maetschappye, waer van hy een lidt is, te weren, en dus wetende, dat 'er een misdaed is gepleegt of een diefstal begaen, moet hy den dader geensints verbergen of voorthelpen om t'ontkomen, maer is hy veel eer verpligt tot welzyn van deselve soo eenen aen de Overigheit overtegeven, en dus te maken, dat hy zyn verdiende straffe kome t'erlangen. 3.

II. Een vrage doet sich hier voor, of iemant kan gestraft worden daer over, dat hy weet, dat 'er een misdaed is geschied, en sulx niet heeft geopenbaert en aengegeven? Welke vrage men schynt gerust met neen te kunnen beäntwoorden, om redenen, dat niemant noch in zyn gemoed, noch na rechten verplicht is een begane misdaed aentegeven; Niet in zyn gemoed: want *facta infecta fieri nequeunt*, *gedane dingen hebben geen keer*; Ik segge *een begane misdaed*, aengesien dit geheel iets anders is, met opsicht tot een misdaed, die noch eerst staat uitgevoert te worden, alsoo men in zyn gemoed als dan gehouden en verplicht soude zyn, die t'openbaren, en daer van kennis te geven aen die gene, die deselve kan beletten, dordien het uitvoeren als dan noch kan voorgekomen worden. 4. Na rechten is iemant daer toe ook in het geheel niet gehouden, om dat volgens deselve niemant gedwongen kan worden tegen zyn wil en dank sich als beschuldiger of aengever van een misdadiger, het zy dat hy de misdaed reeds gedaen heeft, of noch wil doen, te gedragen, en sulx niet doende daer over te straffen zy 5.; Eenige gevallen moeten hier echter uitgesondert worden, waerin de verplichtinge tot kennisgevinge iemant wordt opgelegt; deselve zyn eerstelyk daer iemant niet alleen heeft geweten, dat 'er een mis-

2. *L.* 13. *D. de Offic. Præsid. L.* 1. *D. de Receptat. Quintil. declam.* 255. dus dat warender geen helers, daer waren ook geen stelers; alhier volkomen zyn waerheid vindt.
3. *L.* 1. & 2. *C. de Receptator.*
4. *C.* 8. *Caus.* 23. *Q.* 3. *C.* 6. *de sentent. excommun. in 6to.*
5. *L. unic. C. ut nem. invit. ager. vel accusat. arg. L.* 48. §. 1. *D. de Furt.* Theodor. *in Colleg. crimin. disp.* 3. *thes.* 15. *litt. C.*

misdaed begaen was, maer ook daer hy medeplichtig aen deselve geweest is; Ten tweden, daer iemant soo een misdaed konde en moeste beletten, het zy dan uit hoofde van een openbare of bysondere plicht, gelyk die is van een Overigheit of een Vader; Ten derden daer een seer zware misdaed, neem eens die van hoog verraad, moord van Ouders, Struikroverye of andere, is begaen of staet uitgevoert te worden [6], doet hier by ten vierden, daer de wet uitdrukkelyk gebied, dat iemant een misdaed sal aengeven, gelyk sulx by dese en gene wetten en Landrechten, gelyk in de Provincie van Gelderland en Utrecht, Overyssel de Waerden en Waerdinnen, als mede de Chirurgyns, indien eenig gevegt of ongemak in hare huisen voorvalt, of indien zy tot eenig verband geroepen worden binnen een sekeren tyd verplicht zyn, sulx aen den Officier aentegeven en bekent te maken. [7]

III. Die sich aen dese misdaed schuldig maken, kunnen verdeelt worden in die gene, dewelke gestolene goederen aennemen en verbergen, voorts in de soodanige die misdadigers huisvesten, en dan eindelyk in sulk soort, die dieven met hare gestolene goederen innemen, de eerste twee sonde men Helers en de derde Receptateurs kunnen noemen, gelyk ik ook vinde, dat by de Statuten van Vriesland is in acht genomen [8], alwaer het opschrift luidt: *van Receptateurs en Helers*, ten ware men het woordje *en* aldaer wilde nemen voor *of* gelyk bekent is, dat het selve meermalen soo in de Roomsche als hedendaegsche Rechten aldus voorkomt; Een en andere zyn Helers alleen, of te gelyk medeplichtige aen de misdaed, waer van hier na.

IV. Daer is een spreekwoord by ons Nederlanders in gebruik, dat seidt: *Den Heler is soo goed als den Steler*, het welk hoe verstaen moet worden, daer over zyn het de Rechtsgeleerden niet eens, namentlyk of soo een Heler met die selve straf-

6. Carpzov. *prax. crimin. quæst.* 134. *num.* 60, 63, 66.
7. Schraffert *in Comm. ad Reform. Velav. cap.* 2. *art.* 17. *num.* 7. Coustumen en Usantien der Stad Utrecht *Rubr.* *XXII.* *Art.* *VII.*
8. *II. Boek IX. Tit.*

straffe, die een dief wegens zyn diefstal moet ondergaen, gestraft behoort te worden; Daer zyn eenige wetten in het Roomsch recht, die soo een begrip schynen te begunstigen, doch de meeste Rechtsgeleerden vinden hier in een sekere hardigheit, en willen daerom tussen de daed selve en de verberginge van den dader of het gestolene ten aensien van de straffe liever een seker onderscheit in acht genomen hebben, en antwoorden op de wetten, die in desen voor een gelykheit van straffe schynen te zyn, dat het seggen een Heler moet gestraft worden even gelyk den dief selve, eenvoudig soude moeten verstaen worden in deser voegen, dat een Heler het helen en verbergen niet ongestraft mag doen, maer daer over evens als een dief over een diefstal moet gestraft, en dat quaed dus daer door belet en tegengaen worden; andere seggen, waer onder ik vinde, dat *Farinacius* is, dat die gene, die te gelyk een dief met het gestolene goed inneemt en verbergt met deselve straffe, als den dief, soude moeten gestraft worden, maer niet, wanneer soo iemant maer den dief, of het goed alleenig innam, in welk laeste geval een willekeurige straffe soude moeten opgelegt worden. En dit laeste gevoelen, dat namentlyk die gene, die dieven of gestolene goederen verbergen, willekeurig te straffen zyn, omhelst ook de beroemde *Carpzovius* 9., wanneer hy seidt: „ Hier ter plaatse „ wordt ondersogt, op wat wyse de innemers van dieven en „ gestolene goederen moeten gestraft worden? De Rechtsge„ leerden zyn gewisselyk met eenparigheit van gedachten, „ dat dese aen die selve straffe onderhevig zyn, waer mede „ de dieven selve worden aengedaen *L.* 1. *C. de his qui latron.* „ *vel alii Crim. reos occult. L.* 15. *ff. de Offic. Præsid.*, maer „ dese gedachten komen my te streng voor, want hoe seer „ ik gaern toesta, dat innemers van dieven en gestolen goed, „ indiense teffens eenige hulp geboden hebben, aen de „ straffe der galge gehouden worden: van welk geval moge„ lyk de aengehaelde plaatsen niet ongepast zyn optevatten, „ moet echter dese straf om de enkele inneminge der dieven geen-

9. *Prax. crimin. part.* 2. *quæst.* 87.

„ geenfints worden opgelegt, en wel daerom, dat de inne-
„ mers den diefftal flegts goedkeuren, doch dien weinig be-
„ hulpfaem zyn, in welk geval, reeds gefegt is, dat enkelyk
„ willekeurige ftraf ftand grypt." In *Gelderland* fchynen dier-
gelyke Verbergers en Helers van dieven en geftolen goederen
niet wel anders, dan met een willekeurige ftraffe, geftraft te
kunnen worden, aengefien aldaer die gene, die een groteren
misdadiger als een dief, neem eens een moordenaer, huift of
haaft, daer over maer met een willekeurige ftraffe geftraft
wordt [10]; In *Utrecht* is dit anders, en word aldaer een Heler
geftraft als een Steler, *en die geftolen goed wetens herbergt is pu-
nierlyk wie den principalen*, gelyk de woorden van het Stadrecht
aldaer *Rubr.* 39. *Art.* 5. luiden; In *Holland* foude volgens Placaat
een Heler ook als een Steler te ftraffen zyn, doch merken
fommige aen dat dat Placaat niet wordt in acht genomen, gelyk
als *S. van Leeuwen* in zyn Roomfch Hollandfch recht [11] het
volgende daer van heeft aengetekent, „ die gene, *fchryft
„ hy*, dewelke de dieven en fchelmen willens en wetens op-
„ houden en herbergen werden by Placaat van den 16 De-
„ cember 1595. en den 14 Maert 1614. Art. 4. gelyk als de
„ dieven geftraft, maer werd daer foo feer niet opgeftaen,
„ en werden de foodanige na befcheidentheit van de faek,
„ wat minder geftraft"; en hier mede is eenftemmig den Pro-
feffor *Voet* in zyn uitlegginge over de Pandecten. [12]

V. Van defe ftraffe fchynen de waerden, fchoon openbare
herberge doende, en dus verplicht luiden intenemen, niet
verfchoont te moeten worden, indien zy namentlyk weten,
dat diergelyke luiden, die by haar willen logeeren, een mis-
daed begaen hebben, want onwetende fondigt men ten defen
niet, en daerom word 'er in de Landrechten foo even aen-
gehaelt vereift, dat men wete, dat het een moordenaer is,
het geen met het Roomfch recht overeenkomt. [13] Ik merk-

10. Ingevolge het Landrecht van Veluwen Cap. 3. Art. 2. Rechten van Roermonde *p.* 6. *tit.* 2. §. 5.
11. *IV. Boek XXIX. Deel num.* 12.
12. *Ad Tit. de Receptatorib. num.* 4.
13. L. 1. *C. de his qui Latron.* L. 12. *Cod. ad* L. Fab.

te soo even aen, dat de waerden verplicht waren de luiden intenemen en te herbergen, dit denke ik dat een bekende saak sal behoren te zyn, en anders kan men daer van wytlopig bewys bekomen by *Peckius* in zyn uitlegginge over den Titul *Nautæ Caupones Stabularii* [14].

VI. De straffe tekent ik hier voren aen, dat ten aensien van de Helers hedendaegs willekeurig was, en dus willen de Rechtsgeleerden te recht, dat die gene, die hare nabestaende vrienden, sich aen dese misdaed hebbende schuldig gemaekt, verbergen, daer over niet seer hard maer met een geltboete gestraft moeten worden, gelyk ook een vrouw haar Man verstekende daer over in het geheel niet soude behoren gestraft te worden, al was het selfs dat soo een man sich aen hoog verraad hadde schuldig gemaekt [15]; Dit selfde heeft ook plaats tussen ouders en kinderen [16], die gene ook, die een misdadiger uit nood en gedwongen moet innemen, kan daer over ook niet wel gestraft worden [17].

VYFDE HOOFTDEEL.

Van de hulpe en bystand der misdadigers.

Korte Inhoudt.

I. *Wie iemant in het uitvoeren van misdaden gesegt worden bytestaen en te helpen volgens het Roomsch recht.*

II. *Dit nader uitgebreid.*

III. *Die stoffe wytlopiger behandelt, en in het algemeen aengetoont in hoe verre die gene, die iemant met raad en daad in*

14. *P. m.* 6 & 7 en aldaer *Vinnius in not.*
15. Andr: Gail 2. *de Pac. Publ. cap.* 10. *num.* 16.
16. Gail *d. l. num.* 20.
17. *Theodor. d. l.* §. 8. *Barbosa Loc. Commun. in voce Receptor.*

in het uitvoeren der misdaden helpen, en raden, gestraft moeten werden, daer toe ter verklaringe genomen een text uit de Criminele Hals-ordening van Keiser Carel de V.

I. Tot hier aen toe is 'er over verscheidene misdaden gehandelt, my ten einde spoedende sal ik hier noch byvoegen een Hooftdeel, het geen op alle de voorafgegane betrekkelyk is, en daerin betogen, wie dat in het plegen van misdaden iemant bystaen en behulpsaem zyn, en hoe de soodanige moeten gestraft worden; Wanneer ik hier over het Roomsch recht raadplege kan ik niet anders sien, of de oude Rechtsgeleerden zyn het desen aengaende niet eens geweest, en daer toe gaf veel oorsaek, dat zy niet klaer wisten hoe de woorden *ope consi io met raad en daad*, dan eens in een saamgevoegden en dan eens in een onderscheidenen zin by de wetten voorkomende, moesten verstaen en begrepen worden; men quam dikwils klagen by de Roomsche Rechtsgeleerden, dat 'er een diefstal *ope consilio met raad en daad* geschied was en raadpleegden als dan deselve, wat eisch hier over konde geschieden, of namentlyk tot soo een diefstal, en eisch deswegens, te doen noodsakelyk was, dat men daer in geholpen en raad gegeven hadde, dan of een van beiden, dat men tot soo een diefstal geholpen, of geraden hadde, alleen genoeg was; dit verschil is naderhand door den Keiser *Justianus* weggenomen [1]. willende dat die maer alleen raad gegeven heeft sonder eenige verdere hulpe niet aen den diefstal gehouden sal zyn;

II. De oorspronk van de spreekmanier *ope consilio* of vol uit *ope consilio furtum factum esse ajo*, gelyk die al voorkomt by den Roomschen Redenaar *Cicero lib.* 3. *de Natur. Deor.* en welke betekent, *ik segge dat 'er met raad en daad een diefstal is begaen*, wil den Rechtsgeleerde *Franciscus Balduinus*, wat seer veranderlyk in den Godsdienst, want ik van hem aengetekent vinde, dat hy eens Luthers, driemalen Gereformeerd, en viermalen Roomsch Catholyk is geweest, afleiden uit de wetten der twaalf tafelen [2]; Andere als den Rechtsgeleerde *Goedeus* schryft

1. §. 11. *Inst. de Obligat. quæ ex delect.*
2. Zie geseiden Balduinus *ad L.* 12. *tab. cap.* 12. *pag.* 63.

schryft [3], die spreekwyse en desselfs opkomst toe aen het Edict van den Prætor; Andere, waer onder de Rechtsgeleerden *Rittershusius* [4] en *Tabor* [5], willen dat deselve haer beginsel en voortgang soude verplicht zyn aen de dagelyksche vragingen, en raadplegingen van het gemeen by de Romeinen, t'elkens klagende over diefstallen, die *ope consilio* met raad en daad waren geschied, en daer over by deselve raadvragende wat eisch dien aengaende in het werk te stellen en of raad en daad samen moesten lopen dan of een van beiden genoeg was, welke laeste begrip ten desen my schynt het sekerste te zyn, en daerom hier voren by my al is aengenomen.

III. Over dese stoffe van het helpen en bystaen der misdadigers alhier sullende handelen sal ik my niet bepalen, hoe verre suls omtrent diefstallen, maer in het algemeen aentonen, wat dien aengaende omtrent alle misdaden plaats heeft, en in hoe verre die gene, die iemant met raad of daad helpen, gestraft moeten worden; waer toe tredende sal ik tot een text van dese myne verhandelinge nemen *een gedeelte van den honderd vyfenseventigsten Articul van de Criminele hals-ordening van Keiser Carel de V.*, luidende: *indien iemant een misdadiger ter uitvoeringe van eenige misdaed wetentlyk en met een quaad opset met eenige hulp, bystand, of raad, of wat naem suls mag hebben, helpt, sal daer over aen den lyve gestraft worden, doch na onderscheid der gevallen.*

Hier word onderscheid gemaekt tussen helpen en raadgeven: iemant word gesegt iemant in een misdaed te helpen, wanneer hy hem bystand doet en de misdaed met de daed selve helpt uitvoeren: Raadgeven is iemant overreden, dat hy eenig delict of misdaed uitvoere; dese overredinge bestaet in het gebruik van aengename en vleijende woorden [6] en dat die twee daden aldus van den anderen onderscheiden worden, blykt uit ver-

3. *Ad L.* 53. *num.* 11. *de verb. sign.*
4. *Ad L.* 12. *tab. class.* 3. *p.* 2. *cap.* 32. *num.* 163.
5. *In Racemat. Crimin. ad Tit. de Furt.* 4. *Th.* 1.
6. *L.* 1. §. 3. *D. de Serv. Corr.*

verscheidene wetten [7], en aentekeningen der Rechtsgeleerden. [8]

Het woord *consilium raad* komt op twederhande manier in de wetten voor, als eerstelyk voor die innerlyke werkinge van den geest, waer door iemant by sich selven overlegt, wat te doen of te volgen, en kan het dan in onse taal heten een *beradinge* [9]; ten tweden word het voor dat overleg en bepaalde begrip genomen, waer door iemant een ander overreed wat hy in een twyffelachtige saek doen en volgen moet [10], en dan heet het raadgeven: In de laaste zin word deselve wederom verdeelt in een blote raadgevinge, die alleenig in een blote aenradinge blyft, en alleenig raad wat te doen, latende aen het goedvinden van die gene, die overreed is, over, of hy den raad wil aennemen of verwerpen, dewyl aen een ieder staat om t'overleggen of den raad hem dient [11]; En in geen blote raadgevinge, dat is de soodanige, die de termen van een enkele raadgevinge te boven gaet, en eenige aensettende en aenradende kracht heeft; Indien namentlyk iemant een ander niet alleen raad, maer soo iemant daer noch tegen zynde door vele overredingen om iets te doen en uittevoeren sterk raad aenset en brengt, het geen het werk niet is van een enkelden raadgever [12]; En dese soort van raadgevinge is onwettig en misdadig en sal alhier de stoffe onser verhandelinge voornamentlyk uitmaken [13] in dit laaste geval wil den uitmuntenden Criminalist *Carpzovius* [14], soo een aenrader meer voor een helper, als wel voor een aanrader gehouden hebben; Dit dus vaststaende beschryft *Tabor* [15] de *bystand* aldus, dat het is een

 hulp

7. *L.* 50. §. 1. *D. de furt.* L. 53. §. 2. *D. de verb. sign.*
8. Zie Fornerius en Goedeus over *de* L. 53. §. 2. *D. de verb. sign.*
9. *L.* 56. §. 3. *D. de furt.* L. 79. *de Reg. Jur.*
10. *L.* 2. §. *fin. D. mandat.* L. 47. *D. de Reg. Jur.*
11. *L.* 2. §. 4. *D. mandat.*
12. *L.* 1. §. 3. *D. de serv. corr.* L. 150. §. 3. *D. de furt.* Franskius *in Comment. ad mand. num.* 58. & *seqq.*
13. *Tabor in Racemat. p.* 120. *n.* 7.
14. *In prax. crimin. p.* 2. *quæst.* 87. *n.* 6.
15. *In Racemat. p.* 120. *n.* 8.

hulp gepaart met een quaed overleg, waer mede iemant een misdadiger dient en den selve die toebrengt; en den raad of raadgevinge bepaalt hy te zyn een sterke en krachtige overredinge, waer door iemant een ander beweegt, dat hy met 'er daed selve een misdaed uitvoere, welke twee saken gemeenlyk plegen samen gepaert te gaen, want niemant schynt een misdadiger te helpen, of daer is een quade raadgevinge onder begrepen [16]; overal, gelyk in alle misdaden, moet 'er een quaed voornemen, die de daden der menschen onderscheid, bykomen, ondertussen is dit ook waer, dat het meerder is iemant geholpen, als raad gegeven te hebben, want daer in een misdaed, de volbrenginge van een daed, word vereischt, moet sekerlyk die gehouden worden meer gedaen te hebben, die iemant helpt een misdaed uitvoeren, als den genen, die alleenig met zyn gevoelen een ander tot het uitvoeren van een misdaed raad.

Op driederhande manier wordt iemant gesegt een ander in in het uitvoeren van een misdaed te helpen; Eerstelyk voor het uitvoeren der misdaden, wanneer iemant een misdadiger, voor- en aleer hy de misdaed uitvoert, de gereedschappen leent deselve ten einde hy door tussenkomst van dien dies te beter uit kan voeren, in welk geval de hulp wederom bestaet en toegebragt wordt, als den misdadiger in de naeste daed aen de misdaed is, wanneer hy, by voorbeeld, reets besig is met de misdaed te verrichten of gevonden wordt op de plaats, alwaer hy de misdaed tragt uittevoeren, of dat hy daer van het verrichten der misdaed noch verre af is, wanneer een misdadiger noch niet besig is in het uitvoeren van de misdaed maer besloten heeft de uitvoeringe daer van noch eenigen tyd uitteestellen, en ondertussen geeft een ander hem raad, hoe die misdaden te verrichten stelt, hem gereedschappen en hulpmiddelen ter handen; ten tweden in het uitvoeren van de misdaden, wanneer namentlyk een misdadiger het delict willende uitvoeren een ander hem helpt, ten einde hy in de uitvoeringe niet worde belet, gelyk wanneer in soo een geval

16. *L.* 53. §. *fin. D. de verb. sign.*

val iemant een vluchtende tegenhoud, ten einde den anderen hem kan doden, of een dief helpt de gestolene goederen wegdragen, of iets anders doet, waer door het delict wordt uigevoert; of ten derden, na dat de misdaed is uitgevoert, wanneer namentlyk een misdadiger helpt, na dat de misdaed is verricht, en daer aen niets meer ontbreekt, gelyk wanneer iemant een misdadiger herbergt, beschermt en belet, dat hy op order van den Richter niet kan worden gevat en gevangen. [17]

Van dese, die met raad of daad een misdadiger in het uitvoeren van de misdaden helpen, wordt alhier in het algemeen gesegt, datse sullen aan den lyve gestraft worden, doch word 'er bygedaen; *na onderscheid der gevallen*, dus dat de raad of daad op geen eene wyse wordende gegeven en toegebragt, ook de straffen na de verscheidenheit van de hulp verscheiden behoren te zyn, en dat wel volgens alle Rechten [18]. moetende hier ook noch aengemerkt worden, dat op soo een raad en hulpe de daad gevolgt zy. [19].

Dus dat eerstelyk iemant die met een welberaden gemoed en met een quaed opset iemant, wanneer hy met het uitvoeren van de misdaed besig is, en dus op de naaste en verschedaed, helpt, als den misdadiger selve gestraft moet worden [20], het zy dan, dat hy de misdaed selve helpt uitvoeren, als wanneer dit geen bedenken heeft, alsoo hy sich als dan aen deselve misdaed schuldig maekt, of dat hy daer toe raad geeft of gereedschappen, en hulpmiddelen in soo een tyd verschaft. [21].

Doch

17. Jul. Clarus *lib.* 5. §. *ult. quæst.* 90. *num.* 1.
18. Zie omtrent het Pausselyk recht *C. sicut dignum X. de homicid.* omtrent het Roomsch recht *L.* 4. §. 4. *D. de incend.*
19. Claudius Bertazzolius *Vol.* 1. *Conf.* 143. *num.* 9. & *L.* 52. §. 19. *D. de furt.*
20. Carpzovius *in prax. crimin. pag.* 2. *quæst.* 87. *num.* 15. 16 & *seqq:*
21. Farinac. *Crimin. p.* 5. *q.* 130 & 131. Berlich. *p.* 5. *Concl.* 55. *n.* 7. & *seqq:*

Doch is het ten tweeden, dat iemant, na dat de misdaed is uitgevoert, een misdadiger helpt door hem intenemen te verbergen of te beletten, dat hy niet gevangen raakt, die moet ſagter en met een willekeurige ſtraffe geſtraft worden; de reden hier van is, om dat ſoo iemant in ſoo een geval tot de misdaed geen ſchult heeft, noch ook een mededeelgenoot van de misdaed wordt. [22]

22. Farinac. *p.* 5. *q.* 132. Jac. Menoch. *de Arb. Jud. quæſt. lib.* 2. *Caſ.* 249. Carpzov. *p.* 2. *q.* 87. *n.* 36. *Tabor in Racematib. p.* 131.

E I N D E.